

АЛЪМАНАХ ПРОВИДІННЯ

НА
РІК
1969

АЛЬМАНАХ

КАЛЕНДАР

Союзу Українців Католиків Америки
„ПРОВІДІННЯ“

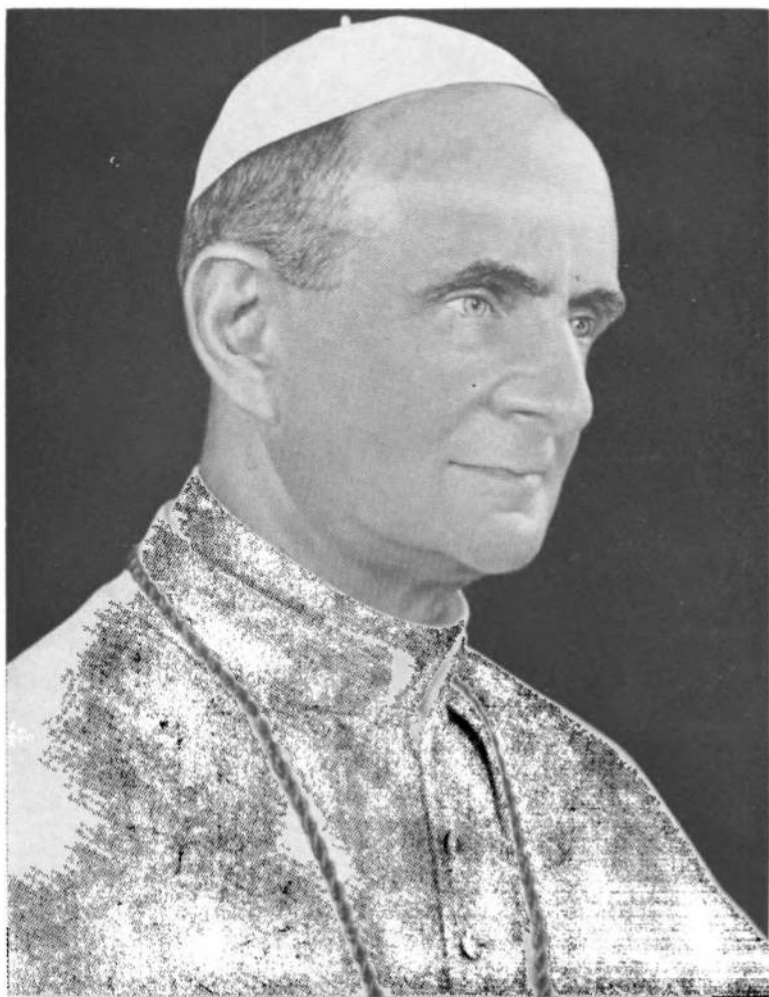
НА РІК БОЖИЙ

1 9 6 9

Заголовні рисунки для календарної частини роботи
арт.-маляра Миколи Бутовича

Обкладинка роботи
арт.-маляра Петра Андрусєва

Зредагував Ігнат Білінський

СВЯТИШИЙ ОТЕЦЬ ПАПА ПАВЛО VI

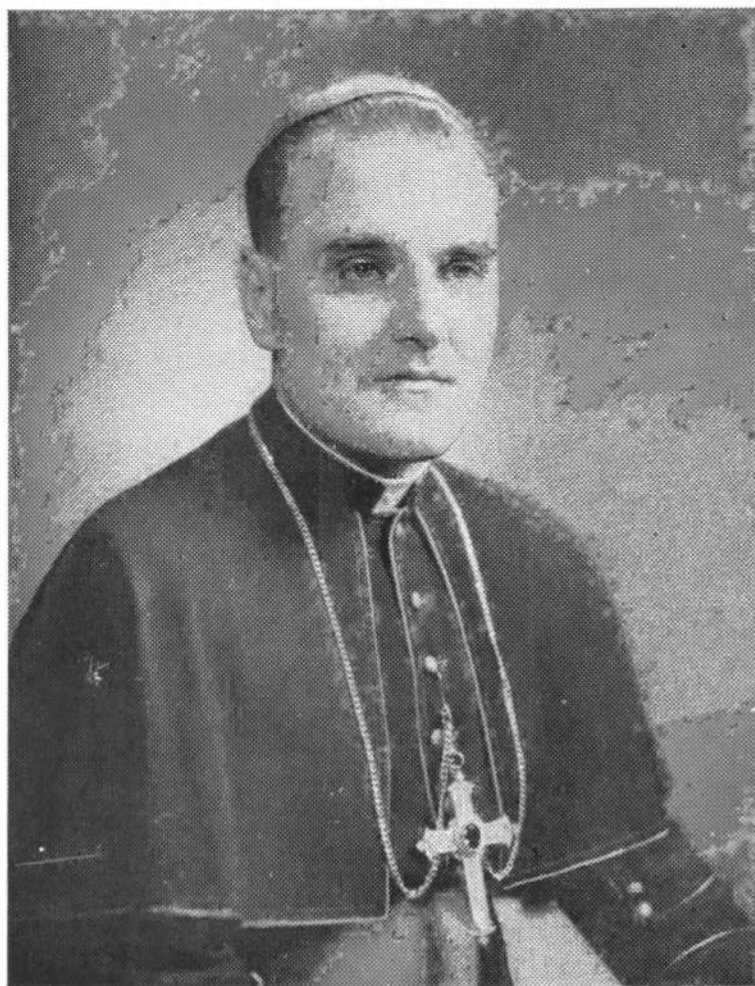
Непорочне Зачаття Пречистої Діви Марії
Патронки СУК „Провідіння“

БЛАЖЕННИШИЙ КАРДИНАЛ ЙОСИФ СЛІПИЙ
Верховний Архиепископ

ВПРЕОСВ. АРХИЄПИСКОП КИР АМВРОЗІЙ СЕНИШИН, ЧСВВ
Митрополит ЗДА
Верховний Покровитель СУК „Провидіння“

ПРЕОСВ. КИР ІОСИФ ШМОНДЮК
Єпископ Стемфорду, Конн.

ПРЕОСВ. КИР ЯРОСЛАВ ГАБРО
Єпископ Шикага, Ілл.

Блаженніший Верховний Архієпископ Кардинал Йосиф у дверях літака на філадельфійському летовищі по прибутті з Канади, 20 липня 1968 р. Верховного Архієпископа вітали на летовищі наші Владики, у проводі з ВПреосв. Митрополитом Кир Амвросієм Сенишином, ЧСВВ, члени Митрополітального Комітету, представники Організацій та численно зібране громадянство.

СІЧЕНЬ — JANUARY

числ д	Григоріанський	Юліанський
1 19	С Н.Р. Р. 1969. Обр. Г. Вас. Вел.	Грудень 1968. Боніфатія
2 20	Ч Сильвестра папи	Ігнатія священомученика
3 21	П Малахії прор.	Юліана муч.
4 22	С Собор 70 Апостолів	Анастасія, св.
5 23	Н Навіч. Богоявлення	Н. св. Отців
6 24	П Богоявлення Господнє.	Навеч. Різдва. Євгенія
7 25	В Собор св. Івана Хрест.	Різдво Христове
8 26	С Юрія і Ємліяна	Соб. Пр. Бог. Йосифа
9 27	Ч Полієвкта при.	С ефана первомуч.
10 28	П Григорія Нісійського	Муч. в Нікомідії
11 29	С † Теодосія прес.	Діти вбиті у Вифл.
12 30	Н По Просв. Татіани муч.	Н. по Різдві
13 31	П Євміла й Стратоніка мч.	Меланії при.
14 1	В При. Отців у Синаї	Носий Рік. Св. Вас. В.
15 2	С Павла Т. і Ів.	Сильвестра св.
16 3	Ч Нока. оковам Ап. Петра	Малахії пророка
17 4	П † Антонія Вел. прес.	Соб. 70 Ап.
18 5	С Атанасія і Кирила св.	Навеч. Богоявл.
19 6	Н Закхея. Макарія при.	Богоявлення Госп.
20 7	П † Євтизія Вел. при.	Соб. Ів. Хрест.
21 8	В Максима ієп.	Юлія при.
22 9	С Тимотея ап.	Полієвкта м.
23 10	Ч Климента Анк. смчч.	Григорія Нісійського
24 11	П Кесері при.	Теодосія при.
25 12	С † Григорія Богослова	Татіани муч.
26 13	Н Ми- і Фар. Кеснофонта	Н. Закхея 32 по Сош.
27 14	П † Неб. м. св. Івана Золот.	Отців в Синаї
28 15	В Єфрема при.	Павла і Ів. шп.
29 16	С П. м. Ігнатія Б.	Нока. Оковам
30 17	Ч Трьох Святителів	† Антонія Великого
31 18	П Кира й Івана безсребр.	Атанасія і Кирила св.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

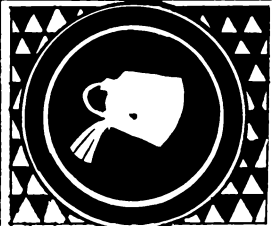
Щоб народи співпрацювали в душі братерства для заведення тривкого миру.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Щоб міжнародні ворогування не утруднювали місіонарської праці.

Історичний календар

1. 1. 1880. Появилось у Львові перше число щоденника „Діло“, що виходив до 1939 р.
3. 1. 1871. Народився український вчений Агатангел Кримський.
3. 1. 1919. Національна Рада ЗУНР ухвалила в Станиславові прилучити Галичину до УНР.
5. 1. 1585. Закладено Ставропігійське Братство у Львові.
6. 1. 1742. † гетьман Пилип Орлик.
6. 1. 1846. У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство.
6. 1. 1961. † ВПреоєв. Митрополит Кир Константин Богачевський — Архиепископ Филадельфії.
6. 1. 1834. Народився поет Степан Руданський.
7. 1. 1675. Запорожці, під проводом Сірка, погромили Турків під Січчю.
8. 1. 1953. † актор і режисер Володимир Блавацький.
9. 1. 1803. † останній гетьман Кирило Розумовський.
9. 1. 1875. Народився історик, творець державницького напрямку в українській історіографії — Степан Томашівський.
10. 1. 1647. † Петро Могила, митрополит Київський.
11. 1. 1888. † співець Буковини Осип Юрій Федькович.
11. 1. 1916. † письменник-сатирик Лесь Мартович.
12. 1. 1938. † президент Державного Секретаріату ЗОУНР у 1919 р. д-р Сидір Голубович.
13. 1. 1906. В Києві став виходити перший український щоденник на Наддніпрянщині, „Громадська Думка“.
14. 1. 1858. † Галицький митрополит — кардинал Мих. Левицький.
14. 1. 1649. Тріумфальний візд гетьмана Богдана Хмельницького до Києва після перемоги над Поляками.
17. 1. 1947. † у больш. тюрмі Станисла-вівський Єпископ-ісповідник Григорій Хомишин.
18. 1. 1654. Переяславська умова Богдана Хмельницького з Московщиною.
20. 1. 1921. † письменник Панас Мирний (Рудченко)
21. 1. 1919. Карпатська Україна схвалила прилучитися до Української Народньої Республіки.
22. 1. 1918. У Києві Центральна Рада проголосила IV Універсал про самостійну і незалежну Українську Народню Республіку.
22. 1. 1919. Директорія УНР проголосила об'єднання всіх українських земель.
22. 1. 1920. † письменниця Наталія Кобринська.
23. 1. 1667. Андрусівська умова. Поділ України між Польщею і Московщиною.
23. 1. 1921. Згинув від скритовбивчої руки композитор Микола Леонтович.
25. 1. 1965. Папа Павло VI імснував Верховного Архиепископа Блаженнішого Кир Йосифа Сліпого Кардиналом.
26. 1. 1866. Народився Преосв. Кир Сотер Ортинський, в Ортинач, Західна Україна.
28. 1. 1929. Перший Конгрес Українських Націоналістів у Відні, на якому створено ОУН.
29. 1. 1633. † Архиепископ Мелетій Смотрицький.
29. 1. 1805. Засновано університет у Харкові.
29. 1. 1918. Бій під Крутами.
30. 1. 1111. Похід на Половців.
31. 1. 1883. Народився Перемиський Єпископ-помічник, ісповідник — Григорій Лакога.
31. 1. 1949. Згинув у Львові полк. Олекса Гасин-Лицар, шеф Головного Штабу УПА.

ЗАПИСКИ

ЛЮТИЙ — FEBRUARY

н ст д	Григоріянський	Юліянський
1 19	С Трифона мч.	Макарія прп.
2 20	Н Блуд. Сина. Стрітєння	Мит. і Фар. † Евтимія
3 21	П Симеона і Анни прор.	Максима ієп.
4 22	В Ісидора прп.	Тимотея ап.
5 23	С Агафії пр.	Климентя см.
6 24	Ч Вукола прп.	Ксенії прп.
7 25	П Партенія й Луки прп.	Григорія Богослова
8 26	С Теодора Стратилата вмч.	Ксенофонта прп.
9 27	Н Мясопусна. Никифора мч.	Блудного Сина. Пер. м. І. З.
10 28	П Хараламнія мч.	Єфрема Свр.
11 29	В Власія свцм.	Ігнатія Богослова
12 30	С Мелетія св.	Трьох Святителів
13 31	Ч Мартиніяна прп.	Кира й Івана безсребр.
14 1	П † Нам. смертї св. Кирила	Трифона муч.
15 2	С Онисима ап.	Стрітєння Господне
16 3	Н Сиропусна. Намфила мч.	Мясопусна. Симеона і Анни
17 4	П Теодора Т. вмч.	Ісидора прп.
18 5	В Льва пани	Агафії муч.
19 6	С Архино ап.	Вукола прп.
20 7	Ч Льва еп. катанського	Партенія і Луки прп.
21 8	П Тимотея прп., Евстахія св.	Теодора Тпр.
22 9	С Найд. моц. муч. в Євгенії	Никифора муч.
23 10	Н 1 Вел. Посту. Полікарпа свцм.	Сиропусна. Хараламнія мч.
24 11	П † Найд. Г. Івана Хрестителя	Власія свцм.
25 12	В Тарасія св.	Мелетія св.
26 13	С Порфїрія св.	Мартиніяна прп.
27 14	Ч Прокопія прп. ієп.	† Кирила Ап. слов.
28 15	П Василія прп. ієп.	Онисима ап.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

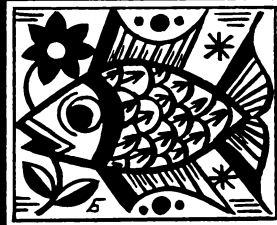
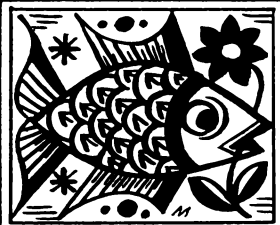
Про повне порозуміння між Церквами Католицькою і Східніми.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Щоб любов і правда перемогли труднощі діалогу з не-християнами.

Історичний календар

2. 2. 1883. † письменник, публіцист і основожник-редактор „Діла“ Володимир Барвінський.
3. 2. 1812. Народився байкар Євген Гребінка.
5. 2. 1637. † великий подвижник унії та релігійного замирення між Українцями, Київський митрополит Йосиф Венямин Рутський.
7. 2. 1957. † на засланні Ап. Візитатор для Українців у Німеччині, ісповідник о. Петро Вергун.
8. 2. 1918. Центральні держави визнали незалежність Української Народньої Республіки.
9. 2. 1918. У Бересті представники чотирьох держав — Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії й Туреччини підписали мирний договір з представниками Української Центральної Ради. Українська Народня Республіка вперше визнана як самостійна держава важливим міжнароднім актом.
9. 2. 1963. Приїзд до Риму по 17-літнім больш. засланні Льв. Архиеп. Митрополита-Ісповідника Високопреосвященнішого Кир Йосифа Сліпого.
10. 2. 1900. Засновано з ініціативи Миколи Міхновського першу політичну партію в Україні (Р. У. П.).
10. 2. 1918. Початок походу УСС проти большевицьких військ.
12. 2. 1939. Перші вибори до Союму Карпатської України.
12. 2. 1924. Поляки замучили членку УВО Ольгу Басараб.
12. 2. 1957. Встановлення Української Католицької Митрополії в Канаді.
14. 2. 1897. † поет і письменник Пантелеймон Куліш.
17. 2. 1892. Народився галицький Митрополит-ісповідник Йосиф Сліпий.
20. 2. 1054. † великий князь київський Ярослав Мудрий.
21. 2. 1942. Німці розстріляли в Києві письменницю Олену Телігу, членку ОУН.
23. 2. 1903. Народився другий Архиепископ-Митрополит у ЗДА — ВІПреосв. Амврозій Сенишин, ЧСБВ, у Старім Самборі, Західня Україна.
24. 2. 1574. Вийшла в світ в Україні перша друкована книжка „Апостол“.
24. 2. 1608. † князь Константин Острозький, покровитель української культури.
24. 2. 1807. Папа Пій VII відновив по 400 роках перерви історичну Галицьку Митрополію.
24. 2. 1842. Народився галицький громадський і політичний діяч проф. Юліян Романчук.
25. 2. 1871. Народилася поетка Леся Українка (Лариса Косач).
25. 2. 1964. Помер світової слави скульптор Олександр Архипенко.
26. 2. 1886. Народився графік Юрій Нарбут.
27. 2. 1664. Поляки під Новгород-Сіверським розстріляли полковника Івана Богуня.

З А П И С К И

БЕРЕЗЕНЬ — MARCH

н ст д	Григоріянський	Юліанський
1 16 С	Євдокія ім.	Памфіла муч.
2 17 Н 2	Посту. Теодета см.	1 Посту. Теодора Тир. вмч.
3 18 П	Євтропія сщм.	Лева Папи
4 19 В	Герасима прп.	Архиша Ап.
5 20 С	Копона мч.	Лева си. катан.
6 21 Ч 42	мч. в Аморії	Тимотея прп. і Євстатія св
7 22 П	Василія і ін. сщмч.	Евгенія муч.
8 23 С	Теофілакта ісп.	Полікарпа свщмч.
9 24 Н 3	Посту. Хрестопоклонна	2 Посту. † Найд. м. гл. Ів. Хрест.
10 25 П	Кодрата мч.	Тарасія св.
11 26 В	Софронія патріярха Єр.	Порфирія св.
12 27 С	Теофана ісп.	Прокопія прп.
13 28 Ч	Пер. м. св. Никифора	Василія ісп.
14 1 П	Венедикта прп.	Євдокії пр.
15 2 С	Агапія й ін. мч.	Теодота, свщмч.
16 3 Н 4	Посту. Савина мч.	3 Посту. П. Хрестопоклонна
17 4 П	Алексія прп.	Герасима прп
18 5 В	Кирила сп.	Копона муч.
19 6 С	Хризанта і Дарії. Поклони	42 мч. в Аморії
20 7 Ч 00.	уб. в об. Сави	Василія й ін. сщм. у Корсуні
21 8 П	Якова ісп.	Теофілакта прп.
22 9 С	Василія сщм.	† 40 муч. в Сев.
23 10 Н 5	Посту. Нікона ім.	4 Посту. Кодрата мч.
24 11 П	Захарії прп.	Софронія патріярха
25 12 В	Благовіщення Пр. Діви	Григорія Двослова
26 13 С	Арх. Гавриїла	Пер. мш. св. Ікф. Поклони
27 14 Ч	Матрони прп.	Венедикта прп.
28 15 П	Іларіона прп.	Агапія муч.
29 16 С	Марка свщмч.	Савина, папи Рим.
30 17 Н	Квітна. Івана Ліств. прп.	5 Посту. Олексія Бол. Мол.
31 18 П	Іпатія прп.	Кирила і Методія

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

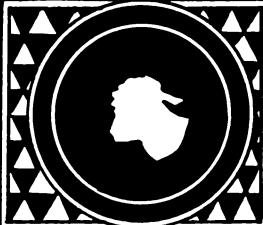
Про сильний юридичний та душпастирський спротив небезпечній і неморальній літературі.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Респект у місійних країнах для вкладу Церкви в розвиток народів.

Історичний календар

1. 3. 1918. Війська Української Центральної Ради зайняли Київ.
2. 3. 1861. Скасовано в Україні кріпацтво.
3. 3. 1811. Народився поет о. Антін Любич Могильницький.
3. 3. 1827. Народився байкар Леонід Іванович Глібів.
3. 3. 1888. Народилася письменниця Наталена Королева.
3. 3. 1947. † проф. Філарет Колесса, учений, композитор, етнограф.
4. 3. 1750. Кирила Розумовського обрано гетьманом.
5. 3. 1860. Народився галицький громадський і політичний діяч д-р Євген Олесницький.
5. 3. 1947. † поетка Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер).
5. 3. 1950. Загинув Головний Командир УПА, провідник ОУН і Генеральний Секретар УГВР, ген. хор. Тарас Чупринка (Роман Шухевич).
8. 3. 1169. Суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував Київ.
8. 3. 1917. Початок революції в Петрограді, що довела до абдикації царя Миколи II. (17. 3.)
- 8.—10. 3. 1945. Большевики ввели насильним способом московське православ'я в Галичині.
9. 3. 1814. Народився поет Тарас Шевченко.
9. 3. 1922. Помер оперний співак Олександр Мишуга.
10. 3. 1861. † Тарас Шевченко.
14. 3. 1822. Перша вистава українською мовою в Київському театрі.
14. 3. 1923. Рада Амбасадорів у Парижі віддала Зах. Україну Польщі.
15. 3. 1939. Проголошено самостійність Карпатської України.
16. 3. 1664. Поляки розстріляли гетьмана Івана Виговського під Ольхівцем.
17. 3. 1874. Народився президент Закарпатської України о. д-р Августин Волошин.
17. 3. 1919. Мирова конференція в Парижі признала Закарпаття ЧСР.
18. 3. 1921. Мировий трактат між Польщею і большевиками в Ризі признав українські землі на захід від лінії Збруч-Острів-Сарни Польщі, а на схід від цієї лінії Советському Союзові.
20. 3. 1917. Створено Українську Центральну Раду в Києві.
20. 3. 1632. Народився гетьман Іван Мазепа.
20. 3. 1921. † автор історичних повістей Андрій Кашенко.
21. 3. 1942. † Ольга Кобилянська, видатна українська письменниця.
22. 3. 1842. Народився композитор Микола Віталієвич Лисенко.
24. 3. 1916. † Преосв. Кир Сотер Ортинський, перший Єпископ для Українців католиків у ЗДА.
25. 3. 1867. Народився Станиславівський Єпископ-ісповідник Григорій Хомишин.
26. 3. 1908. † історик Володимир Антонович.
26. 3. 1909. † історик і композитор Микола Аркас.
27. 3. 1865. † письменник на Закарпатті о. Олександр Духнович.
29. 3. 1956. † письменниця, журналістка і громадська діячка Олена Кисілевська.
29. 3. 1864. Перша вистава українського театру „Руської Бесіди“ у Львові.
31. 3. 1653. Перемога І. Богуна над Поляками під Вінницею.
31. 3. 1858. Народився письменник Адриан Кашенко.

З А П И С К И

КВІТЕНЬ — APRIL

н ст д	Григоріанський	Юліанський
1 19	В Марії Єгипетської преп.	Хризанта й Дарії
2 20	С Тима чдт.	Уб. в мон. с. С.
3 21	Ч Великий Четвер	Якова ісп.
4 22	П Вел. П'ятниця	Василія свщмч.
5 23	С Вел. Субота	Нікона, прп.
6 24	Н Воскресення Г.Н.І.Х.	Квітна. Захарії п.
7 25	П Св. Понеділок. Георгія прп.	Благовіщення Пр. Бог.
8 26	В Св. Вісторок. Іродіона і ін. ап.	Собор Гавриїла Архангела
9 27	С Євксихія мч.	Матрони прп.
10 28	Ч Терентія й ін. мч.	Іларіона мч.
11 29	П Антипи см.	Велика П'ятниця
12 30	С Василія ісп.	Велика Субота
13 31	Н 1. Томина. Артемона см.	Воскресення Христове
14 1	П Мартина ісп.	Світлий Понеділок
15 2	В Аристарха ап.	Світлий Вісторок
16 3	С Агапії м.	Никити ісп.
17 4	Ч Симеона преп.	Посифа й Георгія прп.
18 5	П Івана Дек. преп.	Теодула муч.
19 6	С Івана Старопечерського	† Методія
20 7	Н 2. Мироносиць. Теодора Тр.	1. Томина. Георгія п.
21 8	П Януарія см.	Іродіона ап.
22 9	В Теодора Сик.	Євксихія м.
23 10	С † Юрія вм.	Терентія м.
24 11	Ч Сави Стр. муч.	Антипи смч.
25 12	П † Марка апост. і еванг.	Василія прп.
26 13	С Василія смч.	Артемона, свщмч.
27 14	Н 3. Розслабленого. Симеона см.	2 Миронос. Ясона ап.
28 15	П Ясона ап.	Аристарха ап.
29 16	В 9 муч. у Кизіці	Агапії муч.
30 17	С † Якова ап.	Симеона прп.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

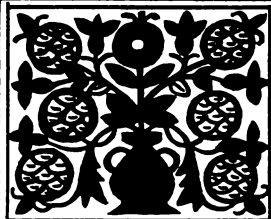
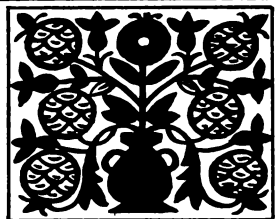
Про повну підтримку програми в душі Другого Ватиканського Собору.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Про потрібне число місіонерів для Південної Америки.

Історичний календар

1. 4. 1917. Українська Центральна Рада організувала в Києві маніфестаційний похід під гаслом „Перший День Свободи“ України.
2. 4. 1111. Перемога над Половцями під Сольницею.
2. 4. 1959. † Єпископ-ісповідник, Ап. Візитатор для Волині, Николай Чарнецький.
5. 4. 1847. Арештування Т. Шевченка.
5. 4. 1882. Народився Вячеслав Липинський.
7. 4. 1340. Помер Юрій II., останній князь у галицькій Україні.
8. 4. 1912. Помер композитор о. Віктор Матюк.
11. 4. 1945. Ув'язнення більшовиками у Львові Митрополита Йосифа Сліпого й інших галицьких єпископів. Початок ліквідації Української Католическої Церкви в Галичині.
14. 4. 1911. Народився Ужгородський Єпископ - ісповідник Теодор Ромжа.
15. 4. 1918. † український повістар Іван Нечуй-Левицький.
18. 4. 1860. Народилася поетка Уляна Кравченко.
18. 4. 1885. † історик Микола Костомарів.
19. 4. 1917. Почався в Києві Всеукраїнський Національний Конгрес.
20. 4. 1622. † Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний.
20. 4. 1922. † композитор Кирило Стеценко.
21. 4. 1785. Катерина II. завела кріпацький устрій в Україні.
21. 4. 1904. Народився Пряшівський Єпископ-помічник, ісповідник Василь Гопко. Від 1950 року в більшовицькій концтаборі.
22. 4. 1910. † Марко Кропивницький, „батько українського театру“.
22. 4. 1920. Варшавський договір от. С. Петлюри.
22. 4. 1932. Помер на дев'ятому році життя довголітній провідник галицьких Українців, віцепрезидент австрійського парламенту, проф. Юліян Романчук.
23. 4. 1185. Похід князя Ігоря на Половців.
25. 4. 1913. † письменник Михайло Коцюбинський.
25. 4. 1927. † письменник Марко Черемшина (Іван Семанюк).
26. 4. 1648. Гетьман Богдан Хмельницький здобуває твердиню Кодак.
26. 4. 1945. † гетьман Павло Скоропадський.
27. 4. 1469. Помер один із чоловічих учасників Флорентійського Собору Київський митрополит, кардинал Ізидор
27. 4. 1904. † поет і драматург Михайло Старицький.
28. 4. 1915. Бої УСС на Маківці.
28. 4. 1950. Ув'язнення більшовиками Пряшівського Єпископа Павла Гойдича і Єпископа-помічника Василя Гопка.
29. 4. 1648. Б. Хмельницького вибрали гетьманом України.
29. 4. 1863. † Галицький митрополит, голова „Головної Руської Ради“ і першої Української Парламентарної Репрезентації у Відні 1848 р. Григорій Яхимович.
29. 4. 1918. Проголошення П. Скоропадського гетьманом України. Фльота на Чорному морі підняла український прапор.

ЗАПИСКИ

ТРАВЕНЬ — МАЙ

п ст д	Григоріянський	Юліянський
1 18 Ч	Єремія прор.	Івана Дек. при.
2 19 П	Атанасія Вел. патр.	Івана пр.
3 20 С †	Теодосія Печ. при.	Теодора, Тир.
4 21 Н	Самарянки. Шелагії ім.	Розслабл.
5 22 П	Ірини муч.	Теодора С.
6 23 В	Пова многострадал.	† Юрія вмуч.
7 24 С	Акакія мч.	Сави муч.
8 25 Ч †	Івана ап.	† Марка ап.
9 26 П †	Перен. моц. св. Никоми	Василія свцмч.
10 27 С †	Симеони Зилоти ап.	Спмона З. Ап.
11 28 Н	Сліпородженого. † Кир. і Мет.	Самарянки.
12 29 П	Епіфанія св.	9 муч. в Кіз.
13 30 В	Глікерії мч.	† Якова Ап.
14 1 С	Ісидора мч.	Єремії пр.
15 2 Ч	Вознесіння ГНХ	Атанасія Вел. патр.
16 3 П	Теодора при.	† Теод. Печ.
17 4 С	Андроніка ап.	Шелагії, муч.
18 5 Н	Св. Отців. Теодота м.	Сліпородженого Ірини муч.
19 6 П	Патрикія смч.	Пова многострад .
20 7 В	Талалея муч.	Івл. Ч. Христа в Єр.
21 8 С †	Константина й Єлени	† Івана Богослова
22 9 Ч	Василіска мч.	Вознесіння ГНХ
23 10 П	Михайла при.	Симеона, свмч.
24 11 С	Симеона при.	† Кирила і Методія
25 12 Н	Зіслання св. Духа	Св. Отців
26 13 П	Пресвятої Трійці	Глікерії муч.
27 14 В	Терапонта см.	Ісидора муч.
28 15 С	Никиги преш.	Шахомія преш.
29 16 Ч	Теодозії при.	Теодора Осв.
30 17 П	Ісаакія при.	Андроніка ап.
31 18 С	Єрмія ап.	Теодота мч.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

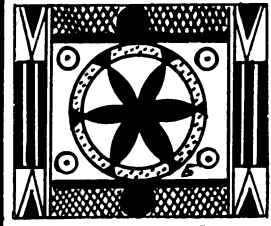
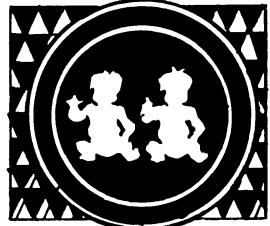
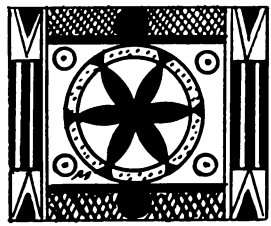
Про основніше пізнання Христа і Його Церкви через обнову, намічену Другим Вселенським Собором.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Про зріст Апостоляту серед мирян.

Історичний календар

2. 5. 1648. Початок повстання Богдана Хмельницького.
2. 5. 1848. У Галичині створено перше українське політ. Т-во „Головна Руска Рада“.
3. 5. 1074. Упокоєння Преп. Теодосія Печерського.
3. 5. 1924. Загинув Микола Міхновський, основоположник українсько-го організованого націоналізму.
4. 5. 1838. Викуплено Тараса Шевченка з кріпацтва.
5. 5. 1836. Народився письменник і композитор Сидір Воробкевич.
5. 5. 1915. У Відні створилася Загальна Українська Рада зложена з представників галицьких і буковинських партій та Союзу Визволення України.
6. 5. 1910. † письменник і громадський діяч Борис Грінченко.
7. 5. 1840. Народився М. Л. Кропивницький.
7. 5. 1933. Величавий 100-тисячний Зїзд української молоді у Львові під кличем „Українська Молодь Христові“.
8. 5. 1921. Прилучено Закарпатську Україну до Чехословаччини.
9. 5. 1920. Засновано в Ужгороді на Закарпатті Т-во „Просвіта“.
11. 5. 1907. Засновано Українське Наукове Т-во в Києві.
13. 5. 1849. Народився письменник Панас Мирний (Рудченко).
14. 5. 1871. Народився письменник Василь Стефаник.
14. 5. 1856. Народився письменник Андрій Чайківський.
15. 5. 1848. У Галичині скасовано панщину.
15. 5. 1848. Почала виходити у Львові „Зоря Галицька“ — перша українська газета на всіх українських землях.
16. 5. 1648. Перемога під Жовтими Водами.
16. 5. 1817. Народився видатний історик Микола Костомарів.
18. 5. 1902. † у Тобольську на Сибірі поет - революціонер Павло Грабовський.
18. 5. 1917. У Києві розпочався Перший Всеукраїнський Військовий Зїзд.
22. 5. 1861. Похорон Т. Шевченка на Чернечій Горі під Каневом.
22. 5. 1920. Поляки замучили композитора Остапа Нижанківського.
23. 5. 1920. † український графік Юрій Нарбут.
23. 5. 1938. Згинув з большевицької руки в Роттердамі полк. Євген Коновалець, Начальний Командант УВО та Голова Проводу Українських Націоналістів.
24. 5. 1125. † князь Володимир Мономах.
25. 5. 1926. Загинув Головний Отаман Військ Української Народньої Республіки Симон Петлюра.
28. 5. 1913. Заснування Української Католицької Епархії у Філадельфії, Па., ЗДА., під проводом Преосв. Кир Сотера Ортинського.
28. 5. 1916. † поет Іван Франко.
30. 5. 1876. Заборона українського слова московським урядом.
31. 5. 1952. Посвячення Української Духовної Семінарії у Вашингтоні Д. К.

ЗАПИСКИ

ЧЕРВЕНЬ — JUNE

п ст д	Григоріанський	Юліанський
1 19 Н	Всіх Святих, Юстина м.	Зіслання Свят. Духа
2 20 П	Никифора ісп.	Пр. Трійці
3 21 В	Лукиліяна м.	† Конст. і Олени
4 22 С	Митрофона св.	Василіски мч.
5 23 Ч	Доротія сщмч. Пр. Евх. (на п.)	Михайла ісп., Євфросинії
6 24 П	Висаріона прп.	Симеона прп.
7 25 С	Теодота сщмч.	† Знай. г. Ів. Хрест.
8 26 Н 2 по Сош.	Теодора Тир.	Усіх Святих
9 27 П	Кирила св.	Терапонта сщм.
10 28 В	Тимотея сщм.	Никити ісп.
11 29 С	† Вартоломея й Варн.	Теодозії ім.
12 30 Ч	Онуфрія прп.	Пр. Евхар. (на нед.)
13 31 П	Пр. Серця Ісуса. Акилини м.	Єремії Ап.
14 1 С	† Сост. Пр. Бог. Єлісея пр.	Юстина муч.
15 2 Н 3 по Сош.	Амоса пр.	2 по Зісл. С. Духа
16 3 П	Тихона св.	Лукиліяна мч.
17 4 В	Мануїла мч.	Митрофона св.
18 5 С	Леонтія мч.	Доротія см.
19 6 Ч	† Юди Тадея ап.	Висаріона прп.
20 7 П	Методія сщмч.	Пресв. Серця Ісуса
21 8 С	Юліяна мч.	† Сост. Пр. Бог.
22 9 Н 4 по Сош.	Евасвія см.	3-тя по З. Св. Д.
23 10 П	Агришини мч.	Тимотея прп.
24 11 В	Різдво Івана Хрестителя	† Вартоломея ап.
25 12 С	Февронії ім.	Онуфрія прп.
26 13 Ч	Давида прп.	Акилини мч.
27 14 П	Самсона прп.	Єлісея прор.
28 15 С	Цер. мош. Кіра й Івана	Амоса пр.
29 16 Н 5 по Сош.	Петра і Павла апп.	4 по Сош.
30 17 П	Соб. 12 Апостолів	Мануїла і ін.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

Щоб глибше зрозуміння Пресв. Евхаристії зробило її осередком нашого життя.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Про привернення релігійної свободи в Азії.

Історичний календар

1. 6. 1933. День пам'яті замучених голодом Українців у 1933 році.
2. 6. 1936. † письменник Андрій Чайківський.
3. 6. 1863. Народився Президент і Диктатор ЗУНР д-р Євген Петрушевич.
3. 6. 1876. Народився Перемиський Єпископ-ісповідник Йосафат Коциловський, ЧСВВ.
5. 6. 1648. Богдан Хмельницький розбив під Корсунем польське військо.
5. 6. 1709. Договір гетьмана Івана Мазепи з шведським королем Карлом XII. про спільну війну з Московщиною.
6. 6. 1224. Татари розбили українське княже військо над Калкою.
6. 6. 1927. † Данило Щербаківський, мистецтвознавець (нар. 1877).
7. 6. 1843. † поет Маркіян Шашкевич.
7. 6. 1877. Народився перший український Єпископ у Канаді, ісповідник Никита Будка.
7. 6. 1930. † Петро Холодний, видатний маляр.
8. 6. 1652. Перемога Богдана Хмельницького над Поляками під Батогом.
8. 6. 1847. Народився галицький громадський і політичний діяч, основник християнсько-сусп. партії, секретар віровизнань і освіти в першій Державній Секретаріаті проф. Олександр Барвінський.
8. 6. 1851. Народилася письменниця і творець жіночого руху в Галичині Наталія Кобринська.
8. 6. 1919. УГА почала офензиву під Чортковом.
9. 6. 1919. Д-р Євген Петрушевич проголошений диктатором ЗО УНР.
9. 6. 1963. † у Львові композитор і музиколог Василь Барвінський.
10. 6. 1917. Перший Всеукраїнський Селянський Зїзд у Києві.
11. 6. 1876. Вийшов царський указ, яким заборонено друкувати українські книжки.
14. 6. 1931. † історик і політик В. Липинський.
14. 6. 1891. Народився Євген Коновалець, Нач. Командант УВО і перший голова Проводу Українських Націоналістів.
15. 6. 1775. Друге зруйнування Січі Запорізької.
15. 6. 1944. Німці закатували О. Ольжича (Олега Кандибу), заступника Голови ПУН, вченого і поета.
17. 6. 1884. Народився Архиепископ-Митрополит Константин Богачевський у Манаеві, Західня Україна.
18. 6. 1569. Люблинська Унія.
18. 6. 1709. Перше зруйнування Москалями Січі.
20. 6. 1920. † графік Юрій Нарбут.
20. 6. 1964. Помер скульптор і організатор українського мистецького життя Сергій Литвиненко.
22. 6. 1929. Помер на еміграції в Празі громадський діяч і меценат, фундатор української преси на Наддніпрянщині, Євген Чикаленко.
22. 6. 1941. Початок німецько-советської війни.
23. 6. 1870. † поет Амврозій Метлинський
23. 6. 1917. Перший Універсал Української Центральної Ради в Києві.
25. 6. 1205. В бою з Поляками під Завихостом згинув князь Роман Галицький.
27. 6. 1964. Відслонення пам'ятника Тараса Шевченка у Вашингтоні.
- 28.—29. 6. 1659. Гетьман Іван Виговський розбив Москалів під Конотопом.
28. 6. 1914. Величавий зїзд Соколів і Січей у Львові у 100-ліття народин Тараса Шевченка.
29. 6. 1849. Народилася письменниця Олена Пчілка (Ольга Косач).
29. 6. 1918. Помер світової слави вчений-антрополог Федір Вовк.
29. 6. 1938. Помер генерал Мирон Тарнавський, Начальний Вождь УГА.
30. 6. 1941. Відновлення Української Державности у Львові.

ЗАПИСКИ

ЛИПЕНЬ — JULY

ц ст д	Григоріанський	Юліанський
1 18	В Косми і Дамяна безср.	† Юди Ап. Леонтія м.
2 19	С † Пол. Різні Пр. Бог.	† Юди Тадея
3 20	Ч Якинта мученика	Методія сщм.
4 21	П Андрея Критського св.	Юліана муч
5 22	С † Атанасія Атонського п.	Евсевія, свмч.
6 23	Н 6 по Сош. Сісоя пр.	5 по Зісл. С. Духа
7 24	П Томи ап.	Рож. Івана Хр.
8 25	В Прокопія вч.	Февронії муч.
9 26	С Панкратія сщм.	Давида прп.
10 27	Ч † Антонія Печ. прп.	Самсона прп.
11 28	П Євфимії й Ольги ки. укр.	Пер. мощ. Кира й Івана
12 29	С Прокла й Іларія мч.	Петра і Павла
13 30	Н 7 по Сош. Соб. Гавриїла Арх.	6 по Зісл. С. Духа
14 1	П Акили ап.	Косми і Дамяна
15 2	В † Володимира Вел. ки. укр.	† Пол. ч. р. Пр. Богор.
16 3	С Антиногена сщм.	Якинта муч.
17 4	Ч Марини вчмч.	Андрія Критського
18 5	П Якинта й Еміліяна мч.	Атанасія Аф.
19 6	С Макрини прп. Дія прп.	Сісоя прп.
20 7	Н 8 по Сош. † Ілії пр.	7-ма по З. Св. Д.
21 8	П Симеона прп.	Прокопія вч.
22 9	В Марії Магдал., Фоки сщм.	Панкратія прп.
23 10	С Трофима й ін. мч.	† Антонія Печ. св.
24 11	Ч † Бориса й Гліба мч.	Євфимії й Ольги, укр. кп.
25 12	П † Успенія св. Анни	Прокла муч.
26 13	С Єрмолая й ін. сщм.	Соб. Арх. Гавриїла
27 14	Н 9 по Сош. † Пантелеймона м.	8 по Зісл. С. Духа
28 15	П Прохора ап.	† Св. Володимира
29 16	В Калніка мч.	Антиногена свщмч.
30 17	С Сили й ін. апп.	Марини вчмч.
31 18	Ч Евдокима прп.	Якинта й Еміліяна мч.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВІ:

Про християнське шанування неділі.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Щоб католицькі школи перемогли свої
труднощі.

Історичний календар

1. 7. 1910. В боротьбі за український університет у Львові згинув студент Адам Коцко.
1. 7. 1918. Засновано Український Державний Університет у Кам'янці Подільському.
1. 7. 1967. † письменниця Наталена Королева
3. 7. 1834. Народився письменник Анатоль Свидницький.
8. 7. 1709. Несчастливий для України бій під Полтавою з Москалями.
9. 7. 1651. Бій під Берестечком.
9. 7. 1961. Відслонення пам'ятника Тараса Шевченка у Вінніпегу, Канада.
0. 7. 1073. Упокоєння Преп. Антонія Печерського.
1. 7. 969. Померла княгиня Ольга.
4. 7. 1900. Віче академічної молоді у Львові ухвалює резолюцію про необхідність змагати до державної самостійности України.
4. 7. 1925. Основано у Львові партію „Українське Національно-Демократичне Об'єднання“ (УНДО).
5. 7. 1015. † вел. князь Володимир Великий.
6. 7. 1917. Проголошено II. Універсал Української Центральної Ради.
- 6.—18. 7. 1919. Перехід УГА за Збруч.
7. 7. 1888. Народився Пряшівський Єпископ-ісповідник Павло Гойдич.
7. 7. 1902. Почався в Галичині масовий український рільничий страйк
18. 7. 1863. Таємний наказ Валуєва цензурі не випускати друком жадної української книжки.
18. 7. 1871. † письменник Анатоль Свидницький.
19. 7. 1944. Битва I. Української Дивізії Української Національної Армії з більшовіками під Бродами.
19. 7. 1960. † у більшовицькій тюрмі Єпископ-ісповідник Павло Гойдич.
21. 7. 1941. † письменник Богдан Лепкий.
22. 7. 1944. † співець відродження України — Олександр Олесь (Кандиба).
23. 7. 1874. Народився письменник Марко Черемшина (Іван Семанюк).
27. 7. 972. Договір князя Святослава з грецьким цісарем під Царгородом.
27. 7. 1147. Клима Смолятича обрано на митрополичий престол у Києві.
27. 7. 1672. Гетьман П. Дорошенко розбив Поляків к. Четвертинівки.
27. 7. 1834. Засновано Київський університет св. Володимира.
28. 7. 1649. Згинув під Збаражем легендарний козацький полковник Морозенко (Станіслав Мрозовицький).
29. 7. 1865. Народився галицький Митрополит Андрей Шептицький.
30. 7. 1649. † нак. гетьман Михайло Кричевський у бою під Лоевом.
31. 7. 1919. Народився Епарх Шикага — Преосв. Ярослав Габро.

ЗАПИСКИ

СЕРПЕНЬ — AUGUST

п ст д	Григоріянський	Юліянський
1 19	П Проієх. Ч. Хр. 7 бр. Мак.	Макрими прп.
2 20	С Пер. мощів св. Стефана	† Іллі, прор.
3 21	Н 10 по Сош. Ісаакія пр.	9 по Зісл. С. Духа
4 22	П 7 Мол. у Ефезі мч.	Марії Магд.
5 23	В Евстихія ісп.	Трофима муч.
6 24	С Преображення Господне	Бориса і Гліба
7 25	Ч Тометія преп. Пасива мч.	† Успення св. Анни
8 26	П Еміліяна ісп.	Єрмолая свмчч.
9 27	С † Матія ап.	† Пантелеймона
10 28	Н 11 по Сош. Лаврентія м.	10 по Зісл. Св. Духа
11 29	П Евіла муч.	Калиніка мч.
12 30	В Фотія й Анікити мч.	Силан Ап.
13 31	С Максима ісп.	Евдокима св.
14 1	Ч Міхея пр. † Пер. м. Теод.	Проієх. Ч. Хреста
15 2	П Успення Пр. Богородиці	П. м. Степана Арх
16 3	С Перен. Нерукот. Образа	Ісаакія, прп.
17 4	Н 12 по Сош. Мирона мч.	11 по Зісл. С. Дух.
18 5	П Флора й Лавра мч.	Евстигнія мч.
19 6	В Андрея Стратилата мч.	Преображення ГНІХ
20 7	С Самуїла пророка	Дометія прп.
21 8	Ч Тадея ап. Васи мч.	Еміліяна сп.
22 9	П Агатоніка мч.	† Матія Ап.
23 10	С Іринея свщ., Луца мч.	Лаврентія, мч.
24 11	Н 13 по Сош. Евтиха свмч.	12-та по З. Св. Д.
25 12	П Вартоломея ап.	Фотія мч.
26 13	В Адріяна й Наталії мч.	Максима ісп.
27 14	С Шімена прп.	† Пер. мощі Теодора
28 15	Ч Августина прп.	Успення Пр. Богородиці
29 16	П † Усієн. Рол. Івана Хр.	Перен. Неруктв. Образа
30 17	С Олександра й ін. патр.	Мирона мч.
31 18	Н 14 по Сош. † Пол. П. Пр. Богор.	13 по Зісл. С. Духа

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

Щоб наша любов та прикладне життя потягали до Бога тих, що не мають правдивої віри.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Про достосування евангельського навчання до культурного й умового рівня слухачів.

Історичний календар

1. 8. 1913. † Леся Українка, славетна українська поетка.
1. 8. 1914. У Львові створилася Головна Українська Рада.
1. 8. 1941. Німці прилучили Галичину до польського Генерал-Губернаторства.
2. 8. 1914. Початок I. світової війни.
3. 8. 1914. Головна Українська Рада в своїм маніфесті до українського народу ззиває до боротьби проти російської імперії, як найбільшого ворога України.
4. 8. 1687. Обрано Івана Мазепу гетьманом України.
4. 8. 1898. † Галицький митрополит кардинал Сильвестер Сембратович.
4. 8. 1914. Засновано у Львові „Союз Визволення України“.
5. 8. 1911. † письменниця Ганна Барвінок (Олександра Кулішева).
6. 8. 1657. † гетьман Богдан Хмельницький.
6. 8. 1912. Народився Епарх Стемфорду Преосв. Йосиф Шмондук.
6. 8. 1914. Мобілізаційний заклик Головної Української Ради і Боевої Управи УСС.
6. 8. 1958. Створення Митрополії для Українців Католиків у ЗДА з Архиепископом-Митрополитом Кир Константином Богачевським у проводі.
8. 8. 1919. В летунській катастрофі загинув полк. Дм. Вітовський.
8. 8. 1956. Створення Стемфордської Екзархії для Українців католиків, з Преосв. Кир Амвросієм Сенишином у проводі.
8. 8. 1819. Народився письменник Пантелеймон Куліш.
8. 8. 1834. Народився поет Осип Юрій Федькович.
10. 8. 1907. † письменниця Марко Вовчок.
12. 8. 1925. † поет Волод. Самійленко.
13. 8. 1873. † поет о. Антін Любич Могильницький.
14. 8. 988. Хрещення України-Русі.
14. 8. 1581. Перша друкована Біблія церковно-словянською мовою („Острозька Біблія“).
14. 8. 1961. Апостольська Столиця іменувала ВПреосв. Амвросія Сенишина, ЧСВВ, Архиепископом-Митрополитом Філадельфії.
14. 8. 1961. Створення Шикагівської Епархії для Українців католиків, під проводом Преосв. Кир Ярослава Габра.
15. 8. 1856. Народився Іван Франко.
15. 8. 1924. Прибув до ЗДА Преосв. Кир Константин Богачевський.
16. 8. 1649. Перемога гетьмана Б. Хмельницького під Зборовом.
17. 8. 1245. Перемога короля Данила над Мадярами.
17. 8. 1772. Прилучення Галичини до Австро-Угорщини.
17. 8. 1938. † Степан Смаль - Стоцький, видатний український лінгвіст, автор наукової граматики української мови, довголітній провідник буковинських Українців.
18. 8. 1649. Зборівська угода гетьмана Хмельницького з Польшею.
18. 8. 1836. Народився письменник Олександр Кониський.
20. 8. 1843. † письменник Квітка-Основяненко.
20. 8. 1920. Договір у Севр під Парижем визнав Східню Галичину окремою державною територією й означив її границі між Чехословаччиною, Польщею і Румунією.
21. 8. 1627. Вийшов у Києві один із перших словників української мови „Лексикон Памви Беринди“.
21. 8. 1925. † поет і письменник Осип Маковей.
21. 8. 1947. † на засланні Перемиський Єпископ-ісповідник Йосафат Коциловський, ЧСВВ.
25. 8. 1963. † визначний літературознавець і бібліограф Володимир Лорощенко.
27. 8. 1907. Прибув до ЗДА Преосв. Кир Сотер Ортинський.
27. 8. 1923. Згинула Маруся Тарасенко разом з 60 повстанцями.
28. 8. 1921. Большевики розстріляли у Києві поета Григорія Чупринку.
29. 8. 1845. Народився драматург Іван Тобілевич (Карпенко-Карий).
29. 8. 1875. Народилась письм. Людмила Старицька-Черняхівська.
29. 8. 1940. Помер Президент і Диктатор ЗУНР д-р Євген Петрушевич.
30. 8. 1673. Великий похід на Крим кошового Івана Сірка.
31. 8. 1919. Злучені українські армії (УНР і УГА) ввійшли переможно в Київ.
31. 8. 1945. Загинув в бою з большевиками Ю. Липа, публіцист і лікар УПА.

ВЕРЕСЕНЬ — SEPTEMBER

н ст д	Григоріанський	Юліанський
1 19	П Симеона п. † Поч. ц. року	Андрея Стратилата
2 20	В Маманта мч.	Самуїла прор.
3 21	С Антима сщмч.	Тадея ап.
4 22	Ч Вавили сщм., Мойсея пр.	Агатоніка мч.
5 23	П Захарії й Єлисавети	Лука муч.
6 24	С Чудо св. Михаїла Арх.	Євтиха, сщм.
7 25	Н 15 по Сош. Созонта мч.	14 по Зісл. С Духа.
8 26	П Різдво Пресв. Богородиці	Андріяна й Наталії муч.
9 27	В Йоакима й Анни	Пімена прп.
10 28	С Минодори мч.	Августина прп.
11 29	Ч Теодори прп.	† Усікнов. Гол. Івана Хр.
12 30	П Автонома сщм.	Олександра й ін. патр.
13 31	С Відп. храму Корнилія св.	† Пол. ч. п. ПДМ.
14 1	Н 16 по Сош. Воздвиження Ч. Х.	15 по Зісл. С. Духа
15 2	П Никити вмч.	Маманта мч.
16 3	В Евфимії вмч.	Антима свщмч.
17 4	С Софії і її дітей	Вавили свщм.
18 5	Ч Євменія вмч.	Захарії й Єлисавети
19 6	П Трофіма мч.	Чудо в Колоссі
20 7	С Евстатія вм.	Созонта, мч.
21 8	Н 17 по Сош. Кодрата ап.	16 по Зісл. Різдво Пр. Бог.
22 9	П Фоки й Йони прп.	Йоакима й Анни
23 10	В Зачаття Івана Хрестителя	Минодори муч.
24 11	С Теклі первомуч.	Теодори прп.
25 12	Ч Евфрозини прп.	Автонома сщм.
26 13	П † Івана Богослова св.	Корнила сщм.
27 14	С Калістрата мч.	Воздвиження Ч. Хреста
28 15	Н 18 по Сош. † Харитона пр.	17 по Зісл. С. Духа
29 16	П Киріяка прп.	Евфимії вм.
30 17	В Григорія сщмч.	Софії, Віри, Надії і Любови

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

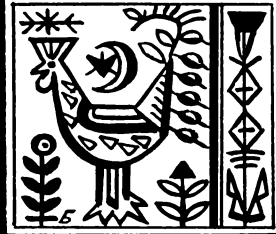
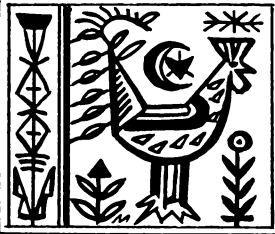
Щоб Святий Дух в особливіший спосіб провадив тих, що працюють над вихованням кандидатів до священничого стану.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Про розвій комунікаційних засобів у місійних країнах.

Історичний календар

1. 9. 1722. Народився філософ Григорій Сковорода.
 1. 9. 1939. Початок другої світової війни.
 2. 9. 1709. † гетьман Іван Мазепа.
 - 3.—4. 9. 1915. Криваві бої УСС на горі Лисоні коло Бережан.
 4. 9. 1933. Відкриття української католицької Семінарії в Стемфорді, Конн., ЗДА.
 5. 9. 1864. Народився письменник Михайло Коцюбинський.
 5. 9. 911. Договір князя Олега з Греками в Царгороді.
 7. 9. 1921. Згинула Віра Бабенко разом з 62 повстанцями.
 9. 9. 1769. Народився Іван Котляревський, батько нового українського письменства.
 9. 9. 1915. Перший бій УСС з Москалями під Сянками.
 10. 9. 1919. Договір у Сан Жермен під Парижем, яким держави антанти перейняли на себе суверенність над Східньою Галичиною.
 12. 9. 1875. Народився Олександр Кошиць, композитор і диригент.
 12. 9. 1903. У Полтаві відкрито пам'ятник Іванові Котляревському.
 15. 9. 1907. † найбільший український драматург Іван Гобілевич (Карпенко Карий).
 16. 9. 1659. Гадацька умова: Україна — самостійна держава в союзі з Польщею.
 17. 9. 1939. Советські війська вступили на західньо-українські землі.
 18. 9. 1640. Собор у Києві приймає і одобрює „Ісповідання Православної Віри“ митр. Петра Могили.
 19. 9. 1903. † буковинський поет Сидір Воробкевич.
 21. 9. 1944. † Олександр Кошиць.
 29. 9. 1866. Народився славний історик Михайло Грушевський.
 30. 9. 1930. Смерть Юліана Головінського, Крайового Команданта УВО, з рук польської поліції.
-

ЗАПИСКИ

ЖОВТЕНЬ — ОКТОВЕР

п ст д	Григоріанський	Юліанський
1 18	С Покров Пр. Бог. (на нед.)	Евменія св.
2 19	Ч Кипріяна сщмч.	Трофима й ін. мч.
3 20	П Дионізія Ареоп. сщмч.	Євстахія вмч.
4 21	С Єротея сщмч.	Кондрата Ап.
5 22	Н 19 по Сош. Харитини м.	18 по Зісл. С. Духа
6 23	П † Томи ап.	Зачаття Ів. Хр.
7 24	В Сергія й Вакха мч.	Теклі прп.
8 25	С Пелагії й Таїсії пр.	Євфрозини прп.
9 26	Ч † Якова ап.	† Івана Богосл.
10 27	П Євламнії і Євламнії мч.	Калістрата муч.
11 28	С Филипа ап.	† Антонія Печ.
12 29	Н 20 по Со. Прова мч.	19 по Зісл. св. Духа
13 30	П Карпа мч.	Григорія сщмч.
14 1	В Параскевії прп.	Покров М. Б. (на нед.)
15 2	С Євтимія прп.	Кипріяна сщм.
16 3	Ч Лонгіна сотн. мч.	Дионісія сщм
17 4	П Осії прп., Андрія Крит. п.	Єротея свщмч.
18 5	С † Луки ап. і єв.	Харитини, мч.
19 6	Н 21 по Сош. Йоїла пр.	20 по Зісл. † Томи ап.
20 7	П Артемія вмч.	Сергія мч.
21 8	В Гларіона прп.	Пелагії прп.
22 9	С Аверкія прп.	† Якова ап.
23 10	Ч Якова ап.	Євламнії і Євламнії мч
24 11	П Арети муч.	Ниліна Ап.
25 12	С Маркіяна й Мартирія мч.	Прова, мч.
26 13	Н 22 по С. Царя Христа. Дмитрія	21 по Зісл. Христа Царя
27 14	П Нестора сщмч.	Параскевії прп.
28 15	В Параскевії мч.	Євтимія прп.
29 16	С Анастасії прп.	Лонгіна мч.
30 17	Ч Зиновія й Зиновії мч.	Осія прор.
31 18	П Стахія і ін. ап.	† Луки Ап.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

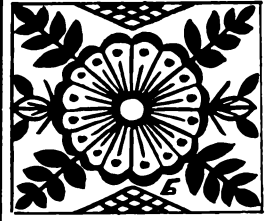
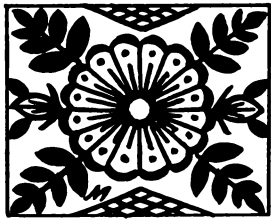
Про душпастирську опіку над університетською молоддю, опіку, яка відповідала б вимогам теперішніх часів.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: За Церкву в Нігерії.

Історичний календар

1. 10. 1187. Помер князь Ярослав Осмомисл.
1. 10. 1665. Вибір гетьмана Петра Дорошенка.
1. 10. 1891. Народився Ап. Візитатор для Українців в Європі, опікун скитальців і покровитель української науки, Архієпископ Іван Бучко.
3. 10. 1930. † письменниця Олена Пчілка.
4. 10. 1891. Народився поет Юрій Клен.
4. 10. 1930. Померла найвидатніша артистка українських театрів Марія Заньковецька.
5. 10. 1657. Вибір гетьмана Івана Виговського.
6. 10. 1918. Відкрито в Києві український університет.
6. 10. 1949. † в Караганді на Сибірі Єпископ-ісповідник Никита Будка.
7. 10. 1253. Коронація князя Данила в Дорогичині на галицького короля.
7. 10. 1926. Помер видатний етнограф, довголітній секретар НТШ у Львові, Володимир Гнатюк.
10. 10. 1893. † байкар Леонід Глібів.
12. 10. 1624. Запорозжці здобули Царгород.
13. 10. 1866. † письменник Петро Гулак-Артемівський.
15. 10. 1959. Згинув трагічною смертю Степан Бандера, Голова Проводу ОУН.
16. 10. 1936. † письменник о. Тимотей Бордуляк.
17. 10. 1879. Народився Станиславівський Єпископ-помічник, ісповідник Іван Лятишевський.
18. 10. 1848. Почався у Львові „Зїзд руських учених“.
18. 10. 1876. Народився учений і громадський діяч, академік Сергій Єфремов.
18. 10. 1918. Скликано у Львові Українську Національну Раду.
19. 10. 1596. Проголошення Церковної Унії в Бересті.
19. 10. 1918. Українська Національна Рада у Львові проголосила створення на українських землях Австро-Угорщини незалежної української держави. Євген Петрушевич вибраний президентом Національної Ради.
26. 10. 1917. † визначний громадський і політичний діяч, організатор „Сільського Господаря“ д-р Євген Олесницький.
26. 10. 1961. Канонічна інсталяція Архієпископа-Митрополита Філадельфії ВПреоув. Кир Амврозія Сенишина, ЧСВВ.
28. 10. 1894. † автор „Історії української літератури“ О. Огоновський.
29. 10. 1794. † мандрівний філософ Григорій Сковорода.
30. 10. 1947. † поет Юрій Клен (проф. Освальд Бурггардт).

ЗАПИСКИ

Листопад — NOVEMBER

н ст д	Григоріянський	Юліянський
1	19 С Косми й Дамяна безер.	Йоїля, прор.
2	20 Н 23 по Сош. Акиндина мч.	22 по Зісл. С. Духа
3	21 П Акепсіма мч.	Іларіона пр.
4	22 В Йоанікія В. преп.	Аверкія св.
5	23 С Галактіона мч.	Якова ап.
6	24 Ч Павла ісп.	Арети мч.
7	25 П Єрона і ін. мч.	Маркіяна муч.
8	26 С Собор св. Михаїла Арх.	Димитрія Влчч.
9	27 Н 24 по Сош. Матрони прп.	23 по Зісл. С. Духа
10	28 П Єраста ап.	Параскевія вч.
11	29 В Мни, Віктора і Вікентія	Анастасії влчч
12	30 С Йосафата щмч. (на нед.)	Зиновії мч.
13	31 Ч † Івана Золотоустого св.	Стахія і ін. ап.
14	1 П † Филипа ап.	Косми й Дамяна
15	2 С Гурія і ін. мч.	Акиндина, мч.
16	3 Н 25 по Сош. † Матєя ап.	24 по Зісл. С. Духа
17	4 П Григорія чуд.	Йоанікія пр.
18	5 В Платона і Романа мч.	Галактіона муч.
19	6 С Авдія прор.	Павла ісп.
20	7 Ч Григорія прп., Прокла св.	Єрона й ін. мч.
21	8 П Введення в храм Пр. Діви	Архистр. Михаїла
22	9 С Филімона йн ін. ап.	Онисіфора мч.
23	10 Н 26 по Сош. Амфілохія св.	25-та по З. Св. Д.
24	11 П Катєрини вч.	Мни мч.
25	12 В Клімєнта папи Римського	Йосафата щмч. (на нед.)
26	13 С Аліпії прп.	† Івана Зол.
27	14 Ч Якова перс. мч.	† Філіпа ап.
28	15 П Стефана примч.	Гурія ісп.
29	16 С Парамона мч.	† Матєя Ап.
30	17 Н 27 по Сош. † Андрія ап.	26 по Зісл. С. Духа

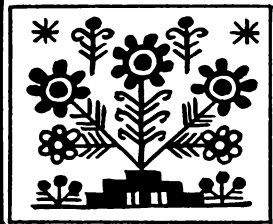
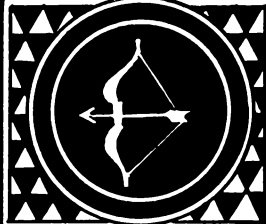
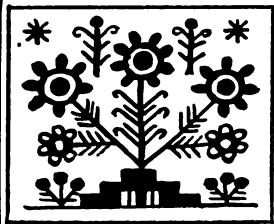
МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

Щоб християнські подруги знаходили поміч у ласці Св. Тайни Подружжя.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: За соціяльний та культурний розвиток в Америці, сприятливий для християнських родин.

Історичний календар

1. 11. 1893. Торжественне перенесення гліняних останків о. Маркіяна Шашкевича до Львова.
1. 11. 1889. Народився письменник Остап Вишня (Павло Губенко).
1. 11. 1918. Листопадовий зрив. Українські війська зайняли Львів.
1. 11. 1944. † у Львові митрополит Андрій Шептицький.
1. 11. 1947. † закатований більшовиками Ужгородський Єпископ-ісповідник Теодор Ромжа.
1. 11. 1958. Встановлення першої Української Католицької Митрополії в ЗДА.
1. 11. 1964. Помер видатний військовий провідник визвольної боротьби, голова Проводу Українських Націоналістів — полк. Андрій Мельник.
3. 11. 1885. † побратим Маркіяна Шашкевича, поет і письменник о. Микола Устиянович.
3. 11. 1941. Зруйновано вибухом Велику Успенську Церкву Києво-Печерської Лаври.
3. 11. 1927. Перша Конференція Українських Націоналістів у Празі покликала до життя перший Провід Українських Націоналістів з полк. Є. Коновальцем на чолі.
4. 11. 1872. Народився поет і письменник Богдан Лепкий.
4. 11. 1921. Другий Зимовий Похід під ком. Ю. Тютюнника.
6. 11. 1912. Помер Микола Лисенко, музик і композитор.
6. 11. 1811. Народився поет Маркіян Шашкевич.
6. 11. 1953. Померла оперна співачка Соломія Крушельницька.
7. 11. (н. ст.) 1917. Більшевики захопили владу в Петрограді.
9. 11. 1698. † гетьман України Петро Дорошенко.
9. 11. 1918. Українська Національна Рада іменувала перший галицький уряд — Раду Державних Секретарів.
10. 11. 1708. Москалі здобули і зруйнували Батурин, тодішню столицю України.
10. 11. 1838. † Іван Котляревський.
11. 11. 1918. Румуни зайняли Чернівці.
11. 12. 1891. Помер видатний український лінгвіст Олександр Потебня
12. 11. 1623. Згинув мученичою смертю Полоцький Архієпископ св. Йосафат Кунцевич.
12. 11. 1950. Помер на засланні на Сибірі Перемиський Єпископ-Помічник, Ісповідник Григорій Лакота.
12. 11. 1941. Помер громадський і політичний провідник галицьких Українців, перший президент Державного Секретаріату, д-р Кость Левицький.
13. 11. 1923. † Письменник Іван Липа.
14. 11. 1918. У Києві засновано Українську Академію Наук.
15. 11. 1878. Народився поет Грицько Чупринка.
15. 11. 1945. Засновано в Авґсбургу Українську Вільну Академію Наук.
16. 11. 1863. Народилася письменниця Ольга Кобилянська.
17. 11. 1828. Народилася письменниця Ганна Барвінок.
18. 11. 1859. Народився громадський і політичний діяч д-р Кость Левицький.
18. 11. 1890. Народився Ап. Візитатор для Українців у Німеччині, ісповідник о. Петро Вергун.
19. 11. 1875. Народилася письменниця Катря Гриневичева.
20. 11. 1917. Третій Універсал Української Центральної Ради про самостійність Української Держави.
21. 11. 1921. Більшевики розстріляли під Базаром 359 українських вояків.
23. 11. 1919. † видатний критик Микола Євшан.
24. 11. 1934. † помер історик Михайло Грушевський.
24. 11. 1918. Початок облоги Львова українськими військами.
25. 11. 1838. Народився письменник Іван Нечуй-Левицький.
25. 11. 1901. Народився поет Михайло Орест.
25. 11. 1905. Появилася в Лубнях перша українська газета під царським режимом „Хлібороб“.
29. 11. 1778. Народився Григорій Квітка-Основ'яненко.
29. 11. 1899. Народився письменник Григорій Косинка.

ГРУДЕНЬ — DECEMBER

н ст д	Григоріянський	Юліянський
1 18	П Наума прор.	Платона мч.
2 19	В Аввакума прор.	Авдія прор.
3 20	С Софронія прор.	Григорія Дек.
4 21	Ч Варвари вмч., Ів. Дамаск.	Введення в храм Пр. Діви
5 22	П † Сави Осв. прп.	Філімона
6 23	С Св. Николая чудотворця	Амфілохія св.
7 24	Н 28 по Сош. Амвросія св.	27 по Зісл. Св. Духа
8 25	П Непор. Зач. Пр. Д. М.	Климента см.
9 26	В † Зачаття св. Анни	Алісія прп.
10 27	С Міни муч.	Якова муч.
11 28	Ч Даніїла прп.	Стефана мч.
12 29	П Спиридїона прп.	Нарамона мч.
13 30	С П Евстратія й ін. муч.	† Андрея Ап.
14 1	Н Праотців. Тирса мч.	28 по Зісл. Наума пр.
15 2	П Елевтерія ещмч.	Аввакума пр.
16 3	В Аггея прор.	Софронія прор.
17 4	С Даніїла прор.	Варвари вмч.
18 5	Ч Севастіяна і ін. мч.	† Сави мч.
19 6	П Боніфатія мч.	Отця Миколая
20 7	С Ігнатія Богонос. ещм.	Амвросія, св.
21 8	Н Св. Отців. Юліяна м.	29 по Зісл. Патапія
22 9	П Анастасії вмч.	Непор. Зач. Пр. Д.
23 10	В 10 Муч. у Крими	Зач. св. Анни
24 11	С Навеч. Різдв. Євгенії	Даніїла прор.
25 12	Ч Різдво Христове	Спиридїона прп.
26 13	П Соб. Пр. Бог. і Йосифа О.	† Евстратія муч.
27 14	С Стефана первомч.	Тирса, мч.
28 15	Н По Різдві. Муч. у Ник.	Праотців
29 16	П Дітей уойтих у Виф.	Аггея прп.
30 17	В Ансїї мч.	Даніїла прор.
31 18	С Меланї прп.	Севастіяна мч.

МІСЯЧНЕ НАМІРЕННЯ ДЛЯ АПОСТОЛЬСТВА МОЛИТВИ:

Про пізнання нашого покликання до святости й апостолування та про великодушне віддання себе цій справі.

МІСІЙНЕ НАМІРЕННЯ: Про активну підтримку місійних Єпископів та їх конференцій.

Історичний календар

2. 12. 1938. Проголошено Карпатську Україну автономною державою.
2. 12. 1957. † Станіславівський Єпископ помічник, ісповідник Іван Лятишевський.
4. 12. 1803. † на Соловецьких островах останній кошовий Запорізької Січі Петро Кальнишевський.
5. 12. 1878. Народився поет О. Олесь.
5. 12. 1917. Відкрито у Києві Українську Академію Мистецтв.
6. 12. 1919. Початок Першого Зимового Походу під ком. ген. Омеляновича-Павленка.
7. 12. 1811. Народився поет і письменник о. Микола Устиянович.
7. 12. 1936. † Василь Стефаник.
8. 12. 1868. Засновано у Львові Товариство „Просвіта“.
11. 12. 1840. Народився письменник Михайло Старицький.
11. 12. 1891. Помер видатний український лінгвіст Олександр Потебня.
11. 12. 1900. Помер письменник Олександр Кониський.
12. 12. 1935. Помер оперний співак Модест Менцінський.
14. 12. 1884. Народився Єпископ-ісповідник Николай Чарнецький, Ап. Візитатор для Волині.
14. 12. 1918. Війська Директорії УНР і Січові Стрільці зайняли Київ. Скоропадський зрікся влади.
15. 12. 1848. † письменник Євген Гребінка.
15. 12. 1934. Большевицький таємний суд засудив до страти 28 Українців, а між ними письменників: О. Влизька, В. Мисика, Д. Фальківського, М. Терещенка, Гр. Косинку, Ів. Крушельницького, М. Лебединця, Костя Буревія, Романа Шевченка.
16. 12. 1637. Бій козаків з Поляками під Кумейками.
18. 12. 1856. Народився артист Микола Садовський.
18. 12. 1871. Народився поет Микола Вороний.
19. 12. 1240. Татарський хан Батий зруйнував Київ і рушив на Галичину.
19. 12. 1870. Помер автор музики до національного гімну (слова Гавла Чубинського) і Заповіту Шевченка, композитор о. Михайло Вербицький.
21. 12. 1764. Москва скасувала гетьманщину.
21. 12. 1930. Помер історик Степан Томашівський.
22. 12. 1834. Народилась письменниця Марко Вовчок.
22. 12. 1884. Заснування першої української католицької парафії при каплиці в Шенандоа, Па. Парох о. Іван Волянський.
23. 12. 1932. Героїчна смерть Біласа і Данилишина, членів УВО-ОУН.
23. 12. 1873. Засновано у Львові Наукове Т-во ім. Т. Шевченка.
23. 12. 1963. Папа Павло VI-ий іменував ВГреосв. Митрополита Кир Йосифа Сліпого Верховним Архієпископом.
24. 12. 1653. Перемога гетьмана Богдана Хмельницького під Жванцем.
25. 12. 1848. У Львівському університеті засновано катедру української мови і літератури.
25. 12. 1900. † закарпатський поет і письменник народнього напрямку о. Олександр Павлович.
25. 12. 1926. † громадський і політичний діяч Ол. Барвінський.
25. 12. 1947. Померла письменниця Катря Гриневичева.
26. 12. 1899. Основано у Львові національно-демокр. партію.
29. 12. 1724. У Петропавлівській в'язниці помер наказний гетьман Павло Полуботок.

Церковний календар

ПОСТИ

Великий Піст — починається в понеділок по Неділі Сиропустній та триває до Великої Суботи.

Різдвяний Піст або т. зв. **Пилипівка** — триває від дня по св. Пилипі, тобто від 15. листопада до Навечеря Різдва Христового, тобто до 24. грудня (за старим стилем від 28. листопада до 6. січня включно).

Петрівка — триває від понеділка по Неділі Всіх Святих до передодня свята Верховних Апостолів св. Петра й Павла.

Спасівка — триває від 1. серпня до переддня свята Успення Матері Божої, тобто до 14. серпня (за старим стилем від 14. до 27. серпня включно).

ЗАГАЛЬНИЦІ*

1. Від Різдва Христового, тобто від 25. грудня до переддня Навечеря Богоявлення, тобто 4. січня (після горож. календаря від 7. до 17. січня включно).

2. Від Неділі Митаря і Фарисея до Неділі Блудного Сина.

3. Від Великодня до Неділі Томиної.

4. Від Зіслання св. Духа до Неділі Всіх Святих.

ОБОВ'ЯЗУЮЧИЙ ПІСТ В УКРАЇНСЬКІЙ КАТОЛИЦЬКІЙ МИТРОПОЛІЇ У ЗЄДИНЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ

1. **Не вільно їсти мяса і набілу в таких днях:**

- а) у понеділок першого тижня Великого Посту,
- б) у Велику Пятницю,
- в) у Навечеріє Різдва Христового, хоч припало би в неділю,
- г) у Навечеріє Богоявлення, хоч припало би в неділю.

2. **Не вільно їсти мяса, але можна уживати набілу:**

- а) в усі пятниці цілого року, крім загальниць,
- б) в середу першого тижня Великого Посту, та в понеділок, в середу й суботу Страстного Тижня,
- в) в день Усікновення Чесної Голови св. Івана Хрестителя, хіба припаде в неділю,
- г) в день Воздвиження Чесного Хреста, хіба припаде в неділю.

3. **Свята, в які вільно їсти мясо, хоч припадуть у пятницю:**

- а) Різдво Матері Божої,
- б) Непорочне Зачаття Матері Божої,
- в) Стрітєння Господне, якщо випаде перед Великим Постом,
- г) Різдво св. Івана Хрестителя,
- д) св. Петра й Павла,
- е) Храмовий празник (святого Патрона церкви), хіба випаде у Великий Піст.

* В часі загальниць можна їсти мясо щодня.

Загальний Церковний Устав

Заввага: Для уникнення частішого повторювання в подрібному Уставі ми подаємо тут загальний устав, на який будемо покликуватися при обговорюванні поодиноких свят в цілому році.

„Блажен муж“ співається на Великий Вечірні в усі неділі й свята, навіть Полиелейні, а в Празники Господські, як випадуть в неділю або в понеділок. Як Господський празник випаде в неділю, тоді воскресна служба пропускається.

1. СВЯТИЙ БЕЗПОЛИЕЛЕЙНИЙ В НЕДІЛЮ

Вечірня Велика: Блажен муж; на Господи воззвах стихир 10: 7 воскр., 3 святому, Слава: святому, І нині: догмат рядового Гласа. Вход. По Світе тихий: Рцем всі, Сподоби, Стиховна воскресна, Слава: святому (як є), І нині: Богородичен воскр., Стиховні по гласу Наславнику. По Нині отпущаєши: троп. воскр., Слава: святому, І нині: Богородичен по гл. Наславника, Отпуст Великий.

Утрєня Велика: по Бог Господь: троп. воскр. 2 рази, Слава: троп. свят., І нині: Богородичен. Сідалні воскресні. Ангельський Собор. Іпакой гласа. Степенна гласа. Євангеліе воскресне. На каноні ірмоси гласа і катавасія рядова. По третій пісні: кондак-ікос, Слава: сід. святого, І нині: Богородичен. По шостій пісні: конд.-ікос воскр. По дев'ятій пісні: Свят Господь наш, і світилен воскр., Слава: святому (як є), І нині: Богор. світлина воскр. На Хвалітєх 8 стихир воскр., Слава: Єванг. стих., І нині: Прєблагословенна. По Славословію вел. троп. воскр.: як глас 1, 3, 5, 7 то Днесь спасєніє, — а як 2, 4, 6, 8 то Воскрєс із гроба.

Літургія: Антифони воскр., троп. Слава кондак, І нині: Богородичен для 1, 3, 5, 7 гласів, воскресний, а для інших гласів зібраний до гласа кондак, якогось празника Богородичного, і так: до 2-го гл. „В молитвах невиспающу“ (Успення), до 4 гл. „Йоаким і Анна“, до 6 гл. „Заступнице християн“, до 8 гл. „Воізбран. воеводі“, або загальний „Заступнице християн“... Прокімен воскр., Причєстен хваліте Господа, Апостол і Євангелія рядові.

2. СВЯТИЙ ПОЛИЕЛЕЙНИЙ В НЕДІЛЮ

Вечірня так як вгорі, лише на Господи воззвах воскр. стихир 4, святому 6, Слава святому, І нині: догмат рядового гласа. Прокімен і три чтєня святому.

Утрєня: По сідалнах воскр.: Полиелей і Величєня (без Слава: І нині), Ангель-

ський Собор, Іпакой гласа і сідалні, оба перші святому, Слава: третій сід., І нині: Богор. Степенна гласа, і все до канона воскресне. На Хвалітєх 4 стих. воскр., 4 святому з його припівами.

Літургія: тропар воскресний, святому, конд. воскр., Слава: святому, І нині: Богород.: по гл. Наславника. Прокімен і Прич. воскр. і свят. Апост. і Єванг. рядові й святого.

3. НЕДІЛЯ ІЗ СВЯТИМ БДІННИМ [Святий бдінний, це святий, що має Всєночне (літїю)]

Вечірня: На Господи воззв. 4 воскр. стихири, 6 святому, Слава святому, І нині: догмат рядового гласа. Вход. По прокімені 3 Чтєня. По Ісполним Литія: стихири святого, Слава: свят., І нині: Богород. із стих. воскр. по гласу Наславника. По Нині отпущаєши: Богородице Дїво 2 рази, троп. Святого 1 раз. По благосл. хлібів: Буди імя Господне, пс. 33, отпуст воскр. з поминанням святого.

Утрєня: По Бог Гдь: троп. воскр. 2 рази, слава: свят. І нині: Богор. воскр. по гл. Наславника. Решта як під 2. Як храм святого, то Прокімен, Єванг. і стихира святого. Канон з ірмосами воскр., Катавасія рядова. По 3, 6, 9 пісні читається як під 1. На Хвалітєх 4 стих. воскресних. 4 святому з його припівами, Слава: стих. єванг. (як храм, святому), І нині: Прєблагосл., тропар один з двох воскресних.

Літургія: троп. воскр., святому, Конд. воскр., Слава: святому, І нині: Богор. як під 1. Все інше неділі й святого.

4. БОГОРОДИЧНИЙ ПРАЗНИК В НЕДІЛЮ

Всєнішне: на Гди воззвах: стихири: 4 воскр., 6 празника, Слава: І нині: празнику, Прокімен: Гдь воцарися, Чтєня 3, Литія празнику, стиховна воскр., тропар празника 3 рази. По благосл. хлібів пс. 33, отпуст воскр. з поминанням празника.

Утрєня: троп. воскр. 2 рази, Слава: І нині Богородиці. Проче як під 2. Прок. Євангеліє і по 50 пс. стихира празника. Канон воскр. Катавасія рядова. По 3 пісні конд. — ік. воскр. і сідален празника. На Хвалітєх стих.: 4 воскр., 4 празн. з його припівами. Слава: празника, І нині: Прєблагословенна. По Славосл. вел. тропар воскр. (один з двох) і по Отпусті Слава: І нині: Стих. Євангельська.

Літургія: до „Спаси нас Сине Божий“ можна додати: Молитвами Богородици... Тропарь воскр., празн., Слава: конд. воскр., І нині: празника. Все інше як в неділю.

5. СВЯТИЙ БДІННИЙ НА БУДНІ

Всенішнє: „Блажен муж“, на Гди воззвах 8 стихир святому, Слава: святому, І нині: догмат по Наславнику. Вход. 3 Чтенія. Рцем всі. Литія святому, як під 3. Стиховна святому. По Нині отпущаєши: троп. святого 2 рази і Богородице Діво 1 раз.

Утреня: По Бог Гдь тропарь святому 2 р., Слава: І нині: Богород. воскр. за гласом тропаря. Сідалні святому. Полиелей. Величанія. Сідал. полиел., степенна празнична. Єванг. і стихира святому. На каноні ірмоси святому, Катавасія рядова. По 3 п. сідал. святому, Слава: І нині: Богор. По 6 п. конд. — ік. святого. По 9 п. світилен святого 2 р., С. І нині: Богор. На Хвалітех стих. свят. І нині: Богор. По Славосл. вел. троп. святого, Слава: І нині: Богор. воскр.

Літургія: Троп. свят. Слава: конд. свят., І нині: Богор. як під 1. Прокімен, Причастен, Апост. і Єванг. святому.

Заввага: Святий полнелейний на будні має таку саму службу, як святий бдінний на будні, хіба без Литії, а Вечірна починається від „Благословен Бог наш“. По Нині отпущаєши: троп. святого, Слава І нині: Богор. воскр. по гласу тропаря, і відразу отпуст великий.

6. БОГОРОДИЧНИЙ ПРАЗНИК НА БУДНІ

Усе як під 5, хіба по стихирах Слава: І нині: празника, а по Нині отпущаєши тропарь 3 рази.

Утреня: троп. празн. 2 рази, Св. І нині, той же. На 9 пісні канона припів празника. При кінці троп. празника.

Літургія: на 2 і 3 антиф. спів. Молитвами Богородици, троп. Слава І нині: конд. празника. Проче празника.

7. ПЕРЕД- І ПОПРАЗДЕНСТВО (Госп. або Богор.) В НЕДІЛЮ

Вечірна: Усе як під 1, лише на Вечірні: Гди воззвах, 4 стих. воскр., 3 праз., святому три. Слава: празн., І нині: догмат ряд. гласа. Стиховна воскр., Слава: святому (як є), І нині: празника. По Нині отпущаєши: троп. воскр., Слава: свят., І нині: празника.

Утреня: по троп. і світил., І нині: празника. На каноні по 3 п.: конд-ік. праз. і святому, Слава: сід. святому, І нині: празника. На Хвалітех стих. воскр. 4, праз., 4 з його припівами, Слава: стих. єванг. По Славосл. вел. троп. воскр. (один з двох).

Літургія: в Попразд. Госп. 2 антиф. празника, третій з прип. праз., так само Прийдіте поклонімся. Троп. воскр. і празн. Слава: конд. воскр., І нині: празн. Прок., Апост. і Прич. неділі. Задостойник празника.

Заввага: В Предпразд. до воскр. служби додається лишень троп. і конд. Предпразденства.

8. ПОПРАЗДЕНСТВО З ПОЛИЕЛЕЄМ НА БУДНІ

Вечірна Велика: на Гди воззв. стих.: 3 празн. свят. 5, Слава: святому, І нині: празн. (в п'ятницю ввечері догмат уступаючого гласа). 3 Чтенія святому, Стиховна святого, І нині: празника. При кінці троп. свят., Слава: І нині, празнику.

Утреня: По Бог Гдь троп. празника 2 рази, Слава: свят., І нині: празника. Дві катізи рядові, сід. святому, Слава: І нині: празнику, Полиелей, Величанія, сідал. святому, І нині: празника. По 6 пісні на каноні: конд.—ікос святому. світилен святого 2 рази, Слава: І нині: празнику. На Хвалітех стих. 4 святому (часом празн. 3 і святому 3), Слава: Святому, І нині: празнику. По Славосл. вел. троп. свят., Слава: І нині: празника.

Літургія: антиф. в Попразд. Госп. два празнику, третій звич. празн. (в Попр. Богор. антиф. повседневні), троп. празн. і святому, Слава: конд. свят., І нині: празника. Апост., Єванг. святому. Проче празн. і свят. Задостойно празнику.

9. ВІДДАННЯ ПРАЗНИКА В НЕДІЛЮ

Служба рядового святого переноситься на інший день. Усе як під 1, тільки на Вечірні: на Гди воззв. воскр. стих 4, празн. 6, Слава: празн., І нині: догмат гласа. На стиховні Слава: І нині: празника.

Так само на Утрени на каноні по 3 пісні конд-ікос і сідал. празника. По 9 пісні світ. воскр., Слава І нині: празника. На Хвалітех 4 воскр., 4 празн. з його двома припівами. Слава: Стих. Єванг., по Славословію вел. троп. воскр.

Літургія: тропарі як в Попразд. Прокієн, Алл. і Причаст. неділі і празн. Ап. Єванг., як в празн. Госп. то неділі, а як огор. то неділі й празника.

10. ВІДДАННЯ ПРАЗНИКА НА БУДНІ

Вечірня: на Гди воззв. празн. 6, Сл. І нині: празн. (в п'ятницю ввечері: І нині: огм. уст. гласа). Входа і Чтеній нема. тиховна празн., троп. празн. 1 раз. От-уст серед. з поминанням праз. і святого.

Утренья: троп. празн. 2 рази, Св. І нині: разника. Канон як в день празника. На пісні припіві празника. На Хвалітех гих. празн. По Славосл. вел. троп. празн. Отпуст великий.

Літургія: антифони як під 8. Інше все разн. Апост. і Єванг. у віддання Госп. разника тільки дня, а Богор. перше дня, празнику.

11. ВІДДАННЯ СЛУЖБИ ХРАМОВОГО СВЯТОГО

Віддання служби храмового святого буває на Вечірні: до служби слідуєного дня додається на першому місці 3 стихири свят. храм., І нині: догмат по гласу Наславника, Вход, Прокієн, стиховна святого з Вел. Вечірні, троп. святого, Слава святому дня, І нині: Богор. воскр. Отпуст великий.

12. ЛІТУРГІЯ ЗА ПОМЕРЛИХ

Літургію за померлих можна відправляти в чорних ризах лиш в днях святих безполиелейних і тоді не треба брати служби празника чи дня, а лише для „усопших“. В пасх. часі береться Христос воскрес, антифони воскр. Ангел вопієше, як на парастасі. В дні полиелейних святих не правиться служби за „усопших“ в чорних ризах, хіба при похороні, тоді вистачить збудити намірення в приписаних місцях.

Михайло Литвинець

НАША МОВА

Коли навала сунула ординська,
Народ наш в січі схрещував шаблі
За честь і волю рідної землі, —
Мужніла в битвах мова українська!

З віків у ній тривога материнська!
Людські великі радощі й жалі...
Упали кволі хани й королі —
Живуть народ і мова українська!

Для ворога вона покара-грім,
А до людини щирістю іскриться,
Дзвенить в братерстві нашім дорогім;

В огні віків гартована, мов криця,
Тому велика, сильна, як гроза,
І чиста, наче матері сльоза.

Блаженніший Верховний Архієпископ Кардинал Йосиф в оточенні Владик із ЗСА та Канади, членів Митрополітального Ко-
мітету й представників церковних, комбатанських і молодечих організацій з прапорами, на чердаку Філадельфійського леґо-
внища, по прибутті з Канади, 20 липня 1968 р.

о. шамбелян Мирослав Харина
Головний Предсідник
СУК „Провидіння“

Місія Української Католицької Церкви і СУК „Провидіння“

Духовий струс, що його під цю пору переживаємо, є на думку сучасних учених найгострішою кризою в історії людства, бо ніколи в минулому подібні кризи не заторкали стільки ділянок життя, ніколи так докорінно не захитували ним, ніколи не відбувалося це в такому швидкому темпі й ніколи такі кризи не захоплювали таких широких просторів земного глибоку, як ось тепер. Суттю сучасної духової кризи є зневіра в основні цінності й цінності життя, в абсолютні правди, на яких ґрунтується життя людини, правди, які оформлювали стиль життя та які визнавали й ними керувався увесь світ.

Ця криза правд, включно із Христовими правдами, що їх зберігає і проповідує Христова Церква, поділила людство на два табори. Під напором дієвої бурі деякі одиниці, групи людей, а то й суспільства заломлюються, втрачають віру в Бога й себе самих, стають немічні, безсильні й котяться вниз; в інших, знову ж, ця криза вирощує духову енергію, збуджує приспані духові сили й намагає їх до найвищого ступня. І саме такі одиниці, такі суспільні групи стають

до бою за Христові правди, що ними хитають і їх підмулюють сучасні дієві бурі. Подібно як у природі, так і серед людей існує право селекції, згідно з яким залишаться в живих і переможуть ті народи, які здібні до бою за ясну ціль, маючи непохитну віру в правдивість своєї місії і поміч Божу у її здійсненні. А таку саме всесвітню місію має під цю пору наша Українська Католицька Церква.

Скривавлена й нищена на рідних землях різними загарбниками, зокрема московсько-комуністичним окупантом, здавалось, вона щезне з лиця землі. Вирвана в корені з української землі, здавалось, вона у розсіянні, на чужині, серед моря католиків латинського обряду й інших чужих віровизнань, не зможе відродитися, не зможе стати цією духовою незламною силою, якою була на рідних землях. Одиначе волею Божого Провидіння Українська Католицька Церква не то що не загинула, але стала — у справжньому значенні цього слова — всесвітньою віткою Вселенської Католицької Церкви, що-більше, Українська Католицька Церква, перша і єдина з-поміж

Східніх Церков обєднаних з Апостольською Столицею, на цілому земному ґлобі, від Аляски по Австралію, стає герольдом, оповісником цього старовинного християнського Сходу, де зародилось християнство й зацвіло величним блиском Божої Премудрости. Першу і єдину українську католицьку Церкву з-поміж усіх Східніх Церков католицького Сходу, Боже Провидіння післало в гущу Латинського світу, щоб справдились слова Намісників Христових від Урбана VIII до Павла VI, що Вселенська Католицька Церква була, є і буде мозаїкою Христових Церков під кермою Апостольської Столиці.

Проте, коли приглянемося ближче цій усесвітній місії Української Католицької Церкви, яка, згідно з волею Божого Провидіння і розпорядженням Апостольської Столиці, покрилася сіткою українських католицьких екзархій у поодиноких країнах світу, то усвідомимо, що слова Слуги Божого, Великого Митрополита Кир Андрея графа Шептицького, який передбачив основне знищення католицької Церкви східнього обряду, а опісля великий розквіт і поширення католицької Церкви в українському обряді на всьому Сході, — місію Української Католицької Церкви не обмежують тільки до Заходу, до земель Німеччини, Франції, Англії чи Північної і Південної Америки та Австралії і Нової Зеландії, навпаки, поширюють її теж і на Схід.

І вже сьогодні, по 24-ох роках від смерті Слуги Божого Митропо-

лита Кир Андрея, з численних листів, що їх шлють через продірану залізну занавісу заслани з диких степів Казахстану чи глухих тайг Сибіру довідуємося, що ген там, далеко на Сході, існує і діє Українська Католицька Церква, що її назвав Великий Папа, Слуга Божий Пій XII — „Мовчазною Церквою“. Немає сумніву, що в відповідному часі й обставинах, ця „Мовчазна Церква“ виступить явно, бо сформована вона й зорганізована саме тими людьми, що їх не зламали життєві буревії, а навпаки, розбудили їхні духові сили до бою за Христову правду.

Вслід за цим і ми, українці католики, згуртовані у найбільшій у світі українській католицькій організації — Союзі Українців Католиків „Провидіння“, маємо бути не тільки свідомі своєї відповідальности за місію, що її доручило Боже Провидіння нашій Церкві, але теж змагатися за ті духові й моральні цінності нашого народу, що їх зберігала впродовж століть наша Католицька Церква. Ми, Провидінці, які є свідками здійснювання Українською Католицькою Церквою своєї величньої місії в цілому світі, свідомі цього завдання, повинні спільно працювати для християнської єдности, до якої закликає нас теперішній Намісник Христовий, Папа Павло VI, бо тільки шляхом єдности, основаної на взаємній християнській любові, зможемо успішно здійснити місію Української Католицької Церкви, що її доручило нашій Церкві Боже Провидіння.

Головні основи католицької виховної ідеології

Дитина є найдорожчим скарбом і найбільшою цінністю людини, а поведження її дому залежить від того, чи її діти підуть у добру чи злему напрямку — ствердив уже Платон (427—347 до Хр.) більше ніж дві тисячі років тому. Дитина є конечністю для людини й для народу. І — як каже Платон — як довго молоде покоління є добре виховане — човен нашої держави буде плисти безпечно: але коли буде навпаки — краще не говорити про консеквенції. (Plato: The Republic).

Отже дві речі: дитина й її виховання. Розуміємо, що найбільшим скарбом є дитина, а найістотнішою чинністю громадян і держави є її виховання. Св. Іван Хризостом (354-407) пише: „Що є більше від керування душами, від формування обичаїв молоді. Людину спосібну до цього діла ставлю вище мистця маляра чи різьбара“. (Johannes Chrysostomus: Ueber Hoffart und Kindererziehung (dt. von S. Haidacher). Щоб ті дві речі (дитина і виховання) були в народі, треба ціле життя до цього унапрямити.

І. Конечність здорової доктрини виховання

Погляди на виховання є вислідом погляду на життя, вислідом філософій життя, а ті філософії є збудовані з відповідей на питання, що стосуються підставових справ: яке є джерело життя як життя, яка ціль життя як перебігу, і якими засобами можна досягнути щастя, що є стимулом усіх людських чинностей, бо все робимо тому і в тій цілі, щоб здобути щастя. Коли філософія життя відкине об'єктивне й правдиве розуміння людини, її призначення, її місце в суспільстві, а накинє їй штучне місце, — тоді виховні теорії на ній побудовані затратять свою широку перспективу, прямуючи до розвитку тільки деяких прикмет людини, саме тих, які є корисні для злепнятої цілі держави і завдань людини, отже тільки до стосовного розвитку розуму і тіла, з поминенням серця і душі.

Скажім собі відверто, що сьогодні втрачено цей повний погляд, а вислідом цього є звужене і тісне розуміння життя, людини, світу, навіть Бога. А це довело

до культу людей припадку, до ненависти ближнього і до зануку властивої оцінки найшляхетніших імпульсів, що криються в людській природі, під позором їх неужиточности для промислу, мілітаризму, партії й інших штучно накинених цілей, не зважаючи на заклики людської душі жити повним життям і всіми силами, якими обдарувала її природа. Сучасне виховання виросло з теорії Руссо, що кладе в основу виховання — природу і розуміння дитини. Рабле, Монтень і Коменські убожили цю засаду: Руссо накинув її цілому світові, а його інтуїцію скріпили сучасні нам експериментальні психологічні досліді й американський прагматизм. Дитина є всім, залишім їй свободу, нічого їй не накидаймо, щонайвище допоможемо їй у розвитку її особистих здібностей — оце гасла виховання, якого трагічно гіркі овочі сьогодні спостерігаємо. Вони видавалися багатом дуже слухними і тим, у чому вони є слухні, пірвали за собою загал. Одначе всі забули про одне, про що забувати не вільно: про ціль виховання. Бо у вихованні треба пам'ятати про дві головні точки: про дитину--людину, таку, якою вона є, та про ціль, цебто про людину таку, якою вона має стати, коли виховне діло буде закінчене.

Вислід так понятого виховання — ліберального і без цілі — зустрічається сьогодні із загальною критикою. Роберт Славін пише про загальну критику філософічних підстав і практичних метод виховання Америки, що не дають вдоволення ні бідним, ні багатим

(“Essays in Thomism”, ст. 313). Ричард Лівінгстон, президент Corpus Christi College в Оксфорді, запитує Англію: „Чому ми є не вихованим народом і як можемо дійти до цього, що будемо виховані?“ і — іронізуючи — каже, що маючи шкільний примус, чудові шкільні будинки, добрих учителів і велетенський шкільний бюджет, — продукт цього виховання, отже загал Британців, зачитується в „Дейлі Міррор“ і в „Нюз оф ди Ворлд“, але рідко можна стріннути пересічну людину з поважною книжкою в руках (The Future of Education, сторінка 1).

Покликані до життя в ЗСА комісії для дослідження проблеми не потрапили устійнити, чи заколоти і хаос у господарському, суспільному, політичному і релігійному житті є причинами чи вислідами безпорядку у виховній ділянці. На одне тільки всі погоджуються, а саме, що людина, яку випускає сучасна школа, почувает себе неприготованою до боротьби з проблемами сучасного життя: з нуждою і безробіттям, із жорстокостями війни, з расовими і релігійними завистями, із злочином і поправою. Ті люди не знають, що про це думати, що робити — втратили почуття моральної стійкости, що є конечною умовою щастя. В суспільному житті людина перестала керуватися природним глуздом у щоденних речах, а в релігійній сфері підкоряється авторитетові Бога, підчиняючися натомість тиранії, сваволі, капризам матеріально сильніших. Господарська стабілізація стала ціллю самою в собі, а не

засобом до цілі, й економічним оглядам підпорядковано всі вартості, творячи суспільну будову подібну до відверненої піраміди, що стоїть підставою догори. Всі визнають слабкість структури сучасного життя. Це визнання власної слабкості могло б бути в інших умовах добрим знаком звороту до направи, але сьогодні воно дістає вид трагічного признання програної, а щонайгірше, до полатання браків вибирається виховні методи, які спричиняють наслідки так само катастрофальні, як і раніше. Давній, скомпромітований сьогодні лібералізм, заступається новою диктатурою держави у вихованні. Пишеться багато про нове виховання, будуються і плянується: школи, методи, фонди, все однак — як пише Р. Лівінгстон — бездушно, механічно, автоматично, без ясної свідомості того, що хочеться досягнути шляхом виховання. І саме про що насправді йдеться, до чого належить дитину виховувати і як це доклати — буде темою наших дальших міркувань.

II. Чотири підставові чинники спричинюючі виховання

Виховання, чи виховна система, є впливом погляду на людину й її життєву ціль. Тому католик, що береться думати й говорити про виховання, мусить собі найперше усвідомити, ким є і ким повинен бути підмет виховання — дитина, яка має бути виховувана. Щоб створити собі повний і широкий погляд на людину, він мусить покористуватися зарівно здобутками природного розуму, як

і світлом віри. І щойно тоді підмет виховання, людина, яку маємо виховати, виступить у властивих і реальних кшталтах. Отже не якийсь нереальний тип людини, але людина така, якою вона є в дійсності, людина в цілій своїй правді. Отже людина, якої призначенням є вічне щастя, людина уформована на образ і подібність Бога; людина, що втратила ласку в наслідок первородного гріха і є відкуплена Христом; людина, яка в теперішньому стані речі трудиться над направою і доповненням своєї особистості шляхом будування в собі добрих усравнень, добрих якостей і властивостей, постійних та тривалих. Оці усравнення здатностей мають уможливити людині властиве устосункування до себе самої і до цього, що є назовні неї. А тих речей є багато. Є родина, до якої людина має устосункуватися співжиттям — звідси виховання має бути родинне. Є нарід і його повязання — звідси виховання повинно бути національне, громадянське. Людина живе у великій родині народів — тому виховання має бути міжнародне. Людина має обороняти край — звідси військове виховання. Має виконувати якусь професію — звідси професійне виховання. До цього приходять ділянки культури, здоров'я тіла, інтелектуальні ціхи — а все домагається належного виховання, розвитку. Цілість поступування домагається згідності з правом, законом, що знову домагається морального виховання. І так можна б у безконечність вичисляти предмети, до яких людина має

устосункуватися шляхом розвинення властивих уздібнень, щоб особистість людини так розвинути, щоб вона була спроможна жити в згоді з собою, з оточенням і з Богом, до чого знову устосунковується шляхом розвитку надприродних уздібнень. Тут звернім увагу на факт, що, з уваги на кількість предметів співжиття, може виникнути роздертя цілей виховання. Одні будуть хотіти виховувати людину на пацифіста, — другі на мілітариста; одні на спортсвця — другі на інтелектуаліста; одні на націоналіста — другі на інтернаціоналіста, а кожний видвигне багато слушних аргументів на піддержання своїх постулатів. Тому не оті предмети є точкою виходу у вихованні. Підметний розвиток одиниці має розгортатися на основі об'єктивної правди, що є понад предметами, а виховання ґрунтується на розвитку підмету-дитини згідно з реальною об'єктивною правдою. Оба ті істотні складники не можна розділити.

Чинники вживані до дії повчання: батьки, учителі, Церква — становлять у вихованні інструментальну справчу причину, тоді, коли особиста ініціатива вихованка становить головну, начальну справчу причину свого виховання. Тамті пропонують повчання, подаючи об'єктивну правду, згідно з якою ученє має розвиватися, але ученє є тим, який, або йде шляхом відкриття об'єктивної правди, або ставить перешкоду зусиллям повчання своєю пасивністю, що нищить здібності замість їх розвивати. Кінцевою точкою, до якої прямує виховний процес

(*terminus ad quem*) є мудрість, зарівно природна, як і надприродна. Виховання черпає з тієї цілі силу видавання плодів, з наближення учня до мудрости міримо його поступ, — бо в кожному русі більше значення має кінцева ціль, ніж початок. А мудрість ставить нас на найвищій точці людства, підносячи нас вище, понад факти біжучого життя, що придавлюють правду, яка робить нас вільними. Оце є оті чотири причини спричинюючі виховання: сама людина, виховники, об'єктивна правда, ціль виховання. Зараз положимо особливий наголос на два чинники спричинюючі виховання: на самого вихованка, який є матеріалом до виховання і на чинник змісту виховання, формальний чинник, що різьбить вихованка, чи пак на об'єктивну правду; коли ми належно їх зрозуміємо, перейдемо до обговорення інструментальних причин і цілі, що вже буде легшою справою: коли зрозуміємо завдання самого учня в здобуванні об'єктивної правди, тоді цілість проблеми уложиться в гармонійну єдність. Положення наголосу на функцію вихованка сприяє праці учня, який, коли схопить значення своєї власної природи в стосунку до виховного завдання, загорить жадобою знання, буде охочий користати з повчання, що знову буде поштовхом для учителя, що зробить усе, щоб стати добрим зрядом заспокоєння розвиткових потреб учня. Виховний процес починаємо від здобуття охоти учня і на самому початку розбуджуємо його запал праці над собою.

III. Матеріальна причина виховання

Тим, хто є найважливішою істотою у вихованні — є людина, тому належить створити собі належний погляд на людину. Здобуття правильного погляду на природу людини є чимсь, від чого мусить початися кожне виховне міркування. Але перше треба нам запізнатися з двома собі протиставленими, блудними поглядами на природу людини, а потім щойно зазнайомимося з правдивим поглядом. Отже деякі погляди клали великий наголос на саму людину, так, що її місце в суспільстві й її стосунок до Бога зазнали майже цілковитого затемнення. Інші знову перебільшували значення середовища, занедбуючи саму людину. Одні клали натиск виключно на виховання мас. Інші — маючи на увазі тільки свою упривілейовану групу — перечили, щоб кожна людина мала право свobodно змагати, залежно від обставин, до власного удосконалення — індивідуального, релігійного, господарського і суспільного. Два ті крайні і собі протиставні погляди мають одну спільну точку: вони загубили істотну гідність і вартість індивідуальної людської істоти. Католицька філософія, як її виразив св. Тома з Аквіну, однаково сильно протиставляється опініям, що людина є предметом-іграшкою в руках хоча б найбільш вартісного суспільства, як і пересаді *laissez-faire*-изму (лесе-фер-изму), що кладе пересадний наголос на індивідуалізм одиниці, бо обидві ті опінії забули, що на людину треба ди-

витися по-людськи. Щойно чесне зусилля, щоб пізнати людську природу, внесе в обидві опінії правду, а здоровий погляд вилікує з блуду. Пригляньмося, отже, природі людини в ній самій.

Кожна річ має властиву собі й відмінну від інших активність, бо має властиву собі й відмінну від інших природу. Людина спостерігає вияви власної активності, свої здібності й рефлексії, і поступово доходить до пізнання своєї власної природи. Вона без труду бачить, що має чинності зарівно матеріальні, як і духові. Спільно з рослинами є чимсь відмінним від неживих речей, бо має функції відживлювання, присвоювання корму, повітря і сонця, бо має зростання, розріст і розроджування. Спільно із звірятами є чимсь вищим від рослин силою чуття, а від звичайних звірят відрізняється розумовою здібністю. Не зважаючи на цю різnorodність — людина не є двоїстістю чи троїстістю, але єдністю, що повстала з розумної душі, джерела всіх функцій людини. Людина не є мішаниною складників, але істотою відмінного типу від рослин і звірят, а її внутрішнє життя є духове, хоча зовнішньо виявляється матеріальним способом. Людина має здібність осягати правду, — чим підноситься поступово до розуміння Бога, до ідеалу чесноти, до свідомости, що є добре, а що зле. Людина знає, що має духову душу як початок усіх своїх функцій, бо дивиться на матеріальні речі нематеріальним способом. Конфлікт, що виникає між матеріальною і духовою сторінкою людської природи,

зовсім не змушує людину до пасивності, навпаки, радше дає їй нагоду до порядкуючого зусилля, а розв'язання конфлікту лежить у духовій природі.

Отже існує для людини можливість досконалити себе шляхом розвитку своїх здібностей — а узasadнення цього вона знаходить у посіданій свободі своєї волі. Тільки найвище добро охоплює її в цілості і зневолює до себе, тому теж поменші добра не є всилі її зневолити. Вона у відношенні до них має свободу вибору. Здібність виховувати себе, чи пак досконалити, є даром Неба, а не ласкою суспільства, в якому вона живе. Свідомість свободи волі вказує людині, що її зусилля схопити видимі предмети прагнень, є її власними зусиллями, свобідно нею підійнятими і спрямовуваними. Як коло є досконалою геометричною фігурою, виходячи з точки до якої вертається, так і людина робить свою поставу досконалою закресленням кола, що починається від Бога і на Ньому кінчиться.

Людина, виходячи від Бога, закреслює своєю свободою коло життєвої активності, щоб повернути до Бога. Маючи свободу у відношенні до всього іншого, людина, будучи вільною, має мати водночас почуття відповідальності і моральності, щоб, закреслюючи коло, не викривила і не розірвала його та щоб упродовж його закреслення не застрягла подорозі, бо так-сяк поверне до Бога по присуд.

Моральність є конечним вислідом людства, а спирається на

факті, що ми є спроможні формувати власне життя і різьбити власне вічне призначення шляхом власних внутрішніх чинностей і зовнішніх дій. Релятивність моральних засад є недопускальна, бо людство не є чимсь, що довільно можна прийняти або відкинути. Виключним фундаментом (вільних) моральних чинностей є Бог — Творець людської природи. Свобода людини, що є умовою моральності, не є ціллю, але засобом до цілі, бо свобода є на те, щоб людина власними чинностями могла досягнути цілі — Бога.

Свобода, щоб належно функціонувати, мусить підпорядкуватися авторитетові розуму. І саме цей авторитет є каменем образи для сучасних виховників. Вони не хочуть зрозуміти, що не бажаючи його прийняти і визнати — вони відкидають постуляти власної природи людини. Перша Причина речей вложила в природу снігу це, що він топиться в присутності тепла, а в природі кисня і водню, що хемічно злучені дають воду; а в природу людини те, що її керманічем є розум до такого навіть ступня, в якому керманічем звірят є інстинкт. Тут ми дійшли до поняття **закону**. Закон, що рядить світом: фізичним, рослинним і звіринним, називається Законом Природи. Закон, якого лініями людина виконує свої природні нахили, а які то лінії є підіймані розумом, неначе радіовідбирачем, на те, щоб людину наблизити і довести до цілі життя, чи пак до щастя — називається Природним Моральним Законом. „Діяти морально“ — значить хо-

тіти поступати згідно з нахилами, вказаними розумом як ті, що ведуть до щастя; діяти неморально, значить улягати нахилам всупереч вказівкам розуму. З уваги на те право і закон не є поменшенням свободи, але є вказанням на пряму до доконання в собі людства — до цього, щоб ми були людьми.

Однак ті міркування мають у собі прогалину, яку вже розум не може виповнити і стоїть супроти неї безрадий. Людина — створена до життя, до правди і до любови, — але постійно натрапляє на смерть, блуд і ненависть, які руйнують щастя. Міст над прогалиною буде шойно Обявлення. Бог сказав нам звідки повстала прогалина і як понад нею пройти, щоб дійти до цілі. Обявив, що наша природа була призначена до надприродного стану, і що її ціллю було вічне щастя, а не тільки чисто дочасне вдоволення. Змагання до вищого життя стало можливим завдяки ласці. Образ Адама, першої людини, такий, яким його бачить католик, є запереченням будь-якої еволюції, бо Адам — це людина сповнена багатства духових здібностей та волі; а упадок і схил почалися з гріхом. Але Бог віродив людину Відкупленням, — а це діло було доконане без насильства справедливости належної Богові й загиблій людині було дане безконечне прощення і вилита на неї безгранична любов.

Відкуплення знову піднесло людину до надприродного стану, а досягнення вічного щастя стало знову можливим. Завдяки цьому,

що людина стала одним із Христом, членом Тіла, якого Христос є Головою, людина посіла життя, яке вливається в неї з Христа-Голови. Тому, що люди є гіллям врослим у пень, яким є Христос, вони знають, що мир і гармонія можуть існувати на світі, що народи можуть зеднатися в поході до людства й чоловіцтва, що одиниці можуть поступати в умілостях і мудрості — але умовою цього є Ласка. Тому, що людина відкинула Ласку Христа — отже в її долю вплітаються заздрість, війна, расова ненависть і ціла купа речей, які людину внутрішньо розбивають і спідлюють.

Таким є образ людини, що її католицька мисль приймає як цю, що є різьбленим матеріалом у процесі виховання. На процес виховання складається **творення повноти надприродного людства, як доповнення і видосконалення повноти природного людства.** Цей процес оснóвується на видосконаленню, усправненню і згармонізуванню здібностей людини. Коли отже виховання є розвитком здібностей вихованка в стосунку до життя вповні його значення, то як можуть виховники легковажити таку природу людини, яку встановив Створитель і видвигати водночас нові виховні теорії! Їх зусилля, деколи дуже ширі, є щонайменше недоліками. Пильно збирані ними „факти“, на яких люблять будувати свої теорії, змінливі і крихкі, не гармонізують із дійсністю. Їх заключення є тільки гіпотезами, яких вартість підважує створена Богом дійсність. Духову природу, яку шкільна саля народу має розви-

вати, сьогодні поминено — а учитель гребе в глині матерії, шукаючи лушпайки, як слідів правди.

IV. Формальна причина виховання

A) Перший істотний складник виховання людини: об'єктивна правда

Познайомившись з матеріалом виховання, нам треба перейти до обміркування змісту виховання. Виховання містить у собі два істотні складники: об'єктивну правду і суб'єктивний розвиток одиниці. Людина розвивається, щоб доглянути існуючу поза і понад нею та світом речей правду, а водночас, згідно з тією правдою, dokonує в собі розвитку. Щоб досягти й досягти цю правду, людина мусить бути приготована не тільки її вивчати, але й нею жити. Ціллю вивчання є набуття, вироблення в собі, досягнення усправнень, чи пак інтелектуальних чеснот, натомість розвиток для життя домагається будови обичаєвих чеснот, чи пак моральних. Продукт цього процесу, отже людина справді вихована, буде посідати зарівно об'єктивну, як і подвійний суб'єктивний розвиток: інтелектуальний і моральний. Поминення одного з них, поставлення наголосу на виховання як підготування до життя, із занедбанням інтелектуальних чеснот, кінечних для поширювання вмілостей і поглядів, довело до сучасного виховного шарлатанства. Звичайна тільки знайомість фактів або речей не вносить правдивого вкладу у вивчання, в життя, та в правильне усто-

сункування до життя як цілості, — що виховання повинно дати. Навіть професійне виховання, щоб заслужити на назву виховання, повинно зробити життя вихованка таким повним, щоб він був спроможний бачити місце своєї праці правильно устосунковане до інших родів зусиль і до цілості життя. Найжахливішим блудом є саме цей, що настоює на спеціалізаційну вченість, як ціль саму в собі. Вченість є добра тільки для такої умовности, що змагає до усвідомлення цілості справ і речей.

Змагає до цього самого й умовність найпростішої людини, намагаючися так розвинути (виховати), щоб вона могла це досягнути, а межу цьому розвитковому процесові визначає тільки ступінь понятливості (п'ястичности) та пізнавальної здібности умовности даної людини в інтелектуальному схоплюванні екзистенцій. Хто є любителем мудрости, що є ціллю виховання, — цілий обшир існувань є полем його самовиховної праці. Тут однак виникає небезпека загублення в численності предметів. Щоб здобути належне знання про речі, є кінечним ввести порядок, чи пак гієрархію, яка ставить окремі предмети пізнання в правильному стосунку до себе. Ця гієрархія домагається річевої і методичної обсервації й індивідуальних фактів. Правильна обсервація доводить факти до певної окресленої єдности правд і тільки тоді факти можуть мати значення в їх стосунку до цілості буття. Згаданий порядок, якого домагається мудрість, є єдністю в многості, бо часткове знання

не є правдивим знанням, ані в загальній ділянці, ані в якійсь її частині, бо речі домагаються, щоб був відомим їх стосунок до інших речей і до цілості буття, а не тільки вони самі в відірванні, бо речі не існують у відірванні, але в лучності.

Говорячи про зеднування чистленних і різнородних речей та подій у гармонійно впорядковану думкову цілість, треба нам познайомитися з п'ятьма правдами, які своєю широкістю охоплюють цілість речей і подій. Коли вони є в умовості, коли ними умовість покористується, світ не буде порозриваною безсенсовністю. Звідси ті правди становлять перший істотний елемент у філософії виховання. Виховання повинно змагати до цього, щоб учень знайшов ті правди і прирорював їх у життю. Познайомимся з ними:

1. Об'єктивність людської мислі.

Людина має подвійну пізнавальну здібність: змислову й інтелектуальну. Інтелект пізнає речі таким способом, що перше мусить їх завважити і спостерегти змислами, бо немає в інтелекті чогось, чого раніше не було в змислі. Завважена змислами річ є неначе сфотографована внутрішньою змисловою силою, що її називаємо уявою, а тоді цей образ є поданий інтелектові, який відриває з нього тільки інтелектуальні ціхи, творячи поняття речі. Тут треба завважити, що не оті ціхи й інтелектуальні види речей, не суб'єктивні імпресії і детермінації інтелекту є безпосереднім предметом мислі. Вони є тільки засобами, почерез які інтелект дохо-

дить до безпосередньої знайомости об'єктивної речі, це є такої, якою вона є сама в собі. Пізнаючи річ, пізнаємо передусім зовнішній предмет, а вид тієї речі, поданий уявою і створений умом, є тільки умовим знаком речі (Suma, I, q. 85, a. 2). Правда нашого знання, чи пак знайомости речі, полягає на згідності стосунку нашого інтелекту з дійсністю. Одначе людський інтелект, як духова пізнавальна сила, пізнає матеріяльні речі нематеріяльним способом, чи пак пізнаючи речі такими, якими вони є, пізнає їх не їхнім, але своїм способом (I, q. 50, a. 2). Пізнання речі не є її механічною фотографією, але її поняттям, її умовою знайомістю.

2. Значення буття, чи пак існування речі. Тим, що наш інтелект осягає найперше і довкола чого розвиває свої поняття, — є існування речі, її буття. Інтелект стверджує найперше головну річ: що річ існує, а ствердивши її існування, означає її і творить її поняття, додаючи родові, гатункові й індивідуальні ціхи. Знаючи про існування речі і маючи докладне її поняття, інтелект внутрішньо її посідає. Найдосконалішою формою посідання речі є її знайомість.

3. Джерело Буття. Пізнання правдивої рації буття речі веде до конечности шукання причини її існування. Тут інтелект з конечности доходить до існування Буття, яке є саме від себе й зі себе. До відкриття Найвищого Буття потягає людський інтелект саме оте Буття, неначе магнетом,

бо Бог є Першим Стимулом у сфері знання, так само, як є Першою Причиною в сфері існувань. Завданням знання є довести частини світу до досконалої єдності, оцінити їх релятивну вартість і згармонізувати в єдність у стосунку до Абсолютного Буття. З уваги на те, що пізнання полягає в осягненні правди речі, а правда речі полягає в згідності буття речі з Інтелектом Бога, — отже всяке пізнання походить від Бога. Або іншими словами: створені правди спрямовують інтелект до Буття, яке є Ціллю і Джерелом.

4. Реальність надприродної правди. Інтелект доходить до висновку: тому, що є речі — отже є і Бог. Але на цьому інтелект не спочиває, але прагне вглянути у внутрішнє життя Бога. Тут однак чисто природне розумування, чи пак філософія, відчуває своє цілковите безсилля. З допомогою інтелектові приходить обітниця Бога, що правда, яку ми самі відкрили, буде доповнена Правдою Богові тільки відомою. Бог дав людському інтелектові сили, завдяки яким людина є здібна пізнати Бога в стосовній цілості, та до Нього змагати. Але тут немає місця на пусту цікавість і зарозумілість, бо інтелект мусить поглядати на обявленню, яке відповідно модифікує життя вихованої людини, так що її інтелект зосереджує в єдність цілу сферу існувань. Тут засяг нашої екзистенції не обмежується тільки до тісних меж наших особистих можливостей, але розтягається на візію вічних правд. З уваги на це, що інтелект Бога є мірою, а не

міреною річчю, людський інтелект є чимсь, що підлягає мірі, в першу чергу з боку Бога, що дає йому пірші підставові засади — як у чисто дослідчому (теоретично-спекулятивному), так і в практичному порядку, а далі з боку речей, бо інтелект не дає речам правди і добра, але їх у речах пізнає.

5. Очевидні підставові засади. Пятою правдою, що її мусимо взяти до уваги у вихованні, є факт існування в мислі природжених перших підставових засад, що їх пізнаємо інтуїтивно. В інтерпретації життя і загальности речей, у порядкуванні і гармонізуванні поодиноких фактів, в уоднороднюванні відомостей — виховний процес домагається властивого застосування і постійного допливу і впливу поза-фізичних засад. Ці засади мають стати відомими не тільки мрячним і не впливаючим на життя способом, але мають бути свідомо прийняті, подрібно розпроваджені і застосовані до життя. — Існують в нас природжені зародки знання, звані першими початковими засадами (*prima principia*), що їх людина негайно собі усвідомлює, коли тільки інтелект заторкне дійсність. Св. Тома з Аквіну вичисляє, побіч первісного поняття буття, наступні початкові засади: засада суперечности, тотожности, вистачальної причини і причиновости, які є принципами. Пригляньмося їм по черзі:

а) В кожній мислі міститься інтелектуальне схоплення буття. З цього схоплення буття інтелект формулює першу відому й оче-

видну засаду, що ніхто не може водночас стверджувати й заперечувати існування тієї самої речі. Або щось є, або ні — оце перша метафізична засада, на якій спираються всі інші. Не може щось водночас бути і не бути. А що перше інтелектуальне пізнання торкається існування речі, — отже, знаючи про її існування, знаємо про її тотожність з нею самою і неможливість суперечности її буття. Цей принцип становить точку зачепу правди, що дає нам запевнення правди або фальшу кожного твердження, чи заложення, шляхом аналізу звязку твердження з принципом, що зразу висказує поняття буття. Ця аналіза, або аналітичне відкликання до принципу, мусить бути пробою правди кожного осуду, що дає основну певність наших тверджень про дану річ.

б) Першим осудом речі є ніщо іншого, як ствердження її тотожности, цебто ця річ є тією річчю. Постає наступний принцип, а саме тривалости і субстанціяльності речі. Річ підлягає переминам і рухам, але поза тим є в ній постійний і незмінний складник. Численність змін наводить інтелект людини на єдність, а зміни внутрі речі і зміни її місця є зрозумілі тільки в світлі тієї тривалої тотожности.

в) Усе мусить мати вистачальну рацію, або причину свого існування і своєї істоти, що є в самій речі або поза нею, в комусь іншому; коли щось належить до речі — є власністю її внутрішнього складу; коли належить до когось іншого — не належить до

істотної конституції речі. Істоти, яких не було, а постали, та виниклі факти — мусять мати вистачальну причину свого існування, яка знаходиться поза ними.

г) Принцип вистачальної причини є підставою для спричинної причиновости й цілі. Інтелект схоплює існування справчої причини негайно, коли завважить присутність якогось предмету. З уваги на це, що рацією існування засобів є ціль, також засада чи принцип доцільности має свою підставу в принципі вистачальної причини. Все доконується для досягнення якоїсь цілі.

Оце є принципи, яких прийняття є кінцевою умовою відкриття правди. Коли їх відкинено, коли вони не є відомі, не можна нічого пізнати і ціле виховне завдання є знівечене. Згідно з католицькою педагогією — знайомість речі здобувається тоді й таким чином, коли інтелект спрямовується від речі до принципів і назад до речі. Вичислені тут засади не є штучною видумкою доморослого теоретика, але є постулятами дійсности, сформульованими інтелектом тому, бо він є сконструйований до пізнання дійсности; процеси вище згадані доконуються не в інтелекті філософа, але нормально розвиваючоїся дитини, причому „нормальний“ розвиток полягає у відкриванні в собі тих же принципів, у користуванні ними і в стосованні їх.

Мірою інтелекту людини є засада дійсности, — бо не інтелект є джерелом правди, він тільки шляхом щільного прилягнення до речей, таких, якими вони є, —

може посісти правду. В розвитку знання — мудра людина є послужна вимогам порядку. Вона розуміє, що наложений на людину **об'єктивний порядок**, це є, загально беручи: а) порядок природи речей разом із властивими їм законами, б) порядок правди та в) порядок надприродного життя. Цей порядок впливає з Мудрости Творця всіх речей. А будучи викарбованим у розумі людини — накидається як постулять людської природи. **Коли об'єктивна правда веде інтелект до дивлення на речі у відношенні до Першої Причини й Остаточної Цілі цілої речовости — тоді про таку людину можемо сказати, що вона є вихована.** Або, іншими словами, коли людина вдивляється в найвищі причини речей, коли все її часткове знання становить єдність у світлі остаточних причин, коли пізнання і розважування правди є визнане головним заняттям вченої особи, тоді згідно з католицькою філософією dokonалося доповнення першої виховної вимоги, яку вихована людина повинна посідати. Як св. Тома це окреслив: любов знання є пенетрацією правди, вниканням у правду; але не в кожную, а в ту Правду, яка є Джерелом усіх правд.

Б) Другий істотний складник виховання людини: розвиток особистости (суб'єктивний розвиток)

1. Розвиток особистости до навчання. Мудрість, що є правдою спостереження об'єктивної дійсности, як трискаючої з Джерела

всіх існувань, не може бути втрочена в людський інтелект силою, бо Бог дав людині здібности, які належить розвивати шляхом її власної активности, чи пак актами розуму й волі. Дія осягання правди може полягати або на її відкриттю і прониканню, або на осягання її шляхом почування, інструкції. Відносно цього належить прийняти за св. Томою чотири ствердження:

1. Людина є істотою, що може сформувати усправнення своїх сил власною автономною внутрішньою працею.

2. Людина є істотою здібною до сприймання, чи пак є понятливою, плястичною — можна на неї впливати, а вона є здібна вплив прийняти.

3. Будучи спроможною затримати постійно набуті власною працею усправнення, людина може сформувати в собі характер.

4. Будучи істотою, що потрапить доповняти свій характер у зіткненні з дійсністю, людина є здібна до виховування себе.

Виховний процес із точки бачення особистого розвитку означає це, що учень розвиває в собі **усправнення (habitus)** — згідно зі своєю розумною природою. Оті усправнення — це згадані вже вище **інтелектуальні і моральні чесноти.**

Заки прийдемо до подрібного їх обговорення, треба нам зрозуміти поняття і значення: справности й інтелекту. Отже кожна акція є спрямована на осягнення свого видосконалення, якого поступ має бути згідний із люд-

ською природою — має підлягати розумові. Щоб внутрішня активність людини була легка й свободна — розум уславнює свої уздібнення і відповідно їх кристалізує так, щоб теж уздібнення діяли легко, свободно й приємно. Уславнення дають людині нові якості, властивості, а є набуті постійним, свідомим і наміреним зусиллям; їх важко втратити, вони стають другою природою. Вони мобілізують та видосконалюють вроджені сили, але самі не є природжені, тільки здобуті власною працею. Природжені здібності товаришать природі, — розум їх організує в щось окреслене, уформоване, викінчене, що робить людину паном власного дому — паном себе. Цей володарський вплив розуму повинен розгортатися на цілу ділянку людського життя; у висліді в людині повинно повстати стільки справностей скільки є функцій, бо уславнення є ціхою розуму в людській діяльності. Людина справді вихована — це людина з вповні розвиненими уславненнями тому, що по-перше: уславнення видосконалюють людські уздібнення пропорційно до посідання габітуальних засад діяння, а по-друге: посідаючи вповні розвинені уславнення — її розум керує нею з великою успішністю і свободою.

Коли розум осягне уславнення, що скеровують його чинності до осягання правди і до стосовного наказування людським чинностям, — тоді оці уславнення є інтелектуальними чесно-

тами. Пригляньмося ближче інтелектові, в якому можуть повстати інтелектуальні чесноти.

Він є подвійний: спекулятивний і практичний, але це є цей самий інтелект, а різниця між обома походить від їх предмету. Спекулятивний дотичить правди речі, а практичний не тільки знає річ, але її теж чинить, спричинює. Перейдім врешті до обговорення інтелектуальних чеснот. Спекулятивний розум досконалять чесноти: **понятливости** (або розуміння), **вмілости** (або знання) та **мудрости**; практичний розум досконалять чесноти: **мистецтва** і **второпности**. Розум, кладучи свою печать на людській природі, дисциплінує інтуїтивну (понятливість), аналітичну (вмілість) і синтетичну (мудрість) функцію інтелекту.

Пригляньмося ближче згаданим інтелектуальним чеснотам.

1. **Понятливість** (або розуміння) досконалить спекулятивний інтелект у його інтуїтивній дії схоплювання перших засад, принципів. Інтуїтивну інтелігенцію перетворює на розуміння. Витворює здоровий стосунок між інтелігенцією і дійсністю, а цей стосунок є істотним чинником виховання себе самого. Справність інтелігенції або розуміння, належить до природних уславнень, що їх людина посідає частинно завдяки природі, частинно завдяки докладно окресленим зовнішнім причинам, приводам. Завдяки природі своєї інтелектуальної душі людина, коли тільки схопила що це є цілість, а що частини, негайно розуміє, що

кожна цілість є більша від її частини. Все ж таки, що це є цілість, а що частина, можна пізнати тільки шляхом інтелектуального, пізнавального знамена (ознаки), що його дістаємо зі зміслового образу, вивореного в уяві завдяки змісловому спостереженню. Беручи до уваги певний людський індивід, ця справність є в своїх початках природжена. Дана людина, з уваги на диспозиції своїх зміслових органів, може бути здатніша до сприймання ніж друга, що має притуплені змісли або менше чутливі. Природжена інтелегенція, видосконалена чеснотою, уздібноє людину до вникання в значення перших засад, що є підставовим чинником до пізнішого їх застосування.

2. Знання (вмілість, *scientia*, *knowledge*). Хоча людина має здібність безпосередньо схоплювати певні правди, то однак властивою їй чинністю є розумування — процес переходження від званої правди до незваної. Процес розумування починається актом інтелегенції, що полягає на безпосередньому схопленню засади — а кінчиться іншим простим актом, отже аналізою, що знайомить нас із природою предмету. Справність, що досконалисть інтелект у робленні висновків, є інтелектуальною чеснотою знання або вмілости, якої предметом, як і всіх інтелектуальних чеснот, є правда. А правда, яку вона шукає, є ця, яку можна вивести з підстав, що їх постачає чеснота понятливости. Натомість чеснота окремих вмі-

лостей уздібноє людину до дослідного вгляду в окремі наукові ділянки. Цю справність осягаємо шляхом стосування підставових засад до щораз глибших шарів дійсности. Вона діє згідно з партикулярною лінією і веде до різних галузів наук, до наук хемії, астрономії, фізики, соціології тощо.

3. Мудрість. Знання, подібно як факти, може бути безладне. Заданням справности званої мудрості є завести порядок і гармонію. Мудрість ніколи не затримується на безпосередній правді — як це робить знання, але завжди шукає остаточну правду. Буття є зарівно початком як і ціллю і кінцем людської спекуляції, досліду. Синтетична і все сцілююча візія цілої реальности стає можлива щойно завдяки мудрості, яка доповняє розуміння і вмілість. Мудрість вдивляється в Першу Причину, ніколи не дозволяється бранням принципів з якоїсь із партикулярних наук. Вона бачить із своєї сторожівні стосунок однієї правди до другої і взаємний стосунок усіх правд та стосунок цілости правд до останньої правди. Коли мудрість займається Божими речами безпосередньо — називається теологією; коли має до діла з людськими правдами — називається першою філософією, чи пак метафізикою. Але в обох випадках вона є найвищою спекулятивною чеснотою, що досконалисть життя людини в її пенетрації правди. Всі фундаментальні питання, що вдаряють в інтелект людини, заторкуючі пробле-

ми її повстання, природи, призначення; все, що представляє загальність, універсальність, в якій живемо, як вдаряючи, всі надії й ідеали чоловіків і жінок тієї загальности — одержують відповідь і заспокоєння в чесноті мудрости. Прагнення Бога для щастя і спокою — знаходить своє доповнення в мудрості. Своєю вникливою візією вона перестерігає гієрархію вартостей, — бо її зацікавлення йдуть у напрямі правди речей, а не самих речей. Вона є і плодом доброго виховання, а разом з її плодів, з цього чи вона є і яка велика, можна оцінювати якість виховання.

Католицьке виховання домагається інтелектуальних чеснот не тільки до теоретичних аналіз, для спекуляції, але також для видосконалення діяльності людини, а тому, що вона є подвійна: зовнішня і внутрішня, отже для першої досконалисть розум чеснота звана мистецтвом, для другої чеснота ввторопности.

4. Мистецтво є детермінацією розуму, завдяки якому людські зовнішні чинності осягають належну ціль, шляхом застосування окреслених засобів. Мистецтво дотичить відрубних витворів від їх творця. Причиняючися до видосконалення людини, як цілоти, в стосунку до цілоти, мистецтво є ціхою витисненою мистцем не тільки на своєму власному житті, але й на зовнішньому світі. Тому, що його властивою ділянкою є відкривання засобів до осягання властивої цілі, мистецтво видає речі конечні до досконало-

сти людини. Коли мистець не в'язується в ділі застосування засобів до цілі, — тоді він дає доказ, що не має усправнення, чи пак чесноти мистецтва. Це ствердження має глибоке значення в ділянці виховання, де мистецтво незвичайно причиняється до видосконалення вихованка.

5. Второпність. Мистецтво, вносячи суспільні й особисті вартості не причиняється до цього, щоб зробити когось доброю людиною, бо хтось є насправді добрим тільки тоді, коли є морально добрим. Моральність належить до розуму, який в осягненні моральної досконалости керується усправненням, званим второпністю. Щоб виховання осягнуло свою ціль, воно мусить видосконалити людину, а людина є тоді досконалою, коли життя чеснот є в ній у розцвіті і коли чесноти кермують нею шляхом справности второпности. Не можуть виникнути обичаєві чесноти без второпности і навпаки. Стосунок второпности до „доброго“ життя є сполученням між суб'єктивним розвитком людини до навчання і тим же суб'єктивним розвитком до властивого життя. Второпність є конечна до осягнення цілі виховання, бо вона є чеснотою, яка перероблює підставові засади, знайдені спекулятивним мисленням, на практичні вказання, і наказує собі поступування згідне з тими ж вказаннями.

2. Розвиток особистости до життя

Католицька філософія виховання не вдоволяється вкоріненням інтелектуальної культури, чи пак

інтелігенції й вчености. Вона на-
полягає на щось більше, на при-
щеплення здорових і солідних мо-
ральних підстав, поступування.
Чесна наукова система ніколи не
занедбає, а тим більше не зігно-
рує морального чинника. Кожна
ділянка людського життя, тому
що воно є людське, отже вільне,
в'язеться із змістом моральности,
а ділянка виховання не є вийнят-
ком, бо справжня наукова атмо-
сфера мусить бути єдністю, спер-
тою на природі і призначенню ви-
хованка. Треба конечно школити-
ся зарівно в обичаєвих чеснотах,
як і в здобуттю підстав знання,
бо самі інтелектуальні досягнення
не є спроможні витворити повної
людини. Згідно з католицькою
філософією учень має підготови-
тися до життя, а до цього самі
інтелектуальні чесноти не виста-
чають. Правда, розум є першою
початковою засадою (*primum
principium*) людських чинностей,
все ж таки його керівнича і роз-
пізнавальна сила не є тиранська,
але політична. В людині є завжди
можливий бунт нижчих сил, звід-
си пожадливі сили людини мусять
бути відповідно усправнені, щоб
підлягали керівництву розуму. Ці
усправнення — це **обичаєві чес-
ноти**, яких ціллю спрямовувати
змагання вихованка до властивої
цілі. Сама свідомість, що воля й
нижчі змагання мусять бути три-
мані на припоні, не гарантує ще
ведення чеснотливого життя. Лю-
дина мусить знати, що обичаєві
чесноти, не можуть виступати по-
за норми розуму, — але якже де-
коли важко окреслити межову лі-
нію поміж пересадою і недотяг-
ненням! Окресленням властивої

лінії займається второпність при
допомозі актів **наради** (застано-
ви), **осуду** і **наказу**. Акт застоно-
ви дає життю рівновагу і здоро-
в'я, а на цей акт складаються вну-
трішні чинності: пам'ять минулого,
охота супроти теперішности, би-
стрість в оцінці майбутніх подій,
порівнювання одержаних даних,
охота користаати з рад людей,
особливо з рад великих учителів
традиції. По закінченні процесу
застанови, чи пак наради, розум
доконує кінцевого осуду над тим,
чи вибрані волею конкретні за-
соби є відповідні. Кінцевим і на-
чальним актом є **наказ** второпно-
сти, яка мобілізує всі людські
уздібнення до виконання акту.
Будучи актом розуму, — второп-
ність доручає і переказує кож-
ному уздібненню окремі властиві
йому завдання і всі спрямовує до
цілі дії. Отже бачимо, як конеч-
ною до життя є второпність. Від-
повідне устосункування і досяг-
нення окресленої цілі є справою
обичаєвих чеснот, відповідний
стосунок і наставлення до засобів
є справою второпности. Щоб лю-
дина функціонувала спокійно та
властиво, всі її здібності й енер-
гії мусять бути гармонійно зрів-
новажені. І це є ключова точка
сцілювання людини в досконалу
єдність: підчинення змислового
життя розумові, а розуму Богові.
Ця рівновага була колись даром,
даним людині Богом — тепер,
коли вона, в наслідок первородного
гріха, зникла, мусить бути доко-
нана шляхом вироблення мораль-
них чеснот, із второпністю як
стерновим. Немає місця на вто-
ропність, коли змагальні, чи пак
пожадливі сили спрямовуються і

силою пруть до осягнення нерозумної цілі, — а знову змагальні сили не можуть досягнути розумної цілі без второпности.

Католицька філософія виховання кладе наголос на це, що інтелектуальні чесноти не є повними чеснотами, бо вони досконалять уздібнення, даючи їм тільки **спроможність** (*facultatem*) бути добрими, справді добрими чинять їх щойно чесноти поступування, обачеві чесноти. Вони то заводять рівновагу в змагальній інтелектуальній силі, чи пак у волі, і вони то регулюють дію людини шляхом керівництва розуму, натомість у змагальній змисловій силі обачеві чесноти підчиняють пристрасті керівництву розуму.

Життєве виховання полягає на **достосуванні людини до порядку розуму**. В розумі заводить порядок второпність, зовнішні і внутрішні акти волі порядкує чеснота цнотливості (справедливості); стриманість регулює пристрасті в їх дії спрямовування людини до речей суперечних із розумом, натомість мужність у дії відсторонювання від цього, що розум диктує. В людині є чотири сили: розум — порядкований второпністю; воля — порядкована (досконалена) цнотливістю; сила звичайних змислових змагань (пожадань) — регульована стриманістю; сила пожадлива, що приходить до голосу, коли добро, яке треба досягнути, або зло, яке треба уникнути, є важке — і цю силу вдосконалює і порядкує до властивого її функціонування чеснота мужности. Коли б ті джерела чинностей не були видоскона-

лені — їх акти змагали б до суперечних предметів, вводячи в нутро людини роздертя. Чесноти зводять їх до єдності — творячи людину-моноліт. Особистість доходить до сцілення в міру поступу вихованка в розгортанні чеснот. Розстрій особистости спричинює сваволя пожадань; він є сумним образом конфлікту з фундаментальними змаганнями волі. Коли конфлікт розуму і пожадань є підчинений постійному і всеохоплюючому керівництву розуму — тоді можна сказати, що почалося виховання.

Підсумовуючи, треба сказати, що католицька виховна філософія має до діла з фундаментами; на них спирається і на них наполягає. Вона наполягає, що правду можна досягнути й посісти тільки шляхом постійного і витривалого зусилля інтелекту, входячого об'єктивно в світ дійсности. Тільки тоді може інтелект сподіватися, що проникне до серця пропозицій йому речей шляхом розуміння, тільки тоді інтелект може здобути докладний осуд про створіння — шляхом знання й уникнути блуду щодо істотних цілей людського життя, — синтезуючи кожен створену дійсність у світлі Загальної Причини — шляхом мудрости. Всі чесноти й усравнення, укороновані мудрістю, стоять на сторожі виховання, оберігаючи не тільки вихованка, але й виховника перед лівніством, інерцією, тупістю й ігноранцією. Але це ще не все. Бо сама інтелектуальна проникливість може людське життя здавити і довести до зануку рівноваги. Добрий математик, інженер, політик і т. д., мають бути

заразом і добрими людьми. Правда наука мусить досягти й охопити теж поле чеснотливого і належного життя — і з уваги на те, виховання має зайнятися обома. Кінцевим продуктом життя вихованої людини є — як це висказує св. Тома з Аквіну — спокій, рівновага порядку (*paх, tranquillitas ordinis*). А це ставить домагання, щоб ціле життя людини було охоплене розумом і щоб ціла дійсність була поділена і впорядкована згідно із стосунком до Першої Причини. Це є оця мудрість, яка дає спокій і усуває причини домашніх воєн внутрі людини. Заколот між пожаданнями, або між примхами і можливостями, кінчиться скреготом, що нищить гармонію і спокій, без яких не можна собі уявити виховання. І саме смертельним гріхом сучасної цивілізації є сліпота позитивізму, що вперто не хоче визнати вартостей не доглянених мікроскопом, хемічною аналізою, обчисленням і калькуляцією. Ця цивілізація не зважає на імponderабілія тільки з тієї причини, що вони вдаряють в її штучні формули й достосовану до них апаратуру виховних метод.

V. Доцільна причина виховання

Дотеперішні міркування виходили з точки бачення чисто природного і те, що було заторкнене, не виховає такої людини, яка здійснила б у собі повноту людства згідно з Божою ідеєю. З уваги на факт, що людина є піднесена до надприродного стану, з надприродною ціллю, католицька виховна філософія домагається, щоб

шляхом виховання розвинути в людині повноту теж надприродного людства. Тому вона визнає підставовими вище наведені інтелектуальні й обичаєві чесноти, але вважає, що вони мусять бути доповнені влитими моральними й Божими чеснотами. Чесноти (чи: сили), влиті Богом, не підлягають компетенції філософії; католицький педагог мусить зрозуміти та прийняти повну виховну теорію, що не перечить нічому, що людське і не приписує людині нічого, що вище від неї — як людини. Кожна річ є досконалою, коли повертається до свого джерела. Твір маляра має віддати його ідею; коли віддає, коли по творчому труді твір вертається до джерельної візії — є досконалим твором. Кожна людина має знайти поворотну дорогу до Бога — Джерела надприродного життя.

Киньмо це на тло дотеперішніх міркувань, щоб мати образ цілоти структури виховного досконалення людини згідно з католицьким світоглядом. Речі такі, якими вони є, можливість інтелекту до їх схоплювання і розуміння, природа і призначення вихованка, — оце є вступні заложення, умови виховування; без них не можна б було навіть говорити про можливості виховання. Навчання, взяте в стосунку до інтелекту, в його теоретичній дії, домагається набуття усправнень: понятливости, вмілости (знання) і мудрости; в практичній дії домагається усправнень мистецтва і второпности. Життєве виховання домагається второпности розуму і чесности волі. Змислові змагальні сили домагаються постійного і пиль-

ного впливу чесноти стриманости і мужности, разом з їх допоміжними усправненнями, якими є: шляхетна жертвенність, великодушність, честь, лагідність, охота користати з поучень (*docilitas*), прагнення правди, невтомне й консеквентне стосування її в життю, та дозвілля і розваги. Ця остання чеснота постачає засоби до осягнення доброго фізичного стану, здоровя тіла, як і до рівноваги та постійности почувань. Врешті, моральні чесноти влиті у подобнюють людину до її Божого взору, а надприродне доповнення вносить до інтелекту чесноту **віри**, а до волі чесноти **надії** і **любви**. Тоді людина стає уздібною й управненою до свого високого покликання і призначення.

Оце є образ того, що ми тепер окреслюємо як: „людина з повною особистістю“. Людина вповні вихована, це людина, яка **напостійно спрямувала свою волю до остаточних призначень**. Процес так понятотго виховання триває ціле життя, а його ціллю є святість: — тому і в тій цілі виховуюся, щоб стати святым, чи пак досконалим.

VI. Спричинна причина виховання

Наближаючися до кінця, треба нам зазнайомитися з останнім чинником, що спричинює виховання. Хто спричинює повстання вище згаданих усправнень?

1. **Учитель**, виконуючи роль інструменту, є інструментальною спричинною причиною виховання; він спричинюється до процесу вивчання, що є самородною чинністю учня, постачаючи матеріали

й інструменти-засоби, які допомагають учневі перейти від пасивної спроможности до акту. Учень не може видобути відомости зі своєї власної голови, не може навчити себе самого, він може вивчати. Людський інтелект є плястичний, є здібний до розуміння, до сприймання впливу, який його формує. Ця здібність інтелекту є двояка: чинна і пасивна. Коли йде про чинну здібність інтелектуальної плястичности, то тут внутрішнє прінціпіум є в спроможности дійти до досконалої активности (уактивнення), тоді, коли зовнішній чинник стане цього знярядом, давши допомогу; натомість у пасивній здібности головного діла dokonує зовнішній чинник. Застосовуючи це до набування відомостей, треба ствердити, що в учневі існують природжені здібности до знання, а саме оті вище згадувані перші інтелектуальні поняття, які сейчас повстають, коли тільки чинний інтелект відірвав інтелектуальну пізнавальну постать з образу уяви, що виник в наслідок зміслового пізнання. А з тих перших загальних засад, усі інші походять як із зерна. Коли хтось був доведений до знання даної речі — актуально, речі, яка досі була знана — можливостево, яку здібний був пізнати, тоді він набуває знання. Отже знання торчить не в цілковито пасивній здібности вивчаючого, але в його чинній здібности, бо коли б було навпаки, людина сама ніколи не могла б набути знання. Для зрозуміння теорії навчання покористуймося прикладом лікування організму. Так, як хтось може бути вилікуваний в наслідок діяльности

самої природи, або діяльності природи при допомозі ліків, так теж є дві дороги набуття знання: 1. коли природний розум сам дійде до відомости чогось незнаного, сам від себе, — що називається **відкриттям**; 2. коли хтось інший постачає розумові учня зовнішню допомогу, — що називається **поучуванням**, або інструктуванням. Тут св. Тома з Аквіну завважує, що „в речах, dokonуваних природою і мистецтвом, мистецтво діє цим самим способом і користується тими самими засобами, що й природа; природа доповоджує тепло страждаючому на його брак — лікар робить те саме“. У вихованні це треба розуміти так, що учитель веде учня до знайомости незнаної йому речі таким самим способом, яким учень він би сам себе до відкриття незнаних йому речей. У відкриттях виникає процес застосування загальних, інтуїтивно знаних, підставових засад до окреслених речей, переходячи від обидвох до подрібних висновків. Учитель може поучати тим, що при допомозі символів вводить учня в черговий думковий процес, а учень слідкує за тим актами природного розуму, доходячи до знайомости незнаних йому речей. Символами, показом яких учитель допомагає учневі, можуть бути слова, цифри, образи, речі і т. п.

Пригляньмося тепер, яка повинна бути психологічна діяльність учителя, щоб в учневі викликати початкове зацікавлення.

Отже учитель мусить спонукаати учня, шляхом такого поставлення проблеми, щоб в учні повстало зацікавлення (як це зробити — належить до методики).

По цьому істотному вступі мистецтво навчання буде організацією і сцілюванням подаваних учневі понять. Це сцілювання проблем, подаваних учневі, буде очевидно виразом життєвої філософії учителя. В католицькому вихованні існує цілковита єдність між теорією і практикою, а це з приводу однорідности католицької філософії життя.

Важною є практична метода і тут учитель мусить:

а) досконалити своє власне знання і чесноти — природні й надприродні;

б) подавати проблеми різних ділянок знання в їх гієрархічному порядку та в їх стосунку і відношенні до Бога, а це в цілі: 1. викликання психологічного зацікавлення учня, 2. впоєння йому наукового й філософічного змісту;

в) вкладати кожную здобуту інтелектуальну досконалість в її об'єктивну категорію і вказувати на роллю даної відомости і досконалости — в католицькому життєвому погляді;

г) культивувати правдиву свободу шляхом обереганя учня перед протиставними впливами та наголошувати правду розуму й обявлення, що одиноко робить людину вільною.

2. Учень. Оскільки учитель є **інструментальною** спричинною причиною виховання, настільки учень вихованок є **головною** спричинною причиною (підлягаючу очевидно Богові, який є начальною причиною всього в найвишому порядку). Учень залежить від речей для нього зовнішніх: від упорядкованої цілості світу, від най-

більших книг усіх віків, від Божого об'явлення, врешті від поучень учителів. Учень має право й обов'язок видосконалити всі свої здібності як у порядку природи, так і надприроди. Тому він має розвинути себе не тільки як індивіда, але теж як члена суспільства. Як індивід має видосконалити свої сили душі і тіла. Сили свого інтелекту мусить розгортати в цілі шукання й осягнення правди, в цілі спрямування своїх людських чинностей у моральну сферу, та в цілі творення зовнішніх діл, шляхом розвинення в собі усправнень мистецтва. Він мусить спонукати свою волю до дії згідно з гієрархією вартостей. Він мусить вправляти тіло, не як річ саму для себе, але як щось, що вносить у ціле людство досконалість, а це він осягає шляхом спортів, розваг, вигострювання змислів; шляхом вправи обсерваційної сили, пам'яті й уваги, та вправляючи свої пожадальні сили дисципліною й опануванням. Як громадянин, учень одержує від суспільства добро спокою, опіки й керівництва. Він мусить давати особисті вклади в суспільство виявлюванням для співгромадян: поважання, пошани, чести; послуху для батьків і Батьківщини. Але він може доконати цього тільки тоді, коли шляхом вправ став второпним, чеснотливим, опанованим, мужнім та сповненим енергії й охоти.

VII. Закінчення: Погляд на цілість проблеми

Як з наведеного можна легко бачити, християнське виховання

лучить, зєднує й охоплює цілість людського життя: фізичного й духового, інтелектуального й морального, особистого й суспільного — не щоб його будь-яким способом поменшити — як говорить св. Тома з Аквіну, а повторє за ним Пій XI — але щоб його піднести, ним покерувати і його видосконалити, згідно з наукою Христа. Велика енцикліка Пія XI „Про християнське виховання молоді“ подає зміст науки св. Томи з Аквіну — кажучи: „Правдивий плід християнського виховання це надприродна людина, яка мислить, судить і діє, постійно і консеквентно, згідно зі здоровим розумом, освіченим надприродним світлом прикладів і науки Христа; іншими словами, щоб вжити прийнятого сьогодні способу говорення — це правдива та повна людина характеру. Бо правдивий характер становить не будь-яка цілісність і постійність поступування згідно з суб'єктивними засадами, але тільки витривалість у придержуванні відвічних засад справедливості... Так понята цілість і завдання християнського виховання видається людям здаля стоячим, якоюсь мрією, або радше чимсь неможливим до здійснення без знищення, або пошкодження природних сил і без виречення земського життя, а тому вороже суспільному життю і дочасному успіхові, противне поступові в науці, літературі, мистецтві й у всяких творах культури... Правдивий християнин не тільки не відсувається від дочасної діяльності і не применшує своїх природних сил, навпаки, він їх розвиває й удосконалює шляхом гармонізування

їх з надприродністю, чим ушляхетнює навіть природне життя і дає йому нову силу не тільки на матеріальному і дочасному полі, але теж на духовому і вічному“.

Проти такої концепції виховання виступили до боротьби позитивістичні виховники, виховуючи людину тільки до дочасної ужиточности, чим довели вихованка (в консеквенції не завжди свідомо й намірено) до духового та культурного розстрою. Бо коли дійсна ціль життя перестала бути вісью-центром, довкола якої розвиваються надії і туги серць, — люди зростають у невдоволенню зі свого людства і змагають до скинення з себе решток сплутаних їх людських елементів.

Пляни, програми, виховні заложення, підручники, шкільні будівлі, виховання і поведінка учителів, проблема коєдукації, метод, організацій молоді і все, що дотичить великої виховної проблеми, мусить вийти з законів і правд — з якими ми зазнайомилися. Вони є важкі, але вони є фундаментом, заложеним Богом. Змінити їх не можна, відкинути було б безумством, залишається тільки одне: пізнати їх і прийняти їх, та з запалом, з усіх сил на них будувати. Бо коли дому сам Господь не збудує — даремно трудиться ремісник!

Використана література:

1. Thomae Aquinatis Quaestiones disputatae de veritate. Quaestio XI de magistro. Ed. et adnotavit A. Dyroff. Florilegium patristicum Fasc. XIII. Bonn, P. Hanstein, 1918.
2. Pius XI: Divini illius magistri (Die Enzyklika über die christliche Erziehung der Jugend Dt. — Lat. (1929).
3. Plato: The Republic (transl. by F. M. Cornford) (1941).
4. Johannes Chrysostomus: „Über Hoffart und Kindererziehung“ (1907 dt. von S. Haidacher).
5. Robert Slavin: „Essays in Thomism“ (1932).
6. Sir Richard Livingstone: „The Future of Education“ 1945).
7. Karl Erlinshagen: Vom Bildungsideal zur Lebensordnung (Das Erziehungsziel in der katholischen Pädagogik) — Herder-Freiburg i. Br. — 1960.
8. J. J. Rousseau: Emil (Hrsg. von E. v. Sallwürck — 4 Aufl., 1907).
9. G. M. Dursch: Pädagogik oder Wissenschaft der Erziehung auf dem Standpunkte des katholischen Glaubens, 1851.
10. J. A. Jungmann: Christus als Mittelpunkt religiöser Erziehung, 1939.
11. Sigmar Julian: Das katholische Bildungsideal, in: Pharus 20 (1929).
12. Bopp Linus: Die erzieherischen Eigenwerte der katholischen Kirche, 1928.
13. Altenkamp Stephan: Grundlagen und Voraussetzungen der katholischen Persönlichkeitspädagogik, in: Pharus 18 (1927).
14. Josef Bernberg: Umriss der katolischen Pädagogik (2 Aufl. 1923).
15. Berg Ludwig: Der Mensch, Herr seiner Rechte. Die Metaphysik der Gottesebenbildlichkeit in Personsein des Menschen hinsichtlich der Rechtsherrschaft nach Thomas von Aquin., 1940.

**„ПРОВІДІННЯ“ — ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ЗАБЕЗПЕЧЕНЕВА УСТАНОВА,
АЛЕ Й УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ,
ВІРНА ЗАПОВІТАМ ХРИСТА!**

На переломі 1918 і 1919 років

(Початок другої війни Москви проти України і причини невдач української армії)

I

У вступі до своєї статті в англomовній Енциклопедії українознавства про історію Української ССР,¹ проф. Всеволод Голубничий висловив таке твердження: „Українська ССР — держава залежна від Росії і накинена українському народові окупацією його країни — була проголошена в січні 1919 року, і тільки після поразки (збройних) сил Української Народної Республіки (наше підкреслення — Л. Ш.).

Одне речення, але скільки в ньому неправди! Неправдою є, що Українська ССР, без уваги на ступінь її залежності від Росії, була коли-небудь, державою, бо їй завжди бракувало головних атрибутів державности, відомих з науки про державу. Неправдою є, що цю державу (Українську ССР) накинено українському народові окупацією його країни, бо її проголошено на початку другої воєнної агресії проти України, коли вона ще не була окупована, власне, на те, щоб створити параван для во-

єнної агресії та окупації. Адже „уряд“ для цієї „держави“ створив агресор (Сталін з доручення ЦК РКП(б) та РНК РСФСР) поза межами України (у вагоні поїзду ч. 701 на „вокзалі“ в Курську 20. XI. 1918). Але, вже найбільшою неправдою є твердження, що цю „державу“ (Українську ССР) проголошено „тільки після поразки військ Української Народної Республіки“. Коли проголошено Українську ССР (6 січня 1919, мабуть у Суджі), війська Української Народної Республіки не тільки не зазнали були ще ніякої „поразки“, але навпаки, в 1919 році зазнала була повної поразки друга московсько-большевицька агресія на Україну. Війська агресора були розгромлені і влітку 1919 року мусіли залишити Україну й відійти на територію Росії. Для „української советської державности“ цей факт мав далекосягле значення, бо тоді вона перестала існувати. Дня 2 жовтня 1919 р. Центральний Комітет РКП(б) не тільки розігнав уряд Української ССР, але й Центральний Комітет КП(б)У, який мусів передати свої функції Центральному Комітетові РКП(б). Для України залишилось тільки тричлен-

¹ V. Holubnychy. History of the Ukrainian Socialist Republic 1917-1941, in "Ukraine. A Concise Encyclopedia." Toronto University Press, 1963, pp. 794-833.

не **Зафронтове бюро**, з осідком в Москві, яке керувало партизанською війною в Україні проти військ ген. Денікіна. Цей вимовний факт промовчується тепер в усіх підсоветських виданнях, але він все таки залишається фактом.²

Тепер насувається само собою питання — чому проф. Голубничий твердить, що Українську ССР проголошено „тільки після поразки військ УНР“? Думаємо, що головною причиною є його схематичне мислення. Він упав жертвою теорії, що Українська ССР є „державою“ і що вона є „перемницею“ УНР. Згідно з цією теорією існує якийсь ніби „континуїтет“ (тяглість) української державности, яка в нашій недавній історії проявилася в таких формах: УНР (Центральна Рада) = українська гетьманська держава = УНР (Директорія) = УССР. Згідно з цією

² Матвій Яворський: „Револуція на Україні в її головніших етапах“. ДВУ, Харків, 1923, ст. 69. Факт цей добре відомий науковцям у вільному світі. Професор Гарвардського університету Ричард Пайпс у своїй цінній праці про „створення Сов. Союзу“, пише: On October 2, 1919, Moscow ordered the dissolution of the Central Committee of the KP(b)U and of the Soviet civil administration in Ukraine . . . Following the dissolution of the Central Committee and the simultaneous liquidation of the Ukrainian Council of Defense. . . . the Ukrainian institutions virtually disappeared from the Soviet political apparatus. There remained only a three-man **Zafrontovoe biuro** with headquarters in Moscow. . . Cf. Richard Pipes, „The Formation of the Soviet Union.“ Communism and Nationalism 1917-1923. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1954, p. 144. See also **Jurij Borys**, „The Russian Communist Party and the Sovietization of Ukraine.“ Stockholm, 1960, p. 235.

теорією, УССР є наслідницею (сукцесором) української держави в формі УНР. Проф. В. Голубничий не тільки підписується під такою теорією, але й пояснює, що УССР проголошено тільки після розгрому чи упадку УНР. Інакше хтось міг би подумати, що в 1918-1920 роках існувало в Україні дві українські держави, які вели війну між собою — УНР і УССР. Постійно треба пам'ятати, що УНР мала завжди всі головні атрибути державности, а УССР ніколи їх не мала, оскільки виникла з ініціативи чужої держави (РКП(б) і РКН РСФСР), що вела воєнну агресію проти УНР.³

У цій статті не будемо порушувати справи „тягlosti“ й „переемности“ Української ССР, бо її дуже добре пояснив у відкритому листі до Б. Галайчука та В. Маркуся — Володимир Савчак.⁴ Тут тільки додамо, що самі советські науковці не знають, коли саме проголошено Українську Соціалістичну Радянську Республіку — УСРР, бо Українською Радянською Соціалістичною Республікою — УРСР — стала наша „держава“ тільки після схвалення її „сталінської“ конституції в 1937 році. Нашим головним завданням тут буде показати окремі факти з історії 1919

³ Теорію „тягlosti“ й „переемности“ Української ССР найясніше представили Б. Галайчук та В. Маркусь у статті: „Міжнародно-правний статус України“ в „Енциклопедії Українознавства“, Словникова частина, Париж-Нью Йорк, 1962, т. IV, ст. 1671-3.

⁴ Володимир Савчак, До питання „тягlosti“ і „переемности“ української держави. Відкритий лист до Вп. Панів Б. Галайчука і В. Маркуся, „Визвольний Шлях“, Лондон, кн. 9 (234), 1967, ст. 972—994.

року, щоб у наших читачів не залишалось ніяких сумнівів, що перед проголошенням Української ССР війська УНР не зазнали були ніякої поразки, як твердить проф. В. Голубничий. Поразка ця прийшла пізніше, в листопаді 1920 року, але її не завинили були війська УНР, що вели боротьбу за українську державність до своїх крайніх можливостей, бо й тоді, в листопаді 1920 року, якщо вірити Леніну, Україна стала советською тільки формально, а її справжніми господарями були ще українські повстанці.⁵ Вони продовжували збройну боротьбу за УНР бодай до 1924-25 років, коли остаточно мирна стабілізація советського режиму разом із „новою економічною політикою“ та „українізацією“ вибила їм зброю з рук.

II

Коли прийняти, що проголошення УСРР мало місце 6 січня 1919 року, правдоподібно в місті Суджі, Курської губернії, то слід у зв'язку з цим проголошенням встановити два важливі факти: 1. Проголошення УСРР мало місце тільки через 47 днів після сформування тимчасового „уряду“ для тієї УСРР і тільки після „здобуття“ Червоною армією Харкова; 2. Не зважаючи на „здобуття“ Харкова, „українську державу — УСРР проголошено поза межами України.“⁶

⁵ В. Ленін, „Сочинения“, т. XXXVI, ст. 310—312.

⁶ Місто Суджа, Курської губернії (1926: 6,004 населення, в тому 30,8% Українців), у центрі району з перевагою українського населення (1926: 61,8% Українців), тепер належить до

Читач цієї статті певно зверне увагу, що слово „здобуття“ Харкова Червоною армією пишемо в лапках. Робимо це тому, що ніякого здобуття не було. Харків від українців для большевиків „здобули“ ...німці. Командування I. Армійського корпусу німецької окупаційної армії передало 1 січня 1919 року ультимат командирові Запорізького корпусу і командувачеві Лівобережного фронту Армії УНР, от. Петрові Болбочанові, щоб він з українським військом до 24 годин покинув Харків, або уважав себе в стані війни з німецькою армією. От. Болбочан повинувався, бо годі ж було йому відкривати ще другий фронт проти німців, і українські війська залишили Харків. 3 січня 1919 року увійшли до Харкова парадним маршем 5-й сов. „український“ (мадяри, китайці) полк. Д. А. Шмідта та „червоні козаки“ В. М. Примакова. Українські війська відступили до Люботина й Мерефи.

Факт, що в другій оборонній війні України проти московсько-большевицької агресії перший значний удар по українській армії завдали німецькі війська, досі був невідомий, або мало згадувався в україн-

РСФСР, але й ніколи не належало до УНР. В 1918 році місто було розташоване при самій „неутраляній зоні“, встановленій договором про перемир'я на Курщині між німецько-українською армією і советськими військами Курщини, заключеного в Коренево, 4 травня 1918 року. Межа „зони“ проходила здовж шляху Суджа-Любимівка-Коренево, і від цієї лінії, на північ, проходив пас ширини 10 км., в якому не вільно було перебувати ніяким збройним відділам. У цьому ж році (1918) німецькі окупанти не допустили були української адміністрації до цього міста.

ській літературі. У своїх цікавих спогадах про воєнні події на переломі 1918 і 1919 років на Харківщині тодішній командир Богданівського полку, полк. Степан Лазуренко, розповідає про різні сутички й непорозуміння з німецькими окупаційними військами, але він не знає, що їх основою були домовлення командування І. армійського корпусу, його солдатської ради та цілої низки підлеглих командантур німецької окупаційної армії з більшовиками. Про порозуміння більшовиків з німецькими військами тільки натякає д-р М. Стахів у своїй Історії України в добі Директорії УНР, але не аналізує цих фактів. Тим часом ці домовлення, про які відомо з німецьких та більшовицьких джерел, уможливили парадний марш інвазійної армії на Харків і поставили оборонців України в дуже скрутне становище.

Здобуття німцями Харкова для більшовиків мало виняткове значення для дальшого розгортання московсько-більшовицької воєнної агресії проти України. Харків з його могутньою промисловістю і численним змосковщеним пролетаріатом став одним з опорних пунктів боротьби за советизацію України. Але одночасно втрата Харкова дуже заломила дух українського війська на Харківщині, яке більше ніж півтора місяця ставило успішно спротив московсько-більшовицькій агресії.

Українські війська на Харківщині склалися із Запорізького корпусу, Слобідського козацького коша, Харківської кордонної бригади та місцевих охоронних і піших сотень. Більшовики оцінювали кількість українських військ

на Харківщині на 40,000 вояків, але насправді бойового стану не могло бути більше ніж 14—15,000. Окрема Запорізька дивізія, що існувала тут за гетьманату і яка негайно приєдналася до протигетьманського повстання, розгорнулася в корпус у складі двох піших дивізій, перебравши кадри 7-го гетьманського корпусу, які передали Запоріжцям 4,000 старшин і вояків, 500 кіннотників, 8 гармат легких, 2 гавбиці та 2 бронепотяги.⁷

Команду над 1-ою Запорізькою дивізією прийняв полк. Ол. Загородський, а команду над 2-ою Запорізькою республіканською дивізією — полк. П. Болбочан, який теж прийняв команду над корпусом. До зайняття Харкова, Запорізький корпус не тільки не був більшовиками погромлений, але навпаки, мав бойові успіхи під ст. Уразова, під Білгородом, під Козацькою Лопанню, Слатино, Грайвоном і Золочевом. Перші неуспіхи почалися тільки тоді, коли в половині грудня 1918 року німецькі війська не тільки відмовились обороняти демаркаційну лінію (таку вимогу поставив командуванню І. корпусу от. Болбочан 15 грудня), але й почали виганяти українські війська із зайнятих ними місцевостей чи залізничних станцій. Такі випадки мали місце у Ворожбі, на залізничній станції Дергачі, а теж на Купянці вузловій. На останній полк. Лазуренко відмовився підчинитися німецьким вимогам і ще змусив німецького команданта звернути пограбовані німцями господарські частини пол-

⁷ Гражданская Война на Украине. том I, кн. 1, ст. 511.

Полонені Української Армії та цивільні громадяни, інтерновані Поляками, на подвір'ї тюрми Бригідки у Львові, 1919 р.

ку, але в інших випадках українські частини musіли залишити різні місцевості й залізничні станції без бою, не бажаючи вступати в бої з німецьким військом.

Крім Запорізького корпусу, на Харківщині закінчувалося ще формування Слобідського козацького коша, яке почав ще з рамені гетьмана Скоропадського начальник коша, полк. І. Омелянович-Павленко, майбутній командир Окремої кінної дивізії А УНР. Після повстання, формування це продовжував полк. інж. Іван Кобза й остаточно сформувалися 4 слобідські козацькі полки: Харківський, Богодухівський, Охтирський і Сумський. Майже 85% бійців Коша були старшинами або студентами, а 15% підстаршинами й козаками І-го українського корпусу, в якому інж. Кобза був начальником автоколони. Вночі 2 січня Кіш покинув Харків і мав своє перше бо-

йове хрищення на ст. Люботин (Різдво, 1919). Дальший бойовий шлях Коша покривається з бойовим шляхом Запорізького корпусу. Згадуємо про Кіш тому, що в літературі є мало свідчень про нього.

Большевики зайняли з допомогою німців Харків, але „тимчасовий робітничо-селянський уряд України“ прибув до нього щойно 24 січня. Мабуть, не страх перед „петлюрівцями“ був причиною цього запізнення, але страх „уряду“ перед Москвою. Ватажки цього уряду не знали, чи за свою „авантюру“ на Україні вони отримають від Леніна нагороду, чи може кулю в потилицю від чека. Справа в тому, що Ленін і генеральний штаб Червоної армії цієї „авантюри“ не хотіли, бо вважали, що вона їм перешкоджатиме в боротьбі проти російської білогвардійщини, яка загрожувала з півночі, сходу, півдня та заходу. „Українські то-

вариші“ з Курська поставили на своєму і почали „авантюру“ без благословення Леніна і главнокомандувача Вацетіса, але як це сталося, розкаже черговий розділ.

III

Дня 11 листопада 1918 року Німеччина капітулювала перед Антантаю. Продиктувавши Німеччині умови перемир'я в Компень, Антанта зобов'язала німецький уряд тримати свої війська на захопленій території на Сході, поки вони не будуть замінені військами Антанти.

Два дні після капітуляції Німеччини, 13 листопада, радянський уряд анулював Берестейський договір (заключений між РСФСР та центральними державами 3 березня 1918 року) і визнав недійсними всі свої зобов'язання, включені в договір, в тому й відступлення територій. Можна було сподіватися, що РСФСР, анулювавши Берестейський договір, захоче відібрати втрачені території. Серед них була теж Україна.

Все ж таки з перегляду стосовних документів, як і літератури, що наświetлює ці проблеми, видно цілком виразно, що в першій половині листопада 1918 року радянський генеральний штаб і Реввоенсовет не планували військової агресії проти України. Для цього були поважні причини. В дні 1 листопада 1918 року радянські збройні сили нараховували тільки 800,000 люда на фронтах і в тилу. Цього було замало, щоб обслужити ними всі існуючі воєнні fronti, та й ще виділити резерви на fronti, які кожночасно могли постати

шляхом збройної інтервенції держав Антанти.

Одним з таких потенційних фронтів був для РСФСР і Червоної армії південний фронт. Завязок цього фронту був у 60,000-ій Донській козацькій армії, що в 1918 році двічі поривалася на Царицин (майбутній Сталінград), який тільки з трудом від неї оборонено. Крім цього, на Північному Кавказі оперувала офіцерська Добровольча армія ген. Денікіна, яка зуміла включити в свій склад кубанських і терських козаків. Коли ще брати до уваги, що інші козацькі території (козацтво Уральське чи Оренбурзьке) становили „контрреволюційні“ острови і своєрідні протибольшевицькі Вандеї, завжди існувала небезпека, що всі ті контрреволюційні армії з півдня підуть у наступ на північ та об'єднаються над Волгою з фронтом сибірської контрреволюції. Ледве чи з такого зашморгу контрреволюційних сил могла б вийти цілою радянська влада на Московщині.

Капітуляція Німеччини тільки ускладнила воєнно-стратегічне положення РСФСР. До існуючих трьох фронтів (північного: Мурманськ, Архангельськ), східного та волзько-кавказького скоріше чи пізніше, через інтервенцію держав Антанти й посилення нею внутрішньої контрреволюції, мусіли дійти ще інші fronti: західний, південний, туркестанський та інші. В таких умовах нападати на Україну й створювати собі ще український фронт, в opinii радянського генерального штабу не було доцільно. Краще було заручитися неутралітетом України на час бо-

ротьби проти інтервентів та контрреволюційних армій.

Очевидно, гетьманський режим на Україні не міг подобатися московським большевикам, не так з огляду на свою соціальну суть, як з огляду на те, що гетьман Скоропадський міг об'єднати свої збройні сили (до 65,000 люда) з іншими південними контрреволюційними арміями й таким чином значно поширити південний фронт на захід від тієї лінії, що її займала Донська козацька армія от. Краснова. З цього погляду, трактат дружби й взаємодопомоги між Україною та Донською козацькою республікою, а ще більше особисте побачення гетьмана Скоропадського й Донського отамана Краснова (3. XI. 1918) мусіли насторожувати правителів РСФСР. Але, в тодішній ситуації Ленін мав підстави сподіватися, що українці самі скинуть владу гетьмана і встановлять соціалістично-демократичний режим, з яким Москві легко буде домовитися в насущних для неї справах. Ленін знав про існуюче договорення його дипломата Д. З. Мануїльського з майбутнім Головою Директорії УНР — Володимиром Винниченком.

До цього договорення між Х. Г. Раковським і Д. З. Мануїльським з одного боку, а Володимиром Винниченком з другого, дійшло під час мирових переговорів між РСФСР та Україною в Києві, влітку 1918 року. Згідно з Берестейським договором, РСФСР повинна була заключити мир з Україною. З тією метою до Києва прибула мирова делегація РСФСР на чолі з Х. Г. Раковським та Д. З. Мануїльським. Мирові переговори почалися 23

травня, а 12 червня обі делегації підписали прелімінарний договір, в якому були постанови про припинення ворожих дій, відновлення залізничої комунікації, поштово-телеграфний обмін, та обмін консульствами й інші. Але поза цей прелімінарний договір делегації не вийшли, застрягаючи в безконечну дискусію про державні кордони. Було ясно, що большевики затягують переговори, щоб виграти час.

Перебуваючи в Києві, мирова делегація РСФСР стала головним центром протидержавної агітації і всяких підривних дій. Советські дипломати видали мільйони рублів на організацію большевицьких партизанських загонів і підпільних осередків, на залізничні й робітничі страйки, на атентати та інші підривні цілі. Вони організували численні саботажі та збирали шпигунські інформації. Коли траплялася нагода, вони вступили в переговори з українськими політичними діячами, що підготовляли повстання проти гетьманату. У переговорах, що відбулися на помешканні товариша міністра фінансів гетьманату, В. П. Мазуренка, і при його участі, Мануїльський обіцяв Винниченкові, що Червона армія pomoже повалити гетьмана, відтягаючи на себе сили німців, але не буде мішатися у внутрішні справи України, коли в ній буде встановлено соціалістично-демократичний лад. Мануїльський запевнював, що Ленін уже знає, що війна РСФСР проти Центральної ради була великою помилкою і більше цього не станеться, якщо Україна дотримуватиме дружнього неутралітету під час боротьби большевицької Москви проти білих армій і налад-

нає з Московщиною товарообмін (збіжжя, цукор, вугілля, залізну руду за текстильні вироби й машини). Винниченко обіцяв Мануїльському, що на добавок цього всього Україна дозволить на легалізацію комуністичної партії. Коли на повстання проти гетьмана Мануїльський пропонував фінансову допомогу, то Винниченко відмовився. Про переговори Мануїльського з Винниченкою тепер відомо із спогадів самого Винниченка, а також Микити Шаповала і В. П. Мазуренка, які появились в підсоветському виданні.

Наукової аналізи „джентелменського зговорення“ В. Винниченка з Д. Мануїльським, якому, очевидно, патрунував голова мирової делегації РСФСР та майбутній прем'єр Української ССР Х. Г. Раковський, немає. Московсько-більшевицька „наука“ його промовчує, а в українській літературі переважає погляд, що Д. Мануїльський „обдурив“ В. Винниченка, штовхаючи його та інших заговорників проти гетьманату на збройне повстання, яке, в остаточному підрахунку, довело до руїни українську державу і відкрило шляхи до її повної советизації. Ми не поділяємо цього погляду. Перегляд відповідних документів як теж і літератури свідчить, що Мануїльський з Раковським обіцяли Винниченкові те, що в тому часі (вересень 1918) плянував для України Ленін з Реввоенсоветом, генеральним штабом, а навіть з поважною частиною емігрантів-комуністів з України, так званою „катеринославською групою“, на чолі з Е. Й. Квірінгом. „Катеринославці“ були переконані, що для советизації У-

країни „власні сили“ большевицьких організацій в Україні були заслабі, і вірили, що советизація України може статися тільки в умовах перемоги світової большевицької революції, або в умовах повної допомоги для неї з боку советської Росії. До поглядів „катеринославців“ склонювався Ленін і советський генеральний штаб, який кожну спробу революціонізації України „власними силами, при існуванні інших важливих контрреволюційних фронтів, уважав не потрібною „авантюрою“.

IV

Комуністичні емігранти з України різнилися між собою в поглядах, якою повинна бути советська політика супроти України. Київські большевики (Пятаков, Затонський, Бубнов), до яких примикав теж В. Антонов-Овсеєнко, і пізніше Сталін, уважали, що революційною й партизанською боротьбою можна повалити існуючу українську державу та встановити на Україні советську владу. Катеринославські большевики (Артьом-Сергеев, Квірінг) не поділяли цих поглядів. На Таганрозькій конференції (квітень 1918) верховодили „київці“, але Ленін і ЦК РКП(б) не прийняв до відома резолюції Таганрізької конференції, якою створено окрему комуністичну партію большевиків України, що мала безпосередно належати до III Комуністичного інтернаціоналу. У розумінні Леніна, КП(б)У могла бути тільки територіальною організацією РКП(б).

Знайшовшись на вигнанні в Московщині, обидві групи большевиків України, „катеринославці“ та

„київці“, почали енергійно шукати підтримки у найвищих членів московсько-большевицької ієрархії. Ленін склонювався більше до „катеринославців“, хоч насправді не довіряв обидвом групам, уважаючи „катеринославців“ опортуністами, а „київців“ „незрілими й гарячими головами“. На першому зїзді КП(б)У, що відбувся в Москві, в липні 1918 року, „київці“ мали незначну більшість, але Ленін вимагав від обидвох груп, щоб вони об'єдналися й створили спільний Центральний комітет. Щоб задовільнити „київську“ більшість, Ленін дозволив теж створити Всеукраїнський центральний воєнно-революційний комітет (ВЦВРК), який мав очолити революційну і партизанську боротьбу проти німецьких окупантів та підтримувати ними гетьманату.

Але в серпні 1918 року трапилися події, які дуже захитали авторитетом „київців“ та їхнього ВЦВРК. Заворожені успіхами селянських повстань проти німецьких окупантів та гетьманської влади на Тарашанщині та Звенигородщині (повстання ці були організовані Селянською спілкою, що була організацією УПСР (українських есерів), „київці“ рішили й собі поспробувати шастя. Вони запланували велике повстання на Україні, зокрема на Лівобережжі, де підпільні большевицькі організації, очолені М. Г. Кропивянським, мали широке оперття на сильній у Чернігівщині й Полтавщині „боротьбітській“ мережі. Дня 5 серпня ВЦВРК видав наказ ч. 1, яким проголосив повстання проти гетьманського уряду та окупантів. Несподівано для большевиків, це по-

встання було дуже швидко розгромлене на Прилуччині, а потім ще й на Чернігівщині. Що залишилося з повстанців, мусіло дуже швидко втікати поза демаркаційну лінію. У зв'язку з цим швидким заляганням повстання, ВЦВРК видав 7 серпня наказ ч. 2, яким касував наказ ч. 1. Очевидно, вся ця „авантюра“ не обійшлась організаторам без наслідків. Вересневий (1918) Пленум ЦК КП(б)У гостро критикував дії „київців“ і ВЦВРК та звільнив Г. Л. Пятакова й А. С. Бубнова за видання наказу ч. 1 з усіх постів. У КП(б)У верх взяли „катеринославці“. На керівну роботу в ВЦВРК призначено було Ф. А. Сергєєва (Артьома) — одного з керівників катеринославської групи.⁸

Швидкий розгром повстання на Чернігівщині та Полтавщині був можливий тому, що гетьманська державна варта (жандармерія) інфільтрувала та тримала під своєю контролею большевицькі організації на Чернігівщині й Полтавщині. Державна варта добре знала, чим займається советська мирова де-

⁸ „Історія Української ССР“ в двох томах назв. праця, ст. 91. Історія уважає наказ ч. 1 „передчасним“. Далі „Історія“ подає, що ЦК КП(б)У і ВЦВРК... прийшли до висновку, що успіх загального повстання в тилу ворога багато в чому залежатиме від підтримки його великими військовими з'єднаннями типу регулярної армії. Це вже цілком „катеринославський погляд“. Але Київці не здавали своїх позицій і, як подає „Історія“, готувались до вирішальних боїв за визволення України, ВЦВРК 22 вересня видав наказ про сформування з загонів українських повстанців двох дивізій. Власне для цих дивізій Троцький заборонив видавати зброю. — Див. Р. Пайпс, назв. праця, ст. 132-3.

леґація в Києві. Для здобуття важливих документів безпосередньо від Раковського та Мануїльського державна варта організувала фіктивний грабунковий напад на поїзд, яким їхали оба дипломати до Москви й відібрала їм не тільки гроші й дорогоцінності, але й документи, які вони мали при собі. Здобувши документи, міністр внутрішніх справ гетьманату Ігор Кістяковський перевів масові арешти, але німецькі військові кола в Києві натиснули на нього, щоб він звільнив заарештованих большевицьких підпільників та партизанів. Здобуті документи Кістяковський показав німецькому амбасадорові в Києві, баронові Мумові, але ці ревеляції про підризву проти німецьку та протиукраїнську большевицьку дію в Україні не зробили на німецького дипломата ніякого важення. Не зважаючи на вбивство в Москві німецького амбасадора графа Мірбаха та в Києві маршала Айхгорна (убивств dokonали ліві російські есери, щоб спровокувати війну з німцями), у той час (серпень-вересень 1918) кайзерівська Німеччина не хотіла зробити нічого, що могло б порушити її мирні взаємини з РСФСР. Тільки в половині вересня та на початку жовтня, після чергової Імперської Ради в Гомбургу, політика Німеччини знову повернулася лицем до України, але на її зміну вже було запізно. Німеччина котилася вже до катастрофи.⁹

У цей час, по другій стороні де-

⁹ Ознакою цієї зміни була поїздка гетьманського прем'єра Ф. А. Лизогуба, а потім самого гетьмана Скоропадського до Берліну і до замку Вільгельмсгеге біля Касселю, де він мав зустріч із кайзером Вільгельмом. По-

маркаційної лінії, московські большевики також готувалися до майбутніх подій. В днях 17—22 жовтня 1918 року в Москві відбувся II зїзд КП(б)У і на ньому повну перемогу досягнули „катеринославці“, підтримані представником ЦК РКП(б) Л. Б. Розенфельдом-Каменевим (знищений 1938 у чистці). „Київці“ мусли платити ціну за невідале серпневе повстання; від них до ЦК КП(б)У увійшав тільки Пятаков. Від ЦК РКП(б) до ЦК КП(б)У увійшов Сталін; поза цими двома вибрано самих „катеринославців“ і 79-ма голосами проти 41-ого, 4 втримались, схвалено резолюції „по текущему моменту“, в яких повністю викладено „катеринославський“ погляд. Цікавіші з цих резолюцій такі: існування гетьманської влади представляє величезну небезпеку рускій революції; основним завданням КП(б)У є поглиблення і поширення партійного апарату і перенесення центру тяжіння організаційної роботи на Україну; найважливіший фронт, — це фронт боротьби проти красновських банд, Южної¹⁰

дорож ця піднесла міжнародний престиж гетьмана, а теж корисно вирішила низку проблем, які до цього часу вирішити не було можна. Див. Дорошенко, „Історія України“, том II, ст. 380—386.

¹⁰ Южная армія формувалася в південній Вороніжчині, отримуючи для формування допомогу від Німців, гетьманського та донського урядів. Командував цією армією ген. Залеський, з походження Українець, кол. харківський генеральний губернатор за гетьманату. Ген. Залеський про цю армію розповів у третьому числі „Донской летописи“ (всіх чисел цієї літописи появилася три). Ця армія розклася, коли, після капітуляції Німеччини, ген. Денікін відмовився її визнати і не дав їй ніякого утримання.

та Добровольчої армії. Партія [КП(б)У] рішуче й категорично висловлюється проти партизанської війни, зокрема такої, що може втягнути робітників України й Росії в передчасний виступ. Резолюції закінчено таким ствердженням: Всю підготовчу роботу партія повинна спирати на сили пролетарської Росії, координувати та підпорядковувати свої дії ЦК РКП(б), і тільки в порозумінні з ним вибирати момент загального виступу.¹¹

У світлі цих резолюцій могло виглядати, що „джентелменське зговорення“ В. Винниченка з Раковським та Мануїльським буде якийсь час діяти. Але як тільки Директорія УНР стала ногою в Києві, вона почала отримувати тривожні вісті з північного та північно-східного кордону. Приходили звіти про підозрілі рухи советських військ над кордоном, про порушення нейтральної зони, а також території України, про німецько-советські братання на кордоні, про поширювання советських прокламацій проти Директорії УНР. Ці вісті були такі несподівані, що, за твердженням самого Винниченка, спочатку вони вважалися Директорією УНР вигаданими і ніхто не йняв їм віри. На жаль, в дуже короткому часі ці вістки виявилися правдивими. Не було сумніву, Директорія УНР стояла віч-на-віч нової війни проти большевицької Москви.

V

Не зважаючи на резолюції II зїзду КП(б)У, ВЦВРК ні хвилини

не переставав діяти і пильно готувався до інвазії України. З невдачного серпневого повстання ВЦВРК зберіг декілька повстанських загонів, а крім цього, за демаркаційну лінію прибули теж повстанці з Тарашанщини. Але найбільшим козирем ВЦВРК був факт навязання контактів з „боротьбістськими“ організаціями на Чернігівщині й Полтавщині, які в цих двох губерніях були дуже сильні. До речі, в травні-червні стався в обох українських соціалістичних партіях розкол: ліві есери вийшли з УПСР і створили нову партію: українську партію соціалістів революціонерів „боротьбістів“. Партія ця прийняла „радянську плятформу“ і почала, в підпіллі, співпрацювати з КП(б)У та партією російських соціалістів-революціонерів „борьбістів“. Знов же з УСДРП вийшла фракція, яка себе назвала „незалежною“ і теж прийняла „радянську“ плятформу.

Таким чином в 1918 році український національний табір зазнав особливої невдачі. З нього вийшов численний селянський та робітничий актив (за твердженням Юрія Бориса тільки „боротьбісти“ мали 15,000 своїх активістів) і, разом з частиною української інтелігенції перекочував у московсько-большевицький табір. Варто відзначити, що серед цієї інтелігенції не бракувало здібних та талановитих діячів, які пізніше, як, наприклад, Василь Плян-Блакитний, О. Шумський, П. Любченко, Г. Гринько, М. Полоз та багато інших, займали високі пости в советських державних та господарських установах.

Нав'язавши контакти з „бороть-

¹¹ ГВУ, т. I, кн. 1, ст. 377—380.

бістськими“ провідниками на Лівобережжі, ВЦВРК випрацював плян захоплення Лівобережної України за допомогою місцевих повстанців. Рівночасно з дією партизанських загонів на Лівобережжі повинно було вибухнути повстання в Києві.

У всіх цих плянах ВЦВРК мав підтримку Сталіна, який уважав, що після капітуляції Німеччини треба було зрестися обережної політики на Україні і прийняти агресивні пляни. Не питаючись нікого, він доручив Пятакову сформувати тимчасовий робітничо-селянський уряд України, але наказав йому не виявляти цього факту. Одночасно він наказав Бубнову зробити повстання в Києві. З цього повстання нічого не вийшло. Замість робити повстання в Києві, київські комуністи ввійшли в порозуміння з представниками військ Директорії УНР, з якими узгіднили діяння п'ятих колон у Києві, але на пропонуване комуністами об'єднання з військами Директорії не погодилися українські старшини, не маючи довіря до своїх партнерів.¹²

Очевидно, коли тільки вибухло повстання проти гетьманату, ВЦВРК наказав діяти партизанським загонам на Лівобережній Україні, що складалися з „боротьбістів“ та большевиків. На Прилуччині повстання очолив командир Прилуцько-Борзенського військово-революційного відділу — П. Ковтун, на Полтавщині — М. Шинкар. Оче-

¹² „Доповідь Київського Обласного Комітету Міській Конференції Київської Організації КП(б)У з 19 січня 1919 року“, в кн. В. Манилов, ред. „Під гнітом німецького імперіялізму“ (1918 рік на Київщині). Статті, спогади, документи, хроніка. Київ, 1927, ст. 216.

лені М. Шинкарем повстанці зайняли Полтаву (27. XI) і зліквідували в ній гетьманську військову та цивільну адміністрацію. Так у Полтаві згинув командир VI Полтавського корпусу, ген. Слюсаренко, приятель ген. М. Омеляновича-Павленка, який у цьому корпусі командував 11-ою Полтавською дивізією, але на щастя з начальником штабу корпусу ген. Гембачевим поїхав до Києва та уникнув „боротьбістсько - шинкарівської“ розплати. Від „боротьбістських“ повстанців і їхніх союзників українська армія зазнала важких утрат командного персоналу, бо повстанці розправлялися із старшинами, особливо вищого ступня, нещадно. Так у ці листопадові дні згинуло багато старшин, як ген. Олександрович (км-р 12-ої дивізії в Лубнях), ген. Безкровний (км-р 10-ої дивізії в Прилуках), ген. Богаєвський (км-р арт. бригади в Полтаві), полк. Кузьменко-Гвоздевич, і багато інших. Пізніше, під час московсько - української війни „боротьбісти“, що пристали до інвазійної армії, продовжували криваво розправлятися з українськими старшинами, що падали їм в руки. Ось, наприклад, полк. Лазуренко свідчить, що 15 січня 1919 року біля Константинограду на курінь Богданівців, що їхав саньми без належної охорони, напали повстанці „боротьбіста“ Матіяша (кол. члена Центральної Ради) і розстріляли всіх старшин. Таких випадків було більше.

Одначе, організувавши свої боротьбістсько - большевицькі повстанські загопи, большевики не мали змоги охопити всієї величезної маси повстанців проти геть-

манату, зокрема на Правобережній Україні, і тому всі загони, що стояли за советську владу, а також окремі групи з підпільних революційних комітетів, одержали вказівку влитися в загальну масу повстанців і, зберігаючи свою організаційну самостійність (внутрішній розпорядок, окремих начальників), вести роботу для притягнення на свій бік якнайбільшої кількості учасників повстання проти гетьмана. Подібної тактики трималися теж загони „боротьбістів“, які були під виключною контролею своєї партії. Вони вливалися в окремі дивізії А УНР (наприклад, до обох дніпровських дивізій).

„Вести роботу в повстанських загонах з метою відірвати все можливе від Директорії“, це було гасло біжучого моменту, і його точно виконувала большевицька та боротьбістська агентура в Армії УНР. Одночасно центральний орган РКП(б) „Правда“ в передовій статті п. з. „Падіння Скоропадського“ 18 грудня писала, що „пелюрівці здобули перемогу тому, що їм удалося повести за собою багатомільйонові маси селянства.“ Цікаво відзначити, що перемога Директорії УНР, а зокрема факт, що на бік повстання перейшла ціла гетьманська армія, настроїли негативно советський генеральний штаб до будь-яких воєнних авантур на Україні, але на В. Антонова-Овсеєнка та ВЦВРК вони вплинули заохочуюче і спонукали до можливо найскорішої воєнної агресії проти України. Вже 14 листопада В. Антонов-Овсеєнко звернувся з докладною запискою до Реввоенсовету, в якій вимагав негайної акції на Україні. О-

креслюючи наявні збройні сили гетьмана на 50,000, автор записки вимагав негайних операцій на півдні, які мали б на меті розвинути серйозну диверсію на Київ від Курська, вдарити на Харків через Білгород і Валуйки-Купянськ та вдарити на Краснова в напрямку на Міллерово.¹³

Але Главком (Вацетіс) та генеральний штаб були рішуче проти цих операцій.¹⁴ Тоді організатори воєнної агресії на Україну почали засипати Леніна і Сталіна телеграмами і 22 листопада В. Антонов-Овсеєнко звернувся безпосередньою телеграмою на імя Леніна: „Я исчерпал все инстанции и теперь тревожу Вас. Помогите! Владимир Ильич, нас зовут из Украины... В таких условиях я решил идти вперед. Сейчас можно голыми (да дерзкими) руками взять то, что потом придется брать лбом“.¹⁵

У ці рішальні хвилини: бути чи не бути інвазії України, Ленін почав уже втрачати терпець зі своїми „українцями“. Він доручив Сталіну попередити Пятакова та Затонського, щоб вони контролювали свої вчинки й слова, якщо не хочуть наразитися на гнів вожда. Але Пятаков і Затонський не здавалися й переконували Сталіна у необхідності негайно почати воєнну агресію проти України, бо Директорія УНР стає сильнішою з

¹³ ГВУ, т. I, кн. 1, ст. 422—425.

¹⁴ В. Затонський, „К вопросу об организации Временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украины“, „Летопись Революции“, ч. 1/10, 1925, ст. 141.

¹⁵ ГВУ, т. I, кн. 1, ст. 449—450.

дня на день, а вже перші кроки Директорії показали справжні наміри „петлюрівських верховодів“ шукати підтримки нових претендентів на панування над українським народом-імперіялістів Антанти. Коли Сталін пробував переконати Пятакова та Затонського щодо правильності лєнінської лінії у відношенні до України, Пятаков і Затонський відпалили Сталіну зухвало: Багато фактів каже нам вірити, що центр спекулює з „петлюрівщиною“.¹⁶ Остаточо, Сталін який мав ідентичні погляди на інвазію України з В. А. Антоновом-Овсєнком, Пятаковим і Затонським, зумів якось переконати Лєніна і міг уже 28 листопада протелеграфувати до Курська, що центр дозволяє „тимчасовому робітничо-селянському урядові“ (Сталіном зформованому) уявнитися і почати воєнні дії для звільнення України. Одночасно, „уряд“ отримав попередження, що цю „авантюру“ робить він на власну руку і, коли вона не вдасться, то „центр“ вміє від неї руки.

І навіть 3 січня 1919 року, після „здобуття“ Харкова, Лєнін не переставав мати свої застереження проти кампанії на Україні. З цього погляду дуже характерна телеграма Лєніна, надіслана цього ж дня голові Рєвоєнсовєту РСФСР: „Я дуже стурбований, — телеграфував Лєнін — чи ви не захопились Україною на шкоду загальностратегічному завданню, на якому настоєє Главком (Вацєтіс — Л. Ш.) і яке полягає в

швидкому, рішучому, і загальному наступі на Краснова. Боюсь надзвичайно, що ми спізнєємось з цим і що останні успіхи красновців під Царицином знову поведуть до відкладення нашого наступу і до втрати моменту. Ініціатива серйозних дій випадає у нас із рук і під Астраханню, і на Каспійському морі, і під Царицином, і на сході. Главком стоїть за швидкий загальний наступ на Краснова, але Главком, видимо, не в силах побороти тяганину і сепаратизм українців і інших обласників. Чи не налягти вам цілком на прискорення і доведення до кінця загального наступу ну Краснова?“¹⁷

Але 28 листопада 1918 року там почав діяти „тимчасовий робітничо-селянський уряд України“. На своєму першому засіданні у м. Суджі, „уряд“ оформив створення Рєвоєнсовєту Української Совєтської Армії в складі Антонова-Овсєєнка, Артєома (Ф. Я. Сергєєва) та Затонського. Одночасно створив відділи, які були пізніше реорганізовані в народні комісаріати. 29 листопада „уряд“ звернувся до українського народу з маніфєстом, який починався словами „Іменем повсталих робітників та селян України, іменем революційної армії України оголошуємо владу гєтьмана скинутою“. Маніфєст оголошував відновлення совєтської влади на Україні, націоналізацію фабрик, заводів, банків і торговельних підприємств, рудників і шахт, а поміщицькі землі передавав селянам. Одночасно маніфєст закликав робітників до „рішучої боротьби проти всякої

¹⁶ М. Рубач, „К истории гражданской борьбы на Украине“, „Летопись Революции“, Харьков, ч. 4/9, 1924, ст. 164.

¹⁷ Ленинский сборник XXXIV, ст. 80

внутрішньої контрреволюції та іноземних воєнних інтервентів“.¹⁸

VI

Отже „alea iacta erat“ — жреб було кинено. Дня 30 листопада 1918 року почалися бойові операції „української советської армії“ для „визволення“ України. Частини 1-ї укр. сов. дивізії рухалися в напрямі Гомеля та Києва, а 2-ї — в напрямку Харкова. Для організації на теренах „визвольного“ походу цих дивізій, на Чернігівщині, Полтавщині та Харківщині місцевих партизансько-повстанських загонів і агітаційної роботи серед військ УНР, ЦК КП(б)У і ВЦРВК послав додатково великі групи комуністів.¹⁹

Ще 20 листопада Реввоенсовет групи військ Курського напрямку²⁰ затвердив директиву повстанським організаціям України, в якій пропонував негайно мобілізувати всі революційні сили на Лівобережжі і повстанським загонам захопити міста Лубни, Ромодан, Миргород, Полтаву, щоб перешкодити просуванню контрреволюційних військ від Києва на Харків і

¹⁸ І. К. Рибалка, „Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні“. Харків, 1962, Вид. Харківського університету, ст. 20.

¹⁹ Є. М. Складенко, „Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і Гетьманщини“. Київ, 1960, АН УРСР, ст. 254.

²⁰ Група військ Курського напрямку була утворена 17 листопада з частин, що мали бути призначені для інвазії України. Про її формування не було оголошено. Главком Вацетіс плянував цю групу вжити також до удару по донській козацькій армії ген. Краснова в напрямку на Міллерово.

відходу їх з Харкова на Київ. Далі директива пропонувала мобілізувати всі сили Катеринославської губернії для повстання назустріч рухові советських військ на південь і захоплення станцій Александрівськ, Синельникове, Павлоград, щоб перешкодити відходові контрреволюціонерів від Харкова. Врешті директива доручала організування партизанських загонів у Донецькому басейні.

На Лівобережжі, ця директива була виконана і зазначені міста: Полтава, Миргород, Лубни, Прилуки були зайняті повстанцями, які навіть за большевицькими документами склалися з лівих соціалістів - революціонерів - боротьбістів, лівих соціал-демократів-незалежних та з большевиків. Так було, наприклад, в Полтаві, де цими повстанцями командував М. Шинкар.

За три місяці операцій, тобто від 30 листопада 1918 року до 1 березня 1919 року, інвазійна „українська советська армія“ під проводом В. А. Антонова-Овсієнка здобула дуже значні успіхи, більші, в кожному разі від тих, які для „військ Українського фронту“ передбачав главком Вацетіс у своєму наказі з дня 6 січня 1919 року.²¹

²¹ Наказом із 6 січня Вацетіс створив незалежний від Південного — Український фронт і призначив його командувачем В. А. Антонова-Овсієнка, а начальником штабу В. П. Глаголева. Наказ ставив Українському фронтові такі цілі здобуття лінії ріки Дніпра і захоплення головніших пунктів та переправ: Катеринослав, Кременчуг, Черкаси, Канів, Київ. Але, війська Українського фронту пішли багато даліше поза цю лінію. Див. ГВУ, т. I, кн. 1, ст. 543—544.

Отже, в перших трьох місяцях кампанії, війська УНР потерпіли поважні невдачі. Українські історики (д-р М. Стахів, д-р І. Нагаєвський, також ген. О. Удовиченко) стараються виправдати ці невдачі чисельною „перевагою“ інвазійної армії В. А. Антонова Овсєєнка над військами УНР. Наприклад, д-р М. Стахів твердить, що „підрахунок сил цієї інвазійної армії, зроблений самим Антоновом у його спогадах, дає кругло 86,000 вояків, 170 гармат, 427 кулеметів, 15 боєвих літаків і 6 панцерних потягів“, і що „ця московська інвазійна армія мала почвірну перевагу над Армією УНР, яка могла бути виставлена на протибольшевицьким фронті“.²²

Підрахунок сил Червоної армії на південному фронті, що його зробив був В. А. Антонов-Овсєєнко, і на який покликаються українські історики (починаючи від Д. Дорошенка) був зроблений для всіх советських збройних сил, розташованих в Орловській, Курській та Воронізькій губерніях, включно із запасовими та вишкільними частинами, пограничниками, відділами т.зв. „продольственної“ армії (продармія). Ті частини від „західньої завіси“ і аж до Талової, склали майбутні резервову, 13-ту та 8-му армії (дві останні для інвазії Донської козацької республіки) та війська „Курського напрямку“, призначені для інвазії України. Нас, у першу чергу обходять „війська Курського напрямку“, або, пізніше, „україн-

ської советської армії“ чи теж „Українського фронту“. Дня 24 грудня у розпорядженні В. А. Антонова-Овсєєнка було 14,086 багнетів, 1,350 шабель, 139 кулеметів і 20 гармат. Надто було 6,220 зібраних і вишколених червоноармійців, але не озброєних. Отже, всього, налічувалося 21,665 бійців.²³

Очевидно, в міру просування інвазійної армії на території України, вона постійно збільшувалася через вплив повстанців і добровольців, а теж через надсилку маршових батальйонів з Росії. У свому звіті Главкому Вацетісу з дня 20 грудня, В. А. Антонов-Овсєєнко доповідав, що тільки на одній Полтавщині, під його керівництвом, діє 4,000 повстанців. Також, для посилення інвазійної армії прибули, в другій половині грудня чисельні загопи інтернаціоналістів: німців, мадярів, румунів, китайців та ін., неповне зведення яких подає число бійців на 2,240 бійців. Процес росту інвазійної армії тривав безупинно. І так, у квітні 1919 р. вона зросла вже до сили 45,000 багнетів і шабель при 83 гарматах, а на початку липня 1919 р. до 65,428 багнетів, 7,307 шабель, 1,454 кулеметів, 374 гармат, 37 бронепотягів та 3 відділів автоброневиків. Надто, до кінця липня 1919 року, большевики змобілізували до Червоної армії на Україні 155,085 людей.

Цим большевицьким інвазійним арміям, за розвідними даними Ан-

²² Д-р Матвій Стахів, „Україна у добі Директорії УНР“, том II, Скрентон, 1963, ст. 102. Теж його ж: „Друга советська республіка“, ст. 50—51.

²³ Рибалка, назв. праця, ст. 106-7. Документ: „Дислокация советских войск Украины на 24 декабря 1918 г.“, ГВУ, том I, кн. 1, ст. 518—521.

тонова-Овсеєнка а 20 грудня 1918 року, протистояли „петлюрівські війська“ силою 45,000 багнетів, 3,000 шабель, 60-70 гармат. Для формування цих військ, стверджує Антонов - Овсеєнко, використано кадри гетьманських корпусів, з яких усі, крім кадрів I та VIII корпусів перейшли на бік Директорії УНР на самому початку повстання. Із цих кадрів, стверджує далі Антонов-Овсеєнко, V Чернігівськ. корпус передав Армії УНР 6,000 багнетів, 600 шабель і артилерійську бригаду, VI Полтавський корпус теж стільки і врешті VII Харківський корпус — 4,000 багнетів, 500 шабель, 8 легких гармат, 2 гавбиці та 2 бронепотяги.

Дані Антонова-Овсеєнка про українську армію на Лівобережжі, потверджуються даними полк. ген. штабу В. Савченка, який стверджує, що українські армії Лівобережжя на початку січня 1919 року мали 47,100 багнетів, 2,400 шабель та 94 гармати. Але, в 1967 році, полк. Василь Прохода подає „фактичний склад і положення дієвих сил армії УНР на початку січня 1919 року“, на Лівобережній Україні на 25,600 багнетів, 1,450 шабель, 54 гармат і 1 бронепотяг. Різниця між цифрами Савченка й Прохода дається пояснити тим, що полк. Прохода наводить тільки регулярні з'єднання А УНР, а саме 1. Сіру дивізію (5,000 багнетів і 8 гармат), 2. Чорноморський кіш (дивізію) — 6,000 багнетів, 350 шабель і 6 гармат і 3. Запорізький корпус і Харківський слобідський кіш (14,600 багнетів, 1,100 шабель, 40 гармат і 1 бронепотяг).

З наведених даних про силу ін-

взійної армії, як теж про силу військ УНР на Лівобережжі, видно, що інвазійна армія чисельної переваги над військами УНР не мала, а, навпаки, таку чисельну перевагу мали війська УНР. І, справді, перший місяць інвазії (грудень 1918) не занотував ніяких визначних успіхів інвазійної армії. Використовуючи домоворення з місцевими німецькими частинами, інвазійна армія незначно просунулася в північній частині Чернігівської губернії та на Білгородщині. З усіх зустрічних боїв з інвазійною армією українська армія виходила переможцем і втримувала оборонні позиції, не зважаючи на запеклі атаки ворога.

Неуспіхи української армії на Чернігівщині та Харківщині почалися шойно тоді, коли ворогові вдалося заключити з великими з'єднаннями німецької окупаційної армії вигідні договори, які істотно полегшували інвазію та боротьбу проти української армії. Зокрема, така угода була підписана 17 грудня з Радою німецьких військ, які розташовувалися в районі Ворожби. За цією угодою Рада зобов'язувалася негайно допустити відновлення советської влади в районі розташування, не втручатися в її дії і давати їй збройну допомогу. Перебування і концентрація українських частин у районі розташування німецьких військ не повинні були допускатися, а на випадок появи їх належало роззброювати. Разом з тим німецька солдатська Рада зобов'язувалася продати повноважній комісії тимчасового уряду України гармати, кулемети, патрони, телефони, обози, коней тощо. Пізніше подібний договір

заключено з командування і солдатською Радою І німецького корпусу, який теж передав урядові УССР своє воєнне майно за 2 мільйони карбованців.²⁴ Як ми вже зазначували на початку цієї праці, І німецький корпус не тільки допоміг більшовикам здобути Харків, але й після здобуття міста, німецькі війська в ньому продовжували вести караульну службу.²⁵

Договорення німецької окупаційної армії з наступаючою інвазійною армією були важким ударом по українській армії, але вони ще не заломили були оборонного фронту Армії УНР. Катастрофу оборонного фронту Армії УНР на Лівобережжі спричинив був перехід лівих українських соціалістичних середовищ до стану ворога. Цими середовищами були „боротьбісти“ та „незалежники“. За гетьманату, „боротьбісти“ й „незалежники“ співпрацювали в підпіллі з більшовиками і брали участь з ними в невдаччому серпневому повстанні 1918 року. Коли ж Директорія УНР очолила була повстання проти гетьманату, „боротьбісти“ й „незалежники“ творили були в загальній повстанській масі окремі загони, або тво-

рили такі загони на спілку з більшовиками, зокрема на Полтавщині й Чернігівщині. Коли до району дій таких загонів підходили московсько-більшевицькі війська, отамани цих загонів зголошувалися в командирів московсько-більшевицьких частин і вимагали включення своїх загонів у Червону армію. Ось, наприклад, дня 5 січня 1919 р. до Ніжинського полку Таршанської дивізії зголосився зі своїм загonom полк. П. Ковтун і, через кілька днів, ми вже бачимо його на чолі 2-ї бригади цієї дивізії. Подібні переходи повстанських загонів до Червоної армії мали місце коло Охтирки, Гадячого, Константинограда, Лохвиці, Золотоноші, та на Роменщині й Миргородщині.

Все ж таки, справжня катастрофа постигла була оборонний фронт А УНР тільки тоді, коли цілі великі зеднання військ УНР перейшли були під впливом лівих українських соціалістів („боротьбістів“ та „незалежників“) на бік інвазійної армії. Сталося це в другій половині січня та першій половині лютого 1919 року, а, зокрема, після закінчення Трудового Конгресу в Києві. На цьому Конгресі, ліві соціалістичні партії пробували ще накинути Директорії УНР свою політику заведення радянської влади в УНР та заключення воєнного союзу з советською Росією проти білих російських армій та проти десанту Антанти на Півдні України.²⁶ Коли ж більшість Трудового Конгресу відкинула таку політику, залишаю-

²⁴ І. С. Хміль, „З прапором миру крізь полум'я війни“. Дипломатична діяльність Української РСР (1917—1920), Київ, 1962, Вид. АН УРСР, ст. 94, 95, 98.

²⁵ П. С. Сохань, „Участь трудящих зарубіжних країн у боротьбі за перемогу Великого Жовтня“, Український Історичний Журнал, Київ, рік ІХ, ч. 11, листопад 1965, ст. 40. Автор подає: Зокрема, в Харкові у січні 1919 р. несли караульну службу німецькі війська, а до складу Полтавського караульного полку входили Німці, Чехи, Угорці й Румуни.

²⁶ Дуже добра аналіза Трудового Конгресу є в праці д-ра М. Стахова. Див. назв. праця, том ІІІ, ст. 91—97.

чись вірною парламентарній демократії, заключаючи із Західньо-українською Народньою Республікою Акт Злуки (22. I. 1919) та стараючись зберегти неутралітет між советською Росією й Антантою, „боротьбістські“ провідники (Василь Еллан-Блакитний, Олександр Шумський, Осип Савицький та інші) подалися просто до Харкова, де стали на послуги окупаційному режимові. Провідники „незалежників“ залишилися в Києві, де вони почали видавати газету „Червоний прапор“, яка появлялася під большевицькою окупацією. Перед виїздом до Харкова, провідники ці видали „своїм“ зеднанням військ УНР накази, щоб вони збунтувалися проти Директорії УНР і перейшли на бій інвазійної армії з метою утворення дійсної „української радянської армії“. Варто теж підкреслити, що значна частина української інтелігенції підтримала політику цих лівих середовищ і залишилася в Києві для співпраці з окупаційним режимом. Інша справа, що задум творити незалежну „українську радянську державу“ за допомогою Москви дуже скоро виявився ілюзією, що привело й інтелігенцію і „бунтуючих отаманів“ до гірких розчарувань. Все ж таки, з раз обраного шляху „боротьбісти“ не зійшли, тільки „незалежники“ пробували з нього сходити, але, остаточно, і це їм не вдалося. Очевидно, ні одні, ні другі, в московсько-большевицькому режимі вижити не могли, як і не вижили оці справжні большевики, що закріпляли московсько-большевицьке ярмо на шії українського народу. Величезна більшість одних

і других погинула в застінках негуманної системи, яку самі побудували.

Січнево-лютневі бунти військ УНР вивели з ладу найменше 45,000 бійців, і тим завдали Армії УНР не тільки великої чисельної втрати, але, щонайголовніше, завдали основний удар їй моральній силі. Варто відзначити, що „боротьбістська“ диверсія не зупинилася на виведенні з ладу груп військ УНР, що склалися, головною, з протигетьманських повстанців, але вони чинили теж постійні замаху на регулярне військо УНР, зокрема на Запорізький корпус. У ньому „боротьбістські“ авантюристи на чолі з от. Омельком Волохом, не тільки заарештували самостійно командира корпусу, полк. П. Болбочана, але теж двічі оголошували перехід Запоріжців на бік большевиків: щоб „поєднати червоний шлик із червоною зіркою“, як казав Волох. Перший раз „волохівщина“ проявилася в районі Зятківців (21 березня 1919), а другий раз у „чотирикутнику смерті“ (листопад 1919 р.). В обох випадках, регулярне військо УНР — Запорізький корпус несло важкі моральні й матеріальні шкоди.

„Боротьбістська“ диверсія заламала оборонний фронт Армії УНР, але вона, не зважаючи на замаху на Запорізький корпус, не потрапила знищити її твердого ядра: Січовиків, Запоріжців, Сірих та інших, які продовжували збройну боротьбу проти тепер переважних сил інвазійної армії. Боротьба ця ведеться зі змінним щастям: у другій половині березня і першій по-

ловині квітня 1919 р. півн. група А УНР з-під Коростена прорвала червоний фронт і підійшла до Києва на віддалі 30 км. Тоді в безпосередній околиці Києва вибухає повстання, якому з трудом дає раду київський гарнізон. Але, найбільші зміни стають в настроях широких мас українського населення: покоштувавши гараздів „радянської плятформи“, зустрівшись віч-на-віч з окупантськими військами та їх порядками, отамани зі своїми селянськими загонами, один за одним повстають проти окупантів. Немає, просто, тижня, щоб окупантська влада не оголошувала когось поза законом: Ангела, Зеленого, Соколовського, Гончаря (Батрака), Орловського та багатьох інших і, врешті, самого отамана Матвія Григорєва, який на чолі своїх повстанців здобув найбільші успіхи для большевиків, проганяючи десант Антанти з Херсону, Миколаєва та Одеси (6 квітня), але потім таки повстав проти большевиків. Вся Україна запалала була вогнем повстань проти окупантів, які таки дуже причинилися були до поразки другої агресії Москви проти України і прогнання московсько-большевицьких військ з її території.

Отже, в січні 1919 року, в хвилині проголошення УССР, на похорони Української Народньої Республіки було ще дуже передчасно. Навпаки, власне в січні 1919 року проголошено в Києві врочиство Акт Злуки УНР та ЗУНР (22 січня 1919 р.), до якого не зумів зайняти становище „тимчасовий робітничо-селянський уряд України“ до кінця визвольної війни 1917-1920 рр. Не зважаючи на початко-

ві невдачі військ УНР, спричинником яких були німецькі окупаційні війська, що порозумілися з агресором і помагали йому, або теж українські ліві соціалістичні середовища, що перейшли були на бік ворога, соборна Українська Народня Республіка і її армія продовжували існувати й вести боротьбу на два фронти: проти агресії Москви та Варшави. І не зважаючи на катастрофу оборонного фронту через відхід від нього цілих зеднань військ УНР, Москві, в першій половині 1919 року так і не вдалось знищити регулярної Армії УНР, яка відійшовши на західні кордони й переорганізувавшись, не тільки затримала була свою бойову силу, але й була здатною до зачіпно-наступальних операцій проти переважаючого ворога (напр. Проскурівська операція в червні-липні 1919 року). Коли ж поруч Армії УНР появилася теж Галицька Армія, об'єднані українські армії могли навіть рушити в похід за звільнення Правобережжя. Похід об'єднаних українських армій на Київ та Одесу влітку 1919 року був вершком воєнних успіхів українських армій, але цих успіхів політично використати не було можна, бо цілий світ, дослівно, противився визволенню українського народу. Окружені зі всіх сторін по зуби озброєними ворогами, що ласим оком гляділи на українську землю, нищені в нутрі шешесними недугами, для яких ліків не було, при повній байдужості можних світу до українських визвольних змагань, українські героїчні армії зійшли з поля бою, бо „встоятись не було сили“.

Героїчний змаг Срібної Землі до волі

(В 30-ту річницю Карпато-Української Держави)

В процесі культурно-національного відродження, а зокрема національно-політичного визволення українського народу й посилення духа соборности в будівництві Української Суверенної Соборної Держави впродовж останнього півсторіччя, кожна окрема частина поділеної української землі проходила певний, своєрідний для неї, етап, а всі разом творили одну цілеспрямовану цілість. Мала й Карпатська Україна свій етап національно-політичного відродження. Це були дні слави й творення Карпато-Української Держави в 1938-1939 рр. та героїчні березневі дні, в яких Карпатська Україна стала гідно в обороні національної честі всього українського народу й кровю Карпатських Січовиків написала нову сторінку своєї історії.

Поруч Четвертого універсалу з 22-го січня 1918 р., яким проголошено Українську Народну Республіку, історія записала також світлі сторінки Акту Першого Листопада 1918 р. у Львові та 6-го листопада 1918 р. в Чернівцях, якими Галичина й Буковина звільнилися від Австрії та створили Західну Українську Народню Республіку. Взяли тоді й карпатські

українці свою долю у власні руки й через свої народні ради проголосили волю народу злучитися із своїм материком — Україною. Всього на всього один день після проголошення самостійности Західної Української Народної Республіки у Львові, в Хусті організовано Руську Народну Раду уже 2-го листопада 1918 р. під проводом Юлія й Михайла Брашайків, і вже тоді вирішено приєднати Закарпаття до української держави. Вслід за цим, згідно з устійненими загальними напрямними поміж Августином Штефаном, висланником карпатських українців, і членами Української парламентарної репрезентації у Відні — Євгеном Петрушевичем, Кирилом Трільовським, Степаном Смаль-Стоцьким і Євгеном Левицьким ще в другій половині жовтня 1918 р., карпатські українці організували процес народного волевиявлення через свої народні ради в Старій Любовні, Сваляві, Ужгороді, Марамороському Сиготі та ін. Цей процес вільного самовизначення карпатських українців завершився 21-го січня 1919 р. на Всенародньому Конгресі Угорських Русинів в Хусті проголошенням злуки Закарпаття, включно з

Пряшівщиною та з частинно вже змадяризованими районами української національної території, з соборною українською державою в Києві.

Тепер, по 50 роках, дехто висловлює сумнів відносно потреби окремого проголошення самостійності Західної Української Народної Республіки або створення Гуцульської Республіки на східному Закарпатті. Висувається сумнів в ім'я чистоти ідеї соборності. Щоб розвіяти цього рода сумніви, треба об'єктивно ствердити, що всі вище згадувані окремі акти народного волевиявлення були не тільки потрібні, але й konieczні на шляху до Акту Соборности з 22-го січня 1919 р. Потреба їх випливала як із правно-політичного положення Галичини, Буковини й Закарпаття до того часу, так і з існуючого рівня національно-політичної свідомости народних мас. Правно-політично, кожна з цих провінцій єдиної України шляхом народного волевиявлення поривала раз на завжди з своїм окупантом і перебирала свою долю у власні руки, а вже відтак рішала про свою волю жити в соборній суверенній українській державі. Хоч на цьому тлі згодом і виринали труднощі в боротьбі за владу, то за це немає чого обвинувачувати сам істричний процес державного відродження української нації, а тільки і тільки окремих претендентів на владу.

В 1918-1919 рр. карпатські українці звільнилися від тисячелітнього мадярського панування, але доля не судила їм зажити вільним життям в самостійній україн-

ській державі, яку москалі й поляки знищили. При новому розподілі українських земель, паризька конференція в 1919 р. розчленила навіть колишню Угорську Русь, віддаючи її основну частину Чехословаччині, а значну частину, зокрема район Мараморського Сиготу, Румунії, залишаючи значні простори колись української національної території Мадярщині. Отже, навіть не збережено самого Закарпаття як одної цілоти. Більше того, українські землі, що припали Чехословаччині, роздвоєно в той спосіб, що чехословаки зменшили територію автономної Підкарпатської Русі тільки в границях на схід від ріки Уж, а Пряшівщину підпорядкували безпосередно словацькій адміністрації, хоч паризька конференція включила Закарпаття в рамки ЧСР, як автономну країну. Цей штучний поділ триває і досі.

Отже процес розподілу України поміж Росією, Польщею, Румунією й Чехословаччиною застосовано в мініятурі ще й до Закарпаття, віддаючи значні частини етнографічного Закарпаття Мадярщині, Румунії і Словаччині, які на цих окраїнах Закарпаття застосували політику повної денационалізації. Сьогодні тільки ще Пряшівщину згадують як українську територію, а решту вже „відписали“ сусідам.

Боротьба проти несправедливости, глибоко закорінена в українському народі почуття пошани людської гідности й віра в право кожного народу жити власним і незалежним життям, змобілізували кращих синів України до боротьби проти всіх поневолювачів і за пов-

не визволення українського народу. Боротьба карпатських українців за здійснення автономії, а згодом державне будівництво Карпатської України в 1938-1939 рр. — це невідемна ланка в ланцюзі всеукраїнської визвольної боротьби. Карпато-Українську Державу вважали карпатські українці власністю всього українського народу, бо вважали її тільки можливістю відбудови української великодержави на всіх просторах розлогої української землі, від Попраду до Кавказу. Карпато-український поет Микола Рішко в різдвяному числі „Нової Свободи“ в Хусті в 1939 р. висловив це глибоке почуття та переконання карпатських українців такими поетичними рядками:

Століття ждали ми цей день святковий...

Й терпіли ворогам у власній хаті.
Народе, мій, великий, непоборний,
Радій, зєднайся у ряди блискучі,
Щоб привітать святе Різдво Соборне,

Від Тиси, Дону, по Кавказ...

**

Карпатські гори творили для імперіялістів сходу і заходу ніби природну границю поміж їхніми імперіями. Хоч Карпатська Україна й була складовою частиною Київської Русі-України Володимира Великого й належала до Галицької держави ще в 13 столітті, то все таки вона була пізніше століттями відділена від свого материка. Не зважаючи на штучний поділ політичними кордонами, не вдалося окупантам України знищити духового й національно-по-

літичного почуття єдності з українським народом. Бо ж карпатські українці на південь від Карпат є тим самим народом, що живе й на північ від Карпат. Гуцули, бойки і лемки по обидвох боках Карпатських гір зберегли повну єдність та ідентичність, не зважаючи на те, що одні від одних були відділені політичними кордонами, впродовж кількох століть. Окупантам не вдалося їх зденационалізувати ані навіть відчужити одних від одних. Сила національного духа зберегла їхню єдність!

Навіть у часі найгострішої маляризації Закарпаття та жорстокого національного переслідування карпатські українці твердо заявляли свою національну й релігійну єдність з галицькими українцями. Великий пробудник Закарпаття, Олександр Духнович, у своєму віршованому привіті новому галицькому митрополитові Григорієві Яхимовичеві в 1860 р. підкреслює, що „Русь єдина, мисль одна у всіх нас у душі“ і висловлює надію, „Что Карпати не розлучать вічно нас“. Також у часі весни народів, в 1848 р., карпатські українці діяли спільно з галицькими в обороні своїх національних і політичних прав. Одним із чолових основоположників Головної Руської Ради у Львові був закарпатець, лицар Адольф Добрянський, який був також автором концепції створення з українських земель тодішньої габсбурзької монархії, тобто Галичини, Буковини й Закарпаття, окремого „Руського коронного краю“. Цю концепцію йому таки вдалося було здійснити на короткий час і тільки частинно на Закарпатті.

Варто пригадати подвійну мораль сусідів України, зокрема у зв'язку з весною народів у 1848 р. та продовжуваної ними від того часу політики. Маляри підняли повстання в 1848 р. проти Габсбургів, в чому їм допомагали поляки. До співпраці з того часу навішують польську приповідку „Поляк, венгер два братанкі, і до шаблі, і до шклянкі“. Це їх братерство повторилося було й у 1938-1939 рр., в тому самому дусі, що й у 1848 р. Справа в тому, що Лайош Кошут, піднімаючи повстання проти Габсбургів у 1848 р., змагав не тільки до звільнення Мадярщини від Австрії, але й до панування над карпатськими українцями, словаками, хорватами, семигородськими румунами. Отже змагався він не тільки за визволення мадярів, але й за поневолення інших народів габсбурзької монархії. Поляки помагали мадярам, а мадяри підтримували поляків у їх претенсіях до Галичини й Буковини. Очевидно, поляки мали претенсії і до Наддніпрянщини, що як слушно завважив чеський історик і панславист Карел Гавлічек-Палацький ще в 1846 р. у своїй статті „Чехи й Слов'яни“, стало засадничим „яблуком незгоди“ між Польщею й Москвою. Гавлічек-Палацький виразно стверджував, що ніщо інше, тільки імперіалістичні зазіхання москалів і поляків на ту саму українську землю були причиною їх взаємної ворожнечі. Цікаво, що в січні 1939 р. польський міністер закордонних справ, Юзеф Бек, в розмові з німецьким міністром Ріббентропом відновив претенсії поляків на всю Україну.

На жаль, не вільні були від по-

двійної моралі і чехи і словаки у відношенні до карпатських українців між двома світовими війнами. Визволившись з-під австрійсько-мадярської влади, чехи знехтували взятими на себе зобов'язаннями щодо автономної Карпатської України, а словаки взялися словакізувати угорське населення Пряшівщини. Робили вони це послідовно від 1920 р. в рамках чехословацької держави, а потім посилено словакізували українське населення в словацькій державі о. Йозефа Тіси й продовжують ту політику і в повоєнній комуністичній ЧССР. Одною з основних рис „лібералізаційної“ політики Дубчека в 1968 р. на Словаччині було пожвавлення словакізації всього життя на українській Пряшівщині. У відношенні до українців на Пряшівщині словацькі глинківці знайшли спільну мову з словацькими комуністами.

Історія вже доказала, що ця короткозора політика подвійної моралі була дуже коштвна для поляків, мадярів і чехів та словаків. Але виглядає, що історія їх нічого не навчила. Вони й надалі ведуть ту саму політику.

**

Лайош Кошут, піднімаючи повстання мадярів проти Габсбургів, змушував карпатських українців і словаків до служби в його мілітарних загонах. Українці і словаки ставили опір мадярам, за що Кошут карав безпощадно безборонне населення. Коли ж на запрошення Габсбургів, російські війська царя Миколи I, під командою ген. Пашкевича, здусили мадярське

повстання, то мадяри звернули всю свою лють проти карпатських українців. Після т. зв. „авсгляйху“ в 1867 р. Габсбурги віддали всю внутрішню владу в Карпатській Україні мадярам, і від того часу на Закарпатті настала доба повної мадяризації та безощадного знищення всіх культурних, національних і господарських надбань українського населення.

Вже в 1870 р. мадярський сойм вирішив ввести навчання мадярської мови в народних школах Закарпаття. Коли в 1881 р. більшість шкіл на Закарпатті мала українську мову навчання, бо 353 проти 265 утравкістичних, то напередодні вибуху першої світової війни в 1914 р. на всьому Закарпатті не було вже ані однієї школи не то, що з українською мовою навчання, але й із навчанням української мови як предмету. Мадяризаційна політика набрала була такого розмаху, що галицький учений, Володимир Охримович в 1875 р. писав у статті „Вражіння з Угорської Русі“, що йому здавалося, ніби „забезкидські русини природою і історією засуджені на змадяризування“. Подібно писав у 1884 р. закарпатський москвофіл Микола Гомічков у часописі „Карпат“, видаваному за урядові гроші, що Русь „не существует на Угорщині й существовати не может“, є тільки „народ, приналежащий к корони св. Стефана“.

Разом з мадяризацією шкільництва ішов наступ і на українську католицьку Церкву. Мадяри вводили свою мову на місце церковно-словянської в наших Богослужбах, а один із провідних мадяризаторів Української Католиць-

кої Церкви на Закарпатті, о. Людовик Фаркаш, в 1870 р. твердив, що тоді як поза церквою процвітає мадярська мова, то в церкві „руська мова тільки як смертельно хвора вегетує і очікує кожної хвилини, коли сконає“. Три роки пізніше, коли на спротив Ватикану мадярам не вдалося впровадити мадярської мови в церковно-словянські Богослуження, мадярська влада в 1873 р. створила в Гайдудорозі окремих вікаріят для „мадярів греко-католиків“, який в 1912 р. перетворено на Гайдудорозьку епархію. Коли в 1914 р. став урядувати перший єпископ Стефан Мікловіші, то українські селяни, на знак протесту проти мадяризації української церкви, виконали замах на єпископську резиденцію в Дебреціні, жертвою якого впало дев'ять осіб. Сьогодні 163 парохії, приділені тоді до цієї епархії, в більшості з мукачівської та прясівської епархій, всеціло змадяризовані.

Дуже важливим засобом винародовлення українського Закарпаття було пляноване плянство, лихва та всякий інший господарський визиск. На домагання мукачівського єпископа Юлія Фірцака, представник мадярського уряду Едмунд Еган відбув у 1896 р. інспекційну поїздку по селах Закарпаття. Цей шляхетний ірландець (з походження) в своєму звітномленні представив трагічний господарський стан закарпатського селянства, за що згодом заплатив життям. Едмунд Еган писав про закарпатців, як „нарід, якого доля лежить в руках лихваря і який не має ні землі, ні худоби... Нарід вмисно розпіячений і здеморалізо-

ваний, якому вже ані священик, ані староста не можуть допомогти і якого адміністраційний урядник кривдить; нарід, якому взагалі ніхто в світі не подає помічної руки — цей нарід буде постійно матеріально занепадати, поки не загине“. В тому ж році Львівське Т-во „Просвіта“ стало в обороні карпатських українців і вислало протест до урядів європейських країн, в якому було сказано, що „Русина на Угорщині не вважають людиною... Нищити русинів стало немов патріотичним обов'язком мадярським“.

На цей час припадає масовий виїзд українського селянства „в світ за очі“ в заокеанські країни, зокрема до Америки й Канади, Бразилії й Аргентини. Сотні тисяч селян виїхало в невідоме за дватри десятиріччя.

Але й у ту темну ніч безпощадного винищування мадярами всього, що було народно-українське, геній українського духа не скорився. Він гордо ставив чоло анти християнським починам гнобителя. Згадуваний вже великий син Пряшівщини, Олександр Духнович, відповідає мадяризаторам твердо і ясно:

Я Русин був, есьм і буду.
Я родився Русином,
Честний мой род не забуду,
Останусь його сином!

Одночасно цей сучасник Тараса Шевченка, кличе як і Великий Кобзар, „Подкарпатській Русини, оставте глибокий сон!“ Майже одночасно карпато-український посол Адольф Добрянський протестує в мадярському парламенті проти мадяризаційної політи-

ки та економічного визиску немаярських народів, аж поки його безцеремонно не позбавили польського мандату.

З кінцем минулого століття на арену оборони національних прав карпатських українців виходить Августин Волошин, який співпрацював зразу з Євгеном Фенциком в журналі „Листок“, частинно його редагував, а в 1897 р. почав видавати газету „Наука“, як орган Общества св. Василя, що його діяльність відновлено за відважною допомогою єпископа Юлія Фірцака. Це товариство було założене в 1864 р., але під пресією мадяризації воно приспало свою діяльність. Разом з тим, А. Волошин, Микола Попович, Емануїл Рошкович і Віктор Камінський, всі католицькі священики, заснували в 1902 р. — по переборенні колосальних урядових перешкод — видавництво „Уніо“ в Ужгороді, як акційну спілку, бо в міжчасі уряд заборонив і діяльність одинокого ще культурного Т-ва св. Василя. Видавництво придбало українську друкарню й почало видавати книжки, календарі й газету „Наука“. Важке й відважне це було діло, бо навіть деякі підсвідомі народники інтелектуали боялися передплатувати українську газету або читати відкрито українську книжку. Це українські селяни були тими передплатниками, хоч у школах і не вчили їх української мови.

Августин Волошин став теж в обороні української католицької Церкви на Закарпатті. Коли мадярам не вдався плян з мовою завдяки збереження Ватиканом принципу вживання тільки літургійної

мови, то маляри хотіли замінити кирилицю, якою писані церковні книги малярською латинкою. В часі війни навіть пражський єпископ, Стефан Новак, погодився був на заміну кирилиці в богослужбених книгах, але завдяки відважній обороні о. Волошина, якого підтримував мукачівський єпископ Антоній Папп, вдалося відперти цей маляризаторський наступ.

Варто тут згадати один мало-значний випадок, який однак був дуже вимовний — в 1896 р. парох села Скотарське, о. Омелян Штефан, заложив першу читальню „Просвіта“ на Закарпатті, яка була в організаційному зв'язку з матірньою „Просвітою“ у Львові. Це була неабияк відвага патріота, який виховав сина Августина на одного з найпередовіших державних будівничих Закарпаття в 1938-1939 рр. Діялося це тоді, коли малярська влада гостро карала за взаємини з галицькими чи наддніпрянськими українцями. Але очі передових синів Закарпаття завжди були звернені на Львів і на Київ.

**
*

На Київ і на Львів звертали свої очі карпатські Українці і в 1918 р. по розвалі Австро-Угорщини, як у краю, так і в ЗСА. Їх палким бажанням було вирватися раз на завжди з вікової малярської неволі й зажити вільно в єдності з українським народом. Та доля й цим разом не була справедлива для українського народу. Закарпаття опинилося, як автономна країна, в складі новоствореної Чехословацької республіки.

В часі війни, російський цар-

ський режим підготовляв прилучення Галичини й Закарпаття до своєї імперії. Царські дипломати переговорювали вже в 1915 р. в міжнародних колах в цій справі й уже дістали були на те згоду Франції й Румунії. Натомість провідники чеського визвольного руху, Тома Масарик, Бенеш і Крамарж також пов'язували визволення чехів із перемогою російської імперії та встановлення члена царської родини на чеському троні. Тільки в бігу війни змінили вони свою концепцію визволення під впливом англійського знавця російського імперіалізму Сетона-Вотсона. Тоді Масарик став шукати зв'язків із словаками, а згодом забажалося йому й Карпатської України.

Сен-жерменський договір з 10-го вересня 1919 р. гарантував „країні південнокарпатських Русинів“ повну територіальну автономію, з власним законодавчим соймом, власною адміністрацією і губернатором на чолі та власним судівництвом. Ці права територіальної автономії Карпатської України залишилися тільки на папері аж до жовтня 1938 р., бо й чехи мали свої пляни відносно Закарпаття. Треба пригадати, що рішення в справі прилучення Закарпаття до ЧСР Паризька конференція прийняла 23-го травня 1919 р. під пресією французького представника Ля Роша, який заявив, що „Українська делегація в Парижі вже висловила домагання відносно території угорських русинів“. Говорив він, очевидно, про делегацію Української Народної Республіки, на чолі з Сидоренком, яку треба було поставити пе-

ред доконаний факт. Було це також в дусі негативного відношення Томи Масарика до Української Народної Республіки, хоча б у часі лєнінської жовтневої революції, коли Масарик, перебуваючи в Києві, відмовився визнати генеральний секретаріат Української Центральної Ради суверенною владою на Україні.

Все ж, в ім'я правди, треба ствердити, що прилучення Закарпаття до ЧСР було зміною на краще. В першу чергу, чехословацький демократичний режим давав можливість карпатським українцям вільно розвинути своє культурне й релігійне життя, розгорнути політично-виховну діяльність серед широких мас населення, а зокрема, розвинути початкове, середнє та фахове шкільництво. Все це дало можливість піднести й господарський рівень країни, а з тим і життєвий стандарт народу. Все ж таки чехи залишили по собі несмак серед карпатських українців за їхнє дрібно-імперіалістичне наставлення до Карпатської України, бо ані політичної адміністрації, ані законодавства, ані судівництва не випустили вони із своїх рук аж до трагічних днів осені 1938 р. Офіційна підтримка москвофільства та насадження чеського шкільництва були також позначками дрібноімперіалістичного колоніалізму, базованого на принципі „Діли й пануй“. І, що чехам з цього всього залишилося?

Найбільшим гріхом чеського панування в Карпатській Україні треба вважати плянове зволікання з устійненням дефінітивного

кордону між автономною Підкарпатською Русею та Словаччиною. Вони включили українську Пряшівщину адміністративно до Словаччини, не зважаючи на протести українського населення Пряшівщини, а то й резигнацію першого губернатора, д-ра Григорія Жатковича, на знак протесту. Десятки тисяч пряшівських українців впали жертвою словакізації. Між іншим, брак встановлення остаточного кордону подавали й самі чехи за одну з причин, чому вони не вводять у життя автономії Карпатської України.

Не зважаючи на труднощі, невеличка горстка закарпатських патріотів, на чолі з Августином Волошином, Августином Штефаном, Михайлом і Юліаном Брашайками, єпископом Діонісієм Нярадієм, Віктором Желтваєм, Михайлом Григашієм та іншими, гараз після прилучення Закарпаття до ЧСР кинулася до наполегливої праці, насамперед на полі освіти. На поміч їм прийшли десятки українців з інших частин України, які по програних визвольних змаганнях знайшли захист на Закарпатті. Постають тоді народні й середні школи, але чеська адміністрація назначує викладачами чимало російських емігрантів. От, наприклад, в Мукачеві чехи віддали москалям в руки державну гімназію і вчительську семінарію. Це потягнення мало шкідливі наслідки для всього Закарпаття, бо вже від самого початку російські емігранти, разом із галицькими й буковинськими москвофілами, намагаються перешкодити національному розвитку карпатських українців і вводять т.

зв. „язиковий впрнос“. По їх сторони стали всі антинародники, мадярони, які завжди погорджували народом і хотіли експлуатувати його неосвіченість. Іван Куртяк, Андрій Бродій, Степан Фенцик і інші скоро знайшли своїх патронів у Будапешті й Варшаві. Але й чехи, побачивши швидкий розквіт освіти й національно-політичної свідомости карпатських українців, стали піддержувати москвофілів, зокрема в шкільництві. Внутрішня боротьба поміж українцями-народниками та мадяро-москвофілами виходила на користь чеській адміністрації на Закарпатті, бо давала причину чехам відмовляти автономії, мовляв, народ сам не знає, хто він.

В початках усе політичне життя карпатських українців було сконцентроване в Першій Центральній Руській Народній Раді, що була покликана до життя Всенародним Конгресом у Хусті в 1919 р., як всенародне політичне представництво Закарпаття. Ця Рада зберігала свій авторитет і розгорнула в 1930-их роках боротьбу за автономію. Перша Центральна Українська Народна Рада зберегла свій первісний характер і в часі існування Карпато-Української Держави. Для участі у виборах до Краєвого Представництва Підкарпатської Руси, до Окружних Представництв і сільських рад створено ряд політичних партій.

Позашкільна освіта населення та культурно-освітня робота була зосереджена в Товаристві „Просвіта“ в Ужгороді та густій мережі читалень у всіх майже селах і містечках Закарпаття. „Про-

світа“ від самого початку стала на шлях відмадяризації збаламученої півінтелігенції та духовенства і відкритої боротьби проти москвофільства, а водночас за духово-культурне піднесення й національно-політичне усвідомлення населення. При „Просвіті“ розвивався „Пласт“, і селянсько-робіничі товариства молоді „Січ“, і Учительська громада, й організоване жіноцтво із своїми специфічними ділянками діяльності. В протывагу „Просвіті“, мадяроні-москвофіли створили в 1924 р. конкуренційне „Общество Духовича“, свій скавт і своє Учительське Товарищество.

Друковане слово для карпатських українців мало велике значення. Тому зараз по війні о. Волошин відновив видання „Науки“, що на короткий час у 1919 р. виходила під назвою „Руська країна“, а в 1922 р. перетворено її в орган Християнської Народної Партії о. Волошина під назвою „Свобода“. Цей тижневик перетворено в липні 1938 р. на щоденник п. з. „Нова Свобода“, останнє число якої появилoся в Хусті 16-го березня 1939 р. В 1932 році Михайло і Юлій Брацайки почали видавати тижневик „Українське слово“, а в 1934 р. почав виходити орган українського відламу Республіканської партії „Земля і Воля“. Всі ці пресові органи стояли виразно на українській національній плятформі. Крім того, на Закарпатті виходили українською мовою і газети комуністичної партії — „Українська правда“ і соціал-демократичної партії „Вперед“. З москвофільсько-мадяронських газет най-

більше клопотів робили населенню — „Карпаторусский Голос“ С. Фенцика, видаваний за польські гроші, та „Русский Вістник“ Андрія Бродія, виданий за мадярські гроші. У протывагу українському щоденникові „Нова Свобода“, який виходив виключно за кошти передплатників, чеська адміністрація в 1938 р. стала фінансувати „Русский Народний Голос“, який не мав навіть сотні передплатників, але його масово поширювано безплатно.

Згадати треба також журнали молоді: „Наш Рідний Край“, „Підкарпатська Русь“, „Пчїлка“, „Плостун“ і „Тиса“ при Торговельній Академії в Мукачеві. На вирізнення заслуговує журнал „Пробоем“, що виходив за редакцією С. Росохи від 1933 р. у Празі, де можна було далеко вільніше писати ніж на самому Закарпатті.

Преса з часів існування Карпато-Української Держави в 1938-39 рр. вимагала б окремої оцінки. Вище згадана преса — це органи, які мали формуючий вплив на молодь і широкі народні маси впродовж майже двадцяти років боротьби за автономію.

Також і на шкільництво карпатські українці звертали особливу увагу в часі поміж двома світовими війнами. Що залишили нам мадяри в цій ділянці народного життя вже відомо, але додати треба ще те, що в деяких околицях Мараморщини неграмотність доходила до 75% населення. Тому перший губернатор автономної Підкарпатської Руси, д-р Ірригорій Жаткович, поруч що-

денника „Русин“, який виходив біля двох років, звернув особливу увагу на шкільництво. Вже в 1921 році зорганізував він студійні стипендії для карпатоукраїнських студентів, наладнав організацію державних бурс для середньошкільників, з відповідною матеріальною допомогою, і зорганізував кампанію поміж селянами, щоб висилали своїх дітей до українських середніх шкіл. Ці почини завершено створенням окремого Реферату Шкільництва й Народної Освіти в Ужгороді, на чолі якого деякий час стояв фаховий учитель, Юліян Ревай, пізніше посол до чехо-словацького парламенту й міністер Карпатської України.

Покладені основи під українське шкільництво в повоєнних роках дали прекрасні наслідки. Вони розгорнулися в густу мережу шкіл різного типу, так що в 1938 році на кругло півмільйона українського населення Карпатської України діяло справно 132 дитячі садки, 469 народних шкіл, 23 нижчі середні школи, 138 фахових шкіл, 5 гімназій, 4 учительські семінарії, 2 торговельні школи, одна торговельна академія та одна експортова торговельна академія. Крім того в Ужгороді була 5-тирічна греко-католицька богословська семінарія.

Крім того, на Пряшівщині, яка мала приблизно 250,000 українського населення, було 113 народних шкіл, три фахові школи та одна учительська семінарія, як також богословська греко-католицька семінарія в Пряшеві. Майже всі вони були під москвофільським впливом у тому часі, на що кар-

патські українці дивилися як на менше зло в порівнянні з насильно насаджуваним словацьким шкільництвом в українських селах і містечках Пряшівщини. Бо ж словакізація Пряшівщини дійшла була вже тоді до того, що в 1938 році навіть у 155-трьох греко-католицьких парохіяльних школах вчили по-словацьки. Українці Пряшівщини, хоч і в більшості, були під впливом москвофільства, безнастанно боролися проти словакізації. Ще десь у 1935 р. Августин Штефан твердив, що москвофільство на Карпатській Україні неприродне, тому скорше чи пізніше всі москвофіли пізнають, хто вони, й повернуться на народній українській ґрунт. Були ми свідками здійснення цього передбачення на терені Карпатської України в часі державного будівництва, коли багато колись передових москвофілів вернулось на народній ґрунт. Між ними й такі світочі москвофільства як Карабелеш, Патрус і ін. Подібний процес пройшли й українці на Пряшівщині трохи пізніше. Але зденаціоналізованих словаками й мадярами українців до українства не привернено.

Вихована в кліматі демократичної свободи молода українська інтелігенція почала домагатися здійснення автономних прав у Карпатській Україні і стала на шлях боротьби за визволення всього українського народу з-під чужих займанщин та включилася в русло всеукраїнської визвольної боротьби. У 1930-их роках молода карпатоукраїнська інтелігенція дає чинну підмогу випробуваним національним діячам з

„Просвіти“ й ПЦУ(р)НРади. На різних народніх маніфестаціях у селах і містах Закарпаття появляються поруч о. Волошина, Бращайків, А. Штефана, С. Клочурака, Миколи Долина, о. Віктора Желтвая, о. Василя Лара, люди середньої генерації в особах Юліяна й Федора Реваїв, Василя Гренджі-Донського, Василя Свереняка, селян Івана Григи й Івана Ігнатка, а зокрема представники молоді інтелігенції — Іван Роґач, Степан Росоха, Іван Роман, Юрій Шпилька, Юліян Химинець, Вінкентій Шандор, Василь Іванович, Єлисавета Кузьмівна, Іван Кедюлич і багато інших ентузіастів. Це був той карпатоукраїнський аванґард, який домагався права самовизначення для українського народу. Це був той аванґард, який явно став на позиції української соборности й розглядав карпатоукраїнське питання тільки як інтегральну частину всеукраїнської визвольної боротьби. До помочі й далі стояли їм колишні учасники визвольних змагань своїми порадами та активісти празького середовища Організації Українських Націоналістів, а зокрема Олег Ольжич, Василь Кузьмик-Петренко й ін.

Так систематично й ґрунтовно проходив процес переродження широких народних мас із типу русина, який тільки силою безмежної любови до свого рідного тримався підсвідомо свого народного ґрuntu, своїх традицій, а з тим підсвідомо зберігав і своє українство, на оновленого типа українця-соборника, українця-борця не тільки за свої вузько провінційні права, але борця за волю всієї у-

країнської нації. Це найкраще висловлює навернений поет Андрій Патрус, який до 1938 р. писав російською мовою, у вірші під Різдво 1938 р.:

Ми всі одні, одні, одні
В Карпатській Україні,
В Києві, в Буковині,
У Пряшові, Галичині, —
Ніхто не зможе нас
Розбити в грізний час.

**
*

Гарантовані міжнародними договорами автономні права Карпатської України здобуто й переведено в життя щойно на початку жовтня 1938 р. Варто пригадати, що по розвалі Австро-Угорщини навіть Мадярщина, намагаючись задержати Закарпаття видала Закон ч. X, з дня 25-го грудня 1918 року про автономію „Руської країни“ з власним законодавчим „Руським народним соймом“ та власною автономною адміністрацією. Також і Центральна Руська Народна Рада, стоячи перед dokonаним паризькою мировою конференцією фактом включення Закарпаття до новоствореної ЧСР, на своєму засіданні 15-го травня 1919 р. прийняла низку політичних резолюцій відносно умов сфедерування Закарпаття з Чехословаччиною. Перша точка тих резолюцій звучить: „Русини утворюють в рамках Чехословацької республіки **самостійну державу**“, а четверта точка тих резолюцій визначає права тієї „самостійної держави“ ось так: „Підкарпатська держава є **незалежною державою** у всіх автономних і внутрішніх справах“, а згідно з чотирнадця-

тою точкою резолюцій, всі спірні справи між Чехословацькою республікою та Руською державою мала вирішувати Ліга націй. Між іншим, це останнє домагання було забезпечене Карпатській Україні мировою конференцією на домагання американського представника тим способом, що Едвард Бенеш підписав відповідну декларацію.

Цікаво відмітити, що чехи, намагаючись включити Закарпаття до своєї держави, обіцяли на мировій конференції респектувати автономні права Карпатської України, подібні до тих, що їх мають контони Швайцарської конфедерації. Однак після досягнення своєї цілі в Парижі, чехи накинули Карпатській Україні конституцію ЧСР без співучасті карпатських українців, і в цій конституції значно обмежили автономні права Карпатської України. А вкінці конституцію ввели в життя, але постанови параграфу 3-го цієї конституції про автономію Підкарпатської Русі ігнорували майже дев'ятнадцять років. Правда, існував уряд губернатора й упродовж того часу було трьох губернаторів в особах Григорія Жатковича, Антона Бекида й Константина Грабаря, коли не враховувати, що в часі кризи, в жовтні 1938 року, й Іван Парканій був губернатором номінально щось один чи два дні. Але лише Жаткович намагався адмініструвати країною, а Бескид і Грабар були лише символами карпато-української автономії. По створенні уряду сфедерованої Карпатоукраїнської держави 11-го жовтня 1938 р. уряд

губернатора зліквідовано, бо головою уряду став прем'єр міністрів. Виборів до Союму не було аж до 12-го лютого 1939 р., а в адміністрації обов'язувала чеська мова, хоч існуючі на папері закони забезпечували вживання „малоруського язика“, бо урядниками майже загально були чехи. Треба сказати, що українське населення навіть у гадці не мало вчитися чеської мови. Воно в усіх урядах і судах вживало рідної мови.

Хоч перший губернатор, Г. Жаткович, намагався організувати адміністрацію автономної Підкарпатської Русі, чехи не дали йому можливості цього зробити, бо назначили чоловіком адміністратором Яна Брейху, який привів з собою на Закарпаття чеських урядовців. Його наступник, теж чех, Петр Еденфельд дістав до своєї адміністраційної влади ще й титул віце-губернатора. В 1927 р. чехи перевели адміністраційну реформу і в той спосіб віддали справжню владу в руки назначеному Прагою „президентові Земє подкарпаторускей“ Антонінові Розсипалові, якому на зміну згодом прийшов ще один чех, Ярослав Мезнік. Від 1927 р. пост губернатора Підкарпатської Русі втратив цілковито значення. Це довело до того, що вже в 1927 р. на 2,262 державних урядовців на території автономної Підкарпатської Русі було всього 151 українців у державній службі, не враховуючи учителів. Але скоро й Шкільний реферат, як інституцію, підчинену урядові губернатора, заступлено т. зв. Шкільним відділом в уряді „президента Земє подкарпаторускей“, з чехом на чо-

лі. Від того часу почалося впровадження й чеського шкільництва на Закарпатті, а в українському витворився хаос, бо поруч доточасних, апробованих, українських підручників признано й московські. В наслідок цього кожний учитель учив з таких підручників, які були до вподоби управителеві його школи. Це довело в 1930-их роках до шкільних штрайків проти вживання московських підручників у багатьох містах і селах Закарпаття. Не диво, отже, що почалася боротьба за виховання нового покоління українського учительства, яке вщепило б національну свідомість у молоді душі української дітвори. Це виконали з успіхом члени Учительської Громади, яку очолював спершу о. Волошин, директор епрахіяльної греко-католицької учительської семінарії в Ужгороді, а від 1936 р. Августин Штефан, директор Української торговельної академії в Мукачеві. В 1936 р. Учительська Гомада мала вже біля півтори тисячі членів, а московфільське „Товарищество“ зійшло до пів сотні. Це був тріумф українства в боротьбі за національне освідомлення населення!

Зовнішнім виявом національно-культурного й політичного відродження карпатських українців були різні імпрези, зїзди, пластове таборування й активна участь у політичному житті. Театр Садовського в Ужгороді у 1920-х роках, а „Нова Сцена“, керована Шерегіями, в 1930-х роках, ставили найкращі твори української драматургії. В 1929 р. відбувся перший Зїзд Народовецької Молоді в Ужгороді, на якому пуб-

лично було підкреслено, що підкарпатські русини — це частина великого українського народу. Пластовий провідник, Леонід Бачинський, вперше назвав цю територію „Закарпатською Україною“, за що чехи його прогнали із ЧСР. Пять років пізніше, в 1935-му році на Другому Народовецькому Зїзді в Мукачеві, під проводом Степана Росохи, Юрія Шпильки, Юліяна Химинця, Івана Романа, Миколи Бандусяка, Миколи Вайди й інших прийнято явну постанову про включення української молоді Закарпаття у всеукраїнську боротьбу за визволення України. За повідомленням тогочасної преси, 10,000 молоді маніфестувало тоді своє українство. В 1937 р. відбулося 950-ліття хрищення України з молитвою до Пречистої Диви „Царице України! Зєднай і визволь нас!“ в центрі уваги. А вже вершком підготовки до грядучих днів державного будівництва був Всепросвітянський Зїзд в Ужгороді 17-го жовтня 1937 р., на якому Іван Рогач запряг на площі князя Коріятовича тридцять тисяч учасників на боротьбу за визволення України. Отже, народні маси вже присягали боротися не тільки за автономію Закарпаття в рамках ЧСР, але за визволення всього українського народу з-під усіх займанців.

З таким духовим наставленням карпатські українці зустрічали дні державного будівництва в 1938—1939 рр.

**
*

Після довгих, майже 19 років важкої боротьби, 11-го жовтня 1938 р. встановлено на Закар-

патті перший автономний уряд в такому складі: Андрій Бродій — премер, Юліян Ревай, Едмунд Бачинський і Степан Фенцик — міністри, а о. Августин Волошин і Іван Пещак — державні секретарі. На жаль, створено цей уряд щойно тоді, коли Чехословаччина опинилася в міжнародній кризі й щойно тоді перетворено Чехословаччину на федерацію чехів, словаків і карпатських українців. Словаччина тоді дістала також автономію і власний уряд на чолі з Йозефом Тісом. Члени карпатоукраїнської ради міністрів були одночасно міністрами в центральному уряді нової федерації.

Створення сфедерованої Карпато-Української Держави викликало колосальний ентузіазм не тільки серед карпатських українців, але й серед українців Галичини, Буковини, Волині та заокеанських країн і на європейській еміграції. Всі вони розглядали Карпатоукраїнську державу як зародок відбудови суверенної соборної української держави. Так трактували події на Закарпатті американські українці на своїх багатолюдних зїздах і маніфестаціях, під проводом Організації Державного Відродження України, на початку вересня 1938 р., отже ще перед створенням уряду. Так трактувала події на Закарпатті тоді єдина й неподілена ще Організація Українських Націоналістів, очолювана полк. Андрієм Мельником. Вона видала в цій справі заклик, 16-го вересня 1938 р., в якому м. ін. читаємо: „Українське Закарпаття захищає в цій хвилині ідею незалежної Закарпатської Держави, яка з хвилиною вибуху повстання на

всіх українських землях проти всіх окупантів України стихійно об'єднується в єдину державу всіх українців з єдиним проводом". В тому ж часі Крайова Екзекутива ОУН Закарпаття у своїй заяві також писала: „Надходить великий час! Закарпаття мусить стати самостійною українською державою! Воно мусить стати зародком одної великої Самостійної Соборної Української Держави, від Попраду і Татрів аж до Каспійського моря і гір Кавказу.“

Тоді, як на самому Закарпатті відбувалися святкові маніфестації, на яких скандовано

„Наш веселий гомін-спів
Хай несеться в Київ-Львів“,

у містах і селах сусідньої Галичини, Буковини, Волині й Лемківщини українці посилили свою підготовку до грядучих днів. Величаві маніфестації у Львові скінчилися кривавим терором польської поліції. А все таки українці солідаризувалися із закарпатцями й висилали не тільки свої привіти, але й самі прибували і ставали в ряди „Карпатської Січі“.

Але сусіди Карпатської України не могли спокійно дивитися на державне будівництво на малому клаптику вільної української землі. Мадяри вже роками вели акцію в міжнародніх колах за повернення Закарпаття до корони св. Стефана. З ними явно солідаризувалися поляки й диктатор Італії Беніто Муссоліні. Їм вдалося здобути прихильність навіть в деяких колах Великої Британії, зокрема лорда Ротермера з його пресовою імперією. Мали мадяри своїх агентів і на самому Закарпатті.

Сам Андрій Бродій був законспірованим мадярським агентом і намагався продати Карпатську Україну за юдині срібняки, яких біля півмільйона у виді пенге знайдено в нього у празькій квартирі, разом із Гортієвою обіцянкою надати йому гідність мадярського барона. Андрія Бродія заарештовано 26-го жовтня 1938 р. за державну зраду і того ж дня о. Волошин очолив уряд Карпатської України.

Мадяри й поляки, зокрема міністри Калман Каня і Юзеф Бек, розгорнули широку дипломатичну акцію за створення спільного мадярсько-польського кордону коштом Карпатської України. Намагалися вони переконати Гітлера, щоб він наказав чехам віддати Карпатську Україну і бодай частину Словаччини мадярам. Але тому, що мадяри не включилися були активно до лідвування ЧСР у вересні 1938 р., як того хотів Гітлер, і змусили його задовільнитися Судетами на базі права самовизначення народів, Гітлер відкинув їх намови і задумав одержати від них пізніше високу ціну.

Коли безпосередні переговори в справі відступлення мадярами заселених територій Словаччини й Карпатської України, в яких представники карпатоукраїнського уряду переговорювали з мадярами в справі українсько-мадярського кордону, не довели до полагодження спору, мадяри запропонували віддати справу на арбітражне вирішення Німеччині й Італії. А тому, що інші два сигнатори Мюнхенського договору, тобто Велика Британія і Франція заявили свою незаінтересованість у спорі, Ріббентроп і граф Чіано проголосили

своє рішення 2-го листопада 1938 року у Відні. Вони віддали всі три більші міста Карпатської України, тобто Ужгород, Мукачів і Берегове мадярам. Перед цим арбітражем міністер Едмунд Бачинський мав розмову з Ріббентропом у Мюнхені, подібно як і о. Тісо шукав у нього помочі для Словаччини. Чісно ж був цілковито по стороні мадярів. Під час віденської конференції сам о. Волошин очолював карпатоукраїнську делегацію і, як він пізніше заявив у Хусті, сам він був заскочений вислідом арбітражу.

Тоді не було відомо, що два дні перед віденською конференцією Ріббентроп їздив особисто до Риму, де ціною карпатоукраїнських міст здобув італійську згоду на створення антикомуністичної Осі Берлін-Рим-Токіо. До цього бльоку пізніше пристала й Мадярщина за ціну Карпатської України, в наслідок чого втратила вона й по нині свою свободу.

**

Після втрати Ужгороду й Мукачева мадяри й поляки сподівалися, що Карпатська Україна заломиться і піддасться, але так не сталося. Прем'єр А. Волошин переніс столицю держави до історичного українського Хусту й тут закликав закасати рукави й приступити до державного будівництва. Згідно з рішенням віденського арбітражу мадярські претенсії були заспокоєні, бо мадяри підписали декларацію, що приймуть рішення беззастережно.

По евакуації Ужгороду в Хусті зреорганізовано державну адміністрацію, перебудовано шкільниц-

тво й розгорнено працю над розвитком господарства. Зорганізовано в Ужгороді на початку вересня 1938 р. Українську Національну Оборону, на чолі з Василем Івановичом і Степаном Росохою, перетворено в Хусті на „Карпатську січ“ з Головною командою, у складі Дмитра Климпуша, головного команданта, Івана Романа, його заступника, Івана Рогача, військового писаря та Степана Росохи, звязкового старшини з урядом і референта ідеологічного вишколу. До Хусту стали напливати різні українські фахівці, щоб допомогти урядові розгорнути державне й господарське життя, а також українські військовики, щоб допомогти „Карпатській Січі“ виконати своє завдання. Рівно ж українські передові письменники й мистці зосередилися в Хусті й згуртувалися до школи „Летючої естради“ й журналу „Говерля“.

Одним із перших розпорядків уряду о. Волошина, був розпорядок про офіційну назву країни — Карпатська Україна. Черговим державним актом було розписання і переведення виборів до Першого Союму Карпатської України на неділю 12-го лютого 1939 року шляхом загального, безпосереднього, рівного й тайного голосування. Урядова листа Українського Національного Обеднання здобула колосальну перемогу, одержуючи 92.4% усіх відданих голосів, чим карпатоукраїнські виборці заявили бажання жити й розвивати своє життя у власній державі. Вибрано 32-ох послів, на чолі з міністрами о. Волошином і Юліяном Реваєм, поміж якими були й представники національностевих

меншин чехів, німців і румунів, що жили в Карпатській Україні. Хоч жидам уряд Карпатської України забезпечував рівні права з усіма іншими громадянами, а зокрема їхню культурну автономію, то вони не виставили кандидата до Союму. Мадярска меншина не виставила кандидата під пресією з Будапешту.

Здавалося, що по виборах життя розгорнеться спокійно. Та не так сталося. Мадяри не зрезигнували з Закарпаття. Вже з жовтня 1938 р. посилали вони добре вишколених терористів на територію Карпатської України з півдня, а поляки з півночі, щоб заколючувати спокій населення. Військо в Карпатській Україні зловило кілька сотень тих терористів, але на інтервенцію італійського міністра закордонних справ Чіано повернуло їх Мадярищині, мовляв, для наладнання добросусідських взаємовідносин. Але це не помогло, бо мадяри підготували були збройний напад на Карпатську Україну на день 21-го листопада 1938 р. з допомогою сотні італійських літаків, а вдруге мілітарною агресією плянували вони не допустити до переведення виборів 12-го лютого 1939 р. В обидвох випадках Німеччина не допустила до переведення їх задумів. Але в міжчасі мадярські й польські терористи продовжували свою агресю.

До цих клопотів додали чехи ще й свій. По резигнації з уряду міністра Едмунда Бачинського, Прага найменувала міністром внутрішніх справ чеха генерала Льва Прхалу. В цьому карпатські українці вбачали намагання чехів втручатися у внутрішні карпатоукра-

їнські справи і знову вибухли гнівом проти чехів. Робили це чехи з двох причин: по-перше: СССР і Польща кількакратно інтервенювали в Празі в справі широко розгорненої інформаційної акції про українську визвольну боротьбу, що заaktuалізувало українську справу в усьому світі; а по-друге: гітлерівцям потрібно було розюдити внутрішню боротьбу в рамках самої ЧСР, щоб мати причину мілітарно інтервенювати ніби в інтересі охорони німецької меншини... Ісування Карпато-Української Держави, хоч і сфедерованої, було великою ідеологічно-політичною загрозою як для СССР, так і для Польщі. Це зближило їх настільки, що вони відновили пакт неагресії, і рівночасно „демаршували“ в Празі. З другого боку, німці не були певні, чи вдасться їм розіграти словаків і тому, на всякий випадок, стимулювали всякий неспокій у ЧСР. Чехи післали Прхалу до Хусту за підшептом Берліну.

Українські протести проти Прхали загострили взаємовідносини поміж чехами й українцями, а президент Гаха використовував це як причину щоб не скликати сесії Союму Карпатської України. Тимчасом словаки, зокрема, Войтех Тука й Фердинанд Дюрчанський, потаємно підготовляли з німцями — Гітлером, Ріббентропом і Герінгом — проголошення самостійности Словаччини під охороною Німеччини. Кароль Сідор волів поєднати Словаччину з Польщею, але він був також за розрив з чехами, а тим самим і за розвал федеративної республіки чехів, словаків і українців. Словаки три-

мали все це в повній таємниці від карпатських українців. Для карпатських українців словацькі пляни були дуже невідгідні, бо вони впили Карпатську Україну мадярам в зуби, хоч в одній розмові з Герінгом була мова й про те, що Словаччина мала б стати, так сказати б „старшим братом“ для Карпатської України...

Цікаве становище займала Румунія. Перш за все, вона була пов'язана з Чехословаччиною і Югославією союзом Малої Антанти, якої завданням було оборонятися проти мадярського ревізіонізму. По-друге, вона намагалася втримувати добрі взаємини з Німеччиною, а тому, що в тому часі виглядало, зокрема, за інформаціями британської преси, що Німеччина серйозно зацікавлена українською справою, румуни воліли стати по стороні сильного. Тому румунський король Карло поїхав до Англії, де мав довшу розмову в українській справі з міністром закордонних справ лордом Галіфаксом, а відтак до Німеччини для зустрічі з Гітлером, Ріббентропом і Герінгом. Карло недвозначно стояв в обороні Карпатської України проти мадярських зазіхань, а також висловлювався прихильно про відновлення української самостійної держави, яка відділяла б Румунію від Росії. Румунія, до речі, була єдина країна, з якою Карпатська Україна безперейдно вела торговельні трансакції, а навіть переконала Польщу, щоб дозволила їй доставляти харчові продукти до західньої частини Карпатської України залізницею через окуповану нею територію.

Поїздка Карла могла мати вплив

і на британського прем'єра Чемберлена та французького прем'єра Даладіє, які під час довшої конференції у справі гарантії кордонів сфедерованої ЧСР розглядали між іншим і українську визвольну боротьбу. Під час відвідин Чемберлена в Італії, Муссоліні висловлювався прихильно в справі відновлення української держави. В тому часі, тобто на початку січня 1939 р., Муссоліні також прийняв факт існування Карпато-Української Держави як справу налагоджену віденським арбітражем..., бо таке було офіційне становище його союзника Гітлера.

Яке було розчарування Муссоліні, коли вже 12-го березня 1939 року Гітлер дав Гортієві вільну руку в справі Карпатської України, не сказавши йому про це ані слова. Із словаками налагодив Гітлер проголошення їхньої самостійності, що облегшило йому справу ліквідації Чехословаччини 14-го березня 1939 р. Чехи здалися тоді без вистрілу одної кулі...

Карпатська Україна знайшлася, по проголошенні самостійності Словаччини, в дуже важкому положенні. Уряд о. Волошина шукав порятунку, допомоги, але ні від кого її не одержав. Все таки карпатські українці вирішили не сплямити своєї національної честі і стати до нерівної боротьби проти багатократно міцнішого ворога.

В пополудневих годинах 14-го березня 1939 р. о. Волошин проголосив самостійність Карпатської України й створення „Карпатської Січі“ на національну армію. Карпатські січовики, які зводили в Хусті боротьбу з військами ген. Прхали, вночі з 13 на 14 березня,

який після повної капітуляції чехів перед Гітлером мусів також скапітулювати, стали поспішати на південний фронт, звідки мадярські війська почали посуватися з Мукачева на Сваляву, на середньому фронті на Севлюш і Хуст і т. д.

владі президентів аж до чергової сесії сойму.

Президію сойму, що його відкрив найстарший віком член о. Волошин, уконституовано так: Голова Августин Шетфан, заступники Федір Ревай і Степан Росоха;

о. шамбелян Августин Волошин
Президент Карпатської України

Карпатські січовики йшли в нерівний бій.

Вибрані до Першого Сойму Карпатської України послі зібралися в Хусті 14-го березня і стали підготовлятися до формальної Сесії, що була офіційно скликана на 15-го березня 1939 р. Цю сесію переведено згідно з приписами парламентарної процедури і на ній уконституовано сойм, прийнято конституційний закон Карпато-Української республіки, вибрано президента республіки, затверджено новий уряд і уділено повно-

письмоводи Августин Дутка та Леонід Романюк і впорядчики Михайло Тулик і Дмитро Німчук. Президентом Карпатської України вибрано о. Волошина, який іменував уряд Карпато-Української Республіки в такому складі: Юліян Ревай — премер і міністер закордонних справ, Юрій Перевузік — міністер внутрішніх справ, Августин Шетфан — міністер освіти, Степан Клочурак — міністер народної оборони й господарства, Юлій Брашайко — міністер фінансів і комунікації, та Микола Доли-

най — міністер здоров'я і соціальної опіки.

Карпато-український уряд проголосив мобілізацію і почав підготовляти збройну оборону держави. Одночасно звернувся він до різних країн з проханням інтервеніювати проти малярської агресії, в тому й до Німеччини й Румунії. Німці спочатку не реагували, а ввечорі 15-го березня 1939 року німецький консул в Хусті, Г. Гофман, передав пораду німецького уряду піддатися мадарам без бою. В тому самому часі й малярський кур'єр доставив до Хусту ультимат урядові Карпатської України. Карпато-українська відповідь була ясна: карпатські українці не скапітулюють, але будуть збройно обороняти свою державу.

Карпатські Січовики, під командою полк. Михайла Гузаря-Колодзінського, стали в обороні своєї батьківщини. Слабо вишколені, слабо озброєні, слабо одягнуті і майже без харчових та санітарних запасів, але сильні духом і волею служити своїй державі, пішли в нерівний бій. Стали вони до боротьби проти 12-х добре озброєних малярських дивізій піхоти, змоторизованих частин, летунства... На самому відтинку Мукачів-Ужгород кинули мадари три бригади піхоти, дві бригади кавалерії та одну бригаду змоторизованих частин. На допомогу мадарам і поляки перевели частинну мобілізацію, щоб у потребі вдарити по Карпатоукраїнській армії з півночі.

В героїській обороні Карпато-Української Держави впало біля п'яти тисяч вояків. Зросили цю державу своєю кров'ю українські

оборонці, але й агресори мали поважні втрати. Однак героїчна боротьба Карпатських Січовиків не зворушила тогочасних світових політиків. Тільки деякі пресові органи, включно з Нью Йорк Таймсом висловлювали подив для карпато-українських оборонців свободи. Вони навіть не вагалися протиставити цього героїзму Карпатських Січовиків капітуляції чехів перед німцями без одного вистрілу.

Велика Британія і Франція навіть не згадали малярської агресії у своїх формальних виявах невдоволення з гідлерівської окупації Чехії та Моравії. Не зробила цього ніяка інша країна, крім Румунії, яка не була поінформована про те, що мадари напали на Карпатську Україну в повному порозумінні з Гітлером і намагалася через свого представника в Берліні спонукати німців, щоб припинили малярську агресію. Та найдивнішою була поведінка б. президента ЧСР, Едварда Бенеша, який 16-го березня 1939 р. звернувся з закликом до великодержав в обороні свободи чехів і словаків, але не згадав ні словом про малярську агресію проти Карпатської України.

Карпатські українці боронили своєї держави самі. Боронили вони її тільки з допомогою українців з усіх інших частин України, хоч і розчвертованої в тому часі ще між Москвою, Букарештом і Варшавою. Ще й досі в політичній та історичній літературі можна зустріти твердження, нібито Гітлер допомагав Карпатській Україні, а він тільки використовував свою силу й торгував Карпатською Україною. Вище ми згадували про

Група старшин і стрільців Карпатської Січі, 1939 р.

ціну, яку за Карпатську Україну заплатили маляри Гітлерові, а також згадували і про те, що заплатила Італія за німецьку згоду віддати Ужгород і Мукачів мадярам. Треба ще згадати, що становище Гітлера до Карпатської України переконало Сталіна в можливості сталінсько-гітлерівської співпраці. Це був найбільш переконливий аргумент, який спочатку довів до підписання засекреченого торговельного договору поміж Пітлером і Сталіном, а згодом до відомого пакту неагресії, підписаного Молотовим і Ріббентропом, а разом з тим, і таємного протоколу про поділ сфер впливів Райху та СССР, жертвою якого в першу чергу впала Польща, яка сама копала під собою яму, розбиваючи разом з Гітлером, Гортієм і Муссоліні Чехословаччину й Карпатську Україну. На жаль, жертв було більше, бо в Карпатській Україні почалася друга світова війна, наслідки якої були і є трагічні.

Україна фізично й далі поневолена. Вона все ще поділена і має кількох окупантів, хоч і прилучено Галичину, Буковину й Закарпаття до УРСР. Але Україна духово живе і діє! Вона не скапітулювала і бореться за право бути собою. Інтегральною частиною цієї боротьби в нових відносинах є боротьба карпатських українців.

Для карпатських українців було і залишилося ясным, що українська визвольна боротьба була, є і буде суверенною, незалежною від чужих чинників. Тому то й Карпатські січовики орієнтувалися тільки на власні сили народу. Ця орієнтація мала успіх, бо в Карпатській Україні ідея і чин, слово й дія, декларація та її чинна реалізація були тотожні. Не проголошувалося того, чого не реалізувалося на ділі. Це був стиль Карпатської України!

Культурне й національно-політичне відродження карпатських українців пройшло небувалим

темпом і завершилося жертвою
крови Карпатських Січовиків на
полях під Хустом, в Бабиному Ярі
з рук гестапо, в лісах Волині й
Карпатських гір у рядах УПА, в
мадярському концетраку в Варя
Лапоші, на неісходимій Сибірі. Це
завершено їх крокуванням разом

із найкращими синами всієї собор-
ної України під звучання маршо-
вої пісні „Карпатської Січі“

Не сліз, не ридань, не проклонів,
Не дряхлости кволих старців!
Нам треба сотень, батальйонів,
Нам треба залізних борців...

Ліна Костенко

КОБЗАРЕВИ

Кобзарю!
Знов
до тебе я приходжу,
бо ти для мене — совість і закон.

Прости, що я дрібницями тривожу
твій вічний, твій глибокий сон.
А може це і зовсім не дрібниця.
Ти ж бачиш сам, які складні часи:
Великі труси.
Перелом традицій,
Переомислення краси.
І вічний рух —
У всесвіті, у світі.
Лише могила з місця — ані руш...

О, скільки стало в нашому столітті
скалічених і безнадійних душ!
Ну, що ж, не дивно,
Покрутився гльобус
в диму, в пожежах, у кривавій млі.
Захворів дехто на морську
хворобу,
хитається по палубі землі.
Розхитаний, спустошений і кволий,
біда, якщо в мистецтво забреде,
шукає форм, не бачених ніколи.
Шукає форм, нечуваних ніде.

І тут же — просто шукачі
прокорму,
і шахраї, і скептиків юрма —
шукають найсучаснішої форми
для того змісту,
що в душі нема.

Возрадуйтеся, прадіди печерні,
ось пролунав новітній благовіст!
в абстракції,
в модерні,
в істерії,
конає в корчмах витончений зміст.

І сам на себе поглядає збоку —
Чи є в його агонії краса...

Кобзарю мій!
Поете мій високий!
А як же ти поезії писав?

— Я не писав.
Я плакав і сміявся.
Благословляв, співав і проклинав.
Сказати правду —
мало турбувався,
як я при цьому збоку виглядав.

Михайло Грушевський як письменник і літературознавець

Треба признатись, що літературна діяльність вченого історика Михайла Грушевського нашому громадянству, поза тим, може, що він автор п'яти томової історії української літератури, назагал мало відома, бо його слава як найбільшого та найвизначнішого історика України зовсім притьмила його значення як літературного діяча, проте він в історію української культури входить не лише як учений історик українського народу, але й як письменник, літературний критик та історик літератури. І хоч він в історії української літератури посідає багато скромніше місце ніж інші письменники, то все таки і серед наших — правда, дуже таки нечисленних, — істориків літератури він найвизначніший. Він був найбільш далекосяглим і всеобіймальним умом, який умів дивитись на літературу не з вузького спеціалістично-фахового становища, а з широкої культурно-історичної перспективи, яка дозволяла бачити речі ширше і загальніше. Як дослідник минулого українського народу, він не ставив собі обмеженого завдання — такого чи іншого курсу (підручника) історії літератури для шкільного чи й позашкільного

вжитку і „не звужувався до реєстрування усталених літературних фактів та укладання їх у якусь більше або менше проглядну систему“, тільки трактував літературні факти і явища значно ширше — як великий культурно-творчий чинник, і вводив їх в круг культурно-історичних дослідів та студій над розвитком українського культурного життя. Він призбирав і нагромадив величезний літературний матеріал, який не лише йому самому послужив за основу для нарису історії літератури, але став багатим і неоціненним джерелом для майбутніх дослідників, які без нього обійтися не зможуть. Можна з ним, очевидно, і не погоджуватись щодо того, як ті матеріяли він сам використав, але коли вони є, то тепер кожний дослідник може собі їх використувати по-своєму і може з них витягнути те, що хоче і те, чого не витягнув сам Грушевський. Але його незаперечною заслугою є те, що він ті матеріяли позбирав і що він перший включив багату народну поетичну творчість в історію літератури, яка всюди, не тільки в нас, більше або менше основувалась на народній творчості.

З уваги на те, що Грушевський

вже в університеті присвятився науці історії, мало хто знає, що він свою громадську й культурну діяльність почав від літератури, — його перші літературні спроби починаються ще в гімназійній лавці. Власне, одне з перших своїх літературних чв, як він сам казав, белетристичних оповідань написав ще як учень сьомої класи і вислав, як згадує в автобіографії, на розгляд і критику відомому письменникові Іванові Нечуй-Левицькому. Та Левицький, замість давати поради та поучення молодому початківцеві, вислав оповідання просто до львівського „Діла“, де воно й було надруковане в трьох числах за 1885 рік, п. з. „Бех-аль Джугур“, під псевдонімом Микита Заволока. Інше оповідання вислав він у тому ж часі іншому письменникові на оцінку, Дмитрові Марковичу, а той надрукував його п. з. „Бідна дівчина“, в херсонським збірнику „Степ“ 1886 р.

Коли ці два оповідання, зовсім несподівано для автора, появилися друком, йому здавалося в той час, що це і буде його громадська діяльність у майбутньому — діяльність письменника. У своєму автобіографічному оповіданні „Як я був колись белетристом“ Грушевський признається, що такий несподіваний успіх двох оповідань піддав йому думку, що белетристика — це його покликання і та сфера, в якій він міг би служити своєму народові. „Мені здавалося, — пише він там, — що я знайшов себе як письменник і моя дорога стелиться переді мною ясно і виразисто. Се був великий момент у моєму життю. Мені тоді скінчилося 19 літ і я був в остан-

ній класі гімназії... Письменство, літературна праця ввижалися мені найкращим уділом на землі, а обгострене національне почуття і культурно-громадського обов'язку, прищиплені батьками, в сумі зробили для мене свого роду завданням життя — вести роботу на ниві українського письменства в інтересах українського життя“.

Про свої перші оповідання та про їх задуми й ідеї згадує Грушевський в автобіографічному оповіданні, і звідти ми довідуємось про деякі деталі з його літературного початківства, а саме, що першим його літературним твором, написаним для т. зв. „проби пера“ було оповідання „Страшний свідок“, а другим, в якому „хотілося змалювати поезію різдвяного обряду“, було оповідання „Остання кутя“. Дальшим було оповідання „Унтер офіцер Трохим Скавучак“, подумане як сатира на самозадоволеного малоросійського підстаршину в царській армії, а оповідання „Бех-аль Джугур“, надруковане в „Ділі“, написане на тему англійської окупаційної політики в Судані. Про це оповідання автор каже: „Я вложив сюди всі свої тодішні визвольні й антиімперіялістичні настрої, я писав як український патріот і противник насильства й експлуатації колоніяльних народів... іронізував з хиткої моралі і релігійного лицемірства“.

В часі університетських студій писав досить мало, а з написаного надруковане було лише оповідання „Неробочий Іван Кривий“, „белетристичне оброблення одного рішення судового“ — про жакливу життєву трагедію селянина-кріпака, який рятуєчись утечею

від рабовласника пана попадає в в колізію з правом і марно пропа- дає.

З переїздом до Львова на поса- ду професора історії Львівського університету Грушевський писав частіше і друкувався в „Зорі“ та „ЛНВ“, але знову ж таки не так часто як сам сподівався, бо нау- кова й громадська праця забирали багато часу і літературна діяль- ність відсувалася щораз більше на дальший плян. Щолиш пізніше, пі- сля першої революції, зявилася знову велика охота до писання і вияву в белетристичній формі, але вже із зовсім відмінним підходом до літературної творчости. Автор каже: „Але я вже не дивився на се белетристичне писательство як на мое громадське діло; сі колишні мрії відійшли безповоротно. Я пи- сав, коли мене охоплювало бажан- ня поділитися настроями, гадками, образами, які обсідали мене і не давали спокою, шукаючи свого ви- слову. Я не міг його дати ні в своїх наукових праях, ні в публіцисти- ці — а вони не хотіли лишитися „зачиненими дітьми“ моєї думки. Так зявлялися речі, зібрані потім під спільними назвами „Суб діво“ і „З старих карток“. У передмові до збірочки „Суб діво“, яка ви- йшла в 1918 р. і містить оповідан- ня, начерки і замітки з 1909—1912 років, автор пояснює загаловок і свої міркування. Латинський заг. „Суб діво“ означає „під голим не- бом“, коли людина бачить себе пе- ред лицем вічности чи всесвітньо- го простору, коли падає все, що обмежує, відгороджує людину від них і від тих запитань, які вони ставлять. Відкрите голе небо, о- собливо нічне, будить такі почуття

і настрої в людини, вирваній з ме- тушні щоденних інтересів...“

„Я ні трохи не маю себе надією, що гадки тут виложені мають знайти широкий відгомін. Але я думаю, що в декім вони зачеплять созвучні струни і нагадають їм по- дібні ж власні настрої. І се кінець- кінцем єдине, на що може взагалі придатись писане (чи друковане) слово — подати один одному руку через простір місця, часу і всі життєві перегороди перед лицем тої вічности, що прозирає до нас з мовчазної безодні зоряного не- ба“.

Цитовані вислови, ці і попередні, не залишають ніякого сумніву в тому, що в самих початках своєї літературної діяльності Грушев- ський мав чисто громадський, тоб- то утилітарний підхід до літера- турної творчости і розумів літе- ратурну працю як ділянку громад- сько-політичної діяльності, до я- кої він почувався зобовязаним. Відкривши в себе літературні здіб- ності, він прагнув використати їх для служби своєму народові. Його літературна творчість мала бути тією громадською працею і повин- на була виконувати певну виховну роботу, згідно з панівною тоді в Росії (і на Україні) теорією ро- сійських „революційних демокра- тів“ (Белінського, Чернишевсько- го, Добролюбова), які проголо- шували виховно-громадську функ- цію літератури і вимагали від пись- менників таких літературних тво- рів, де висвітлюються суспільно- політичні проблеми й ідеї другої половини 19 ст. Прикладом такої „служби народові“ була псевдолі- тературна діяльність згаданих ре- волюційних демократів, які в дійс-

ності були радше суспільно-політичними діями ніж письменниками, і до своєї громадсько-політичної праці притягали всі ділянки людського життя. Пізніше їх теорії прийняли більшовики, які трактували літературу як знаряддя партійної політики — це загально відоме — і Белінського уважають зачинателем революційно-демократичної марксо-ленінської літературної критики, яка сьогодні обов'язує в Сов. союзі. А Белінський дивився на літературу як на „наймогутнішу силу, що має незвичайно великий вплив на розвиток суспільного життя“. Так само думали два інші рев.-демократи, Чернишевський і Добролюбов, для яких література була тільки засобом до суспільно-політичних цілей.

Що їх розуміння літератури як „могутнього виховного засобу“ було неменш „могутнім перебільшенням“, Грушевський мусів знати з практики й теорії, тому він пізніше, коли зайнявся дослідями історичного й культурного життя українського народу, взяв зовсім інший підхід до літератури, цілковито відмінний від того, який проголошували „революційні демократи“, бо в дійсності побачив, що насправді не так література впливає на суспільне життя, як радше суспільне життя відбивається в літературній творчості, в тому сенсі, що в ній перш за все виявляється дух і душа народу, його думки, погляди, міркування, почування, настрої, поривання, прагнення, радості й болі. Тому Грушевський і каже в своїх спогадах, що він писав тоді, коли його охоплювало бажання поділитися настроями,

гадками, образами, які обсідали його і домагалися вислову. Отже він розумів тепер літературу як вияв людської душі, а не як засоби пропаганди суспільно-політичних проблем. Про такі саме погляди Грушевського свідчить і багато інших фактів, про які буде мова далі, а тим часом ми ще повернемося до його оповідань.

За все своє життя Грушевський написав їх небагато, щось понад двадцять, і вони були видані трьома невеликими збірками: „Оповідання“ 1904 р., „Суб діво“ та „Із старих карток“ 1918 р. Остання збірка переважно складається з історичних оповідань, як „У святої Софії“, „Розмова з Кривоносом“, „Як ми стрічали Новий рік“, „Вихрест Олександр“ та дві пєси, „Історичні образки“, що постали на засланні в Сибірську, „Хмельницький в Переяславі“ та „Ярослав Осмомисл“.

Після появи збірного видання творів Грушевського „Під зорями“ (1928), літературна критика оцінила їх зовсім прихильно, а навіть похвально. Відомий поет і критик М. Зеров у своїй рецензії на цю книгу („Життя і Революція“, I, 1929, 195) зараховує Грушевського до тих істориків, що вміють поєднати критичну спостережливість дослідника, узгіднення соціолога і художнє перо ідеографа, якого майстерність відчувається у відтворенні індивідуального, неповторного в характеристиках діячів та в панорамах епох. На думку цього визначного критика, Грушевському, „цьому випадковому гостеві в літературі“, — як він каже, — належить в українській белетристиці своє відмітне місце

серед авторів, що почали відходити від традиційної народницької прози 80-90 років 19 ст. Він стоїть, каже далі Зеров, — на грані між Кониським, Грінченком і Коцюбинським, бо він застосував у своїх творах нову техніку письма, але не дійшов ще до оздобленого

чіткої новели, яка може чи й повинна послужити зразком для кожного прозаїка-початківця“.

Така оцінка Зерова літературних творів Грушевського є, безсумніву, неабияким признанням для письменника, який, може й був гостем в літературі, але не випад-

Проф. Михайло Грушевський

імпресіонізму Коцюбинського. Його оповідання Зеров порівнює, з уваги на стиль, до кращих оповідань В. Леонтовича і відмічує деякі їхні формально-композиційні особливості, зокрема жанрову виразність. Він каже: „Тоді як українська художня проза здебільша трималася досить докладного оповідання та нарису, Грушевський дав у таких своїх творах, як „Біжниця в Зоммербергу“ та „Історія синьйори Жанети Альберіго з Венеції“ зразки витримані

ковим, як думав Зеров, тільки рідким. Фактично, Грушевський ніколи не відходив, ані не відставав від літератури й літературного життя і все своє життя цікавився нею та слідкував за її розвитком і писав статті на літературні теми, хоч белетристичні твори писав зрідка. Але такого признання як від Зерова позавидував би Грушевському і не один реномований новеліст, для якого різниця між новелею й оповіданням здебільша тільки в назві. Справа бо в тому,

що багато наших письменників називають свої оповідання новелями, хоч вони з новелістичною композицією мають небагато або й нічого спільного. Навіть такі новелісти, як Стефаник і Коцюбинський, визнані майстри новельного жанру, не завжди дотримувалися строгої новельної композиції, і тому в їх творчості трапляються новелі, які краще назвати звичайними оповіданнями, коли підходити до цього жанру з точки бачення теорії, основаної на зразках європейської новелі.

Не будемо тут входити в детальний аналітичний розгляд цих оповідань, новель та нарисів, бо на це тут немає місця і це не є нашою ціллю, одначе коротенько зупинимось при цій нагоді на двох драматичних творах, „Хмельницький в Переяславі“ і „Ярослав Осмомисл“. Темою першої є історичний епізод — переговори Хмельницького з послами польського короля Яна Казимира. Автор статті про Грушевського в рос. Літературній енциклопедії Кость Буревій оцінює обидві драми вище від оповідань, але скептично дивиться на першу драму, в якій Грушевський використав щоденник Мясковського і свій багатий науковий багаж, але яка з драматичного боку, на його думку, дуже слаба. Вартісним у ній Буревій уважає тільки тонкі спостереження автора та яркі історичні факти.

Буревієва оцінка цієї драми видається нам застрога і не зовсім справедлива, бо драма ця хоч і не дуже динамічна в розвитку акції, то все ж композиційно бездоганна, бо Грушевський був зовсім добре обзнайомлений з будовою й

композицією драми. Але можливо, що сам матеріял, тобто тема не дуже надавалася на драматичне опрацювання і можливо теж, що в руках професійного драматурга вона могла б бути опрацьована краще, та все таки Грушевський не був ляком і в цій ділянці.

Тема другої пєси взята з життя галицького князя Ярослава Осмомисла. Основою цієї трагедії послужила авторові, як він сам згадує, „коротке й скупе літописне оповідання в Іпатському літописі про родинну трагедію Ярослава Осмомисла, яке „здавна, — як каже автор, — притягало до себе його увагу“. „Бажалося відгадати, що криється за сухими, мертвими словами літописи, наповнити їх живим змістом, побачити в плоті й крові людей, що виступали в сій трагедії. Там, де кінчиться право й можливості історика, хотілось ужити на се можливостей і засобів літературної творчости. Оброблюючи в 1899—1900 рр. історію галицького князівства для Історії України-Руси, я й почав був начеркувати драматичні сцени на тлі літописного оповідання, але тоді не міг віддатись всеціло тій роботі й діло не пішло далі початків, а зроблені начерки спочили десь між моїми львівськими паперами. Тепер, не можучи працювати як історик, я вернувся знову до тих давніх замислів“.

Далі автор оповідає, що він ставив собі завдання збагнути дух часу і суспільні суперечності, що півстоліття пізніше виявилися в великих заворушеннях у Галичині, та зрозуміти ті комбінації культурних течій — українських, візантійських і західних, які роблять

ту добу в історії України, зокрема Галичини в половині 12 ст., такою цікавою. Отже темою драми є вигнання боярами князя Ярослава Осмомисла, що женився з дочкою смерда Чагрівною проти волі бояр, і спалення її.

Технічно ця драма збудована краще ніж попередня, але нас в цьому випадку цікавитиме не так її будова, як радше ідеологія, тобто певні суспільно-політичні погляди автора, які для характеристики його особовости мають деяке значення. В тому часі, коли він писав цю драму, тобто на засланні в Сибірську (1915—1916) його суспільно-політичні погляди йшли, з одного боку, по лінії традиційного народництва, що в центрі уваги ставило нарід, народні маси, і, з другого боку, по лінії панівної тоді соціалістичної філософії, яка всюди бачила клясову боротьбу і протиставляла інтереси народних мас інтересам „нарастаючої кляси визискувачів народу“.

Такою клясою в даному випадку треба би було уважати боярство, яке на ділі було посередником між князем і народом, і князь фактично не мав безпосереднього звязку з народом, тільки через посередників-бояр, які служили йому військово, але безпосередно панували над народом і пригнітали його економічно, стягаючи великі податки й данини. Грушевський як народник, тобто оборонець народніх інтересів, відносився негативно до боярства, бо воно, на його думку, з одного боку, пригноблювало нарід від імени князя чи короля, а з другого, прагнуло до обмеження влади короля чи князя і намагалось зробити його своїм зна-

рядям. В цьому змаганні автор стає безумовно по стороні народу і князя і осуджує змагання боярства до збільшення своєї влади й обмеження княжої, бо боярство, на його думку, часто діяло на шкоду держави своїми тенденціями, політичними амбіціями і егоїстичними інтересами. Воно не допускало князя до народу і народу до князя, побоюючись, що нарід матиме безпосередній вплив на нього, підтримає його в боротьбі проти них і обмежить їх владу. Виявом цього побоювання і було спалення Чагрівної, яка походила з народу і, як дружина князя, могла бути початком чи приводом до зближення князя з народом. Речником народу в драмі, а також авторових поглядів, є страий Чагро, батько Настасі, який і старається переконати князя, що він не повинен коритися боярам, які обмежують його владу, а повинен „вбитися з їх рук“ та бути господином себе“. Він радить князеві опертися на нарід і вирвати його з-під боярської влади, а нарід дасть йому повну підтримку. „Не погнітши бджіл, меду не їдати“, — каже Чагро, і підкреслює, наче сьгоднішний революціонер, що „без крові ніде не здобувалася свобода“, бо тільки „в огні і диму сходить зоря нової свободи людем“.

Одначе помилкою було б думати, що Грушевський виявив у цій драмі свою клясову, соціалістичну ідеологію, протиставляючи дві суспільні кляси одну одній — нарід боярству, бо в дійсності таких кляс тоді ще й не було. Адже на одному боці стояв нарід, який ніяк не був клясою, а по другому боці стояли

княжі васали, які теж не були клясою, тільки княжими дружинниками, які служили князеві військом і зброєю. Що соціалістична філософія Маркса такі відносини вважає клясовою боротьбою, це правда, але Грушевський ніколи не був соціалістом-марксистом і його суспільна філософія йшла по іншій лінії. Вона утворювалася певною мірою і під впливом французького філософа й соціолога Е. Дюркгайма (1858—1917), який був фактично національним соціалістом і не визнавав боротьби кляс, а до марксівського інтернаціонального соціалізму не належав з приводу його насильницької природи і клясового характеру, натомість визнавав солідарність антагоністичних кляс в рамках нації. Він був соціалістичним теоретиком, який підпорядковував одиницю всеціло спільноті і спільноту уважав майже богом, без якого одиниця не може існувати. Це була та друга скрайність, яка утворилася як реакція на радикальний індивідуалізм, тобто культ одиниці, що не визнавала ніякої спільноти, тільки свої одиничні інтереси, Дюркгайм, безсумнівно, прагнув суспільних змін і змагався за них, але він прагнув добра для всієї спільноти, не тільки для її одної, хочби і найбільшої, частини, тобто кляси.

Грушевський ішов менш більш по цій лінії і теж не визнавав поділу національної спільноти на інтернаціональні антагонічні кляси, бо для нього головною спільнотою була національна, тобто сам нарід, для якого він прагнув працювати, щоб поліпшити його долю. В його історичній концепції нарід є творцем історії, тому він і стає всюди

в обороні інтересів народу, народних мас, бо на його думку, вони і творять той масив, з якого постає нація. Ці погляди Грушевський висловлював всюди, в Історії України, в Історії літератури і також у своїх белетристичних творах, зокрема в обговорюваній драмі. Як суспільник і патріот, він гостро відчував, а це видно з багатьох його праць, проблему взаємовідношення між народом і провідом і шукав її розв'язки і в літературному творі. Розв'язка, яку він знаходив, була фактично і в його часах не нова, в тому сенсі, що державу фактично творить нарід і його провід, а не бояри чи шляхта, а провід ґрунтується на народі і з нього черпає свою силу. Посередньої сили, що в інших народів, може, й була більше державотворча ніх у нас, Грушевський не визнавав, як напр., боярство, а пізніше шляхту чи дворянство, що, ніде правди діти, не витримали державотворчого іспиту і більше або менше скомпромітували свій стан гіпертрофією власних егоїстичних амбіцій і прагненням почесей, маєтків та взагалі впливів. Тому Грушевський і відноситься до цієї верстви негативно і всюди її негує чи й узагалі іґнорує, так що деякі сучасні автори вважають за потрібне стати в обороні шляхти перед осудом Грушевського. Дехто отже думає, ще це застарілі погляди Грушевського і що він на все життя залишився вірним світоглядом своєї молодости і ніколи не вийшов поза сферу нереальної романтики та ідилії, але ці погляди ніяк не витримують критики, бо існує чимало доказів на

те, що Грушевський постійно розвивав свої погляди, тільки не змінився він в одному — що творцем історії є нарід, а не окремі люди чи групи, які мають владу в руках. Ми вже згадували попередно, що погляди Грушевського формувалися подекуди під впливом філософії Дюркгайма, але це діялося вже у пізнішому віці, а в молодості великий вплив на нього мав його таки безпосередній учитель і виховник професор В. Антонович, який в ідеології української громади другої половини 19 ст. грав визначну роль. А він проповідував, під деяким впливом соціалістів-утопістів, месіаністичну віру в якийсь характер українського народу, який, відмінно від поляків і москалів, є народом бездержавним, тобто таким народом, що не мусить мати своєї держави і задовільнитися чужою, якщо тільки вона дасть йому всі належні йому вольності. Але Антонович теж голосив, що український нарід є безкласовий, тобто складається тільки з одної класи — селянства, яке творить нарід. Тому і Грушевський всюди підносив нарід і негував його поділ на суспільні класи. А щодо чужої держави, то Антонович і тодішня провідна верства українського народу уявляли собі її як федерацію рівних республік, з яких кожна мала б культурну автономію. Державу ж як таку Антонович уважав, згідно з тодішніми поглядами, явищем негативним в житті людських спільнот. Держава була для нього злом, якого одначе часом не можна оминати. Практика з московською абсолюттичною державою тільки під-

тримувала такі погляди. Грушевський у молодості приймав цю ідеологію Антоновича і деякі погляди він зберіг і пізніше, але багато дечого змінив, навіть змінив погляд на державу, як показують його пізніші писання, тільки не змінив погляду на нарід як на творця історії, яка показує його розвиток. І в своїй драмі він ці погляди висловив досить виразно. Чи мав він рацію в тому, що ігнорував боярство і шляхту, тобто ту посередню верству народу, яка єдина була, фактично чи потенційно, державотворчим чинником, це справа щонайменше дискусійна, але недискусійним, здається є те, що нарід, як такий, тобто нарід-маса не є сама державотворчим чинником і як така не може бути в повному значенні слова творцем історії, бо етнографічна маса існує собі й живе і ніякої фактично історії не творить. Натомість творить її через свою провідну верству, якою колись було боярство, потім козацька шляхта й дворянство, а вже в наших часах освічена верства народу, його інтелігенція, але та провідна верства, ніде правди діти, не виявила себе незалежною й державотворчою. Це, мабуть, і є головною причиною, що Грушевський неприхильно ставився до тієї нібито „провідної“ верстви і неприхильно представив її (боярство) у драмі „Ярослав Осмомисл“ — як чинник у розвитку нашої державности негативний, бо егоїстичний і владолюбний, тому він і діяв на шкоду державі й народові. А держава, це був за тодішніми звичаями князь, княжа родина чи рід, а бояри

були його помічниками і слугами, але коли вони вбилися в силу, то самі хотіли панувати і керувати князем, а нарід здирали, щоб збагатитися, і використовували для своїх, а не державних цілей. Тому Чагро і просить князя, у драмі, визволити нарід і себе самого від боярства і опертися на нарід.

Така була народницька концепція історії Грушевського, і, можливо, вона була не тільки відгомонам суспільної філософії його часів, але й чимсь більше, вона, мабуть, була єдиною основою, на якій можна було ґрунтувати історію українського народу від найдавніших часів. Бо нарід жив на своїй землі безперервно — організовано і неорганізовано, але організовано, тобто у власній державі, тільки з перервами, нераз і дуже довгими. І показати безперервність історії України як держави, було важко, просто й неможливо, але як народу — дуже просто, бо нарід ніколи не перестав існувати, жити й виявлятися таким чи іншим способом, а головню культурно і соціально. Саме тому Грушевський і казав, що „народ єсть і повинен бути альфою і омеґою історичної розвідки. Він із своїми ідеалами і змаганнями, зі своєю боротьбою, поспіхом і помилками є єдиний герой історії...” (Перший виклад у Львівському університеті).

Такий підхід дав йому можливість повязати в одну цілість і неперервану тяглість всі періоди — державні і недержавні — нашої історії, в якій дійсно немає ніякого перериву, хоч ворожа і-

сторіоґрафія завжди намагається цю тяглість заперечити різними погодінськими та советськими теоріями. Отже, яке б нам, сьогоднішнім державникам, і неприємне було народництво Грушевського, то для написання історії українського народу вона була єдиною вихідною точкою, єдиною підставою, яка заперечує як теорію, що перед татарськими нападами над Дніпром і в Києві жили інші племена, які перед татарами повтікали на північ і туди нібито забрали свою (київську) державу, так і теорію про „спільно-руську єдність“, нібито київський державний період — це одна східнословянська народність, з якої аж у 14 ст. розвинулися три окремі народності: російська, українська і білоруська. (Між іншим, від цієї теорії деякі російські мовознавці вже трохи відступають і переносять творення трьох народностей на 12 ст., щоб піднести престиж „великого русского народа“ і починати його історію з 12 ст.).

Одним із доказів цієї неперервності і тяглості сьогодні можуть послужити і деякі археологічні дані, як, нпр., передіпотатарські поховання на території Києва, які показують, що там безперервно жило те саме населення із своїми традиційними звичаями. Ані воно перед татарами не виємігрувало, ані жадне інше не зайняло його місця. Та Грушевський таких доказів ще не мав, тому для нього таким доказом безперервності була народна творчість, тому він їй і присвятив стільки місця.

Але перейдемо від белетри-

стики Грушевського до його критики, бо і в цій ділянці він забрав голос і писав літературно-критичні статті про сучасних письменників, українських та іншомовних, як Л. Мартович, М. Черемшина, В. Стефанік, Н. Кобринська, Леся Українка, Олександр Олесь та інші. Про важливість цих писань хай говорять посилення на них таких визначних критиків і літературознавців як М. Зеров, С. Єфремов, М. Рудницький та інші. Зеров, наприклад, радо цитує погляди Грушевського на згаданих письменників у книзі „До джерел“, акцептує їх та на їх основі подає ширшу характеристику. В справі т. зв. „покутської трійці письменників, які, на думку С. Єфремова, творили певну літературну школу, Грушевський був перший, хто заперечив цю думку, ніби майстром цієї „школи“ був В. Стефанік, а його „учнями“ Мартович і Черемшина. Зокрема Грушевський заперечував приналежність до цієї „школи“ Л. Мартовича, який, на його думку, сюди зовсім не належить. У своїй статті „Світлотіні галицького життя“ („ЛНВ“, 9, 1918), присвяченій власне Мартовичу, Грушевський висловив погляд, що Мартович тільки інколи наближається до стилю Стефаніка-Семанюка, і що його ніяк не можна ставити побіч Стефаніка й Черемшини, бо стиль Мартовича, його письменницька техніка цілком відмінні від Стефанікових, аж до повного контрасту.

Під впливом цих думок С. Єфремов переглянув пізніше свою характеристику покутських пись-

менників і прийняв погляд Грушевського, тому й поставив Мартовича в пізнішому виданні своєї „Історії українського письменства“ окремо від Стефаніка й Черемшини.

М. Зеров теж згоджується з поглядами Грушевського щодо Мартовича, а щодо Черемшини, то він цитує слова Грушевського ще від 1902 року, якими Грушевський характеризує Черемшину як автора двоякого стилю: об'єктивно-реалістичного, близького до Стефанікового, і модерністичного, в якому модерністичні тенденції виявляються „незатаєним ліризмом, заспівами та рецитаціями-голосіннями“. А будиши прихильником об'єктивно-реалістичного стилю, Грушевський радив і Черемшині вибрати в дальшому реалістичний шлях, бо, на його думку, в Черемшини найкращі образки з гуцульського життя саме ті, в яких письменник не дає своєї суб'єктивної закраски і взагалі найменше дає відчувати машинерію, тоді як на шляхах суб'єктивного модерністичного оповідання йому загрожує перспектива зманіруватися, вдаритися в плаксиву сантиментальність або фразисту напушистість“. Що Черемшина не пішов по лінії реалізму, це його врятувало від трафарету, але Грушевський був лише в дорозі до модернізму і ще його належно не розумів.

Так само правильно характеризував він творчість О. Олесь. У вступній статті до його збірки „Вибрані поезії“ (Прага 1923), він визначив найбільш характеристичні риси Олесевої поезії, і Зерову довелося лише констату-

вати, що „це низка тонко впійманих рис в характеристиці інтимної лірики Олеся“, і на них ґрунтувати дальшу характеристику цього поета. А це показує, що Грушевський не лиш мав тонке відчуття поезії, але й добре був знайомий з українською літературою та модерною поетичною технікою і вмів знайти в творах самі найсуттєвіші риси. Що його підхід до Олесевої модерністичної поезії був радше традиційний ніж модерний, це інша справа, але його оцінки все одно не відкинули, ані не заперечили самі модерністи, як Зеров чи інші, а це доказ, що Грушевський мав у літературному світі, зокрема в критиці неабиякий авторитет, з яким рахувалися і визначні критики.

На цей авторитет покликається критика (знов же таки Зеров) в оцінці творів Лесі Українки. У статті з приводу 15-тиліття від дня смерті великої поетки. Зеров відмічує, що „серед критичних робіт про неї все ще не втратила свого значення і по-давньому слушною застається та загальна характеристика її творчости, яку зложив М. С. Грушевський“. А він сказав, що перші 10—15 літ поставили її в передні ряди сучасної поезії, а останнє п'ятиріччя її творчости було немов якимсь титанічним ходом по велетенських уступах, не рушених людською ногою, де кожний крок, кожний твір означав нову стадію, відкривав перед очима громадянства нашого все нові перспективи мислі, все нові обрії образів“. Він зокрема підкреслює, що Леся Українка — „глибоко націо-

нальна в своїй основі і всім змістом своїм звязана нерозривно з життям свого народу, з переживанням нашої людини в теперішню добу. Ця творчість переводила їх на ґрунт вічних вселюдських змагань, уяснювала в їх світлі і звязувала з одвічними переживаннями людськості“.

До цієї характеристики Зеров додає тільки своє апробативне зауваження: „От в основнім контурі майже все, що можна і треба сказати про творчість і літературну долю Л. Українки“.

Зеров одначе не був єдиний, хто покликався на літературну критику М. Грушевського, його характеристику окремих поетів чи письменників, зокрема згадуваного уже Л. Мартовича, приймав і такий критик, як Михайло Рудницький, якому подобався особливо той пасус у статті Грушевського, що Мартович „ставить собі свідомо завдання показати свою силу аналізи й розповіді якраз на типах і ситуаціях найбільш буденних — так сказати, на самім м'ясі життя“ („ЛНВ“, 9, 1918, 247). Розвиваючи дальше цю характеристику, Рудницький посередно вже доказує як правильно схоплював Грушевський самі найосновніші і найприкметніші риси літературної творчости окремих письменників і як пильно він стежив за літературним розвитком, хоч був, а може саме тому що був дослідником історії України. Як буде видно далі, його досліди історичних подій ішли рівнобіжно з дослідями літератури й мистецтва, бо така була його історична концепція.

Як дослідник літератури, Гру-

шевський мусів силою факту цікавитися і теоретичними питаннями, тобто естетикою, але в цих справах він був якоюсь мірою в контроверсії з самим собою, бо фактично визнавав ідеалістичну філософію мистецтва, замість тієї, якої б ми від нього очікували, з того погляду, що він в дійсності живився філософією позитивізму 19 ст., яка ґрунтувалася на матеріалістичній концепції світу. Та ця контроверсійність зовсім зрозуміла. Як дослідник літератури і критик, він брав позитивістичний підхід до літератури, але як письменник — ідеалістичний, бо „артист так довго щасливий, поки як птах співає свою пісню для себе самого, не журячись аудиторією, публікою, її оцінкою, її враженнями“. Словами свого персонажу в оповіданні „Біжниця в Зоммербергу“ Грушевський каже, що „артист доти єдиний пан своїх вражень і своїх замислів, своїх артистичних переживань і своєї артистичної творчості, доки він оцінює їх зі становища їх правди і широти і не журиться тим, яке враження вони можуть зробити на ...телятників, позбавлених крихти артистичного почуття, і лихварів, які цінять твір мистецтва з того становища, наскільки він може заімпонувати іншим лихварям і баршівникам, котрих поглядом вони дорожать“.

Всупереч своїм поглядам на літературу, яку він уважав суспільним явищем і суспільною функцією громадянства, Грушевський, як письменник, казав, що творчість для публіки, для громади, це каліцтво для творчості.

Один калічиться більше, другий менше, але хто зістанеться зовсім вільним від сього клятого приладжування до смаку, вимогів і поглядів чужих? Хто зістанеться паном себе і не піде в службу людям? А громадянству треба штуки для услуг своїх; для утіхи, для того, щоб утекти від бруду й неправди життя, що грозять затопити його. І воно спокушає артиста амбіцією, славою, платою. Зваблює поколіннями, з рода в рід, вціплюючи переконання, що чоловік творить не для себе і свого почуття краси, а для людей, для слави, для того, щоб своїми зусиллями переганяти інших артистів, бути вищими від сучасників, помітним в рядах попередників і наступників. Нехай гине артист і його творчість на цій службі громаді, за криваючи перед нею мерзоту і порожнечу життя“. („Під Зорями“, ст. 354-5).

Того роду погляди на літературно-мистецьку творчість далеко від тих, з якими він колись починав свою літературну діяльність. Давніше він дивився на літературу як на службу громаді — згідно з панівними тоді поглядами позитивізму-матеріалізму — якій він хотів своєю творчістю служити, а тепер, з виробленими поглядами він дивився на літературну творчість як на вільний вияв поетичних почувань і переживань, незалежно від читацьких смаків та уподобань і громадських потреб, бо твори на потреби життя належать до ремесла, тож культури не збагачують.

Цими поглядами Грушевський включався в русло ідеалістичної

естетики, яка в мистецтві бачить вияв людської душі і духа, а не тільки відображення дійсності, тому їй не дивно, що йому ближчою була ідея мистецтва для мистецтва, очевидно, не в інтерпретації матеріялістів, аніж мистецтва для життя, бо мистецтво для мистецтва, це справжнє мистецтво, в ньому виявляється духове життя народу а мистецтво для життя, це виробництво, якого завданням — задоволення практичні життєві потреби.

Варто при цій нагоді відмітити, що Грушевський і на нарід-націю дивився з ідеалістичних позицій — як на явище духового порядку, тому він і ставив національне питання понад класове і класову боротьбу вважав перешкодою в розвитку нації і в національній боротьбі за визволення. В усіх його працях головною була все і всюди національна ідея як рішальна сила в розвитку української спільноти.

Щодо історії української літератури Грушевського, то про її непроминальну вартість і його велику заслугу для української літератури й народу, писалося в нас уже досить багато і нам би залишилось тільки під усім тим підписатись і не повторювати того, що вже сказано — що це для вивчення давньої і недавньої української літератури невичерпна скарбниця, з якої будуть черпати майбутні історики літератури, що він перший почав історію української літератури від народної поетичної творчості, що він цю творчість представив дуже багато і т.п. і т.п., проте залишається на цю тему ще дещо сказати, що має певне значення для пізнання

його світогляду, а через це і для зрозуміння його підходу до літератури.

У зв'язку з цим насувається перш за все питання, чому саме Грушевський узявся писати історію української літератури і чому він для неї постійно збирав матеріяли, хоч він мав багато роботи з історією, тобто з вивченням минулого українського народу. Про це він, правда, і сам говорить у передмові до першого тому історії літератури, але якби він нічого про це і не сказав, то дослідник мусів би це виснувати і з самої праці. В передмові він про це так говорить: „Від початку, коли я тільки став інтересуватися наукою, історія і література — людське життя і його відбиток в словесній творчості однаково зробились предметом моїх інтересів. І коли головну масу часу і праці мені потім довелося віддавати роботі над історичним матеріялом, архівальним студіям, видавничій праці, обробленню курсу історії України і т.д., то література, українська і чужоземна, не переставала бути предметом моїх занять. Я ні на хвилину не переставав слідкувати за її новинками, поступаючи в її обробленню, багато віддавав часу її реферуванню, критиці, бібліографії української і світової літератури та добирав головніший матеріял до своєї підручної бібліотеки“. (ІУЛ 1, ст. 4).

В своїй великій Історії України Грушевський справді віддав дуже багато місця оглядові усної і писаної літературної творчості, а це доводить, що історія літератури творилася рівночасно з історією народу, бо, згідно з його погля-

дами, основаними на теоріях деяких європейських дослідників, словесна творчість чи словесне мистецтво, це суспільне явище і суспільна функція громадянства. Таким чином Грушевський уважав завданням історика літератури досліджування поетичної творчості як суспільної функції громадянства, тобто того, що вкладає сюди саме громадянство в різних стадіях свого розвитку, яку службу несе ця функція в сумі громадського життя і як відбиває на собі це життя. Вслід за цим історія літератури має дати образ літературної творчості як історії ідей.

У своєму підході до літератури Грушевський прийняв концепції тих теоретиків, які в літературі бачили відображення суспільного життя, бо історія літератури, як казав німецький літературний історик Герман Гетнер, це не історія книг, тільки історія ідей та їх наукових і мистецьких форм. Його шеститомова „Літератургешіхте 18 ст.“ показує розвиток літературного вислову гуманістичних ідей Англії, Франції й Німеччини. На думку Грушевського, тільки така історія літератури відповідає тим інтересам, з якими до неї підходить громадянство. Значить, не розвиток мови, стилю і взагалі форми, як вони виявляються в творах письменників, тільки словесність, як функція людського суспільного життя, як відображення в творчості реального буття, взаємовідносин творця і його суспільного оточення. Це, на думку Грушевського, і є тим, що найбільше цікавить громадянство в літературі, бо воно дає можливість розуміти життя минулих по-

колін, їх життєвих умовин та, зокрема, переломлення цих умовин у психіці, світогляді, настроях, діяльності і творчості далеких попередників. Історія літератури, таким чином, має дати читачеві ключ до цього архіву людських документів і має навчити його пізнавати голоси ближчих і дальших часів та знаходити в них відображення людського життя, і не лише як факт суспільного життя самого собою, але як ключ до пізнання всього життя на різних стадіях розвитку окремих народів або цілих комплексів груп чи рас, а в результаті — всього життя. Взяті з такого соціологічного становища пам'ятки словесної творчості і вся література, набирають, на думку Грушевського, величезного документального значення в історії людства.

Проте автор не легковажить і другої сторінки словесної творчості, тобто її форми, яка, за його словами, а нам здається, що й за внутрішнім переконанням, і само є дуже важливим культурно-історичним фактом, бо вона і є тим чинником, в якому виявляється краса. „Краса, — каже він, — се форма і в формі, але схолястичне трактування сеї сторони, що займало історію літератури як дисципліну філологічну, не повинно ні на хвилину ослаблювати головного соціального інтересу історії літератури як науки соціологічної.

Не будемо входити в те, чи висловлені тут погляди на літературу оправдані з сьогоднішньої точки бачення, чи ні, але ствердити мусимо, що ці погляди були в своєму часі, тобто в другій половині 19-го і ще в 20-х роках 20 ст. мод-

ні й актуальні, а Грушевському відповідали як історикові й соціологові, який прагнув показати минуле свого народу якнайширше і найвсесторонніше, тому соціологічна концепція літератури для цієї цілі йому найбільше відповідала. Але як літераторові і письменникові, йому ближча була концепція естетична, яка суть літератури бачить в красі, а красу чи її вияви в літературній чи поетичній формі. Ці дві різні і протилежні концепції Грушевський все таки старався поєднати, проте більший наголос ставив на зміст ніж на форму, а радше на ідеї ніж на засоби їх виявлення. Цього вимагала від нього його ж концепція історії. Під цим оглядом він ішов за теорією французького історика, критика й теоретика літературного позитивізму, І. Тена, який на вській літературний твір, як і на самого письменника дивився як на продукт середовища, раси й духа часу. Грушевський приймав тільки два Тенові чинники — середовище і духа часу, натомість відкидав расу як чинник нереальний, бо, на його думку, український наріз, як зрештою й інші народи, є змішанням різних рас і говорити про якусь чисту расу не доводиться.

Окрім поглядів Тена, в літературно-історичній концепції Грушевського значні сліди залишила й історична концепія німецького історика й мислителя Вільгельма Дільтея (1933-1919), який своїми дослідженнями історії духового життя народів („Гайстесрешіхте“) мав особливе значення. В багатьох своїх дослідженнях і теоретичних працях Дільтей старався предста-

вити розвиток духового життя різних народів, від античних часів до сучасности. Для нього предметом історичних та соціологічних студій був людський дух (ум), але не з того боку як його аналізує психологія, тільки з того, як він, дух той, „объективізується“ в мовах, літературі, мистецтві, науці і в різних духових акціях та інституціях. Тому він широко цікавився багатьма ділянками духової діяльності людей і написав чимало праць — філософських, літературних, педагогічних, психологічних, релігійних, тобто на теми релігії а також і права та інших ділянок. Засяг його діяльності був дуже широкий, бо він фактично був не лише істориком, але й соціологом, а ці науки мають багато спільного, бо обидві мають до діла з людьми і людською діяльністю та взагалі з людським життям.

В Грушевського є чимало спільного з Дільтеєм, передусім, його зацікавлення творчістю людського духа. Приймавши його літературно-історичну концепцію, він силою того факту цікавився всім, що могло йому дати можливість пізнати колишнє духове життя українського народу. Цим і треба пояснювати, що він більше ніж хто інший з наших істориків присвятив стільки часу, праці й місця в своїй історії України і в своєму життю літературі, мистецтву, народній творчості та іншим ділянкам української культури. Це не було лише, прикметне кожній людині, звичайне зацікавлення культурними надбаннями предків і сучасників, це була його історична концепція і дослідницька конечність, його розуміння історії, яке він прийняв

від Дільтея. Тут і можна шукати головної причини, чому він включив у свою Історію української літератури народну творчість і чому стільки місця відвів літературним і мистецьким дослідям у своїй Історії України-Руси. Власне, ті досліді давали йому можливість показати духове життя українського народу минулих віків.

Щодо народної творчості, то Грушевський схилоється до поглядів, що первісне народне мистецтво було виявом колективних почувань, і завязки поезії мають колективний характер, бо вони мали постати як вияв не індивідуального, а громадського життя — як сполучення забави і праці. Таку теорію про звязок забави з працею — мовляв, праця первісної людини була в своїх початках не правдивою роботою, лише забавою, створив німецькій соціолог-економіст К. Бюхер. Ця теорія викликала була в науці здивування, а навіть гостру критику та Грушевський все таки прийняв її, уважаючи, мабуть, що первісна людина нездатна була до постійної, зрівноваженої і методичної праці, тому їй конечно потрібно був елемент забави, який давав їй естетичне задоволення. Тільки під цією умовою, каже Грушевський, робота могла її захопити, коли була получена з грою, тобто з мистецькою діяльністю. Цим і пояснює Грушевський елемент краси в примітивній техніці. Це були, на його думку, витвори свобідної творчості, не спутаної вузько раціоналістичним, виключно практичним рахунком. „Свобідна творчість, — каже він, — неминуче підлягає потягам артистичним, а

це глибоко заложений в фізичних прикметах природи, тільки ясно не усвідомлений, закон симетрії, ритму і гармонії“.

Хоч ця теорія Бюхера в науці не змогла вдержатись, бо твердження, що первісна людина потребувала до виконувannya праці елементу забави, не витримала критики, то Грушевський все таки знаходив у ній деякі елементи, які збігалися з його власними естетичними поглядами на свобідну творчість, не спутану практичними потребами, тому, мабуть, він її і прийняв для своїх дослідів за основу, але коли йде про метод дослідження літератури і естетичні погляди, то це різні речі, які не мусять бути цілковито узгіднені. Методичний підхід Грушевського до літературного дослідження засадничо соціологічний, в своїй основі позитивістично-матеріалістичний, але його погляди естетичні йдуть по лінії ієдалістичної естетики, бо мистецтво, зокрема література, хоч і є такою чи іншою мірою відображенням, виявом суспільного життя, оскільки навіть і найсвобідніший поет чи мистець носить у своїй душі деякі духові притаманності свого народу, то перш за все воно є виявом краси, до якої прагне душа кожної людини. І читач чи споживач мистецтва шукає в мистецтві перш за все естетичного переживання, отже краси, а потому вже шукає відображення, соціального життя. В дослідженні літератури Грушевський не легковажить форми і зважди бачить потребу вивчати її, бо питання форми не можуть бути легковажені, каже він в своїй ІУЛ, 1, 21, але як історик народу

він не може легковажити й інших аспектів літературного твору, так сказати б другісних, тим більше, коли йде про відображення духового життя народу, чого в літературі й мистецтві заперечити не можна, бо воно саме і є відбиткою перш за все духового життя, багато більше ніж матеріального, хоч духове життя, без сумніву, якоюсь мірою залежить і від матеріального.

Та хоч Грушевський і визнавав ідеалістичну естетику, то проблему форми і змісту від розумів у сенсі позитивізму, тобто дуалістично, і змістові віддавав перевагу, з уваги на те, що саме в змісті можна знайти відображення реального буття, взаємовідношення мистця-творця і його суспільного доквілля, тобто того, що йому для історичних дослідів найбільш потрібне, але він зовсім добре знав, що читач, чи, як він каже, громадянин, коли й шукає в літературному творі відображення соціального оточення, то насамперед сприймає твір емоційно, а не розумово, бо в літературному творі кожний читач шукає естетичного переживання а вже в другу чергу відбитки реальної дійсності. Тому Грушевський ніде не підходить до літератури із становища вартости ідеї даного твору чи творів для громади, для громадських потреб, і ніде фактично не ставить літературі позалітературних вимог та завдань, бо з власного досвіду знає, що мистець лише тоді щасливий, коли творить незалежно й свobodно. Це він потверджує і там, де говорить про початки мистецтва, що були нібито звязані з працею, проте він під-

креслює, що первісне мистецтво творилося не з зовнішніх, а з внутрішніх спонук, а вже потім використовувалося для різних позамистецьких, найчастіше обрядових, цілей для піднесення настрою, бадьорости чи викликання екстази. „Примітивна людина, — каже він, — виробивши якийсь знаряд, зброю, човен чи дім, довгими літами, навіть поколіннями оздоблювала свій виріб, предмет практичного вжитку, але не ради матеріальної користи, тільки з естетичних потреб. З тих же естетичних потреб українська жінка споконвіку прикрашує своє житло вишивками, розмальовуванням печі, розвішуванням барвистих килимів і верет, бо це їй давало й дає естетичне задоволення, а не користь.

Іншими словами, Грушевський бачив в естетичній діяльності примітивної людини, зокрема в наших давніх предків, мистецтво для мистецтва, тобто мистецтво для естетичного переживання, а не мистецтво для практичних потреб, бо для цих потреб вистачала і камяна сокира, але з естетичних потреб первісна людина ту сокиру шліфувала, щоб вона „виглядала гарно“ і тим заспокоювала її естетичні потреби. Це були витвори цілком свobodної творчости, не спутаної ніякими вузько раціоналістичним, виключно практичним рахунком.

Для об'єктивности одначе треба відмітити, що Грушевський не завжди був послідовний у своїх поглядах і часом висловлював суперечні думки, які не зовсім покриваються з попередньо висловленими. Наприклад, думка, що обрядова пісня, пісня закляття, пісня-мо-

литва в очах примітивної людини не була свобідною, безцільною грою, як уявляють собі пізніші естетики мистецтво для мистецтва, тільки серйозним утилітарним засобом колективу. Цю думку висловив був свого часу німецький філософ Ніцше у своїй праці про початки поезії, але Грушевський знав, що в цих поглядах лише частина правди, бо примітивне мистецтво, як він сам не раз зауважував, творилося не з практичних, а з чисто естетичних відчужень, але пізніше використовувалося для практичних цілей. Тільки згодом, коли первісна людина збагнула, яку магічну силу має ритм у пісні, рецитації, молитві, заклинанню, тоді й почала творити поезію для практичних потреб — проти сил природи або за приєднання тих сил для себе. В такому сенсі примітивне мистецтво було утилітарне, але це не заперечує в той же час існування і зовсім свобідної, неутилітарної творчості, яка вважалася магічною силою.

Проблемі початків поезії чи словесної творчості в її зв'язках з розвитком суспільства Грушевський відводить досить багато місця в своїй історії літератури і цим створює тло, на якому показує розвиток української словесності, бо українського матеріалу на таке з'ясування первісної поезії не вистачало. Українське плем'я, каже він, належить до групи народів, які розвинулись рано, швидко перейшли дуже складний процес і затратили в ньому прикмети примітивного побуту, які зберігаються лише в побуті відсталих, нерозвинених племен. Цій темі він присвячує перших два томи

і детально обговорює, на основі фактичного матеріалу, поміщеного тут же, її довгий розвиток. На його думку, в деяких родах нашої словесної творчості, як, напр., в народно-поетичнім календарнім репертуарі, особливо веснянім, заховалося багато останків старовинности, архаїчності, дуже давнього походження; ці залишки й показують, або тільки натякають, на духове життя наших давніх предків і дають можливість провести хочби й дуже тоненьку лінію тягlosti української культури з-передісторичних часів.

Особливе значення має для нас ця історія літератури тим, що автор поставив проблему словесної і письменної творчості княжої доби виключно на українську основу, як українську власність. Його попередники трактували княжу спадщину як спільне добро всіх „східних слов'ян“, пізніше трьох руських народностей, і це добро, на думку тих дослідників, мало бути чимсь вроді основної поживи також і пізнішої московської літератури, але Грушевський відкинув цю теорію про „древни русское наследство“ і доказав, що творцями літератури княжої доби були південні руси, а північні в тій творчості не брали ніякої участі, хоч і користувалися ним як спільним надбанням, тому він і поставив тезу, що словесна і письменна творчість княжої доби, це власність українського народу, а не всіх східних слов'ян. І далі, спираючись на багатий але належно недосліджений матеріал, як і на працях попередніх дослідників, Грушевський знайшов безпосередню нитку, яка вяже давню руську

літературу княжої і передкняжої доби з пізнішою, 15-16 століть, на- томість не знайшов тієї нитки в московській літературі пізніших ві- ків, в тій правдиво московській словесній творчості, яка розвину- лась на півночі. Навіть билини, які збереглися головню на півночі, бу- ли на його думку, українського походження, так що їх слід уважа- ти українським добром, і лише в найгіршому разі спільним.

Ці досліди Грушевського і на- укові висліди, яких ніяка наука не заперчила, бо заперечити і не могла, просто тому, що від ча- сів Грушевського ніхто так глибо- ко й ґрунтовно не студював цієї проблеми, постійно викликають напади советсько-московських і у- країнських літераторів на Гру- шевського, називаючи його воро- гом російської революційної іде- ології й історичного матеріалізму, „послідником реакційно-мряко- бісної буржуазно-ідеалістичної філософії в історичній науці. Один з таких советсько-московських „літературознавців“, І. Стебун, ка- же, що в Грушевському знайшов своє узгальнення й розвиток все, що було мрякобісного й анти-на- укового в філософії Гегеля, в буржуазній соціології 19 ст., в націоналістичних теоріях В. Анто- новича, Куліша, Нечуя Левиць- кого“. Стебуна і всіх інших мо- сковських мрякобісів та їх україн- ських полпентачів пече теорія без- клясовости й безбуржуазности у- країнського народу в минулому і те, що Грушевський уважав ру- шійною силою історичного розви- тку не боротьбу кляс, а національ- ну боротьбу цілого, гармонійного, єдиного національного колективу

за загально-національні ідеали, що він ігнорував „основний закон су- спільного розвитку — клясову бо- ротьбу“ і свідомо заперечував ма- теріалістичне розуміння історії.

Не будемо за це сперечатися з советськими мрякобісами, бо саме те, чого вони так не люблять і бо- яться, ми вважаємо великою за- слугою Грушевського, який свого народу не зрадив і не пішов на мо- сковську службу, а в своїх писан- нях не змінив, ані з них не вики- нув ніже одного слова. У своїй історичній концепції він виходив як не з положень ідеалістичної філософії Гегеля, то з положень філософії Дільтея, і вважав, що кожний нарід здійснює в своїй і- сторії свою особливу ідею, а кож- на особлива ідея даного народу, є щаблем у розвитку абсолютної і- деї. Український нарід він розгля- дав як носія, впродовж усієї істо- рії, „вічного абсолюту“ — націо- нальної ідеї, яка злагіднює і нев- тралізує всякі соціальні супереч- ності в українському народі, як ми це бачимо сьогодні в усіх наро- дів, що не допустили до клясової боротьби, вважаючи національну спільноту надклясовою і націо- нально-монолітною. В цьому від- ношенні Грушевський ішов за сво- їм учителем Антоновичем, який казав, що в основі історичного розвитку українського народу ле- жить особлива ідея, не така як в інших сусідніх народів, а відмінна, навіть протилежна, — напр., мо- сковський нарід завжди керувався в своєму життю ідеєю централіза- ції, польський — ідеєю аристокра- тизму, а український нарід постій- но керувався ідеєю демократизму і цій ідеї завжди був і залишився

вірний. В цьому дусі Грушевський висвітлює весь суспільно-політичний і культурний розвиток українського народу, — як єдино-національний процес, без особливих внутрішніх суперечностей. Найбільшими суперечностями в українському народі були хіба ті, що завжди серед нього була певна кількість людей які просто зраджували свій нарід і переходили на службу до ворожого, московського або польського, народу і підтримували чужі інтереси проти своїх національних. Це Грушевський багато разів стверджує в своїх працях як факт, якого не можна заперечити, але це московські мракобіси називають русофобством, ненавистю до російської історії й культури. Вони осуджують і те, що Грушевський, розвиваючи національну теорію, говорить про першість українського народу і про його вищість від московського, особливо в ділянці культури, яка має багатші традиції і міцніший ґрунт, а в 17-18 століттях українці значно перевищали москалів культурним рівнем, освітою і загальним розвитком. Це також не видумка, лише наукове ствердження, на основі безчисленних фактів, стверджених і багатьома чужинцями, а навіть самими росіянами, які напевно не мали ані причини ані потреби видумувати негативних рис свого народу.

Деякі советські дослідники думають, що Грушевський, не бувши спеціалістом літературознавцем, не вмів достатньо застосувати методу історично-літературного аналізу і підмінив його естетичним коментарем до текстів. В цій ха-

рактеристиці Грушевського як історика літератури, написаній ще в 20-х роках для Сов. Літературної енциклопедії, нема ні зерна правди, бо Грушевський був добре знайомий з усією тодішньою літературознавчою наукою — європейською і російською, добре визнавався в сучасній і давній теоретичній літературі, в соціології, історіології, в методиці літературного досліді і користувався методами, які йому були потрібні, що зовсім не означає еkleктизму, який йому закидає К. Буревій у згаданій статті; його основною методою була соціологічна, основана на працях таких європейських теоретиків, як І. Тен, Г. Геттнер, В. Штайнталь, В. Дільтей, В. Гумбольдт та деяких інших, в тому й російських, польських, чеських, американських та французьких. Мабуть, не буде помилкою сказати, що ніодин з наших істориків літератури не мав такої солідної підготовки й теоретично-методичної підбудови, як Грушевський, а коли він користувався в історії літератури різними методами, то це єдина дорога сучасних літературних дослідів, які мусять користуватися всіми надбаннями в ділянці літературної науки. Коли це робив і Грушевський, то це його заслуга, а не хиба.

Не є нашим завданням досліджувати політичну діяльність Грушевського, який силою певних обставин мусів бути активним політиком. Деякі дослідники пробують зробити з нього знаменитого політика, який у певному часі стояв на висоті своїх завдань і виконав велику політичну роботу, та це перебільшення, бо Грушевський та-

ких політичних якостей, які б його ставили на рівні кращих політиків, не мав. До практичної політики він надавався лише стільки, що кожний інший професор, якого не раз вибирають президентом держави, звичайно для репрезентації, і він для репрезентації мав усі дані, однак йому випало бути президентом чи головою Центральної Ради в дуже відповідальний і критичний момент, до якого, правду казавши, ні він, ні ті, що були тоді з ним, не були належно підготовані. Та все таки він був між ними найбільшим авторитетом, тому його й вибрали на президента. Однак йому, що засадничо не був професійним політиком, доводилось бути не лише репрезентантом але й вести практичну політику і то з такими партнерами як росіяни, які в змаганні до своїх цілей бувають хитрі, підступні, безоглядні, віроломні, жорстокі й брехливі. А коли ще взяти до уваги його дуже перестарілі погляди на державу, то зрозуміло, що мусіли бути помилки, які важко відбилися на дальшій долі українського народу. Помилки робили, розуміється, й інші політичні діячі того часу, але відповідальність за них несе той, хто їх очолює.

Що Грушевський фактично не був політиком, за якого вважають його деякі дослідники, свідчити може і той факт, що він, недавній президент, найвищий політичний репрезентант народу і держави, вернувся з еміграції на Україну під большевицьку окупацію, замість гідно очолювати політичну боротьбу проти окупанта на еміграції. Мотиви, які спонукали його до повороту, не виправдують

вчинку. Хай буде, що це були наукові мотиви, приймим навіть, що він хотів з допомогою науки боротися з большевиками під большевиками, але це саме й доводить, що він не був політичним провідником тільки професором і вченим. Поворот на Україну під окупацію ворога політичному провідникові і президентові держави чи народу простити не можна. Як професор і вчений він заслуговує найвищої пошани за ту велетенську роботу, яку він виконав для українського народу, але як політик — ніякої, бо політиком він був тільки з випадку і не мав фактично політичного сенсу, тільки науковий, тому замість залишатися на еміграції для продовження політичної акції, він вернувся під окупацію продовжувати наукову роботу. Значить, був ученим а не політиком. Можливо, що з його політичної діяльності закордоном користь була б мала або й ніяка — в порівнянні з тією науковою роботою, яку він ще встиг виконати під большевицькою окупацією, але тут іде не про користь, а про принцип — що політичний діяч ніяк не може миритися з ворогом-окупантом своєї землі і поневолювачем свого народу. А коли він мириться, все одно з яких шляхетних і високих мотивів, то він переходить на сторону ворога і мириться з його політикою, навіть якби він з нею в душі, про себе, і не годився. Але Грушевський, вернувшись на окуповану Україну, ніде не проголосив, що він стає в опозицію до советського уряду і продовжує боротьбу, хай буде, що легальним способом, з окупаційною політи-

кою. Якби він це зроби був, він виправдав би був свій поворот на Україну як політичний діяч, а так він виправдав себе тільки як учений професор, тому й нема потреби робити з нього визначного політика. Просто треба забути, що він виконував якусь політичну роль, і шанувати за те, що він зробив у науці як історичній, так і літературній, а також і в публіцистиці, бо й публіцистична його діяльність заслуговує на особливу

увагу. Проте критика Грушевського як політика ніяк не зменшує його авторитету в науці, ані не зменшує його історично-наукових, чи літературно-наукових, а чи національно-ідеологічних заслуг. Але як не заборонено критикувати його наукової діяльності чи його історичної концепції, то так само не може бути заборонено критикувати його політичну діяльність. Але критика хоч би яка гостра його не понижує.

Іван Чернецький

СЛОВО ПРО ІВАНА СІРКА

Вмиратиме Іван Сірко у чистім полі,
хоругви схилить слави думна Січ.
І скотиться сльоза пекуча долі
коневі бойовому з віч.

Замріється на мить Іван Сірко в чеканні,
підійме вгору стиснутий кулак
і голосом, немов на сповіданні,
востанне прорече козацтву так:

„Я не боюсь страшної злої кари
за те, що люто ворога рубав.
Та збусурманені кати — то яничари,
то мати зганьблена, то сльози і журба...“

Коли в очах його навіки світло смеркне
і радість кине яничара в дрож,
раптово битись перестане серце,
і на степи поллеться сивий дощ.

Іван Котляревський (1769—1838)

Іван Котляревський, батько відродженої української літератури, своїми літературними творами, „Перелицьованою Енеїдою“ і „Москалем чарівником“ писаними українською народною мовою, завершує змагання своїх попередників з XVIII ст. замінити книжну мову того самого і попередніх століть живою народною мовою і зробити її літературною. Крім того, він впроваджує в нашу літературу картини з щоденного українського життя й народного побуту та національні і соціальні проблеми.

Рік 1709 приніс полтавську трагедію і розгром усіх державницьких та самостійницьких плянів гетьмана Івана Мазепи. Вслід за цим наступило страшне знищення й руїна всього українського культурного життя. В половині XVIII ст. московський царат скасував гетьманство, а в останній чвертині зруйнував Запорозьку Січ. Царський режим Петра й Катерини та їх наслідників скував Україну в кайдани російської імперіалістичної неволі. Він обмежив і ліквідував українське шкільництво, що в XVII і XVIII ст. розвинулося було незвичайно буйно і ширило знання серед ши-

роких мас народу, наклав сувору цензуру на українські книжки, головно богослужбові, й насаджував насильно московське православля з царем, як головою церкви, і ліквідував унію, широко розгалужену майже на всій Правобережній Україні, закріпостив селян, принижив і обмежив у правах міщан і міських ремісників, а дворянство насилував вирікатися своєї національності й віри та йти на службу Москві.

Однак без огляду на це серед українського суспільства всіх суспільних прошарків (верстов) жили в пам'яті ще недавно минулі часи козацької держави, слава Запорізької Січі, а під впливом Заходу проникали в Україну, хоч і спізнено, нові течії західноєвропейської культури. І саме в тому часі великого занепаду і, здавалось би, безнадійного положення української культури, появляється в 1798 р. в Петербурзі перша частина твору Котляревського „Енеїда на малоросійський язик перелицьована“, вісник відродження української народної літератури і національної культури. Автор твору Іван Котляревський, народився в Полтаві 1769 року, там проживав майже все

життя і там помер в 1838 р. Син незаможного дворянина, урядовця в магістраті, вчився в Полтаві в дяка і в полтавській семінарії. Опісля вчителював, служив при війську, брав участь у війні Росії проти Туреччини й проти Наполеона. Після наполеонських війн осів у Полтаві й дістав посаду наглядача в інституті, де виховувалися дворянські діти, і на цій посаді прожив до смерти. В Полтаві заснував він театр для губернатора України, кн. Репніна, сам виступав на сцені, а для театру написав „Наталку Полтавку“ й „Москаля чарівника“. Ціле життя прожив неодруженим, однак не в самотності, бо любив товариство й мав невеликий гурт приятелів. Перед смертю наділив волею своїх двох кріпаків.

„Енеїду“ Котляревського видав без його волі й дозволу конотопський поміщик Максим Парпура, що видавав великі гроші на українські культурні справи. В 1798 році була вона ще не закінчена — це були тільки три перші пісні. Повне видання „Енеїди“ вийшло шойно в 1842 р. після смерти поета.

Котляревський належав до нечисленних на той час українців, що ще жили ідеалами недавню минутих часів козащини, відчували гніт і переслідування царату, боліли над долею українського народу, зокрема закріпаченого простолюду, на той час упослідженого й приниженого. А він знаходив у нього велике духове багатство. Ідучи за модною тоді манерою збирання фолклорних матеріалів, він приглядався до життя простолюду, часто передя-

гався в селянську одягу, бував на народних досвітках, вечорницях, збирав народні слова й вислови, записував приказки та пісні, приглядався до народних звичаїв. Він бачив у народній творчості духову скарбницю, яка зберігає українського національного духа, рідні традиції і не допускає до загибелі нації. А до цього змагав московський режим, презираючи українців на малоросів, ліквідує шкільництво, забороняє українську мову в літературній творчості, мовляв, вона не надається до літературних і наукових творів. Котляревський був іншого погляду ніж багато тодішніх українських інтелігентів, які не протиставилися обрусінню і служили москалям. Він вирішив доказати свій погляд, що українська народна мова добра і до літературної творчості, перелицьованою, тобто травестованою „Енеїдою“. Травестування поважного літературного твору в гумористичному тоні було тоді звичаєм в Європі. Національний епос римської літератури, твір великого римського поета Вергілія, травестували француз Скаррон в XVII ст., німець Блюмауер і москаль Осипов в XVIII ст. Кожний з них мав іншу мету, Скаррон висмівав богів старинного світу, змальовуваного в тодішній французькій літературі, Блюмауер виступав проти релігійної нетолеранції й фанатизму, а Осипов проти пияцтва й нещастя в Росії. Котляревський зобразив обставини українського суспільного життя після зруйнування Запорізької Січі. Еней і троянці — то запорожці, що ман-

друють по світу й осідають за Дунаєм.

Вже перед Котляревським український поет Опанас Лобисевич травестував Вергілієві „Буколіки“, перебрав Вергілієвих пастухів в „український кобеняк“. Котляревський знав про неї тільки з листування, знав він також „Енеїду“ Осипова і під деяким оглядом наслідував її, епічні мотиви, а головню ямбічний вірш і восьмирядкову строфу. Хоч Микола Зеров знаходить у Котляревського багато місць схожих з Осиповим, то сам теж виявляє велику оригінальність українського поета. Знаючи латинську мову, він досить свobodно тримався Вергілієво сюжету. Свій твір він вклав у шість частин (книг), замість дванадцятих латинського поета. „Твір Котляревського являє собою короткий і стислий, зумисне одмінний щодо тону, переказ фабули латинського первотвору, з пропуском багатьох характерних і важливих епізодів останнього, — і при тому переказ зроблений не з оригіналу, а з далекої по духу од нього переповідки“. (М. Зеров: „Нове українське письменство“. Київ, 1924, стор. 36). Притаманні Вергілієвій „Енеїді“ римський побут, мітологія, психіка латинського народу й ідеї патріотизму не виступають у Котляревського. Навіть римські боги часто мають українські імена, а поважний тон римського патріотизму переминоює наш поет у жартівливий. Тому й не всі персонажі у Котляревського витримані в рівному тоні й формі. За те скрізь бачимо у нього український патріотизм. Він виявляється в зо-

браженні картин з минулого України, в захопленні поета хоробрістю козацького війська, як напр.:

Так вічної пам'яті бувало
У нас в Гетьманщині колись.
Так просто військо шикувало,
Не знавши: „стій! не
шевельсь!“

Так славії полки козацькі,
Лубенський, гадяцький,
полтавський,
В шапках, було, як мак цвітуть.
Як грянуть, сотнями ударять,
Перед себе списи наставлять,
То мов мітлою все метуть.

З тугою оспівує поет полтавський бій і шведів, що поклали голови під Полтавою. З тугою згадує про Сагайдачного й Залізняка, а навіть часи,

Як під Бендерю воювали,
Без галушок як помирили,
Колись, як був голодний год.

В слід за цим поет навчає любови рідного краю словами:

Любов к отчизні де героїть,
Там вража сила не остоїть,
Там груди сильніша від гармат.

Батьківщині належить, за його словами, велика посвята:

Де общее добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку,
Иди отчизну рятувать.

Крім того в „Енеїді“ Котляревського виразно виступає український побут, щоденне життя; римські боги — то українські поміщики:

В це время в рай боги зібрались
К Зевесу в гості на обід;
Пили там, їли, забавлялись,

Забули наших людських бід.
Там лакомини різні їли,
Бухончики пшеничні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі різні витрибеньки, —
Уже либонь були пяненькі,
Понадувались мов йоржі.

Котляревський сильно підкреслює суспільну нерівність і знущання панів над кріпаками. Він помістив їх у пеклі, тому:

Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.

Та інакше, з прихильністю згадав Котляревський покривджених селян, упосліджених і прибитих злиднями; їхнє місце в раю:

Це бідні, нищі, навіжені,
Що дурнями зчисляли їх,
Старці, хромі, сліпороджені,
З яких був людський глум і сміх;
Це, що з порожніми сумками
Жили голодні під тинами,
Собак дражнили по дворах;
Це ті, що дасть Біг получали,
Це ті, які випровожали,
В потилицю і по плечах.

Деякі сучасники не зразу зрозуміли ідейність і мистецьку вартість „Енеїди“ Котляревського, бо вони не знали, чи поет жаргує, чи говорить серйозно, чи сміхом-реготом борониться перед слізьми. Та Котляревський у своєму поважному задумі надав творові зверхню веселу, гумористичну форму, бо писав про руїну Укра-

їни, про зруйновані душі її синів, самолюбних гречкосіїв, матеріялістів, задивлених у царську ласку, для якої готові були помагати москалеві дорешти руйнувати свою батьківщину. Котляревський писав ніби „Енеїду“ для себе, для розваги вузького гурта приятелів. І коли один з приятелів, Максим Парпура без його відома видав три перші пісні в 1798 році, то Котляревський у наступному виданні „Енеїди“ з дальшими частинами всадив його в пекло за те, що „чужее отдавав в печать“. Але після появи перших трьох пісень сам Котляревський упевнився в великій доцільності й ідейності свого твору. Тому після грубого, але широкого й непідробленого комізму, немов бурлескних віршів XVIII ст., він у дальших піснях витончує свій гумор, докладніше оповідає про хід подій, стає шораз більше оригінальний, далекий од первозору; тут шораз виразніше виступають нотки громадської сатири. Довгі роки працював Котляревський над „Енеїдою“, і це відбилося на двох останніх частинах поеми деякою мірою вимушеним риторичним тоном, промовама й розумуванням. Та цілому твір Котляревського викінчений, досконалий щодо змісту й форми. Віршова форма, чотиристоповий ямб і десятирядкова строфа на місці селябичного вірша в творах попередніх письменників були новиною в українській літературі. Вправді тут і там видно незручне, неприродне й немелодійне розміщення слів, як, нпр.: „його щоб душка полетіла“ (зам.: щоб його душка...), до лясу мов ляхи шатнулись (зам.:

мов до лясу...) тощо. Деколи впроваджує він безнаголосні ямбічні стопи (пірихії): іскорчившуюся в дугу. В мові трапляються архаїзми, а то й москалізми, польонізми і льокалізми. Все це в порівнянні з його попередниками дає нам чисту живу народну українську мову, повну народних висловів, в стилі дум і народних пісень, порівнянь, синонімів, метафор. Тому „Енеїда“ вже за його життя була популярна, не дивлячись на сувору й несправедливу критику російської реакційної преси, а навіть Куліша. Це перший твір, написаний українською народною мовою, що зображує правдиве життя, креслить яскраві картини побуту, впроваджує живий народний гумор, дає майстерність вірша і багаті мовні скарби.

„Наталку Полтавку“ написав Котляревський у 1819 р. для полтавського театру, де грали російські пєси, Крилова, Княжніна, кн. Шаховського й ін. Друком вийшла вона щойно в 1838 р. в „Українській старині“ Ізмаїла Срезневського. Була це відповідь обуреного поета на фальшиве зображення українського побуту князем Шаховським у водевілі „Козак стихотворець“. Цей автор потрактував українське життя, побут та історичні події в карикатурний спосіб. Свою критику на карикатурність пєси Шаховського подав Котляревський в „Наталці Полтавці“, зокрема в розмові Виборного й Возного з Петром про „харківські новини й харківський театр“.

Тема твору znana й у інших літературах — зубожіла мати спонукує доньку вийти заміж за

нелюба, тут підстаркуватого возного Тетерваковського, бо її милий Петро пішов на заробітки й не повертається. Та коли він якраз під час заручин Наталки з Возним вертається, Наталка проти волі матері й Возного та Виборного відмовляється від подружжя. Благородний жест Петра, що віддає Наталці зароблені гроші, щоб Возний не дорікав їй за убожество, привертає до Петра прихильність матері і жениха та старости. Автор дав гарну картину українського життя, показуючи симпатичних персонажів Наталку й Петра, матір, що бажає дочці кращого життя, підпанка Возного, що відбився від народу зовнішньою поведінкою та штучною мовою, а в глибині душі з українською душею, хитрого виборного Макогоненка і щиросердечного бурлаку Миколу. Він і каже при кінці пєси: „Отакі то наші полтавці! Коли діло піде, щоб добро зробити, то один перед другим хватаються.“

В пєсі представлено зворушливі картини з селянського життя, з горем і радіщами селян, з їх прагненням до щастя, основані на фолкльорному матеріялі, який зібрав автор, буваючи між селянами й записуючи від них народну творчість. Тут і льокальний патріотизм — любов до Полтавщини. Пєса написана в стилі тодішнього водевілю, що прийшов до нас із західноєвропейської літератури. Однак Наталка Полтавка в порівнянні з „Козаком Стихотворцем“ є твором реальним, що зображує живе життя. Головний мотив пєси — любов дівчини до свого коханого і намагання

батьків віддати їй за багатого, виведений Котляревським з народним гумором. Пісні взяті з колишнього Вертепу („Ой під вишнею...“), від народу („Віють вітри...“, „Сонце низенько...“, „Чого ж вода каламутна...“), з історичного побуту („Гомін, гомін...“), з народних жартів („Дід рудий...“, „Віє вітер...“). Персонажі реальні, мова їх яскрава, кольоритна. Навіть мова Возного, це знак часу — зіпсутз канцелярщина. Драматична побудова на зразок класичного твору з трьома єдностями -- акції, місця і часу. Але дія розвивається в ній швидко, всі повороти, інтриги мотивовані, і ніщо не мішає простого і ясного пляну. За словами вченого О. О. Котляревського, „в песі багато життя простоти й драматичности, все відбувається серед звичайних обставин, без заплутаних конфліктів, все повне української природи й гумору“. „Наталка Полтавка“ є дуже влучною відповіддю на „Козака стихотворця“. Вона не сходить зі сцени й до сьогодні.

Друга песа Котляревського „Москаль чарівник“ з мистецького боку значно слабша від „Наталки Полтавки“. Вона побудована на анекдотичному матеріалі світової літератури про хитру жінку, простого головіка та зайду москала. Тут статечна жінка чумака Михайла Чупруна, що поїхав чумакувати, залицяння до неї міського канцеляриста Финтика і зашого москаля, що ніби то чарами викриває негодя Финтика. Є тут деяка схожість з „Наталкою Полтавкою“, головню постатей Возного й Финтика, типів то-

дішнього розбещеного чиновництва, є також реальні типи з простолюддя. Та в цій песі менше українського кольориту ніж у „Наталці“, акція розвивається не так майстерно, діалоги не такі яскраві, деколи перевантажені ненатуральними розмовами (напр. про Йосифа Прекрасного між Тетяною і Финтиком). Моралізує не тільки москаль, виголошуючи повчальні промови — сентенції, але й Михайло і Тетяна, а навіть Финтик, що викритий москалем, обіцяє стати зразком моральної поправи й поуки. Хоч водевіль цей художньо слабший від „Наталки Полтавки“, то все ж таки написаний талановито, жвавий, без різкого фальшу й надмірної карикатурности. Це виходить дуже виразно, коли порівняти цю песу з тодішньою водевільною літературою. Не погоджувався з загальною позитивною оцінкою „Москаля чарівника“ П. Куліш, закидаючи йому нереальність у виведенні наївного чумака, бо, на його думку, саме чумаки такими не були.

Крім трьох основних творів написав Котляревський ще „Оду до князя О. Куракіна на новий 1805-ий год“. Це привітальний вірш генерал-губернаторові України, що був наслідником кн. Репніна; тут поет говорить про його працю, як губернатора України. Але й тут він виявляє гуманність, виступаючи проти „людоїдства“ поміщиків і хабарників, суддів здирників, жорстоких хижаків. „Ода“ не була надрукована за життя поета, а в 1949 р. у львівській „Пчолі“.

Значення Котляревського для

розвитку українського письменства велике. Він розпочав нову добу українського письменства, національного, і вплинув на творчість інших письменників, що любили бурлескний стиль, як Білецький-Носенко, П. Гулак-Артемівський, Порфір Кореницький, Степан Олександрів, Копитко-Думитрашков, Яків Кухаренко, почасті і Грицько Квітка та Євген Гребінка. Висловлювалися з великим піетизмом про Котляревського і Маркіян Шашкевич та інші члени гурта „Руської Трійці“. Творчим досвідом Котляревського як драматурга скористав до деякої міри і Т. Шевченко у своїй песі „Назар Стодоля“. Наслідували його і Василь Наріжний та Микола Гоголь.

Літературна критика творчости батька відродженої літератури оцінює його як великого мистця слова і добачає в ньому свідомого своєї мети сатирика й основника української літератури — М. Костомарів, І. Кошовий, П. Житецький, С. Єфремов. Інші ж, як П. Куліш та М. Євшан, не бачать у творчості Котляревського великого значення. Одначе літературна критика не поділяє їх поглядів.

Значення Котляревського для відродження української літератури оцінив Шевченко поемою „На вічну пам'ять Котляревському“ в році його смерті 1838. Він порівнює поезію Котляревського із співом соловейка на калині, називає його „праведною душею“ і визначає йому невмируще місце в нашій літературі словами:

Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;

Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!

З неменшим признанням висловився про поета Іван Франко в одному із своїх перших поетичних творів, в сонеті „Котляревський“ (1873):

Орел могучий на вершкуну
сніжному
Сидів і оком вздовж і вшир
гонив,
Він схопився і по снігу мілкому
Крилом ударив і в лазур
поплив.

Та грудку снігу він крилом
відбив,
І вниз вона по склоні камяному
Котитись стала — час малий
проплив,
І вниз ревла лявіна дужче
грому.

Так Котляревський у щасливий
час
Вкраїнським словом розпочав
співати,
І спів той виглядав на жарт не
раз.

Та був у нім завдаток сил
багатий,
І вогник, ним засвічений, не
згас,
А розгорівсь, щоб всіх нас
огрівати.

Століття появи „Енеїди“ нарід величаво відсвяткував у Галичині по різних містах, а у Львові перед урочистою виставою „Наталки Полтавки“ в Великому Театрі інсценізовано поему Франка „Великі роковини“, в якій великий артист Лопатинський був голов-

ною дівою особою. В поемі Франко, вже як зрілий поет, представив відродження української літератури під впливом Котляревського, значення творчости Котляревського для української культури.

Він закликає йти слідами Котляревського і спільними силами працювати для відродження батьківщини. В східній Україні не було змоги відзначувати так урочисто свята Котляревського, як у Галичині. Зате поставлення українською громадою пам'ятника Котляревському в Полтаві в 1903 р., куди царський уряд не хотів допустити українців з Галичини, і відслонення цього пам'ятника

стало величавою народною маніфестацією і сильно розбудило національного духа серед широких мас українського народу над Дніпром.

Використана література:

1. Твори Івана Котляревського, Петра Артемовського-Гулака та Євгена Гребінки. „Руска письменність“, І. Львів, 1904, 533+(3) стор.
2. Олександр Барвінський: Історія української літератури. II. часть. — Львів, 1921. 429 стор.
3. Микола Зеров: Нове українське письменство. Київ, 1924. 136 стор.
4. Отчетъ о двадцать-девятиомъ присужденіи наградъ графа Уварова. Санктпетербургъ, 1888. 375 стор.

Володимир Коломієць

Насунулись на серце, в очах коливаються
Сподівання і жаль доріг вечорових.
Незбагненна є сила в туманних дібровах,
Серпанкових дугах, що ген-ген розпливаються.

Мед, і трута, і зваба — ніщо не минається...
Ніби босими йду по стерні чуттями,
Ніби сніг випадає на думи гречаний,
І нове в повірях старих розчиняється...

О вітчизно душі... Все в тобі уміщається;
Од плачу немовлят — до шпаків, що засвищать
Поміж верб на дідівським простім кладовищі, —
Все в тобі і з тобою... Ніщо не кінчається.

Причащається зір і уста причащаються,
Очищаються думи, схилившись уклінно.
О мій краю, Вітчизно душі, Україно...
Причащається серце. І ніщо не кінчається...

Петро Андрусів: Зустріч гетьмана Івана Мазепи з Костем Гордієнком, 1968

Залізних імператор строф

У першу річницю смерти поета-вісниківця Євгена Маланюка

Точної дати смерти великого українського національного поета ХХ століття Євгена Маланюка мабуть вже ніколи не вдасться встановити. За газетними повідомленнями, мав він померти вночі з 14 на 15, чи вночі 16 лютого 1968 року. Власниця будинку помітила, що її мешканець кілька днів не забирає газет, покладених біля порогу, і викликала поліцію. Поет лежав на підлозі, можливо, вставши з ліжка, йшов до закутку-кухні в своєму однокімнатному „холостяцькому“, як говорив, помешканні, на Форест Гілл. Останніми роками завжди носив у кишені якісь ліки на серце, згадував про своє завіщення-заповіт... Сказавши коротко, коли б поет жив при якійсь родині, він напевно творив би ще багато років (дід поета дожив майже до 100 років). Але Євген Маланюк не міг жити при якійсь родині, на це не дозволяла його дуже індивідуалістична вдача.

Невідкличне сталось. Може сталося, як усе із земними — з волі Божого Провидіння, яке волило зберегти для нації, для християнської України кришталево чистого поета, імператора залізних строф, ерихонську трубу, трубний голос якої обертав мертвий попіл зга-

рищ України в животворний, плідний ґрунт. Збереглась вихідна пряма від Тараса Шевченка — Івана Франка — Лесі Українки через Євгена Маланюка до Василя Симоненка, до української національної поезії наших днів по обох берегах океану. Євген Маланюк залишився між живими, як поет-вісниківець, співробітник Вісниківської, чи, скажім, Донцовської Квадриги, поруч із О. Телігою, О. Ольжичем, Ю. Кленом, Л. Мосендзом та передчасно згаслим Юрієм Дараганом, якого він найбільш високо цинив. Зберігся Євген Маланюк — поет-вождь, який сказав:

Як в нації вождя нема,
Тоді вожді її поети.

Зберігся Євген Маланюк, який заявив:

Даремно, вороже, радій,
Не паралітик і не лірник
Народ мій!...

З живими навіки залишився той, хто суворо картав Україну, але з великої, найбільшої любови до рідного народу, і хто залишив нам, як заповіт:

Не хліб і мед словянства —
криця й крик!

Не лагдо Еллади й миломов-
ність:

Міцним металем наллята
безмовність,

Короткий меч і смертоносний
спис.

Щоб не пісні — струмок
музичних сліз,

Не шал хвиливей — чину
недокровність, —

Напруженість, суцільність,
важкість, повність

Та брондза й сталь — на тиск
і переріз.

Бо вороги не згинуть, як роса,
Раби не можуть взріти сонця
волі, —

Хай зникне ж скитсько-
еллінська краса

На припонтійським тучнім
суходолі,

Щоб власний Рим кордоном
вперізав

І поруч Лаври — станув
Капітолій!

„Маланюк це стихія могутньої
душевної потенції, пристрасного
темпераменту, боротьби, змагу і
гніву, поклик до перемоги і чин-
ности проти чорних сил зла“, —
писала в лондонському „Визволь-
ному Шляху“ з квітня 1968 р. зна-
вель нові української літератури
проф. Н. Геркен-Русова. Але во-
на ж зазначила: „Очевидно, що
все, написане тут на тему творч-
ости Є. Маланюка, стосується
лише до часу перед 1966-67 рока-
ми; з початком 1967 року неспо-
дівано у Є. Маланюка наступила
„зміна орієнтації“, коли (інтервю
в радіо, видруковане в „Укр. Ві-
стях“) він зрікся своєї приналеж-
ности до групи „Вістника“, запе-

речуючи сам факт існування такої
ідеологічної групи; коли він всту-
пив, як „член-основник“, до обєд-
нання „Слово“ в Нью-Йорку, коли
почав співробітничати в „Листах
до приятелів“ і в „Сучасності“, в
принагідних відчитках почав підно-
сити значення лише поезії совет-
ських авторів, особливо Бажана, і
майже замовчувати Квадригу по-
етів, своїх колишніх однодумців з
„Вістника“, вихваляючи натомість
ню-йоркську групу поетів-„модер-
ністів“. Скільки на цю прикру те-
му проф. Наталія Геркен-Русова:
про відхід Євгена Маланюка від
Євгена Маланюка, що намічувався,
напевно тимчасовий, бо в першу
чергу був викликаний закордон-
ним тиском. (Від Редакції Альма-
наху: з надрукованого нижче у-
ривку із „Щоденника“ п-і Є. Єнсена
читач довідається про рідного сина
сл. п. Є. Маланюка — молодого
інженера з Чехо-Словаччини, який
приїздив до Нью-Йорку, відвідати
вперше батька після 20-річної роз-
луки, і повернувся назад у кому-
ністичну країну, тоді під керівниц-
твом сталінського ката Новотно-
го...).

Самозрозуміло, давалась взнаки
й старість, і закордонний тиск, і
самотнє життя, з упертим „титу-
луванням“ великого поета „інже-
нером Е. Маланюком“, і тривога
за родину в комуністично-сателіт-
ній країні; і факт, що не було
кому роками видати збірки поезій
(аж мусів їти до згадуваної п-єю
Н. Геркен-Русовою старо-сюрреа-
лістичної групи в Нью-Йорку, щоб
вона йому видала малу збірку
„Серпень“...). Очевидно, такі „від-
кривання очей“ були насправді за-
тулянням очей ще фізично живого

дина енциклопедичних знань (якої однак, до співпраці в Енциклопедії Українознавства, здається, ніколи й не запрошували). Памятаймо, що ці слова про Нечисту Силу з великих літер, але й про Творця, написав Євген Маланюк в Америці, де просуваються різні ліберальні ідейки нових, бородатих і безбородих, „карлів марлів“ найрізноманітніших типів, безбатченків і чужинців у власній рідній країні...

Євген Маланюк визначив свою позицію — і мільйонів своїх потенційних послідовників, відносно гопакерії, малоросійщини, примітивізації української культури і української історіографії. У виданій „Гомоном України“ в Канаді „Книзі Спостережень“, т. I, він сказав: „Ударив грім 1917 року і прийшов іспит залізом і кровю, але іспитувати не було кого. Покоління, виховане серед декоративної русько - малоросійської „кумедії“..., покоління, що направляло свою енергію на розривання „соціальних і полових вопросов“ — це питання намульної „великої“ літератури В. Винниченка, — натурально прийняло революцію, або як кару Божу, або як нагоду причепитись до побідної колісничі „великоруських товарищей“...

Навіть тим, до яких мусів звертатись, щоб такі видати збірку поезій, так зв. „ню-йоркській групі“ з 50-літнім інженерським „молодим“ провідником, сказав у очі правду про запізнілий (бо вже М. Семенком та ін. давно відкритий і давно нами забутий) „сюрреалізм“ та бездумність, нігілізм і „безнаціональність“ у віршуванні: „Група“ може механічно розпа-

поета. Але Провидіння обрало само час склепити їх навіки — і залишити для національно-християнської української тисячолітньої культури Євгена Маланюка — поета-державника, духового Сина Тараса Шевченка.

У 1963 р., відгукуючись на смерть відомого американського поета Роберта Фроста, писав: „Знав він, що Природа дає нам найпростіший і найбезпосередніший звязок з Отцем всякої творчости — з Творцем. Надто вона дає нам витривалість, силу і щит в боротьбі з Нечистою Силою, яка чим далі зухваліш, чим далі безкарніш, чим далі тотальніш охоплює і просякає сучасність... Це було те, що робить із Роберта Фроста живий **символ** і вимовну **осторогу**“, — ці слова підкреслив сам поет-есеїст, великий ерудит, лю-

стись. „Брунька“ може замерзнути. „Квіт“ може стати яловим. Навіть плід може бути недозрілим, змиришавілим зеленцем. Бо мистецька творчість не є ані канцелярія, ані фабрика“ (1964 р.), а ще в 1957 році поет перестерігав: „Література є велика річ, але Батьківщиною вона бути аж ніяк не може, бо сама є дитиною Батьківщини й Нації“ (стаття „Юрій Клен“).

Залишив поет і велику осторогу для українців, як читачів, споживачів мистецького слова, і на поневоленій Батьківщині, і за кордоном („Книга спостережень“ 1962 р.): „Хай собі й далі „репортажують“ про функції й запахи власних залоз і думають при тім що творять „нове мистецтво“. Хай собі уважають Кафок і Джойсів, Еренбургів і Авдеенок за сучасних Гомерів і Шекспірів... Для сильних це буде скороминуча хвороба, для слабих — вигідний спуск у небуття“.

Щоб перемогти — треба бути сильним.

ген Маланюк:

Ось — блиском — булаву
гранчасту
Скеровую лише вперед;
Це ще не лет, але вже наступ,
Та він завису роздере!..

НА ПОГРАНИЧЧІ ПОЕЗІЇ І МУЗИКИ — ШЕВЧЕНКО І ЛИСЕНКО

(Даний текст — це доповідь сл. п. Євгена Маланюка, яку він майже імпровізував у Літературно-Мистецькому Клубі в Нью Йорку, 3 травня 1963 р. Доповідача представив тогочасний голова ЛМКлубу скульптор Сергій Литвиненко. Частина доповіді записана на магнетофонній стрічці. Текст переписано точно, за виключенням кількох вставних речень, типу „так би мовити“, або „сказати б“, що

досить часто повторювались. Публікується вперше. Копія тексту передана до архіву НТШ.)

**

„На тему природи мистецтва написано безліч книжок. Особливо в найближчій нам, розвеселій, „ядронно-кібернетичній“ сучасності. Для кожного, хто ще не втратив здібности спостерігати і міряти, очевидно, не гумовою, а

Євген Маланюк у Західній Німеччині,
1946 р.

справжньою мірою, ясно, що всі мистецтва обертаються нині на певні канцелярійно-бюрократичні установи, своєрідні індустріальні фірми, де триває, так би сказати, безперерійна продукція. Гасла і девізи бувають різні: від соцреалізму до бестселерізму, від рекламового супернатуралізму до не менш рекламно-сюрреалізму, від нудно-урочистої какофонії епігонів Стравінського до пісного коктейлю з Равеля і Бені Гудмана. Але результат є той самий. І царина справжньої творчости звучується і маліє з майже суперсонічною швидкістю.

Та я не песиміст. Бо хоч на наших очах іде тотальне витреблювання Духа Святого, то вільно припускати, що та робота є марна, і Святий Дух, яко третя іпостать Господа Бога, знищений бути не може.

Треба пережити цю добу, і як не ми, то наші діти і внуки узрюють побідний поворот духовости і побачуть знову творчість і мистецтво на належнім їм місці. Бо це є також природня потреба людської душі, як і релігія. Проминуть канцеляристи і роботи, імітатори і швіндельмени, різноязичні голівудці і навіть нобелівські лавреати останніх літ, залишаться дві потреби: потреба творчости і потреба ту творчість одержувати і сприймати.

В справжнім мистецтві завжди є присутність якоїсь невідомої магії, яку, зрештою, відчуває кожний. Цей пейзаж, ця музична фраза, цей рядок віршу, навіть ця будова — або вдаряють, як електричний шок, або залишають мене байдужим, неутральним. В цім і полягає магічна таємниця мистецтва, що мимо десятків тисяч важких томів, дослідів і аналізи, розумовій аналізі таки не піддається, принаймні до глибин своєї істоти. Великий чеський критик Антін Шальба називав це тьмяним ядром творчости.

Хай це не перешкоджає нам, в міру обмежености нашого розуму, ту аналізу все ж перепроводжувати.

В кожному справжнім творі мистецтва, яке б статичне воно не було, є завжди пульсація живої істоти, є рух, є ритм, є своєрідна мелодія, є музика.

Колись один із поетів-мислителів і дослідників на Сході Європи побудував був цілу схему, чи систему, яку він назвав „редукція“... (неясний запис), — „приведення до музики“. Отже, в його системі прaosною кожного мистецтва

єсть музика, в розумінні, може, не так точному цього слова, як може в переносному значенні, в образному. Почавши від музики, де матерія відіграє найменшу роллю, бо матерія єсть звук, нота, приходиться він до поезії, де вже зясяється слово, явище більше матеріальне; потім переходять до пластики, де є фарба, глина і, скажім, мармур, уже явища більш наявно матеріальні, і нарешті архітектура, де матеріальний складник відіграє вже значно більшу роллю. Але цей елемент музики — він протинає, він єсть праджерело, він єсть то, що надає цю пульсацію і цей рух життя, що впроваджує, так би сказати, твір, надає йому певної динаміки. Це єсть душа кожного мистецтва.

Отже, коли прийдемо до тих двох родів мистецтва, які стоять в його системі поруч себе, значить, поезія і музика, то (побачимо, що) вони мають між собою дуже багато спільного. Це, передовсім, ритм, який наявний в обох. Є і спільність походження цих двох мистецтв, бо наскільки сягає наша дослідча можливість, то правдоподібно постало це все ж таки з пісні, і те, і те, і складовими частинами було і слово, і звук. Це було матеріалом цих обох, спільних, споріднених і безпосередньо за собою ідучих родів мистецтв.

Що раніш постало: звук чи слово? Про це існують різні теорії. Як постала взагалі пісня — також може бути дуже багато різних припущень. Це могло йти від звичайного жесту, від праці, яка потягла за собою певний ритм, від почувань радості, зрештою, від танцю. Переважно в області нау-

ковій, наукового аналізу, існує таке припущення, що в давнину слово домінувало над музикою. Але пізніш музика через речитатив, мелодію якби починає панувати над словом.

Зупинимось трохи над словом. Слово — це не лише звук, а також і серце, і в цьому є велика різниця, яка переходить і в різницю поміж цими двома родами мистецтва. Бо слово, воно перш за все стало комунікативним середником, воно завше має тенденцію зробитися звичайним словом-терміном, словом-поняттям. Але, як слухно хтось зауважив, що той прашур наш, який грім назвав „громом“, уже був поетом, бо сполученням цих звуків, цих букв він уже дав образ цього явища природи.

Треба припускати, що довший час особливо, — я думаю, що це вже в середньовіччі було, а в 18 столітті під впливом народження раннього раціоналізму, — слово дійсно мало ухил в сторону терміну, слова-терміну, слова, як раціонального поняття, де була точність назви даного явища, чи даного предмету. Дуже характерично, що такий відомий англійський поет Орлідж, сам людина перелому століття, 18—19, дефініював, наприклад, вірш, як „ліпші слова в ліпшій порядку“. А ось вже в половині 19 століття Гумбольдт — основоположник філософії поезії і слова, а за ним майже поруч наш великий Олександр Потебня, вони повернули сферу досліджень поезії і поетики, власне, до філології і повернули знову до музичної основи слова, до музичного праджерела слова.

Д-р Микола М. Аркас і Євген Маланюк у містечку Сі Кліф, Н. Й., 1963 р.

І поезія, і музика є самостійні, мимомо своєї спорідненості, мимомо того, що ми кажемо „дуже музикальний вірш“, або „дуже поетична музика“. Але все ж таки це самостійні мистецтва... Ви знаєте прекрасно, що дуже часто поезія давала надхнення для музиканта, для композитора, і навпаки, якийсь композиторів музичний твір давав надхнення для поета. Отже, є такий вічний контакт, навіть флюктуація поміж цими двома мистецтвами. Але все ж таки і поезія, і музика, строго кажучи, говорять різними мовами, і композитор і поет, скажимо, досить часто себе не розуміють, хоча навіть оперують дуже часто однаковими термінами, наприклад, дисонанс, консонанс, ритм, гармонія, мелодія і так далше. Тому, наприклад, візьму таке драстичне, загально відоме непорозуміння: ви знаєте, що головний твір Гете „Фауст“ надхнув француза Шарля Гуно на те, що він написав оперу.

Але ця опера, хто собі здає справу, чим єсть „Фауст“ в своєму задумі і в своїй реалізації у Гете, дуже мало спільного має з оперою (треба б, samozрозуміло, з „Фавстом“). Опера, так би сказати, позбавлена всіх тих елементів, може германських, які були в Гете, філософічної глибини цієї речі, і обернулася в дуже добре написану, прекрасну оперу, але все ж таки вона значно плитша, в порівнянні з тими проблемами, які поставлено в творі.

І так ми переходимо до явища інтерпретації і поезії, і музики. Поезію ми часто читаємо просто, не потребуємо, щоб хтось нам її виголошував на голос. Можна її читати, і увявити собі, і переживати всі ті компоненти, які єсть, адже і праджерело чи прасносна її музична, а дуже часто поезію хтось відчитує, інтерпретує її. І тут постає дуже цікаве явище. Наприклад, дуже часто (очевидно, просто з фаху свого, тому часто це

буває на коні театру), читають, скажімо, актори професійні. Це питання віршописьменникам в більшості не подобається, власне тому, що актор бере тільки сторону сенсово-термінологічну, я сказав би, раціональну оболонку слова, і тому дуже часто, власне, він не може схопити, не може відкрити, не може віддати внутрішню музичну сторону, музичну душу даної поезії. І на цьому (тлі), очевидно, можуть поставати різні непорозуміння. Тому, що слово у вірші, чи взагалі в літературі, в поезії — дає дуже багатий, дуже

широкий простір до інтерпретації: його можна і так, і інакше вжити, в тій чи іншій тонації, можна зовсім інакше інтерпретувати на голос ці речі. Музика є штивніща. Я не спеціаліст від музики, застерігаюся, але мені видається, що тому, що записана певними знаками, які треба вміти відчитувати, вона "... (Дальшого запису не було зроблено з технічних причин; мова йшла про твори Миколи Лисенка на слова Тараса Шевченка, з підкресленням, що Т. Шевченко був геніальним поетом, але М. Лисенко не був геніальним композитором).

ІЗ „ЩОДЕННИКА“

(За згодою авторки Євгенії Єнсен)

„26. 9. 1964 р. Нью Йорк. — Гарний ранок. Вирішили поїхати до Аркасів... Радію, що їдемо, бо можна буде піти у той гарний скверик. Таня залишилась, має вчитись. Є. Маланюк подзвонив ще рано, чи нічого не змінилось, маємо зустрітись о 10 г. на умовленому місці. Приїхали точно на Мейн-стріт, п. Євген вже чекав; давно не бачились, питав про здоров'я і почуття. Помічаю, що схуд, але бадьорий. Пішли ще щось зісти, бо треба чекати на автобус майже годину.

На 12 г. були вже в Сі Кліф, М. М. Аркас вже чекав нас. Похлопячому радіє, зустрічаючись і вітаючись з нами. Леонід радий також, дуже любить Миколу Миколаєвича. Цікавимось їхнім новим помешканням, здоров'ям і всім іншим. Валентина Яківна зустрічає

нас радо, показує помешкання. Я не була ще у них після того, як вони переселились згори вниз (дешевше).

П. Микола радіє п. Євгеном і Леонідом, показує нові книжки, розповідає про свою нову працю „Чорномор'я“, яку думає закінчити через місяць.

За обідом жартують, як хлопчачи, п. Євген більше стриманий.

По обіді пішли над морську затоку. Береги стрімкі, покриті деревами. Чудовий осінній день. Присідаємо на дерев'яних східцях, що ведуть до самої води. Друзі не можуть наговоритись. Але поволі сонце, ніжний хлопіт і легенький вітерець, що переповідає деревам почуте й таке цікаве, заспокоюють, і п. Євген хоче поспати, а за ним і Л. Ідемо шукати відповідного місця. По дорозі сон роз-

Євген Маланюк (справа) з Леонідом Полтавою і його дружиною під час відвідин Арлінгтонського військового цвинтаря біля Вашингтону, весною 1966 р.

віявся. Дійшли до скверика, сідаємо на лавку, а перед нами розкішна панорама заливу, з маленькими вітрильниками. Краса ця, чи щось інше, — але темою розмови став О. Довженко. Леонід бачив багато його фільмів, бачив і ті, які потім були зняті (з екрану). Майстерно розказує про свої переживання і чітко малює найбільш маркантні сцени. Слухаємо захоплено. Після п. Микола хоче почути думку своїх колег і читає передмову до „Чорноморя“ (історія Чорноморщини). Вона довга, написана дуже цікаво, але кінцеві оправдання треба скоротити, з чим — за п. Євгеном, згоджуємось і ми.

П. Микола радий, піднесенний, і полились спогади за спогадами, жаль, що не було тейпрекординера.

Холод вечірній прогнав нас, чай нагрів, і ми мусили попрощатись із милими господарями... Повертались раді, втомлені і повні вражень, п. Євген запрошував до себе на коньяк...

26. 10. 1964 р. Нью Йорк. — Сьогодні мали ми гостей. До Є. Маланюка приїхав син, якого не бачив 20 років, і вони прийшли на вечерю. Дуже милий і розумний, добре орієнтується у всіх подіях. Говорили багато з Леонідом. П. Євген виглядав якийсь затурбований. Ходили ми всі над „Іст рівер“ (Бруклін, в районі „Грінпойнту“), щоб побачити панораму освітленого Мангеттену на другій стороні ріки. Світла будинків чарівними стрічками відбивались, коливаючись ніжно у воді. Було світло, тихо і приємно...

27. 10. 1964 р. Цікавий цей молодий чоловік, вихований за „залізною заслоною“. Їздив багато і бачив багато. Я розпитувала його про все: життя, відносини політичні, культуру, вигляд, психіку, а головню релігію. В Чехах відносно вільно. Щирий католик, буває кожної неділі на Богослуженнях. Здібний інженер, заробляє добре.

Хоче, щоб п. Євген (батько) переселився до Австрії, будуть мати змогу бачитись частіше...

9. 1. 1965 р. Нью Йорк. — Відвідали нас п. Маланюк і Лиман. П. Євген приніс китицю мімоз — улюблені його квіти, мені, і широкі вітаві з іменинами. Веселий був і дуже говіркий. Оповідав, що одержав листа, в якому синова написала, що коли нарешті зустрівся після 20 років син з батьком, на могилі дружини п. Євгена розцві-

ли фіялки --- в жовтні! Цей знак він розумів, як чудесний вияв радості матері з їхньої зустрічі...

20. 2. 1965 р. Нью Йорк. — Біля 5-ї г. приїхав п. Євген. Ми пообідали, поговорили. О 6:15 поїхали на сходинами нашого Відділу (СУА, 64): о 7 г. п. Євген має доповідь „Рильський на тлі доби“. Пані зраділи, побачивши пана Євгена, були такі, що сумнівались, чи він приїде. Доповідь п. Євгена зацікавила всіх, багато нового й вартісного почули. Після закінчення, дякували йому широко. Зустрівши знайомих, п. Євген затримався довше в нашій домовіці (в Укр. Нар. Домі на Мангеттені).

13. 5. 1966 р. Вашингтон. — Меонід має зсупроти сьогодні п. Євгена, приїде о 5:45. Свій виступ про І. Франка матиме в неділю 15-го. Радію, що удалось нам влаштувати цікавий вечір. О 6:30 зявилися дві постаті, два письменники і люди дуже химерних вдач, два дуже різні типи. Пан Євген дуже відмінний від всіх.

По вечері сиділи в садку, п. Євгенові сподобалось наше „поселення“. На всю широку грудь вдихав западне повітря.

15. 5. Поїхали до церкви на 11-ту. Я замовила панахиду по покійній матері і дружині п. Євгена, так, як він просив мене про це в листі. Перший раз була з п. Євгеном в церкві, і на правду тяжко висловити враження, яке зробило на мене його дуже побожне поводження.

Повертаючись, п. Євген уступив до своїх знайомих, а ми поїхали додому.

Леонід повернувся скорше з

праці і приготував ленту із записом музики на вечір п. Євгена. Поїхали туди скорше, щоби все налагодити.

Вечір пройшов цікаво, хоча сам п. Євген повинен був сказати більше про І. Франка. Читав його вірші дуже добре і їх вибір був непересічний. Люди сиділи ще довго і гуторили, п. Євгена забрали п-во Тимошенки до себе. Питав мене, чи не маємо нічого проти? Я хотіла забрати всіх наших судів після вечора до нас...

17. 5. Сьогодні Леонід вдома. Рано „порались“ в саду. П. Євген читав Грушевського „Історію української літератури“, жалівся, що, читаючи, зрозумів, скільки похибок зробив в одній із своїх праць. Вечором провели п. Євгена на станцію.

Лютий, 1968 р. Нью Йорк. — Помер п. Євген несподівано, на серце. Дуже нас заболіла ця вістка, бо якось наша гарна приязнь розбилась. Леонід непримиренний до всіх „реалітетників“, а пан Євген якось в останній час сповидно роздвоївся, це і привело до сілковитого охолодження нашої приязні з ним і Лиманом...

Жаль покійного Пана Євгена; дуже жаль, чому не підійшла до нього, коли бачила на СКВУ, і він якось гей-би уникав.

Була в церкві св. Юра на похоронній Службі Божій. Так мало було людей і така скромна була відправа. На похорон не поїхала, жалувала потім, але ці вічні „обовязки“ не дали. Людей на похоронах було зовсім мало, казав Левко (п. Л. Футала). Чому так скоро поховали? Багато людей не знали навіть про його смерть.“

Роля мистецької культури у вихованні

Одною з видніших подій української еміграції останніх років був Світовий Конгрес Вільних Українців, що відбувся в листопаді 1967 р. в Нью Йорку. В рамках того Конгресу відбулася 11 і 12 листопада і Світова виховно-освітня сесія. В часі першого пленуму, після вступних формальностей розпочалися наради т. зв. дискусійною лавою п. п. „Наука й виховання“, в якій виступали окремі доповідачі: д-р В. Янів, Франція, говорив про релігію і виховання, д-р М. Антонович, Канада, про культуру й виховання в загальному, мгр. С. Ціпивник, Канада, про психологію виховання; мистець Петро Андрусів, ЗСА, про вплив мистецтва на виховання, д-р Б. Стебельський, Канада, про координаційну дію науки на виховний процес.

В звіті про „дискусійну лаву“ поміщено слідує пояснення: „Тому, що українська культура, якій була присвячена окрема дводенна сесія в Торонті 1964 р. лягла в основу проекту Української виховної системи, організатори СВОС уважали за потрібне вернутися ще раз до цього основного питання в формі короткого з'ясування його дискусійній лаві п. з. виховно-освітня сесія і самий Світо-

вий Конгрес Вільних Українців, в рамках якого та сесія проходила, в рамках якої та сесія проходила, не були випадковою великою паралелею до тих подій, які мають місце в окупованій Україні. В осередку тих подій є безустанна і вперта боротьба свідомих своєї національної окремішності одиниць за суверенність культурних традицій свого народу, які московський комунізм намагається усіми засобами знищити.

Окупант добре знає, що культурні традиції народу є постійним джерелом його сили і без знищення основних форм тої культури він ніколи не зможе вповні політично підкорити окуповану країну. Саме впровадження конституційної зміни на комуністичний лад також не забезпечує того підкорення, як бачимо на прикладах з Югославією й Альбанією. Не може його забезпечити навіть виховання цілого покоління громадян методами комуністичних доктрин, чого доказом є цілий ряд процесів над молодими культурними діячами в Україні.

Духово-культурна окремішність силою атавізму відроджується несподівано й спонтанно, як легендарний Фенікс, навіть тоді і там, де позірно залишилися лише по-

пелища по колишній культурній пишноті народу. Навіть дрібні фрагменти розбитої святині духової культури мають чудодійну силу відроджувати й вирощувати нові форми духового життя. Тому не є випадком, що окупант чи протеговані ним режими, мають постійний політичний клопіт з поневоленими народами через непокірливе відроджування елементів національної культури.

В Україні русифікаційній політиці москалів спротивилися не суспільні чи політичні діячі, не мілітарні сили, але безстрашні поети, письменники, науковці, мистці, мистецтвознавці, літературні критики — усі народжені вже за Сталінських часів і виховані в атмосфері комуністичної доктрини. В Польщі університетська молодь зірвалася до протестів тому, що режим зняв зі сцени театру драму найбільшого поета Польщі, Адама Міцкевича, „Дзяди“, яка стала національною святістю, що на ній виховалося багато поколінь поляків. Фермент і далі триває, про нього широко звітує польський еміграційний журнал „Культура“, видаваний в Парижі.

Тиск окупаційної політики Москви став нестерпний майже для всіх народів, які знайшлися в її обіймах в формі т. зв. сателітів. В найновіші часи дехто з них почав розпачливо вириватися з тих обіймів та усамостійнюватися від диктатури московської тиранії. Слідом за Югославією й Албанією пішла Румунія, а відважна постава чехів і словаків під проводом Олександра Дубчека здивувала весь світ і в Москві викликала паніку, під впливом я-

кої кремлівська верхівка вислала півмільйонову армію з літаками й танками, щоб стероризувати непокірних. Вони стероризували, але настрашити їх Москві таки не вдалося.

Замітним є те, що в усіх тих рухах спротиву найактивнішим елементом є молодь, яка виросла вже в умовинах комуністичної дійсності і кормилася доктринерством. На неї режим найбільше розраховував. Оскільки молодше покоління в сателітських державах могло ще мати деяку почву для відродження патріотизму — недавнє самостійне державне життя своїх народів, яких вікові культурні традиції спокійно розвивалися й передавалися з покоління в покоління, то духове відродження свідомішої частини молоді в Україні є явищем, яке заскочило окупанта і якого подібними мотивами не можна пояснити.

Державницькі традиції, спокійний розвиток культури, збагачування скарбів духовости українського народу — все це для української молоді було замкнене на сім заклятих замків московським „Кощеєм Безсмертним“, який пильно стежив за тим, щоб та молодь була вихована в дусі вчення великих чародіїв, Маркса, Леніна і Сталіна під пильним оком „мудрої“ комуністичної партії. З культурних традицій залишилося тільки те, що було потрібне для зовнішньої пропаганди і нешкідливе для контролю підлеглого народу в Україні. Твори письменників обережно цензуровано, де треба було — фальшовано, а життєписи так сфабрико-

вано, що Шевченкові, Франкові, Лесі Українці, Коцюбинському та іншим майже офіційно видано партійні квитки посмертно. Тим

про десятки мільйонів каторжан, гнаних з України в Сибір... Дитинство їх проходило серед глуму над українською культурою, по-

В. Боровиковський (1757—1825):
Аляканська Мадонна, катедра в Сітка, Аляска

молодим українцям, що прийшли на світ менш-більш після 1935 року, недавнє минуле залишило в спадщині спогади про трагедію революційних катаклізмів, про потворний, перфідно організований голод, який забрав понад сім мільйонів населення України, про руїну сотень історичних памяток,

бутом, мовою, навіть над українським мисленням.

Вони росли, мужніли, пильно розглядалися по попелищах рідної культури, думали й усвідомлювали, що воно означає те, що вони бачать, і що з тим усім наїздники чинили в імя брехливої „радянської“ конституції. Це зро-

змінення суті зрушило думку, наповнило серця любовю, соромом і обуренням. Колишні комсомольці з українськими серцями з безстрашною відвагою стають в обороні замученої вітчизни — України, рідної мови й культури. Це явище — вплив культури на формування світогляду в обставинах нелюдських переслідувань є безприкладне й геройство тих, які з повною свідомістю виступили проти канібальської системи, прийнявши на себе варварські наслідки, гідне універсального подиву.

Однак вони там, по тюрмах і каторгах, як і м тут, добре знаємо, що це глибинне душевне насичення геройством і самопоświęтою в українських діячів культури на рідних землях, як і в тисячах їх послідовників — ще не означає близької перемоги. Їх там є лише горстка активних в порівнянні з масою замученого українського населення, яке залякане постійним терором, не є в стані створити їм морального запілля, яке мають інтелектуали й студенти в Польщі, або уряд Дубчека й Свободи в чехів та словаків.

Те осамітнення вони собі ясно усвідомлюють, і тимбільше гідне подиву є їхнє геройство.

Проф. Зенон Зелений, відкриваючи Виховно-освітню сесію, правильно підкреслив, що на українську спільноту у вільному світі покладено відповідальність за продовження культурних традицій, за піднесення вартости української культури, за пропагування її в довірливому світі і за передавання її молодим поколінням українців.

Цілий комплекс порушених проблем у тому зауваженні може бути предметом критичної аналізи, якої центральним сенсом було б питання, які реальні можливості може мати українська еміграція для реалізування тих дуже шляхетних і вітальних завдань при одночасних психологічних перемінах, на які вона наставлена обставинами життя поза рідною землею? Відповідь на це питання переходить границі цієї статті і тому залишимо його тут, як форму мислевої рефлексії.

*

Тимчасом у нас багато явищ української культури, а мистецтва зокрема, постійно ще вимагає обговорення, а вивчання елементарних мистецьких проблем ще довго буде актуальне.

Тут хочеться ще раз пригадати, що нарід складається з різних суспільних верств, які своїми функціями доповнюють одні одних, уможливають правильні дії цілого національного комплексу. Годі сподіватися, щоб у цій багатоскладовій цілості всі її складники мали ті самі вартості і ту саму спроможність абсорбції культурних явищ. Деякі явища культури фолклорного характеру, або близькі до фолклору, стають доступні для ширших мас народу і задовільняють їх духові потреби, які, звичайно, не осягають надто високого рівня. В міру того, як пересуваємо увагу вгору до освіченої верстви чи то інтелігенції, абсорбція культурних явищ зростає і духові потреби підносяться понад той рівень, який спроможна осягнути

фолкльорна творчість. Це рівень сублімованої форми культури, більше ускладнених її явищ. На тому поземі інтелектуально-ду-

лення чи ліплення коників, оленів, фігуринок, в руках вишколеного різьбаря замінюється в скульптурні шедеври, які оздоблюють

Юхим Михайлів (1885—1935): „Садовина в Україні“, останній натюрморт, аквареля, 1934

хових вимог людини народна пісня і танкова музика перемінуються під рукою кваліфікованого й натхненного композитора в симфонію, оперу, балет. Народне різьб-

величаві державні залі, декорують площі міст героїчними монументами. Народне мальовило на склі, блясі, дереві чи кахлях в руках здібного мистця заміню-

ється в розкішні вітражі, в небувалої краси мозаїку чи в натхненну картину. Народна мудрість замінюється в культурну систему думання — філософію, а приповідки, перекази, співанки і скоромовки — в літературну прозу і в поетичну творчість, що здібні захоплювати й розпалювати душі багатьох поколінь народу.

Вікові надбання української культури в усіх її галузях досить значні. Це, позірно нормальне, явище є тим відмітне, що ту культуру нищили, як жадну іншу в історії, цілими віками не лише азійські орди, але й пізніші окупанти як Московія, так і Польща з далеко більшим варварством. Їз залежало і залежить на тому, щоб стерти з илця землі всі прояви духової окремішности українців, щоб приквітнути процес їх винародовлення, а їх землю навіки включити в свої державні комплекси.

Помимо тих варварських знишень, українська земля ще й далі багата в великі скарби архітектури й мистецтва. Хоч як маркантно всі ці насильства окупантів вказують на пряме повязання культури народу з політичною дією, уважніший обсерватор з деяким здивуванням помітить, що самі українці, як спільнота, до використання їх культури в політичній боротьбі за свою самостійність відносяться з наявною апатією, а дуже часто з браком розуміння суті цього питання.

Оскільки динамічна літературна творчість Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника та інших

досить виразно дійшла до свідомости великої частини українців та великою мірою оформила їх світогляд на переломі 10-го і 20-го століть, остільки образотворче мистецтво взагалі не притягає помітношої уваги української інтелігенції. Очевидно, це має багато обгрунтованих причин. Суть їх дасться вивести як із соціально-господарської ситуації, яка створила сучасну українську інтелігенцію, так і з тих психологічних перемін, які ця інтелігенція переживала й переживає досьогодні.

Помимо того, що двадцятье століття, зокрема після визвольних змагань, позначилося великими перемінами в формуванні свідомости українського населення взагалі, об'єктивні обставини були великою перешкодою в тому, щоб образотворче мистецтво могло сповняти в нас таку виховно-освідомлювальну роль, яку воно давно виконує в наших сусідів.

Автор цих рядків велику частину свого життя перебував поза рідними землями, наперед в центральній Росії (хлопячий вік 8—12 років), а згодом у Польщі, в Варшаві, де здобував середню й академічну освіту і там учився, і знає з першої руки, які елементи культури там уживалися як виховний засіб у формуванні світогляду громадянина, бо й сам був об'єктом тих впливів. А ще також тому, що образотворче мистецтво було і є головним його зацікавленням, тож вплив тієї галузі культури на формування людини був завжди в осередку його особливої уваги та джерелом різносторонніх міркувань.

Не будемо тут говорити про фахові мистецькі школи й академії, до яких йшла молодь з особливим наставленням присвятитися студіям мистецтва. Тут радше спробуємо приглянутися тому, як

ли свідомі історичного минулого, духової питоменності своєї нації та знали, за які ідеали йдуть її змагання. Тому той провід дбає за розвиток усіх елементів науки і тих духових виявів спільно-

Василь Григорович Кричевський (1872—1952): Графіка

образотворче мистецтво, поруч музики, театру, літератури доходило до пересічного громадянина-інтелігента, як воно на нього впливало і якою мірою формувало його світогляд.

Кожний розумний провід національної спільноти робить зусилля, щоб якнайбільше число її членів розуміли функцію складної системи тієї спільноти і бу-

ти, які її цементують, зміцнюють і запевнюють пошану в світі та суверенність на власній землі. Простіше сказати — в інтересі кожної національної спільноти є виховання якнайбільше свідомої й ідейної інтелігенції, без якої державна незалежність немислима. Держава мусить мати не лише уряд з усіма його керівними органами, але й провідну верству,

яка розуміє інтереси й потреби держави й народу та готова до всіх жертв для її добра. Та провідна верства здібна змобілізувати в разі потреби ширші маси населення і заохотити їх до чину.

Дбання про розвиток шкільництва, підтримування наукових заведень, опіка над культурою (архітектура, театр, консерваторії, мистецькі галерії, асоціації письменників, мистців, державні академії наук і мистецтва) є логічною konieczністю в житті кожного народу.

Члени тієї спільноти від раннього дитинства є постійно під впливом культурної атмосфери свого народу, яка шляхом науки у діяння на підсвідомість формує його світосприймання і його духову суть. Образотворче мистецтво в тому процесі виховання грає визначну роль. Наприклад, російська дитина виростала в атмосфері казок про Івана Царевича, про Кощея Безсмертного і Конька-Горбунька, які були ілюстровані найкращими мистцями в країні, як Білібін, в якого деякий час вчився і наш Юрій Нарбут. Згодом, коли приходив час на шкільну читанку чи підручники історії, географії тощо в тих книжках були дуже дбайливо добирали ілюстрації, які були репродукціями творів визначних російських мистців (між якими часто були і наші). Автор цих рядків до 11 року життя знав чимало імен тих мистців і їх твори, як Левітан, Білібін, Саврасов, Куїнджі, Васнецов, Верещагін, Рєпин, Самокіша та інші. Крім ілюстрування шкільних книжок,

видавці журналів систематично поміщували репродукції кращих творів малярства чи різьби, які часто навіть не були зв'язані яким-будь оповідальним текстом в журналі. На особливу згадку заслуговує популярний журнал „Ніва“ — який був багато ілюстрований подібними репродукціями. Ця постійна всюдиприсутність мистецьких творів у формі репродукцій, з одної сторони, знайомила загал з досягненнями російського мистецтва, а з другої — наповняла його духову суть особливим змістом і гордістю за свою культуру. Пересічний росіянин без труду вчислить ряд російських письменників, композиторів, важніші опери й балети, визначних мистців та їх твори.

Москалі знищили царат, вистріляли царську родину, завели комуністичний режим, але не виреклися своєї культури, традицій і здобутків мистецтва. Національними героями і далі є цар Іван Лютий, Петро Перший, Катерина Друга та такі провідники, як Потьомкін, Суворов, та ін. Поруч найновішого соц-реалізму світогляд сучасного росіянина і далі формує такі мистці, як Леїцький, Левітан, Суріков, Верещагін, Васнецов, Серов, Рєпин та інші. Так само, як поруч Хачатуряна і Шостаковича „руську душу“ наповняє музика Глінки, Бородіна, Муссорґського, Чайковського, Рахманінова, а в літературі залишилися Лєрмонтов, Некрасов, Лев Толстой, Достоевський, Пушкін та ін. Коли росіянин сьогодні так фанатично боронить режим, то він не боронить

Покровець-гайт з XVIII стол.

комунізму, він захищає російську імперію при допомозі комунізму.

Поляки не менше звертали увагу на стосування мистецтва в вихованні молоді і старшого громадянства. Там також шкільні підручники були старанно оформлені з частим використанням творів Коссака, Брандта, Хелмонського, Вичулковського, Мальчеського, Виспянського, Гротгера та Матейка. Твори тих мистців, як і інших, репродукувалися і поширювалися різними способами — в журналах, в кольорових поштівках, пляншами чи повнокольоровими вставками до календарів (С. Стахевича та С. Сриєньскої). Учень другої чи третьої класи гімназії

вже знав імена тих мистців і без труда міг сказати, хто намалював „Казаня Скаргі“ чи „Битву під Грунвальдом“. Твори польських мистців своїм особливим настроєм наповняли поляків невисловленим змістом духового піднесення і гордістю на свою культуру. Образотворче мистецтво в житті поляків грало всесторонню роль. Поруч доволі розвиненого станкового малярства і монументальної різьби, мистецтво в формі прикладної графіки та т. зв. стосованого мистецтва (польська штука стосована) входило в щоденний ужиток в постаїті модерної кераміки, мебля, жакардового ткацтва, килимар-

Ніл Хасевич (1905—1952):
Екслібрис — дереворит

ства і т. п., де дуже вміло використовували мотиви фольклору.

Пересічний польський інтелігент не є знавцем мистецтва чи спецом від культури, але в формування його світогляду ввійшло ґрунтовне знання польської літератури від Кохановського до Вежинського, непогана орієнтація в польській музиці та в образотворчому мистецтві. Разом з тим знанням перед його очима стоїть ясно духовна структура його народу та ідеали його батьківщини, які в тій культурі візеркалюються. Це знання дає йому силу аргументів, щоб обґрунтувати перед усім світом права свого народу на духову суверенність і політичну незалежність, як також дає йому силу віри в ті ідеали, за які він готов до найбільших жертв.

Переносячи нашу увагу на українську дійсність, можемо не

без слухності сказати, що в нас у багатьох випадках обставини дуже відмінні та що багато того, що можливе в москалів і поляків, в нас треба вважати тільки мрією. Перед тим, ніж махнути головою на це, може, й слухне твердження, подивімся, хоч побіжно, як у нас виглядали й виглядають ці справи.

Як ми уже пробували говорити при іншій нагоді, українське образотворче мистецтво як давнє, так і новітнє складається з поважного дорібку, в якому знаходяться твори великої сили й краси і в яких могутність душі українського народу виразилася в неповторних формах.

Та мистецька культура України, досі так мало використувана і так мало відома великій частині української інтелігенції, може й повинна виконувати велику виховну ролю як серед dorостаючої молоді, так і серед дорослої громади. Пересічний український інтелігент у порівнянні з польським чи московським, є іґнорантом у справах українського образотворчого мистецтва. При конфронтації в тих справах він на перших кілька основних питань не зможе дати відповіді. В наслідок такого незнання, поглиблюється почуття меншевартості і в висліді тратить не лише окрема одиниця, але й мораль усієї української культури. Чия тут вина?

Вину треба покласти як на об'єктивні обставини, так і на наше загальне занедбання в тих справах. До об'єктивних причин треба зачислити те, що майже 80% нашої сучасної інтелігенції в першому, другому, найдалше третьо-

му поколінні походить з селянських родин. А решта 20% — це зубожілі боярські чи шляхетські роди, яких важкі господарські обставини загнали в глухі провінційні закутини, куди не доходили навіть далекі відгуки того, що діялося в культурно-творчих центрах Європи чи хоч би в Україні. Цей стан — забитий дошками від усього світу обскурантизм нашої інтелігенції — з великим задоволенням підтримували політичні „протектори“, які окупували українську землю.

Для тієї частини інтелігенції, що вийшла з села, переключення світосприймання з позу сугестивного і стихійно-динамічного фольклору до сублімованих мистець-

ких явищ — не таке просте. Де в підсвідомості нема підґрунтя традиційного наслоєння нахилів, там зацікавлення мистецькими явищами не зявиться самородно. Але його можна збудити дорогою систематичного сугерування чи просто певною формою навчання про українську мистецьку культуру.

Українська людина, при всіх своїх недоліках обдарована вродженою вразливістю, інтелігенцією й талантом усестороннього світосприймання. Визвольні змагання в 1915—1920 роках і перша більша еміграція молоді інтелігенції в світ після змагань, відкрила вікно в Галичину, до якої ввійшло трохи культурно-творчого повітря з Європи. Впродовж останнього півсто-

Анатоль Петрицький (1895—1964):

„Інваліди“

ліття зайшло багато важливих змін в українському мистецтві, яке великою мірою віджило в Галичині завдяки батьківській допомозі Слуги Божого Кир Андрея. Він заложив Український національний музей у Львові, виховував стипендіями молоде покоління діячів української культури, особливо — мистців, та по-батьківськи допомагав всюди там, де йшла серйозна культурно-творча діяльність. Цей буйний період українського мистецького життя, який триває від листопадових днів 1918 року аж досьогодні, позначений чималими здобутками в усіх галузях образотворчого мистецтва як у Галичині, так і в центральній Україні.

На обрії українського культурного життя появляються імена нових здібних мистців, як Федір і Василь Кричевські, О. Мурашко, М. Бойчук, Ю. Нарбут, а в Галичині — П. Холодний, І. Труш, В. Крижанівський, О. Новаківський, в графіці — П. Ковжун та М. Бутович. В центрах Європи, де діялися в мистецьких рухах великі переміни, появляються молоді здібні українці, які згодом стають в авангарді модерних напрямків. З-поміж них набирають світового розголосу скульптор О. Архипенко, малярі О. Грищенко, М. Глушенко, В. Хмелюк, М. Кричевський та інші. Не станемо тут перераховувати імена усіх видніших українських мистців, які за останніх п'ятдесят років відзначилися поважними мистецькими здобутками в українській культурі. До них доходять щороку нові імена з наймолодшого покоління як на рідних землях, так і на еміграції. Це такий великий матеріал, що його в

короткій статті не можливо представити навіть самими іменами. Глянувши на загальну вікову панораму здобутків українського мистецтва, від княжих часів аж до сьогодні, кожний об'єктивний обсерватор визнає, що цей здобуток є імпозантно величавий. Зіставлення того культурного багатства з культурою інших народів переконає, що українське мистецтво нічим не менше й не гірше від інших, тільки воно інше. Але той же обсерватор легко помітить, що цей великий культурний капітал в більшості знаходиться в „замороженому стані“ і не виконує тієї ролі, яку він міг би виконувати“. Переважна частина української інтелігенції не знає навіть приблизного розміру тієї культури, не кажучи вже про те, що їй невідомі навіть імена визначних українських мистців як з минулої доби, так і сучасних, а вони, дуже часто, творили серед незavidних капіталів, мистецькі твори з думкою про майбутнє культури свого народу.

Тимчасом ворожа пропаганда і далі переконує світ, а частинно й нас самих, у тому, що Україна не має своєї культури, що українці не створили нічого в мистецтві та що українська спільнота не виростає понад рівень фолкльору і не здібна до будь-якого організованого, суспільно-політичного життя. Пересічний український інтелігент бачить виразно всю брехливість і перфідію такої пропаганди, але поза голословним запереченням, йому не вистачає знання власного мистецтва і не вистачає звичайних, простих фактів, якими він міг би доказати брехливість тієї пропаганди. Тому інтелігентові ніхто не

Софія Левицька (1874—1937):
„Збір яблук“ — дереворіз

дав наглядно матеріялу, хоч би в репродукціях, щоб він бачив, як та мистецька культура віками вистала, хто і що коли створив, словом, ті звичайні факти про культуру народу, не ввійшли в його знання і в його світогляд.

Він часто чує святкові фрази про те, що йому треба пишатися своїм народом, його духовістю й культурою, але одночасно його відомості про цілість тієї культури дуже неповні, а тим самим вони дають йому дуже хитку підставу до гордості за неї. На жаль, це відноситься до більшості нашої ін-

телігенції. Тих одиниць, які свою культуру розуміють, які вповні усвідомлюють важливість ролі мистецтва в житті народу, у нас відносно не великий відсоток.

Цей невідрадний стан постав у нас не з вини наших „воріженьків“, але в наслідок нашої власної збірної непередбачливості і з нашого легковажного наставлення до явищ культури, як до виховного чинника, що формує духовість української інтелігенції. В наслідок того постала — свого роду нейтральна зона між українським мистецтвом і її творцями

з одного боку, та більшістю української інтелігенції, з другого. Обставини нам не дозволяли на власні Академії мистецтв, на побудову величавих музеїв, на опіку над мистецьким рухом і т. д. Ми не могли здобути на — розкішно ілюстровані — кольоровими пляшми монографії наших майстрів, на видання спеціальних репрезентативних альбомів українського мистецтва як для виховного вжитку у власному народі, так і для зовнішньої репрезентації української культури в світі.

Але чи ми використали хоч би ті можливості, в яких можна було виконати чималу виховну працю, щоб краще познайомити український інтелігентський загал з українською мистецькою культурою?

Впродовж 50-ти років — багато журналів для дітей, молоді й дорослих надрукували українці в Галичині. А скільки шкільних підручників, скільки примірників „великих ілюстрованих“ історій України, календарів, видань ОО. Василя, НТШ, Рідної Школи, Просвіти і т. п., не рахуючи різного роду періодичних видань...

Ця загально-освітня праця, виконана у відносно короткому часі в Галичині, була дуже корисна й заслуговує на подив і признання. Культурний рух виховав кілька поколінь нової української інтелігенції та поширив ідейну свідомість в широких масах нашого селянства й робітництва, з яких та інтелігенція виростала.

При всіх своїх позитивах, цей рух грішив одначе великим занедбанням в ділянці популяризації українського мистецтва серед но-

вонаростаючої української інтелігенції, яка, будучи важливим фактором творчого життя спільноти, виростала без належного знання мистецької культури.

В такому стані заскочила нас остання світова війна і в такому стані ми вийшли поза межі рідної землі, назвавши себе політичною еміграцією. В країнах вільного світу, хоч у відмінних обставинах, далі продовжуємо видавничу діяльність, — друкуюмо журнали й книжки для дітей та молоді (кожна організація — окремий журнал), журнали для старших, популярно-наукові книжки, белетристику, поезію, регіональні збірники та альманахи різних інституцій і установ. В ті видання вкладається велику працю і старання за їх рівень, і виховну доцільність. Їх поява є плодом доброї волі та ідейності видавців і редакційних колегій.

Все це, разом з часописами, робить враження чималого руху. Рух цей є потенціальною виховним інструментом, що його наші ближчі сусіди та інші народи в світі так уміло використовують для свого добра. На жаль, ми цей інструмент не використали в минулому й не використовуємо належно тепер.

Мистецька культура і культура книжки органічно пов'язані від найдавніших віків. Колись у нас культура книжки стояла дуже високо й була взірцем для інших народів. Для прикладу вартує згадати Слово о Полку, Пересопницьке Євангеліє, перводруки Івана Федоровича, Острозьку Друкарню і т. п. Перед війною, друкарні у Львові, Жовкві, Станиславові чи Коломиї

мали добрих фахівців. В наших еміграційних обставинах, культура українського друкованого слова, а зокрема культура книжки зазнає великих недостач. Старі друкарі вмирають, а нові не прибувають. Палеографічні помилки, друкарська неграмотність, ілюстраційно-графічне убожество є щоденним явищем на нашому книжковому ринку. Тими помилками грішать навіть такі журнали, які є присвячені різним галузям української культури, книжки, програми офіційних святкувань, а то й деякі каталоги мистецьких виставок. Добре надрукованих журналів і книжок, які відповідали б вимогам правильної друкарської побудови, графічного оформлення та переплетної конструкції, є у нас щораз менше, а ті, що ще появляються, треба радше зарахувати до мелянхолійних виїмків.

Використання цієї активної — видавничої енергії для пропаганди української мистецької культури, як це роблять інші народи, зокрема

наші сусіди, не лежить поза межами нашої спроможности. Ці можливості не були використані нами не тому, що вони належать до утопійних мрій, але тому, що ми самі, як збірнота, не доцінювали належно виховно-політичного значення мистецької культури. Мистецьке виховання, крім посилення духово-патріотичних почувань громадян, витончує їх естетичні відчуття і підносить їх культурні вимоги. Неграмотно видана книжка буде їх вражати й вони не влучать її до своїх книгозбірень. Така реакція громади може примусити видавництва культурно оформляти книжки чи журнали та збагачувати їх тексти й ілюстраційні матеріали. Тоді стали б неможливими такі явища, на які натрапляємо, наприклад, у „Великій Ілюстрованій Історії України“ видання І. Тиктора, де, поруч непоганого ілюстраційного матеріалу (хоч погано надрукованого), поміщено неграмотні „ілюстрації“ як: „Тарасова ніч“, „Бій під Жов-

Андрій Сологуб: „Константинопіль“, аквареля

Юліян Колесар:

„Свати“ — графіка

тими Водами“, „Перехід реєстрових до Хмельницького“, „Переяславська Рада“ та інші. Видавці чомусь не усвідомлюють, що було б далеко краще взагалі не поміщувати ілюстрацій, ніж давати такі, які компромітують книжку разом з видавництвом. Подібних прикладів неграмотності багато теж і в інших ділянках нашого життя, де, з ґрунту здорові первні культури перейшли в наслідок невідповідного застосування в шкідливі форми та обнизили рівень естетичного мислення нашої інтелігенції.

Явища ті прибрали у нас такі розміри, що без основного усвідомлення їх суті провідними громадськими установами та без належної протидії, ніякі статті та резолюції мистецьких чи наукових організацій тут не допоможуть. Не допоможуть також хоч би й найтонші сформулювання т. зв. „Виховного Ідеалу“, якщо виховання українця на чужині не буде здійснюване на українських національних і культурних ідеалах.

Відповідальність за розвиток української культури на еміграції паде на всю українську спільноту в вільному світі. Справа української культури та українського мистецтва не є справою ефемерної моди. Культура народу є явищем позачасовим і завжди актуальним. Не зважаючи на втрачений час, справа ця ще не пропала і на неї ніколи не буде запізно. Коли хоч один юнак, чи юначка, хоч одна дитина, один українець старшого покоління читає українську книжку чи український журнал, тоді є ще час, щоб українська мистецька культура входила в його світосприймання.

Українська спільнота у вільному світі має об'єктивні можливості таку акцію здійснювати. Має міжорганізаційні представництва й установи — УККА, КУК, СФУЖО та останньо оформлену Українську Виховну Систему, Шкільні Ради, могутні забезпечені союзи, молодечі організації, українське шкільництво і т. п. Ця організаційна система є спроможна стимулювати

культурно-видавничий рух, при допомозі якого ідею ширення знання про українську мистецьку культуру можна з користю здійснювати. Матеріялів з культурної діяльності є багато й їх вистачить на довгі роки для всіх часописів і журналів, які видає українська еміграція у вільному світі.

На нашу думку, при УККА і при КУК повинні постати і діяти спеціальні мистецькі комісії чи ради, які на окремих засіданнях підносили б справи української мистецької культури, інформували б про актуалії в цій ділянці та про

культурні потреби української спільноти взагалі.

Коли в Україні --- в атмосфері терору і насильства — свідомі молоді українські інтелігенти безстрашно стають в обороні гідності рідної культури, традицій, української мови й мистецтва і за свою національну гідність віддають кар'єру та приймають муки на каторжних засланнях, то на нас, українських емігрантів, також спадає певний обов'язок і відповідальність за збереження нашої культури, яку там, на рідних землях, переслідує і нищить окупант.

КОЗАЦЬКА ЧАЙКА

У пониззі Дніпра
Зеленаво палали заплави,
Та війнуло раптово:
Побіля Олешків знайшли
Не скарби запорізькі,
А частку козацької слави,
Над якою намумом
Мовчазно століття лягли.

Кожну крихту землі
Обережно знімали ланцетом,
І стрункішим ставало
Майстроване тіло її.

Гордовито у кожному
Билось настійне:
Оце ти,
Що грозою літала
В заморські турецькі краї!

І спустили на воду,
І крапля не зблиснула в днищі, —
Не на день засмолили,
Не на рік, не на вік, не на два!
Ще злетіти б тут веслам,
І хвиля під нею заплеше,
І побіду пророчу
Дніпровий лиман заспіва.
Але сплять козаки,
Хоч у кожного біля правиці
Чесна шабля лежить

І земний наслуховує гул.
Їм вертають у снах
І чайки ці, і свист гаківниці,
І червоний Босфор,
І обложений грізно Стамбул

...На буксир її взяв
Стрекотливий дюралевий катер
Сіпонулася чайка,
Мов ранений птах без крила,
А коли їм дихнув
Неозоро Дніпровий фарватер —
Відірвалась вона
І сама, як легенда, пливла.

Їй правічним гіллям
Уклонялись вербові заплави
І глушили порти
Механічно-громовий розгін,
І підносили вище свої прапори
пароплави,
„Метеори“ крилаті
Раптово лягали на спин.

Хвилі бавились в барви
Червоні і сині, й блаваті
І причали вінчали
З минулим нових козаків,
І пливла величаво
Моеї відваги праматір,
Без буксирів пливла
Течією славетних віків.

**„АМЕРИКА“ — УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ ЩОДЕННИК
ПОВИНЕН НАХОДИТИСЯ В ХАТІ К О Ж Н О Г О УКРАЇНЦЯ-
ХРИСТИЯНИНА!**

„А“ маленьке

Е, вже нетерпеливиться мені. Ну чого настирились? Вибиратися мені з Нью Йорку до Чікаго на весілля ніяк не хочеться. А вони напосілися — прибудь, дорогим гостем будеш — і від них словами і не відпроситися і не відбитися. Прямо проточили голову благаннями.

— Та не можу. У мене в ту неділю в самого, здається, будуть гості.

— Не хитруй! — і один схопив мене і попровадив до столу з чарочками. — У тебе гості бувають раз на рік — та й то через якийсь випадок у хату забираються. Ну, погодься. Ушануй нас присутністю своєю.

Я ще почав якісь перешкоди вишукувати — та де там! — не відскіпатися. Засипали менен ще сильнішими упрохуваннями. Та ще й при тому погрожують, що коли відкажуся, — образяться навіки. Та ще й дивуються, що я, буцімто, умію так химородити. Та ж, мовляв, вони йїправо, хочуть небагато. Всього-на-всього дрібної послуги в мене випрошують — а я заноровився і не хочу вволити їхню волю.

— То як — не прибудеш?

— Справді ні...

— Як? — і я бачу їхні нерозуміючі погляди: „Як хтось може не могти на наше весілля зявитися!“ — Слухай, не жартуй. Не до речі так жартувати.

І цвіркають мені, що я і сякий і такий, і невдячний, і пихатий, і що мене не годні вже й пізнати. І вони добре знають, що на всіх святочних okazіях я сталий бувалець, а ось весілля найближчих друзів своєю привністю пошанувати відмовляюсь.

— Та відмовляюсь, бо не можу.

— У тім то й сук, що можеш. Не викручуйся! Ми вже всім нашим оповіли, що обовязково будеш — а ти ось що затіюєш — відмахуєшся од запрошень. Хочеш, очевидячки, нас перед громадою ославити.

— Та зрозумійте...

— Не хочем розуміти! Послухайся. Погодься. І чого надмусився, як гиндик на непогоду? Що тобі, неодруженому, баззатькові, важить сісти на літака — і майнути півтисячі миль до нас у гості. А весілля яке буде! А як за столом з тобою порозкошуємо!

І що ж — як я не відмовлявся, яку не давав відсіч — вони мене своїми благальними доводами все переєкривали.

— Невже тобі сумління друга не підказує негайно погодитись?

І хоч мені сумління вимовно підшиптувало цілком протилежне — я, щоб скоріше звільнитися від натиску упрохувань і докорів, врешті погодився.

— Гаразд!

— Не жартуєш? Забожися, що прибудеш.

— Ну, їйбогу, буду.

Їхні очі нараз розпромінилися, і всі стали без міри мене плескати хто по грудях, хто по плечах...

**
*

По хмарах стрибаю — але в них не провалююся, а лиш ноги доторкнуться — і враз відпружуються і підносять мене вгору. А руками хватаюся інколи за зірку — і тоді, на неї зіпершись, відштовхуюсь і далеко-далеко ширяю, перетинаючи безбережну небесну просторінь. І в душі мені радісно, а в очах — мерехтливо, і не розбереш, куди тебе несе і де ти, врешті, спинишся. Чи ба! Крізь хмару неначе щось знайоме вкмітив. Так, так, видається, що он і та левада, й поле, і той будинок подовгастий не чужі мені. Тьху, та що ж зі мною — який бо я забудькуватий! Та цей будинок — моя школа — школа, де більше як двадцять років тому я в свитянці задріпаній стільки щастя й горя звідував.

Та де ж мені тепер на хмарах втриматись — негайно шугаю униз — і прямо наставляюсь на шкільне подвір'я. Диви, спустошав і двір, та й сам будинок. Ніде ані душі живої... Ось та сама огорожа — хоч уже й дещо струхляв-

лена, розхитана! І ось-о східці, на яких я стільки разів висиджувався, і по яких, усе поспішаючи кудись, і наспотикався, і сторч головою не раз попозлітав... Зісохлися, здірявились від того часу, як я по них ходити перестав.

Прочиняю двері — в коридорі — ані шелесь. Он перша кляса, друга.. Шоста, сьома... Заходжу в сьому, бо вона найміцніше в пам'яті сидить. Тут уперше я її зустрів...

Ввійшов — і став — і сам не свій.

І полум'яний вранішній круг видобувся з-за садиби — і залляті рожевінню шиби сяйнули мені в обличчя — і в мене сльоза брикнуть. Ні, ні, не від сонця викліпую — це ж на мене жбухнули спогади. І це вони заросили очі.

І заверетенилося у несусвітній завірюсі проминуле... Ожило нараз — і я хотів був крикнути від щастя — але щось хрипкувато вивралось з горла — а далі чомусь утяло голос.

Дивлюся і беруть в полон, цілковито мною запановують і парти, і таблиця, крейда, і навіть вичовгана геть підлога.

Я із стіни відколупую для чогось кусник глини... А ось і моя парта — і я з неї на довічну згадку відриваю тріску, а тоді за неї й сів. І раптом захотілось упасти крижнем посеред кляси і лежати так повік.

— Парто ти моя дрягленька! Здоровенька будь! А, бач, я тебе ще й досі не забув! — і хіть бере не сидіти, а на неї, дорогу, прилягти грудьми або просто розпластатись у всю довжінь на ній. І

таки ліг, а тоді знову сів, уткнувшись чолом у дошки, так наче кланяюся чи їм поклони бю.

— Не віряться ні серцю, ні очам моїм. То це ти, парто, стільки разів обцілована в моїх думках, знов увіч переді мною? То це справді знову ми зустрілися?

Ось на ній краплисті жовті плямки — може це чорнило, що я колись розляпав отут, так із часом вицвіло?

Мацаю парту зсередини — наче, ті самі рубці. А ось збоку видніється моя робота — я колись викарбував тут ножем „Микола та Надія“ — і цей карб ще й досі зберігається.

Обводжу очима клясу — і наче хтось удмухнув буйне життя сюди — і бачу перед собою зібранину школярів. Миттю видалося, що тут зараз повно-повно дітвори. І безугавно чуються верески, оклики, пересміхи... І метушаться всі...

А це ж навпроти, отут, вона сиділа... Я вперше тоді до неї підійшов — а всі довкола нас у подиву стовпилися.

Вона мала, кирпата, а очі — темні кружала. І всі не вірили, що таке щось може трапитись. Я, обшарпаний, незavidний, насмілився до такої кралі підступити!

— Я — Микола.

— Ну то й що? Велика цяця! А я Надійка.

Розкотився дзвенючий сміх — і всі на мене позирали. І чого втупилися? Чого задзижчали усі разом як джмелі?!

— Коло неї упадаєш?

— Даремна справа. Ти для неї нуль без палички.

— Її рудий Гриць часто зачіпає. Вона йому до вподоби, а ти очима до неї стріляєш...

— Вона до тебе усміхається, а думкою до іншого лине.

Говорить, я знаю своє!

Вона згорнула на шию хустину — і її коси, пропахчені польовою свіжістю, схожі були на два жмути стиглої пшениці, що зійшлись на маківці до купи... Вона споглянула, і її обличчя скрасилося мною ще до того часу небаченою усмішкою.

Мене всього струснуло і впекло. Її зінки западають мені в серце. Ні, прозирають аж у душу. Я ошелешений. Вона вразила мене глибиною своїх очей, я просто засліплений їх сяєвом.

Я одеревів — а мій погляд казав ясніше за всякі слова: „Я увесь твій!“

А вона сміялася...

А оце тут, біля порогу, я хрумтливо наминав білий сухар. У інших у руках були цукерки — а для мене й він, сухар, смаковитим був, бо чогось іншого, коли я йшов із дому, рідко коли діставав.

— Не дуже то ти наїдайся, — вона.

Я закашлявся, бо мені сухар поперек горла став. Тоді саме вікна відчинили — і вітер почерез клясу перенісся — і моя розхристана сорочка надулася й залопотіла.

— Ти виглядаєш, як пузир. Хоч застєбнися.

— У мене, — заікаюся, виправдуючись перед нею, — у мене... сорочка скоро буде, як лялечка.

— І чубрину свою ти впорядкуй. Чубрина в тебе, як невлежана солома.

Я слиною, як лише можу, пригладжую волосся, а при тому й додаю:

— Як ти хочеш, — їй кажу, — я завтра чуб намащу олією — і він лежатиме гладенько.

А вона тоді на мене — блись! — і до мене ближче — і шушу мені: „Микольцю!“ — і мене всього в холодний під кидає.

— Микольцю, — далі шушкає, — зараз контрольна з фізики. А я нічогосінько не знаю. Я в тебе підглядатиму.

Ой, який я радий, що можу їй в пригоді стати! Підзирає і переписуй! Я й зошита свого тобі для зручності на кінець парти примошу...

А після лекцій вона мене пощці поплескала — а в неї долонька м'яка-м'яка, як крильце пташати.

— Я тобі віддячуся.

І побігла — лише гілки над стежкою загойдались їй услід.

Е, щось мені підшіптує — не відставай! І я чкурю за нею... Вигнався на вигін. Нема її. На порозі — нічогосінько не видно. Утратив її з виду. Піду до її хати...

Доходжу... Збоку, за вишнями, тримає вона за руку рудоволосого Грицька...

І зі злоти я чманію. Мну книжки і зошити. І мені світ, що ще хвилину тому вимальовувався чарівними рожевими кольорами, зовсім збляк, знебарвився. І павутиння із дерев, засрібнившись, мені очі застилає. І мені замерехтівся світ...

Іду спроквола, куди очі ведуть. Іду, а переді мною поколихуються віття — ні, то не віття — то я з горя поколихуюсь і не знаю, що з собою вдіяти...

**

Неквапливо, бож усе навкруги хочеться побачити — входжу у восьму клясу. Озираюся. Не змінилося майже нічого — хібащо все зістаріло.

І на порозі камяню, бо знову рояться спогади... Причувається гамір, а серед нього окремі знайомі-знайомі голоси...

О, думки, майте милість, не бурхайте, бо в мене мішається розум, і я зомлію!..

І вже ввижається зима. На вулиці вихрує. А сніг аж шкварчить попід ногами. А ми, школярі — підлітки, он там, насупроти таблиці, в кутку, укупці вистоюємо біля розжареного казана. Кляса нахолонула за ніч — і ми собі розігриваємось.

Аж тут — чи ба! — примічаємо через вікно — вона спішить. Я спраглим, хапливим поглядом впиваюся у кожний її крок. Бачу, в неї з холоду обличчя червоніється, а це ще більше надить мені очі. Ну й обличчя — хоч води з нього напийсь!

Хтось свиснув — це був наш клич до витівок — і ми рвонулись до дверей — і загородили їх суцільною стіною. Пересміхаємось — цікаво, як нашій кралі вдасться крізь нас прорватися... Аж ось вона. Я притаїв подих. Скімлить душа. Ой і потерпаю! Що станеться? Чи буде буря?

— Ану, лобуряки, розступіться, бо побю — вона, не задумуючись, пригрозила.

Хтось ухистився її вщипнути — і ось великі її очі ще побільшали — і вона пробоєм протискується в клясу, силоміць розпихаючи усіх, а потім бликає на мене — і наші погляди перехрещуються — і я німію. У неї заблищали сльози — та ось зінки враз прояснилися — і стали ще прозоріші та глибші.

І вона опановує собою — і в ту ж мить ляпаса дає одному, другому — і накінець мені.

— Я думала, — і нищить мене блискучими зінками, — що ти туг розумніший. А, виходить, що ти такий же дурень, як і вони всі.

О, вона мене не вдарила, а відбатовала ножом шматок серця мого.

Це неймовірно!

Мене хлопці драли за чуба, не раз шмагали на вулиці — і я часто комусь із них там же перцю всипав — це було серед нас таке звичайне, що цьому мало хто й дивувався. Але тут оце сталося щось зовсім не те. Мене нізачо огріла перед усіма в обличчя — хто? — вона. Та, до якої я всім серцем горнуся.

Грімкотнув сміх, і він мене ще більше розлютив. Помститися — але ж бо не на ній — їй кривдне слово навіть у думці не міг я зичити — помститися на тому, хто її вщипнув, а я за той нещасний вщип так неfortunно поплатився.

Де той винуватець? А він, хвалько, ще й пирснув. І я до нього зближуюсь, і мені злоба здушує серце, і я сичу: „Убю!“ І ми боками стукнулись і вовком один на одного вже зиркаєм.

Я, мабуть, мав страхітливий вигляд — вже один мій чуб наїжачений чого був вартий! — бо противник зразу й здався...

Він — навтікача. Але поткнувся в один бік — а хлопці його — штовх до мене, спробував у другий — і там його не пропускають: мовляв, не втікай, відбивайся.

І він тоді штовхнув мене у груди — і в мене в ту мить зродилася жадоба його розшарпати.

Але... я був зліший, а він міцніший. Я його кулаком — раз, а він мене — двічі.

І не на жарт ми роздрочились. Схопилися руками, а він переставив мені ногу — і ми обидва, покковзнувшись, беркицьнули долі. І ось уже перекочуємось, уже пороздряпували один одному носи. І не спиняємось — гайда далі!

Я його дубасю, він локшить мене — але я якось ухитрився і гульку йому під око примостив.

— Клопітливе діло — ця любов! — кидає він мені, і ми відхекуємось і відступаємо один від одного. — Ага! Приховуєш, що її любиш. Не приховаєш — видко, видко...

— Ти краще приховай он гульку, яку від мене заробив. Бо її щось дуже видко.

— А вязнеш же до неї! Впала тобі в око? Авжеж, що впала. Але не диркайся, а признавайся!

— Ну, а як і так — то тобі що з того? Яке тобі до цього діло?

— Ніяке. А по очах пізнати, що ти млієш, як її уздриш. Зразу ж за нею зором висліджуєш. Хіба не розпізнати, як ти сірими вслід за дівчиною водиш?! А вона ляпасами тебе частує. Оце така тобі віддяка.

Та вона на такого ошарпанця й дивитися не хоче. Рудий Грицько, увесь в новенькому, із нею водиться, а ти в канцурях до неї, ба, не пнися. Вона, голубе, з Грицькового серця вирватись ради тебе ніколи не захоче...

Я самопочуття втрачаю. Ще йому чуботруса дам! Задушу! Заколю! Куди ручку мою хтось запропорив? А ось вона. І я хватаю і йому приставляю до грудей.

— Прощтрикну! — кричу в безтямі. — Гостряком скалічу!

— Не прощтрикнеш, бо перо зломиться! — перед нами вона з'являється — і спокійнісінько відбирає в мене ручку. І великими очима кидає на мене так, що мені відразу відхочується битись.

Я стояв перед нею онімілий, знищений.

— То це не ти мене вщипнув?

— Я такого й в душі не мав робити.

— Бачу по твоїх очах, що кажеш правду. Це он той пташок — і на винуватця зневажливо кивнула головою. — І я б всипала йому оце гарячих — та не хочу рук гидити.

І вона — неначе така крихка, маленька, а така відважна — відійшла.

І всі затихли.

А я — я, що ось тількищо зі ллости-горя так розказився, враз роззяснівся-розпромінівся.

От ідвчина! Нічого їй не бракує: ані відваги, ані вроди — хіба що Бог трішки ростом її зобидив — але й маленькою вона непогано виглядає. Та від такої не одного ляпаса, а декілька можна стерпіти.

І на перерві я, її під ганком запримітивши, посміхнувся. Вона мій підсміх не лишила без уваги.

— Чого це ти?

— Згадав, як ти мене огріла. Ану удар ще — тільки, щоб ніхто не бачив.

— Досить з тебе й одного разу.

— А ти Гриця рудого любиш?

— Що ти з тим Грицем розносився, як циган з писаною торбою!

Я тішуся, що вона якраз таку відповідь дала. Вона, начебто, не підтвердила, а радше заперечила моему запитанню.

У мене жевріє надія... Я радий, радий — хоч не можу підшукати слів, щоб свої чуття Надійці висловить.

— Надійко, знаєш...

— Нічого я не знаю.

Дзвінок кликав у клясу — і ми на цьому розійшлися...

Я протираю очі. Думки відпливають...

Я до девятої кляси переходжу...

**

А тут вбився в пам'ятку травень у розпалі...

Лекція історії партії. Ми так розпозіхалися, що й спину нам нема. А дехто вже й куняє, дехто впивається дрімливими очима в розчинене вікно, а до мене вязовий листок завіявся з надвору — і влучив якраз на мою парту, і я почав зубці на ньому рахувати. А слова навчителя пролітали десь далеко поза нашими вухами — і до нас ані тіль-тіль вже не торкались.

Нарешті — рятунок Божий — дзвінок — перерва! — і ми всі зриваємось — і нас уже як і не було у клясі.

Я — на подвіря. З подвіря — на вигін, а він увесь-увесь процвічений. А там уліворуч на сонці яряться хліба, яряться і переходять у безкраїсть.

А над ними звисають, як сірі палянички, хмарки.

А трави стеляться під ноги, і я не йду, а по хвилястих пахощах пливу.

І розвівається під вітром моя чубрина. І тріпоче на хлібах колосся. А звідусіль співає, цвірчить, дзвенить, підпадьомкає. І від усієї цієї розкоші по мені дріж лихоманський пробігає.

Бо чую, як серце мое беться. І чую споконвічний степовий спів. І перешіптування поля...

Зі своїм товаришем я залюбки граюся в траві мячем. А кошлана нашим вигулюванням-вибрикуванням трава аж по пояс нам сягає...

І — несподіванка — серед квітів вона виросла — і птахи замовкли і хліба перестали шептатися.

— Микольцо, — вона, — зачуває серце — буде біда мені.

— Напевно з альгебри.

— Вгадав. Мене, передчуваю, до таблиці викличуть відповідати — а я ні в зуб, анічогісінько не знаю.

Я бачу розгублений вираз її очей — і ті очі помочі благають.

Та одне її слівце — і я рішився б усі ці трави витолочити, аж туди, до небозводу згодився б побігти — але за неї біля таблиці розв'язувати різні альгебричні премудрості ніяк не можу. Вчителька бо не дозволить. І тут ніякі наші школярські хитрощі в пригоді нам не стануть. Всілякі списування, передавання й переховування папірців у цьому випадку ніяк бо не по-

соблять. Хіба на папері повимальовувати великі цифри — і Надійці папір, угору висуюючи, показувати — але вона буде біля таблиці стовбичити, а я аж на третій парті — чи вона щось із мого мальовання з такої віддалі розчовпає?

А потім — як я можу папір угору виставляти, коли вчителька завжди не зводить із нас очей?!

Ні, треба якийсь інший порятунок вимудровувать.

І отож виважую в думках, що його робити...

— Придурися, що ти хвора — і прихопи книжки — й тікай до дому.

— Я вже три рази так робила — на четвертий не повірять.

Якраз при цих словах наш школярський пес на вигін вибрався. Я на нього бликнув — і в мене думка блиснула.

— Я, Надійко, настрахаю вчительку. І лекцію зірву.

— Як саме?

— Нашим Бровком.

Вона недовірливо похитала головою:

— Навряд чи вдасться.

— А я спробую.

Веду пса. І... насилу затягнув його до кляси. Заволік під парту. Умостив поміж ногами...

Почалася каторжна альгебра. Надійка вгадала — вчителька першою її до таблиці закликала.

І дивлюся я — і нехотячи сміх мене бере. Таблиця велика, чорна, а Надійка біля неї вовтузиться білявенька, маленька.

І я бачу, як дівча бідне нітиться...

— „А“ маленьке, — белькоче Надійка невпевнено, — „а“ ма-

леньке так відноситься до „бе“ великого, як „бе“ велике до „а“ маленького.

Всі посміхаються. А мені сміх із горем. Вона була справді отим „а“ маленьким — та ще й до того кирпатеньким, про яке, запинаючись, розповідала. Біля таблиці вона видавалася крихіткою, лялькою у чорній рямці — лялькою, для рятунку якої я б усе віддав, я б навіть самого себе не пожалів.

Я мну псові під партою вуха, щоб він урешті загарчав — а він, мов би мені на злість, як заскавулить — так ніби я із нього шкіру там здіймаю.

Вчителька страхнулася.

І з переляку сягнистими кроками скерувалась до дверей, цілком лишивши без уваги мою Надійку. А цього я якраз же й добивався.

— Що там? — і з острахом кинула очима попід партами. — Що за дивні звуки? Хто там?

— Тут пес, — і я нараз загикуватись став. — Це пес у нашу клясу прибулдився.

— Як прибулдився?! Ти його навмисне сюди завів!

— Ні, Даріє Василівно, він випадково зі мною сюди забрів. Вірте, не з умислом я його в клясу запровадив...

Я млію душею, а одночасно і радію, бож для Надійки таки спасіння наступило.

— А він кусається? — і у вчительки на перенісці трясуться окуляри. — Він злющий?

— Він, як дитятко, лагідний.

— То ти, — і вчителька не добере слів, як мене назвати, — ти... такий бешкетний. Ти здібний таке ще щось вчинити?!

— Я зопалу, повірте... Зопалу зробив дурницю.

— Он який з тебе вирискався розбишака! З такого, здавалось би, тихоні перетворився враз он у якого заводіяку! Ну, подумати — був наче безкебетний, недомекуватий, а прирозумівся все таки лекцію зірвати. Не абиякий же витівник! Я ж завтра батька твого сюди покличу!

— Даріє Василівно...

— Для чого це ти таке вчинив? — перериває вона мої благання. — Для чого?

— Не для чого, а для кого, — виривається в когось з хихотом. — Він це для Надієчки зробив.

— Для своєї любови! — хтось ще у вогонь олії доливає.

— Мовчіть! — гримнула навчителька. — Тут лекція альгебри, а ви про якусь любов торочите.

І вибігла. І зачинилися з ляском за нею двері.

І вже мені тут не до жартів. Тремчу. Вже уявляю, як завтра батько ременем шмагатиме. І в мене від хвилювання мов би запорошилися очі. Нічогісінько не бачу — все мені сіріє. Та ще й совість дорікає, що я так нагалабурдив у клясі. Вже сиджу, як на голках.

Коли... нахилиється Надійка.

— Не треба було, мабуть, Микольцю, такого затівати. Бачиш, якої ми каші наварили.

— Заради ж тебе, „а“ маленьке, — це вперше я до неї прозвисько вчепив, яке їй аж-аж як личило. — Для тебе, „а“ маленьке...

Вона потріпала мою чубрину — і я забув про все: і про те, що зараз улетить дирештор школи і вижене мене із кляси, й про те, що завтра я від синців, що обсядуть

мене від батькової ременяки, не знатиму де сісти. Про все забув. Я був щасливий.

**
*

Добрідень, десята клясо!

Чи ти знаєш, як розставатися з тобою було колись нелегко? З твого ж порогу ми вже у світі були розсипались...

Ні, ні, десята, я ще не забув, як наприкінці року навчального ми з тебе повиносили на коридор геть усі парти, а вікна, двері й таблицю обквітчали квітами. А до стін попричіплювали різного розміру і кольору плякати. Деякі написи на них ще й донині в пам'яті приборігаю: „Школо, жаль нам покидати тебе!“ „Тихо!“ „Не списуй, не підглядай!“ „Не балакайте!“ „Марш зараз же до таблиці!“

Так були прибрали тебе, клясо, бож ми всім серцем готувались до вечірки, останньої у наших шкільних життів.

Це вперше за довгі роки ми всі увечорі зібрались на погулянку у школу.

І вечір той вийшов на славу. Ми — в клясі, а за нами підглядає через вікна місяць уповні...

А Надійка стояла он там, посеред усіх. Та й, врешті, Боже, де ж інде могла вона бути?! У мене завжди вона мстилася в самій середині грудей — то як їй можна було тут де-будь притулитись?! Зрозуміло, Надійка була у мене і в усіх чисто на виду.

Стояла в білій сукні. Цвіт маку гарячого прихорошував з одного боку її шию. Ні, правда, вона була не згіршою за всіх царівен, яких вимальовували в книжках

— тільки царівни були розфарбовані, ненатуральні, а Надійка справжньо-розквітла та жива.

— „А“ маленьке!

— Що?

— Де ж вечірня зірка ділася?

— Погасла вже.

— І...

— Що хочеш сказати?

— Хіба тяжко домізуватися? Я люблю тебе.

Вона подячно зирнула на мене — і її зуби заясніли білиною. І мене всього прошибали голки...

— Люблю!

— Ти це вже мені не раз у записках згадував.

— А ти не хочеш цього слухати.

— Чому? Мені приємно все це чути. Від твоїх слів мені теплішає, — і вона злегенька засміялась.

— А мене, „а“ маленьке, оце чомусь жаром обкидало.

Ми стали осторонь від всіх. Між нами — нікого — лише місяць уповні. Я дозбираю усі найкращі, які знав, слова — і їх їй говорив і говорив — але горе! — всі вони не висловлювали й частини того, що в мене в душі для неї було зготовлено...

Як я нарешті вмовк, вона рухнулася.

— Що ж, — сказала, — напустувались ми вволю в школі — тепер кожний своєю стежкою в життя прямувати буде.

— А може наші — моя і твоя — стежки рядочком підуть? Як думаєш?

— Навряд. Про війну все скрізь говорять. Може бути так, що ми й розпаруємось навіки.

І вона повела в мій бік враз уже не веселими, а сумовитими очима.

— Ти уславилася, Надю, на всю школу своїми косами, — грайливо до неї мовлю.

— А ти своїм розбишакуванням.

Грає музика. Я з нею танцюю. А інколи її хтось від мене забирає — і вона з кимсь кружляє клясою, а я воджу услід очима. І я очима ось уже її оповиваю, схиливаю до неї, безперервно вкриваючи її розкішні коси поцілунками.

Я з нею тоді в мислях також кружляв...

Хилилося до півночі. Музика втихла, і ми стали забавляться у піжмурки. Як її очі завязали — вона спіймала свою подругу. А як мені хусткою закрили все лице, я шепнув їй згряча:

— „А“ маленьке, я наосліп не лише тебе, а й твою парту в коридорі віднайду.

— Щодо парти — то ти вже, голубе, жартуєш.

— А ось дивися.

Тримаючись долонями стіни, я вибрався із кляси. Я перемацав, здається, вісім парт — і лише почав руками по девятій шарити, як зразу ж і сказав:

— Це твоя! — і з лица хустинку зняв.

Вона сяjala.

— Як ти, Колько, не бачачи нічого, натрапив на неї?

— Серце, Надійко, привело мене сюди...

Вона забула, що на її парті, збоку, я колись забив гвіздок, на який час-від-часу начеплював записки їй — вона гвіздок забула —

але він з моєї пам'яті ніяк не міг згубитись. І по ньому, власне, я її парту сліпма без великого труду ізнайшов.

І памятаю... На закінчення вечірки заграли вальса, і дівчата просили до нього нас, майбутніх кавалерів.

Я тремтів, бо знав, що „а“ маленьке ось-ось підійде до мене. Я слиною чепурих свою чуприну. Я кулаком бив об кулак, я хрускав пальцями — я нервувався, нетерпеливився, очікуючи жаданої хвилини...

Але Надійка повз мене перейшла й запросила до танцю... рудого Гриця.

Я з кляси вийшов. І місяць уповні розплився на півнеба — і з нього спала одна-єдина прозора крапка на цю зрадливу землю...

**

А тепер, не гаючи хвилини, пускаюся в дорогу. Швидше, швидше до Надійчиної хати. Що, гублюся в здогадах, що сталось з Надійкою більше як за двадцять років, як я її не бачив?

Біжу... І виціловую очима стежку, якою ми колись разом до школи прямцювали... Відхекуюсь. Дивлюсь з любов'ю й здивуванням. І її хата й не її. Чи це я тут колись бував завсіднім гостем?!

Колись ця хата яка ж бо була вичепурена! І наче аж пірнала в вишні. А тепер... Подвіря позаростало бурянами. З огорожі стирчать лише стовпці. Колись візерунчасті віконниці вже вицвіли, поблякли. Вікна пообсувались, двері осіли...

Видко, що тут хазяйських рук аж-аж як треба.

Прислухався. І чую, як моє серце викалатує. Щойно пройшов дощ — і краплі з стріхи скапують і розбризкуються у калюжі. А з бурянів вже докучає півень — все безупинно кукурікає. І з заростей занедбаного саду первовічну пісню про любов висвистує якийсь крилатий пущверінок.

І мені чогось забажалося, щоб і краплі, і півень, і пташа нараз втишилися, спинилися — хай краще моє серце своїм бухканням оповістить тій дорогій, що в хаті, щоб вона на порозі появилася...

Чекаю і дочекатися не можу...

А сусідки, мене назиривши, побіля криниці нараз і позбиралися. І де вони такі взялися — всі якісь зморщені, з ямкуватими шоками. А на голови понавірчували хусток — хусток — і в них виглядають так, як справжні баби-яги, яким мітла давай — і вони на мітлах під хмарами літатимуть.

І всі поскилялися на цямбрини. Одні лушать насіння, інші вичавлюють і всмоктують із вишень сік. І при тому тарахтять, гармидерують язиками. І одночасно підстерігають мене колючими очима.

Я чую — бодай не чути — їхне бештання...

— Чоло він тут?

— Пометикуй гаразд, — і одна на мигах показує на Надійчину хатину. — Із дідька-зна звідки приволікся.

— Ага, доброзичливець знайшовся — мабуть хоче брати ту, що ним так помітувала.

— А та Надька он яка смиренниця! Бач, уже підхоплює нового жениха для себе!

— Та ж він віявся по світу. На невелике щастя вона й натрапила.

— Еге, нараджували їй піти за одноокого Степана — і намова не допомогла. Вона, ось видко, ждала цього з чужини.

Чую — дехто і за мене і за Надійку заступається:

— Та чого на них ви нападаєте? Він набайдикувався вдосталь, та й вона насумувалась, натужилась вволю. Хай собі сходяться.

— Думаєш, одружаться?

— А чому ні? Розрух, війна їх розлучили — і ось вони й зійдуться. А чому ж їм не зійтися?! Вона поганой слави вбереглася. Вміла шануватись. І він, здається, не вітряний. То чому ж їм не спаруватися?!

— Правда. Він нещасник і вона нещасниця — а подружаться і тягтимуть лихо разом помаленьку. І підживе її занехаяне хазайство.

І так усе одні обороняли нас, а інші гудили. І ось вже суперечниці криком одна одній доказують:

— Лицятися прийшов! Нічого з того не вийде!

— Вийде!

— Навряд. Йому понад сороківку — та і їй не менше. Отже — сухій вишні не квітчатися, старим парам не вінчатися.

Боляче мені усе це слухати. „Почманіли б ви від пліток!“ — кинув їм у думці лютя свою і підійшов ще ближче до хатини.

І так стояв... Скільки? Годину, день... вічність...

Вже й сусідки розійшлися, а її ніде не видко.

Нарешті...

Чи це справді вона, чи може лише зява?

В зеленкуватій, як недоспіле жито, вже не новій спідничині, в старенькій кохті.

— „А“ маленьке! Надієчко!
Кирпатонько моя!

І я одним духом підбіг до неї.

Уста її розтулилися — але слів не було чути. І в цій напруженій хвилині лише мені серце стукалось, а півень, пташеня і навіть стрибунці-коники в траві умовкли.

Вона ані рухнеться — лише під вітром замаяла її хустина.

— Впізнаєш мене?

Вітер посилювався — і в неї коси розвіялися і торкали моє обличчя. І мені хотілося, щоб вітер не втихав, і щоб її коси моє лице так торкали довічно...

Я видивляю очі в неї. І помічаю... Он пасмо біля скроні веться — майже таке, як і в наші шкільні роки. Але... Боже, скільки сивини в те пасмо вже понатрушувалося!

І осмутнілі, наче аж заплакані очі, як померхли. І колишнього гнучкого стану вже нема.

І журні думки мене оповивають: „Бідна, мабуть, немало скуштувала горя“.

— Впізнаю тебе, Миколо, — тужним голосом озвалася. — В тебе накушена чуприна, як і колись. Але ми обоє постарілись...

— Ти, Надійко, ні. Ти лише сивасті скроні маєш. І з тими скронями ти, хороша, аж ніби покращала. А в мене вся голова сивиною засіялась.

— Але тобі, Миколо, сивина наче і лицює.

— Говори. А, бач, „а“ маленьке, справдилися твої слова. Памятаєш — у десятій клясі ти казала, що війна розпарує нас. Так і сталося. Життєві дороги наші поперечилися — і ми на довгий час опинилися на протилежних кінцях світу.

Але вічно в розлуці нам не бути. І ми ось, чи ба, знову стрілися.

— Ти все за океаном був?

— Так.

— А я хати все трималася.

Краплі з стріхи все ще падали — і Надійка дивилася униз, наче і свої краплі з душі у землю додала.

Коли... двері трахнули — вибігло дитинча замузане, в льолечці у пасмугах. І на дитячій сорочинці то там то сям латочки видніються.

„Бідність звидусіль тут проглядає“ — мигнуло мені, і я хотів був хлопця на руки взяти — та він різко завернув і вюнко залетів знову в хату. І знову вискочив...

— Рипайся, Івасику, рипайся! Ти в мене до чогось таки дорипаєшся! — і Надійка притримала дитину, а тоді до мене звернулася: — Це мій пагонєць. Брикунець мій. Надзвичайний розбишака.

Мене вразило хлопчаче личико. Кого воно мені пригадало? Та ж з нього Грицькові очі проглядають! Хлопчина — викапаний рудий Грицько.

Хлопчик хоче, щоб мати його попестила, але вона на нього не звертає жадної уваги — і ось він уже на дерево пнетесь, опісля верхи сідає на палицю, нокає на неї, як на коняку, а бодилиною, як батоном, реп'їжить траву навколо себе.

Аж так підійшов до мене — і його цікаві, бистрі очі шарять по моїх руках — а в мене гостинця, на жаль, немає.

Я присів і беру його личко в долоні, а він мене бе, бе кулачком — і врешті з моєї вибився і на траву зі сміхом повалився.

— О, то ти такий міцний! — і підводжу його на ноги. — Та ж тебе нікому не збороти! Ну, ну, вставай, жартун малий! Жируеш і ніяк не нажируєшся, — і йому плескаю по животику. — Одинак, мабуть, у мами — тому й таким пестуном удався.

— Не одинак, — і Надійка відвела очі, щоб не зустрітися з моїми. — Там ще один у колиці підрастає.

І ясний день похмарнішав відразу для мене.

Мовчимо.

— Тяжко з двома раду дати, — вона.

— Вони на очах повиростають, помужніють. Не зглядишся, як дійдуть до зросту, і поміч із них у хазяйстві буде.

— Коли то буде...

Мене кортить дізнатись. І я не можу своєї цікавості затримати...

— З Грицьком одружена?

— Була.

— Помер?

— Розійшлися. Вірніше, покинув він мене.

— Як? Ви ж ще зі школи любилися.

— Він мене ніколи не любив. Попостояла я на цій вулиці й поплакала. Але він не повернувся. Пристав до другої. А тоді й ту лишив. Пізніше десь напився, побививня — і йому, п'янючому, скримцювали ноги вірвочками й завезли кудись. Так, так, не такої долі мені жадалося.

— І я для себе такої не сподівався. Я не думав, що опинюся в чужині. Чужина — найгірша мачуха. А ти, Надійко, певне думала, що я розкошую в чужих світах.

— Ні, я думала, що тебе взагалі в живих нема.

Я беру її руку — але вона її злегка відсторонює.

— Мене, Миколо, совість осуджує, що я з тебе так замолоду кепкувала.

Я не міг говорити. Я бачив її перед собою і снував утішні думки: „Хоч доля каверзна вирвала моє щастя в молодості — я його після довгої розлуки назад відобуду. Видко, що вона звідала горя — та й я не з щасливого келеха всі ці роки пив — отож позазнавали ми всього недоброго доволі — і тепер зійдемося і поберемося... Нарешті випала добра okazія — зараз і освідчуся...“

— Надійко! „А“ моє маленьке!

Скрадається у зелень саду сонце — і рожеві смугасті тіні стеляться навкруг.

Ранок. Початок дня... Можливо й ми почнемо новий день нашого життя...

— Надійко, я ще й до сьогодні люблю тебе.

— Молодість сплила, Миколо. Ми колись були міцні, невипрацювані — а тепер уже нас час звялив, скрутив.

— А ми ще борюкатимемось. Ми ще житимем. Для нас, як ми оце зійшлися, молодість знову віджила.

— Де там віджила! Туго тобі й мені в житті приходилось. Не виїнялось піти нам щасливою дорогою в життя. От наше життя й стопталось, і звялилося, і розколалося.

— Розумнице моя! Хай і розколалося — а ми спільними силами його склеїмо. Ми таки спаруємось,

зєднаємось. Хіба забула ти, як ми хистились он у тій леваді? А як я псом намислив зірвати лекцію? І памятаєш, як ти біля таблиці белькотала — „а“ маленьке так відноситься до „бе“ великого — і ми тебе відтоді „а“ маленьким називали.

— Не варт минулого згадувати. Давніше пішло — і йому немає вороття. Воно завіялось у яр — і там навіки спати вклялось.

— А ми його розбудимо!

— Не треба колишнє розворушувати. Воно зачерствіло, закамяніло.

— Кривдні слова говориш. Воно, Надійко, свіже. Воно лише пилом припало — і не більше. А ми той пил гарненько здмухаємо.

— Не треба. Я ж такою вередійкою була. Я з тебе сміялася, а тепер ти мене ладен узяти.

— Надійко, я не гніваюсь, не кривдуюся на тебе. Я люблю тебе. Щиро. Сильно. Я забув всякі образи.

— Ти забув — та люди памятають. І на нас все нападуть та на сміхи братимуть. І розбубнять про нас по всіх околицях.

— Вони вже й так бубонять — але на них я мало зважаю.

Впало з дерева зівяле яблуко — і Надійка на нього з якимсь таким жалем подивилась...

— Отак і моя доля впала, і дзенькнула об землю, як маловартий мідяний гріш, — і закотилась кудись туди, де її вже ніяк не відшукати.

— Ми її знайдемо. Покличемо — і вона відкликнеться.

Мені стискається серце, дивлячись на її журу-биду.

І я проймаюся до неї і жалем і ще більшою любов'ю... Нам же удвох так тяжко — чому ж одне одному не подати руку?! Удвох же легше пробиватись через життя буре.

— Бач, яка нам судилась доля, — вирвала вона мене з задуми, — Вона, Колько, та доля, мабуть, помстилася над нами за те, що ми замолоду такими нерозумними були.

— А ти віриш, Надійко, в долю? — навманці, отак, щоб якось врятувати розмову, поцікавивсь я.

— Вірю.

— А у сні?

— Як сказати. Тепер не знаєш, де сон кінчається, а де дійсність починається. Тепер усе змішується.

Хтось неподалік косу мантачить, і коса дзвенить по-рідному, по-шкільному, по-колишньому.

І лящить мені у вухах із виспіву. Та як же не лящати, коли он ушукувалася на гілках пташня — і з щастя вигаласовує.

— Надійко, бачиш — птахи — парами, а ми розрізнені

Я їй хотів іще сказати, що я, блукаючи повсюди, насмутився, і що вона насумувалася, нажалкувалася, бо не таку пару собі вибрала... І ще хотів сказати...

— І я за тобою затужив, Надійко, — якось нехотячи, вирвалося в мене. — Я полоненик твій.

— Не ті роки, Миколо. Я не могу вже нікого в полон брати.

— Я відганяю роки. Скидаю з пліч тяготу десятків літ. Я кохаю тебе.

— Ми вже не ті.

— Ти з думки не сходила мені увесь цей час. Невже тобі самій жити не сутугувато?

— Ще й як!

— Поберемося. Я люблю тебе і, клянусь, не розлюблю ніколи. Я не баламут. Із чистим серцем звертаюся до тебе. Я хочу навіки з тобою поєднатись.

— Я мушу, Миколо, все розважити.

— Я люблю тебе! Нас було розділено, перегороджено морями, горами, долинами — але я всі перегороджі подолав — і ось дістався аж до тебе. І буду з тобою! Ти для мене понад усякі скарби...

— А які ж ти маєш скарби, що ти мене понад їх усіх вивищуєш? — і вона вже, кидаючи цей жарт, примирливо, доброзично на мене подивилась.

Я зніяковів. Вона мене спіймала. Я не маю жадних скарбів — але я не здаюся, я викручуюсь...

— У мене, „а“ маленьке, нема нічого. Але коли б ти була моєю — це був би для мене найбільший скарб у моїм житті.

— Так ти лише говориш. Чи тобі постарілу, згорьовану потрібно? Ти йди собі — і гарніших, повряджуваних позустрічаєш.

— Хай які й переякі мені зустрінуться — я на них не гляну. Я хочу тебе...

Вона поклатла руку на стовпець...

— Бачиш, на стовпець спираєшся. Прошу тебе — візьми мене — і спирайся краще вже на мене. Я твоїм натомленим рукам поміч дам. Надійко, ми постарілися, горя зазнали — і з того порозумнішали, полюднішали, сердечнішими стали. Я вірю, ми склеїмо життя...

— Не обманюй себе, Миколо! Ані в тебе ані в мене любови колишньої й краплі не зосталось. Все з часом перегоріло — і попів у грудях тільки бо й лишився.

— Ми попів oberжно розгорнемо — і як не знайдемо іскри любови в ньому — то бодай на жаринку дружби понатрапимо. І та жаринка нас живитиме.

— Дивно ти говориш. Невже я тобі не очужіла?

— Ти мені ще ближчою зробилась.

Чи пощастить упросить її? Чи змилосердиться хоч наді мною?

— Надійко, не відмовляй мені! Не зашморгуй щастя нашого. Я прийшов сюди іздалека. Вір, знеохотилось мені скрізь, окрім цієї вулиці, жити-бути. Я не зледащів. Я селянський син — працею не гребую. Разом буде нам некепсьько. Разом усе в дворі поладнаємо, повикінчуємо. Хату впорядкуємо. Дерев ще більше насадимо. І дітей виростимо...

— Чужих тобі.

— І наші будуть. О, як мені, Надійко, хочеться нарешті спинитися і оселитися! І до тебе душею притулитися...

— Ти думаєш, що пощастить нам гніздо ізвити?

— Почастить! Аджеж ми цю потаємність ще з школи в душі тримали. А так?

— Може. А скажи — поклавши на серце руку — не жалість примушує тебе зі мною побиратись?

— Серце мене принукує.

Я наблизився, вона не відступала. Я її схилився поцілувати.

— Сусіди дивляться! — стрепенулася вона. — І на язики нас обох підхоплять.

— Виховуватись з нашою любовю не годиться. Хай дивляться. А хочеш — гайда від твоїх сусідів повтікаємо. Запряжемо коней, дітей посадимо — і вдвоконь чкурнемо в інше село. Поженемо дорогою — аж земля дуднітиме. І одружимося там. Наллємо бочки оковитої, накличемо гостей, щоб вони за наше щастя все поспорожняли. І там — ми, що вже вишумілись, виказались, — тихо собі житимем. Ну, як Надійко?

Вона всміхнулася — майже так, як колись у школі. Тільки зуби вже колишньою білиною не сяяли.

Всміхнулася — і ламучим льодом захрустіла перепона, що нас відділяла.

— „А“ маленке!

— Миколо?

— Ще зараз одружимося.

— Ні. У цю неділю. Так закон велить — для щастя у неділю руки одне одному подати.

У неділю... І згадка, що в цю неділю — я ж слово чести дав! — мушу бути в Чикаго на весіллі, мене окаменила.

— Надійко, у цю неділю я з тобою повінчатися не можу. Я слово дав... Я маю в Чикаго, повір, інше весілля...

— Я так і знала, що ти зі мною лише жартуєш. Клянешся мені — а з іншою до вінця прямуєш...

— То весілля не моє, а приятеля... Надійко, „а“ маленке, почекай... Не вітчай від мене.

Але вона зникла в ранішнім тумані...

**

Сон покришивсь на скалки — і розсипався. Недавні чарівні привиди пухкішали, пухкішали — і розпадались. І ось уже зовсім їх не стало...

Я в стелю втуплюю очі... Боже, яка несправедливість!

Коли б це справді не весілля у Чикаго — я б своє щастя, за яким по всьому світу ось уже понад двадцять років видивляюся, бодай у сні знайшов...

А так....

О, навіщо той чарівний сон так немилосердно обірвався!...

Постійне надсилання датку до
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ФОНДУ
є доказом нашого розуміння великих завдань УККА.

Датки слати на адресу:
UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA, INC.
302 West 13th Street, New York, N. Y. 10014

Початки модерної української літератури

I

Епоха, в якій зросла й розвивалась т. зв. „Молода Муза“, тобто гурток галицьких письменників — здебільша осілих у Львові — які, кажучи словами нашого літературознавця Волод. Радзикевича (Укр. літ. XX ст. стор. 64) „спирали свою творчість на західно-європейських модерних літературних напрямках і нові мистецькі досягнення захід.-європейських письменників переносили на український ґрунт“, — ця епоха є сьогодні частинно призабута або до деякої міри несправедливо оцінювана. Ще й досі не діждалась вона повного монографічного опрацювання і за виїмком тут і там, по журналах розкинутих критичних есеїв наших критиків (Франко, О. Грицай, Євшан-Федюшка й ін.) або спогадів поодиноких письменників (П. Карманський, „Українська Богема“, Мих. Рудницький), членів „Молодої Музи“ чи т. зв. „Богемі“ — більшої критичної праці про „Молоду Музу“ в нас немає. Головною причиною, на нашу думку, цього недоліку є те, що „Молода Муза“ розгорнула свою діяльність в першому десятиріччі XX сторіччя, тобто 60 років тому (докладно 1907), а в 1914 р. почалась Перша світова війна. Твор-

чість письменників „Молодої Музи“, модерні напрямки цієї творчості, з уваги на брак перспективи потрібної до критичної оцінки, відсунули згадану епоху в тінь, а дальші воєнні події, визвольні змагання, упадок української держави й обезголовлення українського письменства московським большевизмом в 30-тих рр. нашого сторіччя — до речі, цього письменства, яке як формою, так і суттєво навязувало до творчості „Молодої Музи“ — все те не сприяло й не могло сприяти науково-критичному опрацюванню згаданої епохи.

До цієї головної причини долучились ще два інші моменти: 1. що модернізм української літератури, який почався 1900-тих роках був тісно зв'язаний із тодішнім західно-європейським модернізмом, а в гущі тодішніх захід.-європейських літературних напрямків ще й сьогодні дуже важко зорієнтуватись і 2. що ми під цю пору, навіть до деякої міри й поневолі є заражені советським підходом до минулого нашої літератури й ми часто робимо основну помилку у підході до літературних явищ; тобто, сьогоднішніми очима глядімо на минуле. Очевидно, такий підхід мусить довести до своєрідного спроста-

чення цілої низки явищ нашого літературного життя, а то навіть і до засадничих помилок. І тому, у 60-річчя повстання „Молодої Музи“ ми повинні приглянутись творчості цих наших письменників, які свого часу на нашому літературному ґрунті зробили справдішню революцію (хоч і безкровну) та наново ствердили безпосередній живий звязок української літератури із захід.-європейською літературою і знову підкреслили, що українське духове обличчя завжди було звернене до Європи, а ніколи до Москви. І тому не дивно, що цьогочасні згадки (і тільки згадки) на сторінках підсоветських посібників української літератури звуть творчість „Молодої Музи“ „затхлим багном“, „відорванням від бурхливої дійсности“, „втраченням звязку з народом“ і тим под. (Істор. Укр. Літ. К. 1957, II, 295, М. Степаняк „Поети Мол. Музи“, Ів. Гончаренко, Поезія формування укр. фашизму).

Коли ж ми приглянемося ближче середовищам письменницької творчости Галицької України 1900-их років, цього невеличкого клаптика України, про якого наш історик літератури і суспільний діяч Сергій Єфремов сказав, що „коли б не Галичина, то українство було б позбавлене голосу як окрема нація“ (Історія Укр. Літ., II, ст. 288-89) — то побачимо, що в цьому часі творчість такого літературного гуртка, як „Молода Муза“, була просто революційна й то як в поезії так і в драмі, була вона оригінальна, і патріотично-українська. Тому справедливо писав Франко про „Молоду Музу“: „Живе почуття дійсности, відраза

до шабьлону, пристрасне шукання правди в обсервації і вислові — ось що характеризує тих молодих письменників і велить нам покладати на них найкращі надії“ („Струни“, Антологія, т. II, стор. 229, Берлін 1922).

II.

Перш усього треба справити основну помилку, яку робили й роблять досьгодні усі наші критики й літературознавці: ідентифікування двох окремих літературно-мистецьких гуртків: „Богемі“ і „Молодої Музи“. Богема, чи радше богемісти (назвав їх так циганами французький письменник Міржер у своїй повісті „Сцени з життя Богемі“, Париж 1851 р.), це явище кожногочасне, тобто в кожній епосі, на означення групи мистців чи мистецько настроєних душ (студенти, актори, образотворці, поети) яких вибуяла індивідуальність велить ламати тогочасний порядок життя, не признавати ніяких обовязків чи зобовязань і бути незалежними, вільними, як у зовнішній формі ведення життя так і у виявах своєї духовости. Богемісти рекрутуються з усіх верств даної нації, а осідком їх є каварні, підрядні ресторани чи інші публичні льокалі. Ця циганщина — перекладаючи французький термін „Богем“ на українське, — є матеріяльно незабезпечена і хоч веде безладне життя, дуже часто є рушієм нових ідей і напрямків. Екстравагантність життя богемістів стягала й стягає сьгодні осуд на них і такий осуд читаємо й у Франка, коли він (очевидно тільки кількома рядками) згадує про „лі-

тературну богему руської молоді-
жи 1860-их років“ в середовище
якої попав був син Маркіяна
Шашкевича, Володимир Шашке-
вич „дуже гарний і симпатичний
талант, гідний стати обік свого
батька...“ (Нарис істор. укр. літ.
Львів 1910, стор. 165-6). Бо Бо-
гема, на думку Франка, це „круж-
ки веселих літератів і артистів,
що обік своєї штуки (мистецтва)
у вільних хвилях, яких у них зви-
чайно буває аж занадто багато,
займаються більше-менше ціло-
нічними гулянками та посиділ-
ками по шинках, каварнях“ і ін.
Іншими словами кажучи, Франко
відбирає богемістам всю можли-
вість творчості, а по суті воно так
повністю не було й так не є. „Мо-
лода Муза“ у протилежності до
Богемі (яка теж тоді існувала у
Львові) не була тяглим явищем і
за виїмком зустрічей у каварнях
була гуртком серйозних письмен-
ників, які хоч може вибуялою
своєю індивідуальністю наближа-
лись до Богемі, богемістами не
були. Правда, що деякі члени
„Молодої Музи“ належали до Бо-
геми (як напр. Степан Чарнець-
кий) і при гострій критичній ана-
лізі можна б у творчості Чар-
нецького дошукатись виключно
богемістичних ноток, але це ніяк
не дає нам права утотожнювати
„Молоду Музу“ з Богемою.

Черговою помилкою наших літе-
ратурознавців є твердження, що
до Молодої Музи належав і пись-
менник Богдан Лепкий. Богдан
Лепкий, хоч і брав часом участь
у сходинах Мол. Музи, але моло-
домузівцем ніколи не був і своєю
творчістю він є зовсім чужий мо-
лодомузівцям. Гро молодомузівців

творили: найбільш талановитий з
усіх Василь Пачовський, а даль-
ше Петро Карманський, Волод.
Бирчак, Мих. Яцків, Остап Луць-
кий, Осип Турянський, Степан
Чарнецький і Мих. Рудницький.

III

Сама ідея обнови українського
письменства початку ХХ сторіччя,
тобто видобуття його із баналь-
ности побутового реалізму, чи
радше етнографізму, в якому про-
сто загрузло було тодішнє укра-
їнське письменство, виникла в
1901 р. коли то на сторінках
Літер. Науков. Вісника, цьогочас-
ного „офіціозу“ нашої літерату-
ри, появився „Маніфест“ поета
Миколи Вороного (замученого
згодом большевиками) правдиво-
го герольда українського модер-
нізму. Цей „жрець краси“ — як
звуть Вороного в літературі
(1871—1942) побувавши моло-
дим закордоном, закоханий в ми-
стецтво (зокрема французьке) і
театр, у своїм Маніфесті перший
звернувся до наших письменни-
ків із закликem: „не годуйте нас
вишневими садками, соловейками,
перелазами, козацькими шарава-
рами і дівочими запасками, а дай-
те нам здорову, чисту поезію...“
Запрошуючи молодих письменни-
ків взяти участь в альманаху —
який згодом появився п. з. „З над-
хмар і долин“ — Вороний хоче,
щоб цей альманх „змістом і ви-
глядом бодай по-части міг набли-
зитись до новіших течій і напрям-
ків у сучасних європейських літе-
ратурах“, а щодо надісланих тво-
рів, то вони повинні бути хоч з
маленькою ціхою оригінальності,

з незалежною свобідною ідеєю, з сучасним змістом... де б було хоч трошки філософії, де б хоч клаптик яснів того далекого блакитного неба, що від віків манить нас своєю недосяжною красою, своєю незглибною таємничістю..." (О. Білецький, Твори, т. 2, Київ 1965 стор. 596—624).

Цього роду заклик-маніфест, це була просто атомовою бомба на це жабуриння, в якому, у переважаючій більшості застрягло було тодішнє наше письменство. І ця бомба вибухла саме в цей час, коли українські письменники захоплювались „оченьками-зіроньками“, козацькими шараварами „мов Чорне море“, любою розмовою на перелазі козаченька з дівчинонькою тоді, коли соловейко тьохкав, а ніч була така місячна-зоряна... Очевидно при цьому мусіли бути нарікання на нужду народню „сльози-перли“, „козацька помста“ на нелюбові, вірний друг козаченька „кінь вороненький“, „хатка в балці“, неодмінний гопак і гучний заклик до бою. Не думаймо одначе, що це була доба т. зв. побутового реалізму, ця доба започаткована ще Квіткою-Основяненком і в якій навіть переклади з античної літератури мусіли бути по українськи зетнографізовані, напр. (Зеров, Нове укр. письм. ст. 111-12) в перекладі Гулака Артемовського оди „До Хлої“ Горація, вислів „пора вже дівчині, що виросла для шлюбу „од нені одставать““ (переклад Зерова), по українськи звучав: Ой час теляточко від матки одлучити... — ця доба вже була давно минула. Це був час загину побутового реалізму на Україні,

кінець якого приспівив Микола Вороний своїм „Маніфестом“.

А саме в цей час Західня Європа переживала своєрідну революцію у формі кличів, розправ і палких дискусій на тему суті і цілі мистецтва. У Франції критик Фердинанд Брінетієр (1849—1906) обороняє свої три чинники творчости: індивідуалізм, проблему вищости письменника над масою і право вибору шляху творчости. Проти Брінетієра виступає Жіль Леметр (1853—1914), який зриває з догматистами й твердить, що критика може бути тільки імпресіоністична, особиста й моментна. А побіч них ціла плеяда письменників т. зв. парнасистів, як Бодлер, Рембо, Молярме, Верлен, Метерлінк будують символізм, новий світ, не на основі того, що ми бачимо, а згідно з правилами нашого глибинного життя, підсвідомих порухів, таємничого притягнення до цього незбагненого, яким є мистецтво. А у філософії, назустріч символістам йде Анрі Бергсон, який твердить, що кожний момент в житті є творчістю, ми безперервно творимось в цьому безпинному русі, яким є життя, а рушіями цього творива є інтелігенція і інстинкт, які колись були одно.

Таку ж духову революцію в останньому десятиріччі XIX сторіччя переживає і Німеччина, де гурток натуралістів ліриків видає збірку 1885 р. „Moderne Dichtercharaktere“, яка починається словами: Ми кличемо наступне сторіччя! („Вір руфен дас комменде Яргундерт“), таке ж кипіння бачимо у Швеції, щоб згадати тільки Августа Стрінберга,

завдяки якому шведська література входить в європейське письменство, таким же шуканням ідеалу визначається і норвезька література з Кнутом Гамсуном і Сінгрід Унсет у проводі. Не залишалась позаду й наша найближча сусідка Польща, де твориться така ж революційна літературна боївка „Młoda Polska“ із найоригінальнішим і найсильнішим візіонером, поетом-малярем Станіславом Виспянським (1869-1909).

Першою бомбою був заклик Вороного, але другою, сильнішою вже, було просто домагання:

Пісень давайте нам поети,
без тенденційної прикмети
без соціального змагання
без усесвітнього страждання
без нарікання над юрбою
без гучних покликів до бою
пісень свободних і безпечних
добутих із глибин сердечних
де б той сучасник горем битий
душею хвильку міг спочити!

І тут наступає, на нашу думку одна із зворотних точок історії української літератури ХХ сторіччя: у відповідь 30-літньому тоді Миколі Вороному виступає 45-літній Іван Франко, якого заболіло домагання Вороного, щоб поезія могла бути „без соціального змагання“, щоб в поезії, а в ширшому значенні літературі, хто-небудь „душею хвильку міг спочити“. Починається віршований діалог між Вороним і Франком, діалог повний поетичних образів, оригінальних порівнянь, в якому Франко відкриває один із своїх „секретів поетичної творчості“, психіку поета, стаючи рівночасно

в обороні епігонів цієї епохи, яка невмолимо відходила в тінь.

Поет — значить вродився
хворим

болить чужим і власним горем
в нього чутливість сильна, дика,
сольська арфа мов велика
що все бринить і не втихає
в ній кожний стрічний вітер
грає...

А коли втихне „вітрове дихання“ починається в душі поета „власних стун дрижання“, але й „на яві дразнить, сон тривожить“, „вертить докором, зло ворожить“... Як же ж ти — звертається Франко до Вороного — „Миколо мій дружеяко давний, ідеалісте непоправний“, можеш домагатись

щоб нас поети млоу крили,
рожевих пестошів туманом,
містичних візій океаном,
щоб опій нам давали в страви,
щоб нам співали для забави...

Це останнє найбільше заболіло Франка, бо для нього література була боем, а не „душевеним відпочинком“ не „співом для забави...“

І в цей поетичний діалог влючається цього ж 1901 р. молодий, 23-літній поет, згодом чільний представник „Молодої Музи“ Василь Пачовський своєю першою збіркою поезій „Розсипані перли“, тематика якої була дуже далека від цієї громадськості, що її домагався від поетів і в обороні якої стояв Франко, але формою вірша захопила Франка. „Це поет — пише Франко, — що незвичайно глибоко вслухався в мелодію нашої народньої пісні і нашої мови, що володіє технікою вірша, як ма-

ло хто у нас... вміє збудити **пожаданий настрій** і видержати його до кінця“... (ця збірка любовних віршів) „це не жадна абстрактна любов до людей, до народу, до покривджених та гноблених, це любов до гарних веселих панночок (але)... вони не що більше... як поетичні фігури, здатні авторові на те, щоб змалювати свій власний настрій...“*

Незалежно від цього, що Франко неправильно, якщо йде про любовну лірику Молодомузівців, утотожив поняття „любов“ і „еротизм“, але правильно схопив цей перший — якщо йде про тематику — і другий — якщо йде про форму, революційний клич Вороного-Пачовського, а згодом Молодої Музи, клич — відгомін тодішньої творчості Західної Європи, яка то творчість ішла двома шляхами: інтровертним — тобто доосередна творчість і екстравертним — відосередна творчість. Як Пачовський, так і Карманський чи Чарнецький є типними представниками інтровертної доосередньої творчості, тобто творчості, зацікавлення якої є постійно звернене на внутрішній світ поета, який майже завжди й дуже часто повністю є відверне-

* Але тут треба признати, що й сам Франко не цурався „настрою“: В щоденнику О. Маковея (Осип Криль, Із щоденника О. Маковея, „Жовтень“ ч. 2, 1967, стор. 6) під датою 20 червня 1888 р. читаємо: „З Франком і Ганкевичем spacerував я якось в липні та й говоримо, між іншим і о дівчатах. Франко радив нам щороку з іншою любитися. Враження -то наше (літераторів) багатство — каже він“.

ний від доквілля, якщо не чужий зовнішньому світові.

У доосередніх письменників, в наслідок творчого зусилля наступає екстаза, духове піднесення, чи кажучи словами дослідників мистецької творчості, **безкорисна контемпляція** (термін Канта), роздумування, яке не має ніякої користі, а то навіть і цілі поза особистим творчим зусиллям. Під час такої екстази, в **надпориві**, а то навіть і нестямі, предмет, який цю екстазу викликає, може бути дійсністю, а може бути уявою. Дійсність і уява до цієї міри зливаються разом, що в творчості письменника важко одне від одного відділити. Це письменники, які силою свого надпориву накидають дійсності свою уяву. (Едмонд Ростон, Сирано з Бержерок). Натяк на це маємо в низці історичних драм Пачовського, від „Сну української ночі“ до „Гетьмана Мазепи“ включно.

Другим з черги революційним переломом в українській, дотепер у своїй більшості описовій, із стандартними поетичними образами й порівняннями, ліриці, була музичність — мелодійність віршу, опертого на настрої — що врешті влучно схопив Франко. А що є з психологічного боку настроїв? Це хвилиний, довший або коротший, але **не постійно** триваючий стан, викликаний фізичними або духовими причинами, дуже часто неусвідомленими. Забарвлення цього духового стану буває різне, від найсильнішого активного до найнижчого пасивного, від найбільш радісного до найбільш сумного, песимістичного. Звук, за-

пах, почування, рух — все це має свій вислів, поет не дає образів, які б ілюстрували думку, він **думає образами**, у нього немає рефлексій — у нього є тільки візії.

І такими настроєвими візіями насичена символічно-натуралістична творчість Мих. Яцкова, — такими ж візіями є історичні драми слова (а не сценічні драми) Вас. Пачовського, побудовані на настроях, — такою ж лірикою, побудованою на найнижчих песимістичних, або найвищих волевих струнах настрою є лірика Петра Карманського.

І якщо йде про творчість Карманського, то він є одним з найвидатніших представників мізантропізму в українській модерній літературі. В одному з його листів до Мих. Рудницького читаємо:

... „Ненавиджу всіх, що носять на собі подобу чоловіка, бо чоловік найпоганіший звір. Я сам скотина, що стоїть далеко поза расовим псом чи конем. І ненавиджу себе за те. Зриваюся до лету, а не умію навіть крил розложити. Конаю в багні, а не хочеться викараськатися з нього. Докоряю людям за колтунство, а сам не інакший...“ (М. Рудницький, Листи П. Карманського, „Світ“ ч. 7—8, 15 липня 1925, стор. 4).

Тодішня українська критика, як пише Карманський у своїх спогадах „Українська Богема“ — хоч і де могла тільки „безчестила“ творчість Молодомузівців (Сергій Єфремов у своїй історії літератури творчість Карманського зве „пошарпаним обличчям інтеліген-

та ХХ в.“, Пачовського творчість це „порожнє кокетування вигадливою формою“, а в Яцкова „така мішанина крайнього натуралізму з крайнім також символізмом, що ніяк не розбереш“), але до деякої міри прощала їм і шукання нових витончених форм, і містицизм, і індивідуальність і навіть своєрідну антигромадськість, однак коли Степан Чарнецький і Василь Пачовський увели до української лірики повний зміслово-сти еротизм чи навіть, до певної міри культ тіла, тоді не тільки українська громадськість, але й українське жіноцтво запротестували проти цього. Цей напрямок запозичений від французьких богемістів декадентів — зовсім врешті логічний, якщо йде про підбудову настрою — враження, у французькому письменстві й французькому мистецтві мав свою передісторію, у нашому письменстві любовна лірика такої передісторії не мала. Еротизм тодішнього західно-європейського зразка — згідно з твердженням декадентів — повинен бути ціллю, а не засобом. Еротизм вивольє людину від насилля природи — твердили декаденти, а поет не може мати над собою ніякого насилля. Тільки еротизм дає настрій, враження, — жінка-подруга, мати, господиня це обекти еротичні, тобто вони нищать лет поета. І ціла низка тодішньої захід, літератури від Барбей д'Орвій починаючи через Бодлера і Даніель Ропса аж до Августа Стрінберга включно, йде цим шляхом еротизму, закінчення якого являється психопатична просто ненависть до жінок. Очевидно ні

один із Молодомузівців, зокрема найбільш еротично настроєний Пачовський, до цієї женоненависти не дійшов, але коли Пачовський у своїй збірці віршів „На стоці гір“ (1907) сказав до „української дівчини“ „я орел а ти плазун“, український жіночий світ не міг стерпіти такої образи: відома діячка українського руху, письменниця і публіцистка Константина Малицька написала в Літ. Наук. Віснику нищівну рецензію на цю збірку і закінчила її словами: не орел ти а когут!

Мораль української жінки була врятована.

Революційний підхід Молодомузівців не обмежився тільки до поезії (Карманський, Пачовський Чарнецький) чи до драми (Пачовський). Він теж збагатив сатиру (Луцький, згодом Чарнецький під псевдонімом Тиберій Горобець) він теж залишив своє тавро й на прозі (Мих. Яцків), а зокрема на історичній повісті, яка до цього часу ідеалізувала, в більшості історично-неправдиво, козаччину. Спокійний і зрівноважений по владі Володимир Бирчак, автор оповідань, відновляє у своїх історичних повістях, написаних на основі джерел і студій, українську княжу добу (повісті „Володимир Ростиславич“ і „Василько Ростиславич“), досі дуже слабо заторкнену в нашому письменстві. А творцем першої нашої модерної психологічної „повісті жаху“ являється Осип Турянський, автор описів терпінь і жажливих переживань в часи першої світової війни. Мала „Молода Муза“ своїх епігонів (Сидір Твердохліб, Франц

Коковський і ін.), — на творчості, чи може радше на революційних кличах „Молодої Музи“ зродились ще й досі як слід недоцінені критично-естетичні есеї Миколи Євшана-Федюшки, (1910-ті роки), який гостро виступав проти народництва в літературі, підкреслюючи мистецьку ідивідуальність всупереч народницькій ідеалізації народу й немає сумніву, що ця „європейськість“, як щодо форми, так і щодо тематики творчости „Молодої Музи“ стала підложням в 1930-их рр. цієї мозаїки українських поетичних гуртків, що заіснували в нашій літературі від імпресіонізму починаючи до символізму включно. Ще й досі є напр. відкритим і дуже цікавим питанням лінія взаємних впливів, як тематично, так і формально, драматичної літератури тодішніх часів, починаючи від драми „Затоплений дзвін“ Гергардта Гавптманна — появилася 1896 р. — через „Веселе“ Станіслава Виспяньского — 1901 рік, „Сон української ночі“ Пачовського — 1903 р., символічні драматичні етюдюди Олександра Олеся — 1910 рік, а кінчаючи драмою-феєрією „Лісова пісня“ Лесі Українки — 1911 рік. І коли б ми мали можливість проаналізувати розвиток і натугу цієї, повної візій як в ліриці так і в драмі тодішньої європейської і української літератури, то ми могли б сміливо сказати, що тодішня українська модерна література і драматургія йшла нога в ногу із світовим письменством. І тому нас зовсім не дивує „присуд“ уряду комуністичної України, проголошений дня 9 травня 1933 р. на сторінках о-

фіціозу-журналу „Комуніст“, де читаємо:

„Група письменників „Молода Муза“ — це була яскраво буржуазно-націоналістична група, яка відбила в українській літературі ідеї і настрої буржуазії, характеристичні для періоду кризи і загнивання капіталізму“.

Незалежно, що від цього „при-

суду“ минуло 35 років, такі присуди проголошуються і тепер на землях України, окупованих московсько-большевицьким режимом, проголошується всім тим, що йдуть слідами „Молодої Музи“ і передвісника модерності, Миколи Вороного, який писав:

Моя девіза — йти за віком і бути цілим чоловіком!

ЗОЛОТІ ДУМКИ

Людина рідко любить ті чесноти, яких вона не має.

**
*

Багатство людину поневолює.

**
*

Хто хоче шанувати правду, хай її вживає.

**
*

Серце безумного в його язиці, а язик мудрого в його серці.

**
*

Людське серце є джерелом най-благородніших думок.

**
*

Кожна хвилина опору проти спокуси є перемогою.

**
*

Хто мало думає, той звичайно багато балакає.

**
*

Наклеп — це пімста боягуза.

**
*

Ображене самолюбство ніколи не простить.

Приятеля наминається приватно, а хвалиться прилюдно.

**
*

Гордих найбільше проковує гордість.

**
*

Обовязки й теперішність належать до нас, а наслідки й майбутність до Бога.

**
*

Не той бідний, що має мало, а той, хто бажає багато.

**
*

Чим вище підносимося, тим більше стаємо самітні, бо вершини завжди зимні.

**
*

Прощаймо собі мало, а ближнім багато.

**
*

Боже Провидіння дає поживу кожній пташині, але не скидає її у гніздо.

**
*

Ворог Бога не може бути приятелем людства.

Містер Перепелиця політикує . . .

(Фейлетон)

Признаюсь, з рукою на серці, що люблю мого односельчанина Семена Перепелицю. Але як зустріну його донебудь на пікніку, або у нашій відпочинковій оселі, то хрещуся і богомільно благаю: от потопа, глада і містера Перепелиці сохрани мя Господи!.. Не думайте, прошу, що це з якоїсь партійної чи віровизнаневої нетерпимости, нічого подібного! — Це просто за його надто щирю українську звичку, за те, що говорить він до безконечности...

Це правда, містер Перепелиця прибув до цієї країни пів століття тому, однак він виявляє до мене — „Грінора“, особливу прихильність і коли прибуде на будь-яке наше публичне збіговище, негайно полює на мене, як ловець на дику качку, щоб поділитися своїми політичними міркуваннями і пророчими передбаченнями...

Так було минулих вакацій на одній нашій відпочинковій оселі. Зівши обильного „стейка“, задоволено прямую до басейну, щоб вимочити кляті нагнітки, а тут тобі перед носом наткнувся містер Перепелиця з цілою своєю фамілією...

— Гелов, краяне, яка приємність зустріти вас сьогодні! — привітався голосно зі мною, аж луна

покотилась дубовим лісом, і почав знайомити:

— Це моя жона Катерина, це син Джан і невістка Мері, а оті два бойсики — це мої внучата, еге ж! Моя невістка італійського роду, але вона цілком зукраїнізувалась, уже навіть балакає по-нашому... Мері, а скажи но містерові — гав-ду-ю-ду — по-українськи! — Мері дещо змішалась, а потім простягнула до мене товстеньку руку і заїнтонувала контральтом: — Гелов! Якщо маєте добродію! — Містер Перепелиця зареготався вдоволено і вхопивши мене покvapно під руку потяг до лісу на політичні муки...

Звичайно, в таких обставинах, мій язик залишився непорушним, тільки нещасні вуха покірно слухали довгих ораторій, немов на ювілейних бенкетах. На закруті містер Перепелиця ще раз оглянувся, помахав солом'яним капелюхом до русьвих бойсиків і почав як із скоростріла:

— Читали про відкриття катедри українознавства при Гарвардському Університеті? Ну, це бизнес великого калібру! Мій сусід, російського походження, Ванька Дураков, не може через те спокійно спати. — Ето, — каже, — явна

контрреволюція!.. Славити Богу, що наші люди прийшли нарешті до голови по розум і навчилися мудрої політики, отої, власне, контрреволюційної, аякже!..

Вел, тепер вже можна буде повченому доказати, чорним на білому, хто ми і чиїх батьків діти. Бо з нами, бачите, поступають не раз дуже по-мачушиному. Як, не дай Боже, хтось з наших людей зашпортається за параграф і знайдеться перед судом, то бідолаха без надуми зареєструють „Юкрейнієн борн“, та ще й приліплять чорний стикер фашиста. Але як, дайми на то, хлоп має дрібку олії в голові і запхається на якусь відповідальну посаду до Стейт Департаменту, тоді вже він обов'язково буде фігурувати як „рашен“, або „поліш борн“...

Мій син Джан мало не пофайтувався з одним форменом під час праці, який вперто називав нашого Верховного Архиепископа „рашен Кардінал“, бо такі, каже, інформації проголошував його пастор на проповіді. Злоба людська не має границь ані милосердя, крайне, навіть тут у нашій демократичній Америці!

Містер Перепелиця витягнув грубу сигару, відкусив її тонший кінець, закурив і продовжував розповідати:

— За небіжки Австрії наші старокрайові кацапи обтинали коням хвости, або підрізували у возах дишлі кожному газді, що назвав

себе Українцем. Поляки замикали нас по Бригідках і Березах Картузьких, бо ми хотіли вільної України. А про московську комуну і не згадуймо. Там чоловікові приліплять такий злочин, що навіть в наймудріших карних кодексах чогось подібного не записано...

Але і нам теж багато дечого бракує, а передовсім, твердого національного хребта, щоб не плазувати вужем перед окупантами, або писати різного роду робські листи до „московських султанів“... Тяжкі часи, крайне. Бог святий знає чи ми дочекаємось колись тої нашої України, коли у нас стільки запеклих ворогів, та й ми самі гриземось між собою, як ті дикі коні...

Містер Перепелиця замовк. До нас долітала мрійлива мелодія української пісні про „тихесенький вечір“. Ніжні тони струмочком вливалися в душу і своїм теплом пестили думки, що гналися чередою кудись далеко в соняшний простір всесвіту.

Мій земляк стояв непорушно з солом'яним капелюхом в руках і сумно глядів на зелені верхи гір, що пнялися високо у синю далечинь неба. Може в його старечій уяві ожили призабуті образи глибоких Дністрових ярів і мережі пшеничних ланів рідного золотого Поділля?..

Я залишив його серед лісу самого і пішов стежкою до гамірливої Гостинниці.

**ЯКЩО ВИ Є ЧЛЕНОМ СУК „ПРОВІДІННЯ“ — ТО ПОДБАЙТЕ,
ЩОБ УСЯ ВАША РОДИНА ТА ЗНАЙОМІ БУЛИ В РЯДАХ
ЦЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ!**

Камердинер дідича Дулемби

Дідич Дулемба був власником кільканадцяти фільварків в околиці Заліщик. З уваги на родючу землю та морелеві сади, цю маєтність називали „польським Мераном“, а зразково вдержувані ліси, плекана й хоронена звірина були для довкільної польської, а в тих часах і австрійської „шлягонерії“ ловецько - мисливським „Ельдорадом“. Сам власник, колишній повітовий маршал за Австрії, був удівцем. Жили, щоправда, при ньому його старша сестра, вдова по польському „пофстаньцу“, з дочкою, також удовою по австрійському поручнику з першої світової війни, але дідич жив сам для себе. Дотримував їм товариства деколи тільки при обідах та вечерях, коли були гості, а звичайно харчувався сам, або із своїм любимцем камердинером, який його виняньчив і виростив та був радше приятелем, а то й дорадником, ніж льокаєм.

Богдан Лепкий, що бував частим гостем по маєтностях як ловецько-мисливець, писав про тих дідичівських льокаїв, що вони ніколи не старіються. А що Мартин дідича Дулемби був свого роду „оригінал“, то через те він і вартий згадки. По його метких рухах ніхто не сказав би, що йому минуло вже 75

років. Він своєю життєрадісністю піддержував багато молодшого свого дідича. За стільки років служби він став просто „ходячою енциклопедією“ двох поколінь того гнізда. При надзвичайній пам'яті та дарі оповідання з мімікою, він, наче професійний актор, завжди умів забавити дідича. А матеріялу мав безліч, бо перебуваючи в оточенні інтелігенції, наслухався немало дотепів та анекдот, і не завжди плитких, банальних, але й політичних, на австрійські теми. Не чужий був йому і репертуар Польщі. Але він любив і дотепи простолюддя, тому й казав, що „за грішми треба йти до міста, але за розумом на село.“ Як відомо, дідич Дулемба був добрим господарем. Постійно відвідував свої фільварки і доглядав їх. З ним завжди їздив Мартин. Їздили вони однокінкою на двох колесах, званою популярно „біда“. Обовязком Мартина було забавляти подорозі дідича дотепами. Мартин знав, коли і в якій ситуації, підобрати яку тему чи навязати до якогось слова як „шлягвурту“, і на цю тему сказати якийсь жарт.

Коли пан був у доброму гуморі, то Мартин умів і з нього пожартувати. Одного разу, коли дідич казав подати карти до гри, бо

хотів класти „пасіянса“, Мартин пробурмотів собі під носом: „колись, тут у нас, дома, так і в сусідів, куди ми їздили із старим паном, обов'язували на хрестини „фербель“, на заручини „лябет“, на весілля „преферанс“, на іменини „віст“, а на похоронних обідах, то тільки поважні „тароки“, „тапер“ або „кенігсруфер“. Але щоб наш палац зійшов аж на пасіянси, то такого не памятає світ, ні корона польська“, — кінчав останні слова вже при столі, коли подавав дідичеві карти.

Одного разу, в понеділок, поїхали вони „бідую“ на відвідини надлісництва. Мартин не дуже радо їхав у понеділок, бо був забобонний. Вірив „у тяжкий день“, багатий на клопоти, які будуть повторятися цілий тиждень. Коли рушили в дорогу, дідич велів йому розповісти щось із старих часів. Мартин, для певности, запитав дідича, чи той чув уже про австрійського імператора Йосифа II і тодішнього премера міністрів графа Естергазі, Мадяра. Дідич заперечив, а Мартин почав: „Як відомо з мемуарів двірської камарилі, Йосиф II не визначався тонкістю в поведінці з своїми міністрами, а що не любив чомусь Естергазі, то часто і премерові попадало від цесаря. Одного разу, виправдуючись перемученням, цесар велів Естергазі залишити предложені до апробати внески на письмі, обіцяючи полагодити й відіслати їх премерові. Внесків було шість. Пять із них цесар апробував, а шостий перекреслив і дописав на акті, що „Ексцеленція премер, перший дурак“. На авдієнції наступного дня цесар запитав премера,

чи одержав він вчорашні акти. „Отак, — відповів премер, — були полагоджені, а на всіх підпис, „Йх Маєстату — Йосиф II“. Один тільки був неприйнятний“. Цесар, не даючи премерові докінчити речення, запитав злобно: „А що на тому неприйнятному внеску було дописане?“ Граф відповів спокійно: „Оскільки собі пригадую, дописка каже: премер міністрів перший дурак — Йосиф Другий“. Цесар підписав був і неприйнятний акт під своєю допискою, а премер пов'язав у речення слова без коми і таким чином „відтявся“.“

Мартин докінчував якраз оповідання, коли „біда“ докотилася до лісничівки, але не з фронту, а ззаду. А там надлісничий обідав коло кухні. Дідич запитав здивовано, чому він у таку холодну осінь обідає надворі? Збентежений несподіваною візитою, надлісничий відповів без надуми: „А бо там дома куриться“. Дідич пішов через кухню поглянути, де куриться, бо хотів доручити двірському муляреві направити піч. Та тільки відхилив двері до кухні, як якась невидима рука, потягнула його мітлою по голові. Дідич моментально зорієнтувався в ситуації, обер лице і повернувся до надлісничого та поклепуючи його по плечах, сказав: „Нічого собі з того не робить, бо й у мене за молодих літ часто курилося“.

Надлісничому довелось не тільки перепоросити дідича, але й розповісти причину конфлікту. Отже, коли він повернувся, перед квадратом, з лісу, син розповів йому, що як тільки бабка (надлісничого теща) встала до другого сніданку з софи, то зі стіни з лоско-

том упав важкий, дубовий гданський годинник, що висів над софою, і був би вбив бабку, як би вона ще хвилинку лежала. І коли надлісничий сказав жартома синуві, що він завжди твердив, „що той годинник спізнає“, то його воївничка дружина зробила йому за цей дотеп таку авантюру, що йому й довелося обідати одинцем на подвір'ї.

Дідич був тією подією „спешений“, але старався бути погідний. Та все ж коли вони рушили в поворотну дорогу, сказав: „Недобре є, і то при понеділку“. Мартин вмів довязуватися до теми і на слова дідича „недобре є“, продовжував: „Та то щось таке, паничу, як з тими двома жидками, що ночували в готелі“. Дідич насторожив вуха. „Коли один опівночі кликнув, Шльойма, вставай, бо мені щось недобре, то той відповів, спи Майше, спи, бо кому сьогодні добре“. Власне з тих „добре“ і „недобре“, складається і наше життя. Тільки з тим понеділком, то буде так, як з тим засудженим на смерть. Дідич знав, що це буде знову якийсь новий жарт, і запитав Мартина покvapно: „А як то було?“ „А то, прошу панича, коли вели в понеділок раненько засудженого на страту, то він буркнув сам до себе, під носом: файно починається понеділок, так, начебто вішання людей мало повторятися цілий тиждень. Так і в нас, паничу, коли трапилося подібне, то це не значить, що нинішній „понеділок“ мусить повторятися цілий тиждень“. „Аа бодай ви здорові були, Мартине. Все маєте щось на потішення“, докінчував дідич, коли вже дома висідали з „біді“.

Але біда не спить. Мимо запевнень Мартина, що „понеділок“ не мусить повторюватися, вівторок приніс свіжу мороку. Десь у маєтності дідича опорожнилася в якомусь селі парохія, і старша сестра дідича прийшла з проханням, щоб дідич, як колятор, підписав „презенту“ на ту парохію якомусь її добре знайомому священикові. Ба... але в середу приходить з подібним проханням його сестрінка, але вже за іншим кандидатом. Не краший був і четвер, бо сусід і колега з академічних літ, просив листовно підписати презенту для свого знайомого з гімназії, товариша-священника. А в п'ятницю, то й повітовий староста просив протекції для свого знайомого. Дідич, в засаді добродушна і згідлива людина, найшовся в клопоті, бо не хотів собі нікого наразити. Що робити? Ага, порадиться Мартина.

В суботу рано вони, як звичайно, разом снідають, Мартин доливає до кави сметанки, а дідич розповідає про свої клопоти з „презентою“. Мартин знав ті справи „презент“, ще з часів старого пана. Він знав, що до конкурсу на парохії стало трьох кандидатів т. зв. „терно“, тому аж три кандидати просили в дідича протекції.

Мартин знав навіть з розмов дідичів при обіді, що це є, і звідки походить окреслення „надання презенти“. Коли австрійський цісар (випадково, також) Йосиф II, син Марії Тереси (1765–1790) переводив у Галичині реформи в церковних, монастирських і парохіяльних маєтках, то коштами удержання церков обтяжив і велику посілість. А що дідичі, пропорційно до свого майна платили більше

як село, то цісар наділив дідичів, як „коляторів“ правом вибору па-роха. Така згода в формі підписа-ного дідичем документу називала-ся власне „наданням презенти“. Тільки там, де не було двора (фільварку), а власником була держава („камеральні добра“), то „презенту“ підписував єпископ даної єпархії.

Вислухавши пана, Мартин за-явив: „Щоб оминуті клопотів, то я, на місці панича, скористав би з права і відступив би презенту до диспозиції Владиці. Цей найкра-ще знає, котрий священник заслу-говує на це місце, що зрештою покажеться при виборі кандидата з терна. А петантам, які пропону-

вали своїх кандидатів, я вислав би, у відповідь, відписи листа до Владики. Тільки в той спосіб па-нич зможе вийти з цієї опресії, і так закінчимо той „феральний“ тиждень, що почався нещасливо в понеділок на лісничівці.

„Мартине! Ви геніяльний, бо ви не тільки можете розважати, але і дати добру раду в серйозних, ча-сто скомплікованих справах, яких у житті нікому не бракує“. Тими словами закінчили два приятелі су-ботній сніданок, а з ними „пехо-ватий“ тиждень.

Нема то як досвідчені життям льокаї, які не тільки фізично, а й духово не старіються. І не диво. Це стара, австрійська школа.

Володимир Мордань

КРИМСЬКІ ТОПОЛІ

Українські тополі,
Ви неначе в полоні.
Замість вітру у полі —
Тільки бризки солоні.
На камінні зросли.
Гори обрій укралі.
Ваші віти наче вузли,
Що віки завязали.
Ви зросли на слідах
У безчестя і честі.
На вогнях, на мечях,
На важких перехрестях.
Ви у небо вросли.
Скелі вас не затерли.
Ви відважні і вірні послі

Давнини, що не вмерла.
Ви прямі, мов ножі,
Що підняті для карі.
На далекій межі
Ваші помисли карі.
На далекій межі...
А коріння в граніті.
Ви в Криму не чужі,
Ви козацькї діти.
Ой, вітриська у полі —
Тільки бризки солоні.
Бють у вічність вкраїнські
тополі.
Зорі дзвонами дзвонять
На далекій межі.

З ПРИРОДИ

Осип Тритяк

НАЙМЕНШИЙ ССАВЕЦЬ — ЗЕМЛЕРИЙКА

Землерийка замітна своєю величиною, бо вона лише вдвоє більша від цвіркуна й важить менше ніж американська десятицентівка. Вона має шерсть темно-бронзову, чорну, або сиву. Поза часом парування, не можна знайти в даній околиці більше ніж однієї землерийки. Називають її тигром з-поміж трав. При зустрічі двох землерийок, одна з них мусить згинутися. Землерийка може вбити вужа стократ більшого від неї. Вона має мало ворогів, бо посідає залози, що виділяють відразливий для інших звірят запах.

Землерийка є самотнім трійливим ссавцем. Вкушена нею миша гине впродовж трьох хвилин. Укушена людина відчуває в даній частині тіла сильний пекучий біль впродовж тижня. Фізіологічні чинності цього мініатюрного звірятка є значно прискіпані в порівнянні з іншими створіннями. В землерийки — на одну хвилину — 1300 ударів серця, при 800 віддихах.

Це найбільш пажерливе створіння в природі, бо пожирає майже все, що найде — слимаки, хробаки, ящірки, комахи, птахи, насіння і листя. Землерийка гине, коли її замкнути без поживи на один день.

КОРОЛЬ САМОБОРОНИ

Скунс — звірятко, що не дуже то втішається симпатією людей, одначе заслуговує на те, щоб його пізнати ближче.

Скунси народжуються при кінці квітня, або в травні, в печері вистеленій сухим листям і травою, для охорони перед холодом весняних ночей. Одночасно можуть народитися до дванадцяти безпомічних дрібних малят. По місяцеві життя, скунс важить не більше одинадцяти ансів і не пробує ще виходити поза печеру. Вже в тому часі на хутряно-пушистій голові скунса та по боках його тіла виступають білі пасма. Він починає набувати характеристичну поставу, подібну до ведмежії.

У сьомому або восьмому тижні, молодий скунс виходить з матір'ю з печери, готовий дбати сам про себе. Його поведінка вказує на те, що він нікого не боїться. Скунс має ненаситний апетит і поїдає великі кількості пільних коників, цвіркунів, хрущиків, полевих мишей і всяких інших шкідників, що є ворогами рільників.

Дорослий скунс дорівнює величиною домашньому котіві й важить коло десять фунтів. Його довжина, від носа до кінця хвоста, виносить коло 28 інчів, з того 10 інчів припадає на широкий хвіст, покритий пушистою чистобілою вовною.

Молоді скусни остаються довгий час в родинному гнізді, з якого громадно виходять на лови, ідучи „шнурком“ — один за одним.

Деколи вони уладжують гру під час вчасного сумерку. Кілька скуснів уставляються в колесо, носами до середини, і стрибками посуваються вперед доки не дітнуться носами, відтак знову стрибками вертаються на попередні місця.

Ці докладні танкові стрибки скусни повторяють кільканадцять разів, а відтак учасники гри-танку нагло розходяться на нічні лови комах.

Коли скусн зустрінеться з ворогом, він спокійно дивиться на нього, а по хвилі, коли той не уступається, скусн схиляє голову, вигинає луковато хребет і передніми лабками швидко стукає об землю. Коли ж ворог не зрозуміє такого остереження, тоді скусн підносить вгору пушистий хвіст і нагло обертається задом до ворога. Луковато вигинений хребет конвульсійно скручується і струмисько фосфоризуючого плину летить на ворога. Дерева, трава і земля зрешуються палючим плинном. Гострий і задушний запах уноситься в повітря на значному просторі, а осліплений ворог на день, або два, буде завжди в майбутньому уступатися скуснові з дороги.

На зиму ціла родина скуснів, звинена в клубки, засипає в родинній ямі, доки їх не розбудить березневе весняне тепло. Для молодих скуснів це їхня друга весна і пора на парування та самостійне життя.

В Америці поширюється творення скуснових фарм для хутряного

промислу. Скусни скоро привикають до життя на фермі і залишені в спокою, не використовують своїх грізних батарей.

МОГУТНЕ ЦАРСТВО КОМАХ

На найнижчому ступені існування знаходимо такі дивні і різноманітні створіння, що часто важко в це повірити. Це безмежні маси створінь без хребетної кости. Більшість з них живе в океанах, як: амеби, губки, коралі, хробаки, різні черепахи, морські зірки, раки і т.п. Одні мають м'яке тіло, інші тверді панцері й мушлі, нпр. устриці.

Одна група безхребетних створінь, що живе на суші, це комахи, яких на землі є найбільше. Знаємо дотепер коло 800 тисяч родів комах, а здогадно є ще 3 або 4 мільйони різних родів. Кров комах є зелена, жовта, або ясна та пливе в кровних судинах, які корчаться, заступаючи серце. Комахи не мають легень, а кисень доходить до їхньої крові щілинами в панцері. Характеристичні вони тим, що мають шість ніг.

Комахи і павуки є найбільш помисловими з усіх створінь. Їх можна знайти всюди на землі. Вони мають різноманітні прилади для прожитку — клей, гачки, крильця, парашути, гойдала, трубочки і т.п. Деякі з них мають внутрішні „годинники“, що під впливом тепла розбуджують комаху в даній порі року. Комахи прядуть шовк, ліплять посуд, будують оселі і риють тунелі в горах. Вони виробляють отруту для самооборони та консервуючі засоби. Деякі з тих створінь, як мурашки, пчоли й оси

живуть в громадах, в яких панує прекрасний лад, що йому розумна людина могла б позаздрити.

КРІТ

Це дрібний, але могутній копач підземних ходів-тунелів, величини около 6 цалів, із гарним сивим хутром. Несвідомі його пожиточности, люди часто вважають крота шкідником, який ушкоджує грядки, травники, пасовиська і поля.

Кріт належить до роду комахоїдів і є дуже пожиточний, бо масово поїдає шкідливі комахи, хробаки і різні лярви. Він дуже пажерливий і впродовж доби зїдає стільки комах, що їх вага майже дорівнює вазі його тіла. Кріт не піджирає корінців квітів чи трав, це роблять миші, які продістаються до хідників кротів.

Наш недоцінюваний приятель не має гарного вигляду. Його тіло має циліндричну форму, без замітної шиї. Зір його дуже слабкий, бо кріт може лише розрізнявати світло від темноти. Він має замітні плескати передні ноги, що знаменито надаються до риття хідників-тунелів.

Шкіру крота високо цінять, бо волос можна зачісувати в будь-яку сторону. На жіноче хутро треба зужити коло 300 шкірок.

Нормально кріт живе під землею і лише на весну виходить на поверхню, щоб призбирати сухої листя і сухої трави для вистелення гнізда для молодих.

Ворогами кротів є люди, пси, лиси й яструби. Натомість під землею кріт, маючи гострі серповаті зуби, легко перемагає і пожирає

зустрічні полеві миші, чорні вужі, а навіть слабші від себе кроти.

Кріт є дуже добрим копачем тунелів і може впродовж однієї години викопати підземний хідник на 3 стопи. Під час теплої пори року тунелі знаходяться ближче поверхні землі, а взимку — вони пробігають понад дві стопи глибше. Немає кротів в північних околицях, де земля глибоко замерзає.

Кріт є пожиточним створінням, бо риючи підземні хідники, викидає шари землі наверх, де вона змішуючися з різними органічними складниками, стає плодovitіша, а хідники-тунелі стають неначе водяною системою, що зберігає вологість на посушливий час.

СЛИМАК

Слимак живе на верхівях гір, в пустинях і лісах. Пожиточний він і шкідник, бо служить поживою для людини та вживають його в медичних дослідах, одначе великий шкідник в яриннихгородах.

Появився слимак на землі перед мільйонами літ, і на широких просторах усіх континентів нараховують коло 18 тисяч різних його родів. Звичайний, їстовний слимак, не має внутрішнього скелету. Він з вигляду ніжний, одначе є така порода слимака, що може нести на собі тягар вдесятеро більший від власної ваги, а тягнути двісті разів більший.

Вирізняється слимак з-поміж інших створінь великим нахилом до спання. Крім кілька-місячного зимового сну, він ховається в мушлю і спить при слабкому хоч би сьйві сонця, яке його висушує, або під час більшого дощу, коли

вода його затоплює. Він може продрімати короткий час, або й кілька днів, скорчений у своїй мушлі, за тонкою желатиною заслоною. Слимаки, які живуть у пустинях, мають здібність проспати в мушлях навіть 4 роки.

Куди б слимак не прямував, він кладе під себе охоронну підстільку, що в світлі срібляно мерехтить. Ця підстілька є така зіцлена, що слимак може посуватися навіть по вістрі бритви. Важливе значення має для слимака вологість, яка підтримує гнучкість його тіла і служить для творення срібляної підстільки.

З весною слимак пробуджується з зимового сну, висувається частинно з мушлі і повертається до нормального життя. Він має на голові дві пари антен, горішня пара може видовжуватися до одного цаля, а на кінчиках має короткозорі очі. Долішня пара є коротша і служить як чутливе знаряддя дотику. Слимак має добре розвинений змисл нюху, що допомагає йому знаходити свіжу зелень. Пищик слимака є дуже маленький, але в ньому знаходиться понад 25 тисяч зубиків, які слимак може відновлювати. Він також може направляти ушкодження мушлі.

Звичайно слимак жирує ніччю і під час легко дощевих днів, пожираючи велику кількість зелені.

Весною і восени відкладає в вологій ямці — гнізді, коло пня дерева або коріння трав, понад 20 яєчок, не дбаючи про їхню дальшу долю. З яєчок вилуплюються дрібонькі слимачки з мушельками, які зразу починають самостійне життя.

Французи споживають річно коло 250 мільйонів слимаків, а в ЗСА лише коло 25 мільйонів, у більшості — імпортованих.

Крім цього, медичний факультет парижського університету зуживає рік-річно кількасот фунтів слимаків на різні досліди.

ЗЕМЛЯ

Однією з девяти планет нашого світу є наша земля, якої промір на рівнику вносить майже 8 тисяч миль (докладно 7,926.68), а промір на бігунах є нецілих 27 миль менший. Верства повітря (атмосфери), що огортає землю, досягає коло 500 миль, але що вище від землі, повітря рідшає. Земля обертається довкола своєї осі впродовж 24-ох годин, без 4-ох хвилин (день і ніч). Другий рух землі, це кружляння довкруги сонця шляхом 600 мільйонів миль в часі одного року (скорість 181½ миль на секунду).

З поверхні землі зладжено докладні мапи і для орієнтації обвід землі поділено на 360 частин (ступнів). Лінії проведені через ці частини в напрямі північного і південного бігунів означають східню і західню ширину землі, починаючи числення від місцевости Грініч в Англії. Інші лінії проведені на північ і на південь рівнобіжно до рівника, і вони визначають північну і південну ширину.

Місяць має промір дещо більший ніж чверть проміру землі, а його вага дорівнює лише 1/83 ваги землі, а сила притягання — 1/5 частині притягання землі. Половина місяця є постійно оберне-

на до сонця і температура на цій стороні виносить коло $+100^{\circ}$ Цельзія. Друга половина місяця остає в темноті і має таку низьку температуру, якої нема ніде на землі. Може в найближчому часі людина причалить на місяць і тоді довідаємося про природу нашого супутника, на якому, мабуть, немає жадного життя.

Місяць обертається довкруги землі впродовж $27\frac{1}{3}$ дня. Це кружляння ділимо на чотири фази. Коли місяць знайдеться на прямій лінії між сонцем і землею, тоді бачимо неосвітлену половину місяця і цю фазу називаємо „нів“; коли ж місяць знайдеться по протилежній стороні землі, тоді видно вповні освітлений місяць і це називаємо „повня“. Поміж цими двома фазами є — „чверть“ і „півмісяці“.

Усі небесні тіла мають силу притягання в меншій, або більшій мірі (гравітація). Притягання сонця і місяця спричинюють рух морської води на землі, що його зevamo припливом і відпливом моря. Під час припливу морські хвилі заливають прибережжя, а при відпливі відступають. Сила припливу залежна від розположення сонця й місяця щодо землі. Астрономи можуть передбачати та визначувати час і силу припливів та відпливів моря.

Під час кружлянь і рухів сонця, землі й місяця по небосхилі, ці небесні тіла знаходяться в різних положеннях. При відповідному укладі цих тіл наступають повні, або частинні затемнення сонця чи місяця, які можна бачити лише в певних місцях на землі.

Філярет Лукіянович

ЧЕРЕПАХИ

Черепахи, це порода плазунів, одні з найстарших, що жили на нашої планеті ще з діно- і бронтозаврами, 200 або більше мільйонів літ тому. Ті велечезні ящурі — дінозаври й бронтозаври — вже давно зникли, а невеликі розміром черепахи живуть собі до сьогодні завдяки, мабуть, охоронній твердій шкаралупі.

Існує понад 250 пород черепах різного розміру й шкаралупи. Одні живуть в лісах, інші в пісках, а ще інші в мочарах, в солодкій воді (річках та озерах), а деякі в солоній воді.

Одні бувають такі маленькі, що змістяться на долоні руки, інші — великани на 8 стіп, і 1,500 фунтів ваги. Одні мають суцільну шкаралупу, інші складену з двох рухомих частин, а ще інші охорону із твердої шкіри. Одні зовсім ховаються під свою шкаралупу, інші корчать тільки вистаючі частини тіла. Одні боязкі, а інші напасливі і навіть кусають.

Деякі, як нпр. великани, вже майже вимирають. На них, як і на інші породи полюють для мяса, а з шкаралупи виробляють різні окраси. Одначе всім черепахам грозить смерть від двох протилежних елементів природи: холоду й сонця. Перед холодом черепахи хороняться так, що на зиму ховаються в дупла дерев, або запорпуються в землю чи ховаються в мочари. Спраги та голоду вони не бояться, бо мають капшуки з водою та запас товщу і можуть довший час витримати без води й їжі,

але від сонця, що пражить шкаралупу та висушує вічно вогку шкуру — рятунку немає.

Найцікавіше, це закон природи, що наказує продовжувати життя даної породи. Отож з віддалі сонень, а то й тисяч кілометрів самички, гнані дивним гоном, спішать в ту саму пору на один острів Атлантийського океану. Там вилазять на беріг, вигребують задніми ногами яму, зносять до неї кількасот яець і закривають їх піском. Виконавши цю природну функцію, вертаються в море. Деякі, натрапивши на теренову перешкоду, як дерево чи корч, гинуть безпомічно від гарячих лучів сонця.

Якщо яець не відгребли якісь ласуни або птахи і не поїли їх, то приблизно за три місяці вилуплюються з яець малі черепахи. Якщо це діється вдень, то вони засуджені на неминучу смерть, бо зграї яструбів та чайок, що цілий рік чекають на цей момент обильного пиру, з гострим квилінням кидаються на них, хватають їх з лету і проковтують.

Дивним і невиясненим досі інстинктом, всі малі черепашки, як тільки вигребалися з піску, спішать якнайскорше до океану. Але й ті, що вже дібрались до води, ще не врятувалися від смерті. Вони не можуть відразу зануритися у воду і стають жертвою птахів, які вилуплюють їх з поверхні води.

Найбільше виглядів на вижиття мають ті черепахи, що вилупляться в темну ніч і до ранку долізуть до океану та пливатимуть на певній глибині, де їх чайка не досягне.

ЗАСОБИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Мати-природа дбає про збереження життя деяких пород тварин у досить різноманітний спосіб. Наприклад, одні тварини уподібнюються до оточення формою свого тіла. Відомо, що деяких плазунів — ящірок та гадюк майже неможливо відрізнити від галузок дерев, на яких вони живуть, або комах та метеликів від листя, на якому вони осідають. Інші прибирають краску свого оточення, як наприклад різні породи жаб, від зеленої віщунки погоди до масивної ропухи. Особливо відомі із цього хамелеони, деякі птахи а також і великі хижаки, як от схожі кольором на пісок леви чи сніг — білі медведі. Одні зберігають своє життя швидкістю бігу, як зайці чи серни, інші звинністю лету, що нагло міняють напрям, як нпр. деякі голуби, які перекидаються через голову, коли за ними гоняться полививи. Одні ховаються в ями, інші в мочари, а ще інші в дупла дерев. Одні бороняться зубами, інші жалом, а деякі отруєю, гострими колючками (їжаки) тощо.

Тільки одне мале створіння похоче собі безстрашно на цьому світі, нікого воно не боїться і від нікого не втікає. Ця тварина величини kota, чорної краски, з білим пасмом на хребті та пухнастим хвостом, під яким власне і знаходиться її оборона. Це скусн.

Звіринний скусн має свого тезка у рослинному світі. Ця рослина (*Symplocardus Foetidus*) має велике, у формі серця, листя, яке весною вкривається пишним фіолетної краски цвітом. Але нерушайте його — бо негайно треба

мити руки милом! Назва цієї гарної рослини — капуста-гхір.

Електрика — оборона і зброя

Одначе є деякі водні тварини, які для власної оборони уживають засіб, без якого життя в цивілізованому світі було б неможливим. Цей засіб — електричний струм.

Мова тут про рибу — торпеду, що живе по обидвох боках бережжя ЗСА, тобто як в Атлантичному, так і в Тихому океані. Ця тварина ніяк не нагадує своїм виглядом рибу, бо вона сплюснена, а хвіст в формі трикутника, що закінчується плавкою.

Деякі риби-торпеди доходять до чотирьох стіп довжини та 200 фунтів ваги. Їхнє тіло гладке, але небезпечне — в горішній частині тіла вона має позитивний полюс батареї, а в долішній — негативний.

Щоб дістати шок на суші, треба торкнутися торпеду рівночасно в обидва полюси, як електричні провідники (дроти) з мережі. Але в воді, тому що вода є добрим провідником електрики, вистачить диткнутись тільки одного місця — і наступає стрясення.

Як відомо, у звичайних батареях є комори, а батареї риб-торпед складаються також із комірок, які уложені в мускулярні фібри, схожі своєю формою на піраміди.

Але торпеди не єдині, яких зброєю є електрика. У річках Африки живе рід сома, котрого тіло вкрите желятиною — подібною масою, якою проходить струм, а органи, що витворюють електрику знаходяться коло очей.

В річках Південної Америки живе „електричний вюн“. Фактично

це не вюн, а схрещення коропа й сома. Його електричні органи знаходяться коло хвоста.

ЗАГАДКОВІ ВЮНИ

В початках XIX століття в океані зловили невеликі, довгі на три інчі, тоненькі, пласкі та прозорі тваринки з маленькою головкою. Думаючи, що це якась нова, невідома ще порода, дослідники вкинули їх до акваріума для студій.

По деякому часі ці тваринки перемінились з пласких в округлих, а з прозорих стали темно-бронзовими — білими на череві. Загадковий цикл життя вюнів вдалося розв'язати аж у тридцятих роках нашого століття, завдяки голяндському дослідникові Йоганнесові Шмідтови після чверть столітніх дослідів та 40,000 проїханих миль.

У солодких річкових водах живе багато вюнів, 2-3 стопи довжини. Це тільки самички. Під осінь, діються з ними дивні речі: під шкірою, в них збирається верства товщу, очі напухають, рот видовжується а оливковий кольор змінюється на сріблястий. Вони перестають їсти і пливуть у напрямі океану.

У лиманах, де стикаються солодкі й солоні води, чекають на них самці. Вони менші ростом, на одну третину. Злучившись, пливуть разом приблизно 900 миль на південний схід, до моря Сарагасо, поблизу Бермудських островів. Тут, вони зустрічаються з вюнами з Європи, що пропливли 4,000 миль. На глибині понад 3,000 стіп, самички зносять мільйони яечок ікри, які самці запліднюють. Ско-

ро після цього, виконавши закон природи, одні й другі гинуть.

По кількох днях з ікри творяться лярви, як у жаб'ячих пуголовців, прозорі, на чверть інча довжини. Завдяки маленькій краплині товщу, вони випливають на поверхню. Рік пізніше, водна струя заносить їх поблизу побережжя і тут настає перетворення лярви на вюна. Самці остаються в лиманах, а самички запливають у річки.

Період дозрівання і тим самим життя самців триває від 4 до 6 літ, самичок 7—8 літ. Шкіра їх

покрита маленькою лускою, якої не можна зішкрябати. Вони мають гострі зуби і їдять все що трапиться. Проте, з невияснених досі причин, деякі самички не переходять змін, залишаються в солодких водах і живуть до 40 літ та доходять до значно більшої довжини тіла.

З уваги на віддаль, лярви європейських вюнів потребують чотири роки, щоб дістатись назад до свого побережжя. Відомо, що вюни Африки й Азії мають власні місця для зношення ікри.

Володимир Вороженко

Чи знаєш ти про ті дими кохані?
Вітчизни вогнеперої дими,
що піняться, як сиві океани,
І проти вітру зводяться грудьми.

Візьми собі хоч пасмо того диму,
У вузлик полотняний завяжи.
Сховай його під серцем, наче диво,
і кров по жилах легше побіжить.

Коли ж дими чужинські та погані
тобі залізуть в очі, мов ножі —
дістань з-під серця вузлик
полотняний,
Вітчизни дим коханий розв'яжи.

І витри ним вологу чорну,
з своїх замріяних очей.
І знову станеш чистий і незборний,
немов Антей.

**ГОЛОВНА УПРАВА СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ „ПРОВІДІННЯ“
НА РОКИ 1966—1969**

Головний Предсідник:

Впр. о. Декан Мирослав Харина
6934 Ditman St.
Philadelphia, Pa. 19135

Заступник Головного Предсідника:

Д-р Олександр Білик
817 N. Franklin St.
Philadelphia, Pa. 19123

Духовний Управитель:

Впр. о. Ректор Константин Бердар
425 W. Walnut St.
Pottstown, Pa. 19464

Головний Рекордовий Секретар:

Степан Спринський
817 N. Franklin St.
Philadelphia, Pa. 19123

Головний Фінансовий Секретар:

Теоділь Кульчицький
817 N. Franklin St.
Philadelphia, Pa. 19123

Головна Касієрка:

Стефанія Вовчак
817 N. Franklin St.
Philadelphia, Pa. 19123

Головний Організатор:

Д-р Ярослав Бернадин
817 N. Franklin St.
Philadelphia, Pa. 19123

Головні Радні:

Впр. о. Декан Антін Борса
37 Bentley Ave.
Jersey City, N. J.

Мгр. Адам Гординський
1354 Clinton Ave.
Irvington, N. J.

Катерина Зерковська
121 Eleventh St.
Jeannette, Pa. 15644

Богдан Казанівський
859 N. 24th St.
Philadelphia, Pa. 19130

Михайло Клецор
2078 Vyse Ave.
Bronx 60, N. Y.

Альфред Козак
4933 Larkins
Detroit 10, Mich.

Михайло Майнош
414 Daytona St.
Pittsburgh 10, Pa.

Степан Скробач
2640 W. Walton St.
Chicago 22, Ill.

Василь Шулевський
24 Ives St.
Willimantic, Conn.

ГОЛОВНА КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Євген Команишин
5343 W. Montrose Ave.
Chicago, Ill. 60641

Інж. Роман Кравців
2228 Mt. Vernon St.
Philadelphia, Pa. 19130

Інж. Микола Семанишин
75 Rich St.
Irvington, N. J.

Впр. о. Декан Мирослав Харина
Головний Предсідник

Д-р Олександр Білик
Заступник
Головного Предсідника

Впр. о. Ректор Константин Бердар
Духовний Управитель

Степан Спринський
Головний Рекордовий Секретар

Теоділь Кульчицький
Головний Фінансовий Секретар

Стефанія Вовчак
Головна Касієрка

Д-р Ярослав Бернадин
Головний Організатор

Впр. о. Декан Антін Борса
Головний Радний

Мгр. Адам Гординський
Головний Радний

Катерина Зерковська
Головна Радна

Богдан Казанівський
Головний Радний

Михайло Клецор
Головний Радний

Альфред Козак
Головний Радний

Михайло Майнош
Головний Радний

Степан Скробач
Головний Радний

Василь Шулєвський
Головний Радний

Євген Команишин
Головний Контрольор

Інж. Роман Кравців
Головний Контрольор

Інж. Микола Семанишин
Головний Контрольор

Вічна їм Пам'ять!

За минулий рік СУК „Провидіння“ втратив 152 членів. Із неподаних досі в 1967 р. померло 21 членів „Провидіння“. Старші і молодші, піонери-основники і недавні ще члени нашої організації — відійшли від нас у Всевишнім призначений для них інший світ, лишили свої дорогі родини, своє рідне „Провидіння“, свій нарід на опіку Божу й нас, живих братів і сестер їх по крові, і по вірі, і по організації. Нехай добра пам'ять про них і вдячність їм за їх добрі діла для нашої організації залишаться між членами „Провидіння“ навіки.

1967

Імя і прізвище	Вступив	Відд.	Місцевість	Помер
Гелета Катерина	1916	50	Перт Амбой, Н. Дж.	19 липня
Луць Анна	1931	1	Нью Йорк, Н. Й.	24 серпня
Гліб Йоанна	1949	169	Джерзі Ситі, Н. Дж.	7 жовтня
Процик Йосиф	1952	41	Дітройт, Миш.	11 жовтня
Майчук Петро	1941	14	Філядельфія, Па.	3 листопада
Аркатин Марія	1916	90	Чесапик Ситі, Мд.	12 листопада
Чесньовська Анна	1925	83	Літсдейл, Па.	17 листопада
о. Скромцький Ярослав	1934	144	Філядельфія, Па.	23 листопада
Савицький Іван	1951	206	Нью Йорк, Н. Й.	26 листопада
Ящак Теодор	1926	169	Джерзі Ситі, Н. Дж.	27 листопада
Смішко Софія	1951	193	Філядельфія, Па.	29 листопада
Годів Григорій	1955	41	Дітройт, Миш.	1 грудня
Вайда Михайло	1929	55	Шикаго, Ілл.	5 грудня
Граб Володимир	1965	86	Сиракюзи, Н. Й.	7 грудня
Бобик Михайло	1915	98	Теривіл, Конн.	7 грудня
Хрущ Антін	1936	62	Грінвіч, Конн.	9 грудня
Малиняк Ярослав	1956	104	Пассейк, Н. Дж.	12 грудня
Сільчак Анна	1943	34	Люзерне, Па.	12 грудня
Рогожинська Анна	1965	85	Філядельфія, Па.	21 грудня
Костецький Симон	1916	76	МекКіс Ракс, Па.	23 грудня
Ланяк Юліяна	1916	12	Рочестер, Н. Й.	27 грудня

1968

Пендицька Теодора	1929	185	Філядельфія, Па.	2 січня
Савків Ольга	1935	55	Шикаго, Ілл.	4 січня

Імя і прізвище	Вступив	Відд.	Місцевість	Помер
Стець Анна	1915	79	Вилкс Бері, Па.	4 січня
Сміт Раймонд	1949	1	Нью Йорк, Н. Й.	8 січня
Кравецька Марія	1925	17	Аллентавн, Па.	9 січня
Горшко Андрій	1922	14	Філядельфія, Па.	9 січня
Вацло Григорій	1915	121	Ембрідж, Па.	10 січня
Іваниш Софія	1924	81	Бейон, Н. Дж.	11 січня
Кос Ольга	1949	201	Нью Йорк, Н. Й.	12 січня
Прокопович Лідія	1950	69	Дірборн, Миш.	13 січня
Бобовник Юрій	1919	142	Горнель, Н. Й.	14 січня
Мазур Ірена	1962	199	Філядельфія, Па.	17 січня
Томаєр Анастазія	1951	193	Філядельфія, Па.	21 січня
Процікевич Домініка	1954	9	Кліфтон, Н. Дж.	22 січня
Ломницький Михайло	1917	76	МекКіс Ракс, Па.	28 січня
Карпа Анна	1929	76	МекКіс Ракс, Па.	29 січня
Шимчак Андрій	1931	7	Філядельфія, Па.	31 січня
о. Збир Микола	1951	105	Честер, Па.	2 лютого
Романюк Іван	1963	55	Шикаго, Ілл.	10 лютого
Годованцький Михайло	1956	6	Клівленд, Огайо	11 лютого
Дмитрів Станислав	1929	3	Джерзі Ситі, Н. Дж.	14 лютого
Дорофей Теодор	1939	12	Рочестер, Н. Й.	15 лютого
Качайло Агафія	1934	20	МекКіспорт, Па.	21 лютого
Срадомська Катерина	1922	83	Літсдейл, Па.	22 лютого
Варіан Катерина	1935	4	Йонкерс, Н. Й.	25 лютого
Тицький Павло	1929	25	Статен Айленд, Н. Й.	26 лютого
Таляк Франко	1946	165	Піттсбург, Па.	3 березня
Сенько Панько	1916	121	Ембрідж, Па.	6 березня
о. Забава Іван	1933	54	Олифант, Па.	10 березня
Савчук Кароліна	1950	196	Бронкс, Н. Й.	10 березня
Поточняк Сем	1918	126	Джансон Ситі, Н. Й.	15 березня
Чічерська Параскевія	1929	105	Честер, Па.	15 березня
Веселик Теодор	1950	202	Нью Гейвен, Конн.	16 березня
Івасишин Володимир	1954	211	Дітройт, Миш.	17 березня
Грицак Михайло	1925	12	Рочестер, Н. Й.	18 березня
Тимко Юстина	1936	57	Бетлегем, Па.	20 березня
Романо Барбара	1930	89	Дженет, Па.	22 березня
Періжок Іван	1951	55	Шикаго, Ілл.	24 березня
Козьборинська Марія	1917	82	Джанставн, Па.	27 березня
Йонко Параска	1916	90	Чесапик Ситі, Мд.	31 березня
Градовський Андрій	1956	96	Дітройт, Миш.	1 квітня
Зарічанська Катерина	1921	19	Вилмердінг, Па.	9 квітня
Боровик Йосиф	1939	185	Філядельфія, Па.	11 квітня
Сивак Йоганна	1940	169	Джерзі Ситі, Н. Дж.	13 квітня
Бачинський Стефан	1916	82	Джанставн, Па.	17 квітня
Корецький Михайло	1953	190	Бінггемтон, Н. Й.	18 квітня
Вовк Василь	1923	12	Рочестер, Н. Й.	19 квітня
Подоляк Осип	1957	67	Нью Брансвик, Н. Дж.	20 квітня
Матішин Василь	1950	5	Філядельфія, Па.	22 квітня

Імя і прізвище	Вступив	Відд.	Місцевість	Помер
Чупа Олена	1932	135	Янгставн, Огайо	21 серпня
Димян Филип	1926	162	Гемтремк, Миш.	25 серпня
Федак Катерина	1923	6	Клівленд, Огайо	26 серпня
о. Харишак Никола	1967	207	Ірвінгтон, Н. Дж.	26 серпня
Маяст Михайло	1917	94	Бофало, Н. Й.	27 серпня
Пенцак Михайло	1950	144	Філядельфія, Па.	29 серпня
Лис Михайло	1956	97	Шикаго, Ілл.	3 вересня
Сех Катерина	1914	22	Сейр, Па.	3 вересня
Целевич Ляриса	1951	55	Шикаго, Ілл.	7 вересня
Майборода Михайло	1915	18	Нортгемптон, Па.	8 вересня
Бурак Марія	1924	84	Кейзер, Па.	9 вересня
Дрод Теодор	1967	144	Філядельфія, Па.	10 вересня
Баранецький Володимир	1950	197	Бруклін, Н. Й.	14 вересня
Брошак Пазя	1915	18	Нортгемптон, Па.	14 вересня
Станге Меланія	1945	66	Балтимор, Мд.	13 вересня
Луців Роман	1951	193	Філядельфія, Па.	15 вересня
Дорош Юрій	1963	179	Вилимантик, Конн.	18 вересня
Садляк Марія	1945	27	Іджіпт, Па.	18 вересня
Кутинський Іван	1952	55	Шикаго, Ілл.	23 вересня
Сокольський Мирон	1924	155	Рочестер, Н. Й.	25 вересня
Папа Марія	1941	99	Гвилінг, В. Ва.	27 вересня
Дябло Франка	1918	57	Бетлегем, Па.	28 вересня
Кулак Розалія	1916	55	Шикаго, Ілл.	6 жовтня
Градковський Зенон	1915	18	Нортгемптон, Па.	6 жовтня
Лахтай Іван	1952	58	Пассейк, Н. Дж.	14 жовтня
Маньовська Юлія	1934	66	Балтимор, Мд.	15 жовтня
Кузьо Катерина	1918	91	Гейзлтон, Па.	17 жовтня
Брилинський Петро	1943	55	Шикаго, Ілл.	18 жовтня
Злонкевич Олександр	1961	63	Гиксвил, Н. Й.	19 жовтня
Шараневич Дарія	1951	144	Філядельфія, Па.	24 жовтня
Мишишин Андрій	1933	8	Ст. Клер, Па.	25 жовтня
Фединський Володимир	1951	55	Шикаго, Ілл.	25 жовтня
о. Цурковський Маріян	1951	193	Філядельфія, Па.	30 жовтня
Шараневич Богдан	1951	207	Ньюарк, Н. Дж.	30 жовтня

Хай з Богом спочивають!

Імя і прізвище	Вступив	Відд.	Місцевість	Помер
Пресляк Михайло	1929	55	Шикаго, Ілл.	30 квітня
Лопатинський Тарас	1950	206	Нью Йорк, Н. Й.	1 травня
Сороковська Віра	1952	193	Філядельфія, Па.	5 травня
Дуган Катерина	1927	136	Вилкс Бері, Па.	7 травня
Гункевич Іван	1916	47	Нью Кенсінгтон, Па.	8 травня
Руденський Володимир	1950	206	Нью Йорк, Н. Й.	12 травня
Чорній Теодор	1942	66	Балтимор, Мд.	16 травня
Семенюк Ірена	1950	9	Патерсон, Н. Дж.	19 травня
Василь Катерина	1917	91	Гейзлтон, Па.	19 травня
Грабчук Михайло	1948	121	Ембрідж, Па.	21 травня
Гнатюк Дмитро	1916	92	Милвил, Н. Дж.	24 травня
Чарнецька Анна	1923	126	Джансон Ситі, Н. Й.	26 травня
Палько Анна	1929	112	Менчестер, Н. Й.	26 травня
Червеняк Василь	1919	34	Люзерн, Па.	2 червня
Дяк Параска	1923	84	Кейзер, Па.	6 червня
Прийдун Анна	1919	18	Нортгемптон, Па.	8 червня
Гонтарик Василь	1924	57	Бетлегем, Па.	9 червня
Протасевич Петро	1945	185	Філядельфія, Па.	12 червня
Ільницький Павло	1916	76	МекКіс Ракс, Па.	14 червня
Олійник Василь	1950	207	Ньюарк, Н. Дж.	16 червня
Русин Теоор	1923	125	Рамей, Па.	26 червня
Садляк Антін	1917	27	Іджіпт, Па.	26 червня
Лопушанський Василь	1950	202	Нью Гейвен, Конн.	1 липня
Гіба Тереса	1941	86	Сиракузи, Н. Й.	2 липня
Гунчак Катерина	1921	11	Філядельфія, Па.	7 липня
Драганчук Марцеля	1919	81	Бейон, Н. Дж.	12 липня
Третяк Константин	1951	58	Пассейк, Н. Дж.	16 липня
Філь Катерина	1939	135	Янгставн, Огайо	18 липня
Тарнавський Стефан	1952	135	Янгставн, Огайо	20 липня
Васович Лука	1924	24	Картерет, Н. Дж.	22 липня
Дравушак Гері	1925	18	Нортгемптон, Па.	24 липня
Мілянський Петро	1949	171	Вест Істон, Па.	24 липня
Герус Роман	1963	133	Елізабет, Н. Дж.	25 липня
Корінь Николай	1924	111	Іст Гартфорд, Конн.	26 липня
Шпинда Микола	1922	116	Батлер, Па.	27 липня
Сінко Алекс	1923	137	Чісголм, Мінн.	27 липня
Лахута Анна	1939	18	Нортгемптон, Па.	27 липня
Фик Іван	1958	58	Пассейк, Н. Дж.	28 липня
Грешкович Тома	1915	62	Грінвіч, Н. Й.	2 серпня
Дольницький Мирон	1950	211	Дітройт, Миш.	3 серпня
Васильчук Василина	1916	90	Чесапек Ситі, Мд.	4 серпня
Романюк Марія	1920	134	Міннеаполіс, Мінн.	6 серпня
Семчук Лука	1951	85	Філядельфія, Па.	7 серпня
Дуган Ольга	1945	136	Вилкс Бері, Па.	8 серпня
Шпиталь Іванна	1951	55	Шикаго, Ілл.	9 серпня
Кренца Ярослава	1949	6	Клівлен, Огайо	11 серпня
Томаер Карло	1951	193	Філядельфія, Па.	18 серпня

Українська католицька преса у вільному світі

„АМЕРИКА“

Щоденник. Річна передплата \$10.00.
“AMERICA,” 817 N. Franklin St.,
Philadelphia 23, Pa., USA.

„ШЛЯХ“

Тижневик (у двох мовах)
Річна передплата — \$4.00.
“THE WAY,” 805 N. Franklin St.,
Philadelphia 23, Pa., USA.

„НАША МЕТА“

Тижневик. Річна передплата \$4.00.
“OUR AIM,” 278 Bathurst St.,
Toronto, Ont., Canada.

„УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ“

Тижневик. Річна передплата \$3.50.
“UKRAINIAN NEWS”
10967 — 97th St., Edmonton, Alta.,
Canada.

„ПРАЦЯ“

Тижневик у Бразилії.
“PRACIA,” Seminario, Prudento-
polis, Parana, Brazil

„ХРИСТИАНСЬКИЙ ГОЛОС“

Тижневик у Німеччині.
Річна передплата — \$5.20.
“CHRISTLICHE STIMME,”
Muenchen 27, Schoenbergstr. 9,
Germany.

„МІСІОНАР“

Місячник. Річна передплата \$2.00.
“THE MISSIONARY,”
1825 W. Lindley Ave.
Philadelphia 41, Pa. USA.

„СВІТЛО“

Місячник. Річна передплата \$3.00.
“THE LIGHT,” 286 Lisgar St.
Toronto, Ont., Canada.

„ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ“

Місячник. Річна передплата \$2.00.
“THE REDEEMER'S VOICE,”
165 Catherine St.,
Yorkton, Sask., Canada.

„КАТОЛИЦЬКА АКЦІЯ“

Місячник. Річна передплата \$1.00.
“CATHOLIC ACTION,”
10967 — 97th St., Edmonton, Alta.,
Canada.

„МІЙ ПРИЯТЕЛЬ“

Місячник. Журнал для української
дітвори. — Річна передплата \$2.00.
“MY FRIEND,” 418 Aberdeen Ave.,
Winnipeg 4, Man., Canada..

„ЖИТТЯ“

Місячник у Аргентині.
“LA VIDA,” PP. Basilianos,
Taras Shevchenko 155, Apostoles-
Misiones, Argentina.

„УКРАЇНСЬКИЙ МІСІОНАР“

Місячник у Бразилії.
“MISSIONARIO UCRAINO NO
BRAZIL,”
Prudentopolis, Parana, Brazil.

„ГОЛОС ХРИСТА ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ“

Місячник у Бельгії.
“DE STEM VAN CHRISTUS
MENSENMINNAR,”
Dekenstraat 28, Leuven,
(Belgium).

„ЛОГОС“

Богословський Квартальник.
Річна передплата \$5.00.
165 Catherine St., Yorkton, Sask.,
Canada.

„СЛІДАМИ МАЛОЇ СВЯТОЇ“

Квартальник. Річна передплата \$1.00.
“IN THE STEPS OF THE LITTLE
SAINT,” 2, Rue des Crignons
Amiens (Somme), France.

„НАША ЦЕРКВА“

Церковно-релігійний журнал-квартальн.
“NASHA CERKWA,” 14, NewBurgh
Rd., London, W. 3, England.

„ЗАПИСКИ ЧСВВ“

“ANALECTA OSBM,” P. P. Basilianos,
Aventino, Via S. Giosafat 8,
Roma, Italia.

„СЛОВО ДОБРОГО ПАСТИРЯ“

“GOOD SHEPHERD,” 22 E. 7th St.,
New York 3, N. Y.

„ПОСТУП“

Тижневик
“PROGRESS,” 418 Aberdeen Ave.,
Winnipeg 4 Man., Canada.

„ЦЕРКВА І ЖИТТЯ“

Церковно-релігійний кварталник
“THE CHURCH AND THE LIFE,”
30 Shiel St., North Melbourne, Vic.
Australia.

„ВІСТІ З РИМУ“

Інформаційний бюлетень.
Видає Українське Пресове Бюро:
Casella Postale 9010, Roma (Borghi),
Italia.

„ЦВІРКУН“

Орган студіюючої молоді.
Ruo Martim Alfonso 441
Curitiba — Parana
Brasil.

“THE UKRAINIAN RECORD”

Monthly Paper
10967 — 97th St., Edmonton, Alta.,
Canada.

„ОБІЖНИЙ ЛИСТ“

Неперіодик.
Асоціація Української Катол. Преси
Ass'n of the Ukrainian Catholic Press
819 N. Franklin St.,
Philadelphia 23, Pa.

„НОВА ЗОРЯ“

“THE NEW STAR”
2203 W. Chicago Ave.
Chicago, Ill. 60622.

Manor Junior College

(FOR GIRLS)

710 FOX CHASE RD., FOX CHASE MANOR, JENKINTOWN, PA.

Phone: ES 9-2361

Liberal Arts - Legal - Medical - Executive Secretarial

Conducted by Ukrainian Order of Sisters of St. Basil the Great
OSBM. Offers associate degree in science or associate degree in art.
Affiliated with Catholic University of America. Approved by the
Commonwealth of Pennsylvania. Ukrainian language taught.

MOTHER M. OLGA, Dean

Write for free illustrated catalogue

VISIT THE MOST MODERN SCHOOL IN THE WORLD

HIERARCHY AND CLERGY DIRECTORY

PHILADELPHIA ARCHDIOCESAN PRIESTS

- ADAMIAK**, Very Rev. Msgr. Leo, (born Apr. 9, 1920—ord. July 12, 1946), Holy Trinity. Res. 526 W. Rayen Ave., Youngstown, Ohio 44502. Phone: Code 216 744-5820. Walnut St., P.O. Box 196. Pottstown, Pa. 19464. Phone: Code 215-326-2150.
- ATAMANIUK**, Very Rev. Theodosij, (born May 12, 1899—ord. June 9, 1930), St. Josaphat's. Res. 1195 Deutz Ave., Trenton, N. J. 08611. Phone: Code 609 695-3771.
- BACHYNSKY**, Rev. Stephen, (born Feb. 18, 1902—ord. 1930), St. Nicholas'. Res. 242 N. Mill St., St. Clair, Pa. 17970. Phone: Code 717-429-0501.
- BACHYNSKY**, Rev. Zenobius, (born April 17, 1894—ord. Apr. 27, 1920), SS. Peter and Paul's. Res. 108 Bentley Ave., Jersey City, N. J. 07304. Phone: Code 201-332-0520.
- BARYLAK**, Rev. Thomas, (born—Oct. 23, 1909—ord. Jan. 3, 1937), St. Nicholas. Res. 871 N. 24th St., Philadelphia, Pa. 19130. Phone: Code 215-769-3863.
- BATZA**, Very Rev. Msgr. Joseph, (born Jan. 23, 1915—ord. March 30, 1941). St. Michael's. Res. 45 So. 2nd St., Frackville, Pa. 17931. Phone: Code 717-874-1101.
- BAUNCHALK**, Rev. Andrew, (born Aug. 20, 1934—ord. June 6, 1960). St. Nicholas'. Res. 800 Lea Blvd., Wilmington, Del. 19802. Phone Code 302-762--5511.
- BECKAGE**, Rev. John, (born Sept. 3, 1925—ord. Mar. 30, 1964). St. Andrew's. Res. 7700 Hoertz Road, Parma, Ohio 44134.
- BERDAR**, Very Rev. Constantine, (born Aug. 26, 1922—ord. March 3, 1945). St. Michael's. Res. 425 W.
- BILANYCH**, Rev. John, S.T.D., J.U.D., (born 1913—ord. Dec. 8, 1940), SS. Cyril and Methodius'. Res. 706 Warren St., Berwick, Pa. Phone: Code 717 PLateau 2-3172.
- BILOS**, Rev. Leo, (born Apr. 9, 1910—ord. Jan. 5, 1937), St. Michael's. Res. 133 Walnut St., Rossford, Ohio. 43460. Phone: Code 216-693-7550.
- BILYNSKY**, Rev. Walter, (born Jan. 30, 1911—ord. June 23, 1935), St. Nicholas'. Res. 60 Holdsworth Court, Passaic, N. J. 07055. Phone: Code 201-777-0230.
- BORSA**, Very Rev. Anthonv. (born Dec. 20, 1905—ord. May 8, 1932), SS. Peter and Paul's. Res. 30 Bentley Ave., Jersey City, N. J. 07304. Phone: Code 201 432-3122.
- BURAK**, Rev. Alex, (born Feb. 5, 1927—ord. June 1962). Nativity of the B.V.M. Res. 6763 Ridge Ave., Philadelphia, Pa. 19128 (Roxborough). Phone: Code 215 IVy Ridge 3-0728.
- BURAK**, Rev. Paul, (born 1930—ord. 1957). Annunciation of B.V.M. Res. 1204 Valley Rd., Philadelphia, Pa. 19126. Phone: Code 215 ME 5-1627.
- CANAVAN**, Rev. Martin. North American College, Rome, Italy.
- CHARYNA**, Very Rev. Msgr. Myroclav, (born March 9, 1909—ord. Feb. 15, 1936). St. Josaphat's. Res. 6934 Ditman St., Philadelphia, Pa. 19135. Phone: Code 215 Devonshire 1-1616.

- CHEHANSKY**, Very Rev. Msgr. Stephen, D.D., Ph.D., (born Nov. 23, 1905—ord. Oct. 1, 1930), St. John the Baptist. Res. 1343 Newport Ave., Northampton, Pa. 18067. Phone: Code 215-262-4104.
- CHERVINSKY**, Rev. John, (born June 19, 1898—ord. Feb. 15, 1931), Assumption of B.V.M. Res. N. Paxton St.. P. O. Box 1213, Centralia, Pa. 17927. Phone Code 717-875-0505.
- CHLYSTUN**, Rev. Andrew, (born Dec. 11, 1893—ord. Apr. 26, 1921), SS. Peter and Paul's. Res. 635 N. River St., Wilkes-Barre, Pa. 18705. Phone: Code 717 823-1821.
- CLOONEY**, Rev. David, S.T.L. (born Aug. 19, 1938 — ord. Mar. 30, 1964), SS. Cyril and Methodius. Res. 135 River St., Olyphant, Pa. 19447. Phone: Code 717 HANover 9-2271.
- DANUSIAR**, Rev. Theodore, S.T.L., (born June 28, 1929—ord. June 14, 1954). St. John the Baptist. Res. 147 N. Centre St., Frackville, Pa 17931. Phone: Code: 717-874-1821.
- DANYLCHUCK**, Very Rev. Msgr. Russel S. (born Dec. 9, 1922—ord. June 2, 1947), Holy Trinity. Res. 730 Washington Ave., Carnegie, Pa. 15106. Phone: Code 412-279-4652.
- DUBITSKY**, Rev. George, (born Apr. 15, 1909—ord. Aug. 4, 1935), Transfiguration of Our Lord. Res. 303 N. Shamokin St., Shamokin, Pa. 17872. Phone: Code 717 648-5932.
- DUBITSKY**, Rev. Roman (born Nov. 22, 1938—ord. Apr. 10, 1965), Immaculate Conception. Res. 224 N. 4th St., Allentown, Pa. 18102. Phone: Code 215-434-6598.
- DURBAK**, Rev. Taras, (born Sept. 6, 1914—ord. Dec. 5, 1943), Holy Ghost. Res. 1859 Carter Ave., Akron. Ohio 44301. Phone: Code 216 724-8277.
- DZYDZORA**. Rev. Wasyl, (born May 30, 1896—ord. May 30, 1930), St. George's. Res. 3455 California Ave., Pittsburgh, Pa. 15212. Phone: Code 412-766-2796.
- FEDOREK**, Rev. Joseph. B.A., (born Apr. 12, 1926—ord. June 6, 1953), St. Vladimir's. Res. 309 Grier Ave., Elizabeth, N. J. 07202. Phone: Code 201-352-8823.
- FEDOROWICH**, Very Rev. Msgr. Michael, S.T.L., (born Jan. 19, 1930—ord. June 11, 1955), Immaculate Conception Cathedral. Res. 816 N. Franklin St., Philadelphia, Pa. 19123. Phone: Code 215 WALnut 2-2222.
- FEDYK**, Rev. Jaroslav, (born 1922—ord. 1952), SS. Peter and Paul. Res. 115 Wilker St., Aliquippa, Pa. 15001. Phone: Code 412-375-7016.
- FISANICK**, Rev. Nicholas, (born June 21, 1923—ord. July 12, 1946), Transfiguration of Our Lord. Res. 240 Center St., Nanticoke, Pa. 18634. Phone: Code 717-735-2262.
- GRESKO**, Very Rev. Msgr. Dmytro, (born June 21, 1907—ord. June 11, 1933), SS. Peter and Paul's. Res. 2280 W. 7th St., Cleveland, Ohio 44113. Phone: Code 216-816-2176.
- HANAS**, Rev. Roman, (born Dec. 3, 1900—ord. Feb. 25, 1926), St. Nicholas'. Res. 438 W. Pine St., Mahanoy City. Pa. 17948. Phone: Code 717 773-0115.
- HANCHER**, Rev. Maxim. SS. Peter and Paul. Res. 30 Bentley Ave.. Jersey City, N. J. 07304. Phone: Code 201-432-3122.

- HARCHISON**, Rev. Paul, (born Feb. 26, 1926—ord. June 8, 1950). SS. Peter and Paul's. Res. 100 Penn St., Clifton Heights, Pa. 19018. Phone: Code 215-626-9495.
- HNATYSHYN**, Rev. Robert, (born July 11, 1937—ord. Mar. 30, 1964). St. Anne, 4310 Kirk Rd., Youngstown, Ohio 44511. Phone Code 216-792-9806.
- HOLOWINSKY**, Very Rev. Basil, (born June 6, 1894—ord. March 13, 1927), Christ the King. Res. 1627 W. Cayuga St., Philadelphia (Nictown), Pa. 19140. Phone: Code 215 GLadstone 5-2416.
- HOLOWINSKY**, Rev. Myron, (born July 17, 1897—ord. June 12, 1927). Immaculate Conception. Res. 300 Campbell Ave.. Barnseboro, Pa. 15714. Phone: Code 814-948-9193.
- HOTRA**, Rev. Stephen, (born 1921—ord. 1944). St. Michael's. Res. 114 S. Chestnut St., Shenandoah, Pa. 17976. Phone: Code 717-462-0809.
- HRABEC**, Rev. Vladimir, S.T.L., Sc. O.L., (born July 13, 1906—ord. Apr. 2, 1939), St. Vladimir's. Res. 101 Lehigh Ave., Palmerton, Pa. 18071. Phone: Code 215 826-2359.
- HRYNUCK**, Very Rev. Msgr. Stephen, S.T.L., Ph.D. (born Dec. 27, 1911—ord. Apr. 3, 1938). SS. Cyril and Methodius. Res. 135 River St., Olyphant, Pa. 18447. Phone: Code 717 HUnter 9-2271.
- IZAK**, Very Rev. Bohdan, (born Apr. 18, 1908—ord. Apr. 28, 1932), St. Vladimir's. Res. 430 N. 7th St., Scranton, Pa. 18503. Phone: Code 717-342-7023.
- KACHMAR**, Rev. Walter, (born Feb. 26, 1918—ord. Dec. 4, 1943). Assumption of B.V.M. Res. 526 Hillview Ave., Latrobe. Pa. 15650. Phone: Code 412 537-6450.
- KARMAZYN**, Rev. Vladimir, (born 1899—ord. 1925), St. Josaphat's. Res. 1826 Kenmore Ave., Bethlehem, Pa. 18018. Phone: Code 215-865-2521.
- KOBAT**, Rev. John, (born Sept. 20, 1910—ord. May 12, 1935), SS. Peter and Paul's. Res. 329 Marguerite Ave., Wilmerding, Pa. 15148. Phone: Code 412-823-5441.
- KORPICS**, Rev. Thomas. Holy Ghost. Res. 3010 W. 3rd St., Chester, Pa. 19063. Phone: Code 215-494-7899.
- KOWAL**, Rev. Vladimir, (born Oct. 2, 1902—ord. June 8, 1930), Nativity of B.V.M. Res. 502 S. 7th St., Reading, Pa. Phone: Code 215
- KOZMOSKI**, Rev. Myron A., (born Aug. 27, 1935—ord. Jan. 1, 1961), St. Mary's. Res. 2221 S. 7th St., Camden, N. J. 08104 Phone: Code 609-1216.
- KUBERSKI**, Rev. Leonard, St. John the Baptist. Res. 1357 Stewart St., Northampton, Pa. 18067. Phone: Code 215-262-6254.
- KROCHMALNY**, Rev. Alexander, (born Jan. 26, 1907—ord. May 7, 1933), SS. Peter and Paul's. Res. 404 — 6th St., Ambridge, Pa. 15003. Pohne: Code 412-266-2262.
- KUCHER**, Rev. Marian, (born Sept. 8, 1895—ord. July 1, 1923), St. Michael's. Res. 25-26 Hansen Ave., Lyndora, Pa. 16045. Phone: Butler, Pa. Code 412-282-5520.
- LEBEDOWYCZ**, Rev. Ivan, (born Sept. 2, 1890—ord. Dec. 5, 1915), Res. R.D. 1. Chesapeake City, Md. Box 3. Phone: Code 301-885-5161.
- LEVANDUSKY**, Rev. Edward, (born Oct. 28, 1939—ord. Apr. 10, 1965), St. Josaphat. Res. 1195 Deutz Ave., Trenton, N. J. 08611. Phone: Code 609-695-3771.

- LEVITZKY**, Rev. Vladimir (born June 8, 1913—ord. May 13, 1940), St. Hary's. Res. 4136 Jacob S., Wheeling, W. Va. 26003. Phone: Code 304-232-2168.
- LEVYTSKY**. Rev. Bohdan, (born Aug. 22, 1907—ord. Feb. 15, 1932), St. Mary's. Res. 210 W. Blaine St., McAdoo, Pa. 18237. Phone: Code 717-929-2804.
- LITWAK**, Rev. John A., B.A., (born July 3, 1918—ord. June 13, 1949), St. John the Baptist. Res. 1907 Eden Park Blvd., McKeesport, Pa. 15132. Phone: Code 412 672--0923.
- LOBODYCH**, Right Rev. Roman, born Jan. 8, 1893—ord. Sept. 21, 1917), St. Basil's Orphanage. Res. 1825 W. Lindley Ave., Philadelphia Pa. 19141. Phone: Code 215 GLadstone 5-9145.
- LOPATSIE**, Rev. Myron, (born Mar. 18, 1928—ord. Mar. 30, 1964), St. Nicholas'. Res. Great Meadows, N. J. 07838. Phone: Code 201-637-4836.
- LOSTEN**, Very Rev. Msgr. Basil H., S.T.L. (obrn May 11, 1930—ord. June 10, 1957). Chancery office. Res. 813 N. Franklin St., Philadelphia, Pa. 19123. Phone: Code 215 MARKET 7-0143.
- LUBACHIVSKY**, Rev. Myroslav, STD., Ph.L., Scr.L., (born June 24, 1914—ord. Sept. 28, 1938). St. Josaphat's Seminary. Res. 201 Taylor St., N.E. Washington, D.C. 20017. Phone: Code 202 LAWrence 9-1177.
- LYPYN**, Very Rev. Peter, (born Apr. 4, 1905—ord. Mar. 5, 1933), Holy Ghost. Res. 3010 W. 3rd St., Chester, Pa. 19013. Phone: Code 215 494-7899.
- MAKUCH**, Very Rev. Msgr. Basil, S.T.D., Ph.D., H.E.L., (born 1961—ord. 1946). St. Josaphat's Seminary. Res. 201 Taylor St., N.E. Washington, D. C. 20017. Phone: Code 202 LAWrence 9-1177.
- MALASCHUK**, Rev. John, (born 1905—ord. 1936), Immaculate Conception. Res. 2020 — 20th St., Altoona, Pa. 16601. Phone: Code 814 943-4553.
- MARKEWYCH**, Rev. George, (born Feb. 22, 1939—ord. Apr. 10, 1965). Epiphany of Our Lord. Res. 434 — 90th Avenue N., St. Petersburg, Fla. 33702. Phone: Code 813-525-8347.
- MELNYCZUK**, Very Rev. Petro, (born June 18, 1904—ord. 1928), St. Michael's. Res. 524 S. Wolfe St., Baltimore, Md. 21231. Phone: Code 301-675-7557.
- MODA**, Rev. John, (born 1924—ord. 1956), St. Mary's. Res. 514 — 9th St., Ford City, Pa. 16226. Phone: 412-762-9311.
- MOLODOWITZ**, Very Rev. Augustine, (born 1933—ord. 1959). St. Josaphat's. Res. 2236 Orthodox St., Philadelphia, Pa. 19137. Phone: Code 215 JEFFerson 3-7468.
- MOSKAL**, Rev. Robert, S.T.L. (born Oct. 24, 1937—ord. Mar. 25, 1963), St. Anne's. Res. 1545 Easton Rd., Warrington, Pa. 18976. Phone: Code 215-343-0779.
- MYCHAJLIW**, Rev. Makar, (born Feb. 10, 1892—ord. June 27, 1926), St. Michael's. Res. 1006 W. Camplain Rd., Manville, N. J. 08835. Phone: Code 201-725-2523.
- NAHAYEWSKY**, Rev. Isidore, Ph.D. SS. Peter and Paul. Res. 472 Emmett St., Phoenixville, Pa. 19460. Phone: Code 215-933-3938.

- NAKONECZNY**, Rev. Emilian, SS. Peter and Paul's. Res. 131 W. Beech St., P.O. Box 304, Mt. Carmel, Pa. Phone: Code 717-339-0650.
- NESEVITCH**, Rev. Joseph, (born 1925—ord. 1951), St. Vladimir's. Res. 1606 Kenneth Ave., Arnold, Pa. Phone: EDison 9-9622.
- NESTOR**, Rev. Michael, (born Dec. 15, 1928—ord. Apr. 10, 1965). St. John the Baptist. Res. 204 Olivia St., McKees Rocks, Pa. Phone: Code 412-331-5605.
- OLEKSIW**, Rev. Peter, LL.B., (born Jan. 1, 1892—ord. Sept. 21, 1916), Assumption of the B.V.M. Res. 39 N.W. 57th Court, Miami, Fla. 33126. Phone: Code 305 667-0492.
- OLESH**, Rev. Bohdan, (born Oct. 21, 1918—ord. Jan. 14, 1942), St. Nicholas'. Res. 194 E. Main St., Glen Lyon, Pa. 18617. Phone: Code 717 736-6382.
- ORYSHKEWYCH**, Rev. John D., (born Oct. 9, 1906—ord. Dec. 19, 1932), Protection of B.V.M. Res. 3290 E. 105th St., Cleveland, Ohio. 44104. Phone: Code 216-271-4665.
- PANASIUK**, Rev. Joseph, (born Jan. 10, 1910—ord. Aug. 28, 1936), St. John the Baptist. Res. 7 S. Jefferson Rd., Whippany, N. J. 07981. Phone: Code 201-887-3616.
- PASICHYNSKY**, Rev. Yaroslav, (born 1883—ord. 1909), Home of Divine Providence Greylock. Res. 209 W. Chestnut Hill Ave., Philadelphia, Pa. 19118. Phone: Code 215 CHestnut Hill 7-8067.
- PATRYLAK**, Rev. T. Frank (born Feb. 2, 1926—ord. Aug. 14, 1962). Assumption of the B.V.M. Res. Box 205, Ramey, Pa. 16671. Phone: Code 814-378-7688.
- PELLICH**, Rev. Vladimir, Ph.D., (born 1886—ord. 1911), St. Nicholas'. Res. 1020 Lippert Rd., N. E. Canton, Ohio 44705. Phone: Code 216-453-6140.
- PETRENKA**, Rev. John, (born July 7, 1927—ord. Mar. 30, 1964). 710 Fox Chase Rd., Philadelphia, Pa. 19111.
- PLEKON**, Rev. Myron, (born Aug. 5, 1915—ord. Apr. 2, 1939), Ascension of O. L. Res. 110 W. Higgins Ave., Sayre, Pa. Phone: Code 717-043-2050.
- PODOLAK**, Rev. Peter, (born 1888—ord. 1920), SS. Peter and Paul's. Res. 404 — 6th St., Ambridge, Pa. 15003. Phone: Code 412-266-2262.
- POLISCHAK**, Rev. Adam, Holy Trinity. Res. 254 N. Mill St., St. Clair, Pa. 17970. Phone: Code 717-429-2211.
- POLOWAY**, Very Rev. Msgr. Michael, (born Nov. 6, 1927—ord. June St. John the Baptist. Res. 109 S. 7th St., Pittsburgh, Pa. 15203. Phone: Code 412-431-2531.
- POPIVCHAK**, Rev. Ronald, Immaculate Conception Cathedral. Res. 816 N. Franklin St., Philadelphia, Pa. 19123. Phone: Code 215-WA 2-2222.
- POSPISHIL**, Very Rev. Msgr. Victor, J., LL.D., J.C.D., S.E.O.L., (born Feb. 4, 1915—ord. June 16, 1940). 14, 1954). St. Mary's Protection. Res. 719 Roosevelt Ave., Carteret, N. J. 07008. Phone: Code 201-541-7678.
- PYRIH**, Rev. Michael, (born Feb. 5, 1907—ord. Apr. 3, 1939), Protection of B.V.M. Res. 6240 Lindbergh Blvd. Philadelphia, Pa. Pa. 19142. Phone: Code 215 SARatoga 7-5329.

- REVAK**, Rev. Raymond, S.T.L., (born Feb. 20, 1932—ord. Feb. 15, 1959), Patronage of the B.V.M. Res. 2026 Bath Rd., Bristol, Pa. Phone: Code 215 STillwell 8-7117.
- ROMANOVICH**, Rev. Nestor E., (born Oct. 13, 1916—ord. May 13, 1940), Holy Ghost. Res. 321 — 4th St., West Easton, Pa. 18052. Phone: Code 215-252-4266.
- SAGAN**, Rev. Henry, (born Oct. 3, 1927—ord. June 8, 1953), St. Josaphat's. Res. 5720 Hote Rd., Parma, Ohio 44134. Phone: Code 216 TUxedo 6-2108.
- SEMINACK**, Rev. Richard, North American College, Rome, Italy.
- SENYSHYN**, Most Rev. Ambrose, O.S.B.M., D.D. Res. 815 N. Franklin St., Philadelphia, Pa. 19123. Phone: Code 215 MARKET 7-0143.
- SHEREMETA**, Rev. Basil O., (born 1918—ord. 1942), SS. Peter and Paul's. Res. 519 Union Ave., P. O. Box 126, Bridgeport, Pa. 19405. Phone: Code 215 272-7035.
- SHYMANSKY**, Rev. Stephen P., (born July 11, 1911—ord. May 13, 1940), St. Michael's. Res. 74 N. Laurel St., Hazleton, Pa. 18201. Phone: Code 215-272-7035.
- SIRKO**, Rev. Yaroslav, (born Apr. 14, 1912—ord. Dec. 29, 1941). St. John the Baptist. Res. 606 Maple Ave., Johnstown, Pa. 15902. Phone: Code 814-535-2634.
- SOLOWIJ**, Rev. Basil, (born Sept. 28, 1890—ord. 1913), SS. Peter Paul's. Res. 1506 Church St., Baltimore, Md. 21226. Phone: Code 301 355-3578.
- STARUCH**, Rev. Nicholas, (born Dec. 24, 1893—ord. May 25, 1925), St. Nicholas'. Res. 373 Carmel Rd., Millville, N. J. 08332. Phone: Code 609 825-4826.
- STEBELSKY**, Rev. Basil, (born Oct. 25, 1913—ord. Mar. 15, 1942), St. Nicholas'. Res. 415 N. Front St., Minersville, Pa. 17954. Phone: Code 717 544-4581.
- STERNIUK**, Rev. Myron, (born Feb. 16, 1886—ord. Sept. 23, 1909), SS. Peter and Paul's. Res. 20 Turner St., Plymouth, Pa. 18651. Phone: Code 717 779-9728.
- STEVENSKEY**, Rev. John P. (born Sept. 18, 1937—ord. Mar. 25, 1963), Patronage of the B.V.M. Res. 301 North St. Box 225. Keiser, Pa. 17832. Phone: Code 717-373-3441.
- SULYK**, Very Rev. Msgr. Stephen, S.T.L., (born Oct. 2, 1924—ord. June 14, 1952), Assumption of the B.V.M. Res. 684 Alta Vista Place, Perth Amboy, N. J. 08861. Phone: Code 201-826-0767.
- TANCZAK**, Rev. Basil, (born Feb. 26, 1895—ord. Dec. 4, 1921), Nativity of B.V.M. Res. 87 Welton St., New Brunswick, N. J. 08901. Phone: Code 201 247-1893.
- TERESCHUK**, Rev. Vladimir, (born May 5, 1903—ord. June 22, 1928), Assumption of B.V.M. Res. 32 E. 25th St., Bayonne, N. J. 07002. Phone: Code 201-339-3697.
- TREMBIA**, Rev. Basil, (born Jan. 24, 1900—ord. Jan. 10, 1932), SS. Peter and Paul. Res. 43 Rittenhouse St., Simpson, Pa. 18407. Phone: Code 717 282-0331.
- TRESHNEWSKY**, Very Rev. Alexander, (born Aug. 24, 1884—ord. July 15, 1908), St. Andrew's. Res. 427 Pine St., Philadelphia, Pa. 19106. Phone: Code 215 WALnut 5-7024.
- TYMKIW**, Rev. Leo, (born Apr. 4, 1914—ord. May 2, 1948), St. John the Baptist. Res. 3038 Charleston Ave., Lorain, Ohio 44055. Phone: Code 216 BRoadway 7-3167.

ULICKY, Rev. Andrew, (born 1916—ord. 1941), St. Joseph's. Res. 5720 State Rd., Parma, Ohio 44134. Phone: Code 216 TUXedo 6-2108.

WIWCHAROWSKY, Rev. Vladimir, (born June 21, 1914—ord. May 13, 1940), St. Demetrius. Res. 1013 Gaskill Ave., Jeannette, Pa. 15644. Phone: Code 412-523-9389.

WYSOCHANSKY, Rev. John, (born July 10, 1928—ord. Mar. 31, 1957),

St. Nicholas'. Res. 111 West Green St., Nanticoke, Pa. 18634. Phone: Code 717-735-1092.

WYSOCHANSKY, Rev. Walter, J., (1964), Transfiguration of O. L. Res. 240 Center St. Nanticoke, Pa. 18634. Phone: Code 717-735-2262.

ZAKREVSKY, Rev. Lawrence, (born Aug. 17, 1883—ord. Apr. 30, 1916), St. Vladimir's. Res. 87 Zerbey Ave., Edwardsville, P. O. Kingston, Pa. 18704. Phone: Code 717-287-8471.

RELIGIOUS PRIESTS

BYBLOW, Rev. Demetrius J., C.S.S.R. St. John the Baptist. Res. 719 Sandford Ave., Newark, N. J. 07106. Phone: Code 201-371-1356.

DERBISH, Rev. Michael, O.F.M. (ord. 1962). Immaculate Heart of Mary Monastery. Res. P.O. Box 70, Sybertsville, Pa. Phone: Code 717-788-1212.

DROZDIAK, Rev. Cyril, OFM, (born 1915—ord. 1953), Holy Dormition Monastery. Res. P. O. Box 70, Sybertsville, Pa. Phone: Code 717-788-1212.

DYBKA, Rev. Yaroslav, C.S.S.R., St. John the Baptist. Res. 719 Sandford Ave., Newark, N. J. 07106. Phone: Code 201 371-1356.

HRYNCHYSHYN, Very Rev. Michael, C.S.S.R., St. John the Baptist. Res. 719 Sandford Ave., Newark, N. J. 07106. Phone: Code 201-371-1356.

KAWOLA, Rev. Marion F., OFM., (born 1916—ord. 1940). Immaculate Heart of Mary Monastery. Res. P. O. Box 70, Sybertsville, Pa. Phone: Code 717-788-1212.

KRAWCHUK, Rev. Thaddeus, C.S.S.R., Immaculate Conception. Res. 715 Sanford Ave., P.O. Box 701 Hillside, N. J. 07205.

KORBA, Rev. Joseph, C.S.S.R. (born Jan. 20, 1902—ord. Aug. 27, 1927), St. Basil's Academy. Res. 710 Fox Chase Rd., Philadelphia, Pa. 19111. Phone: Code 215 ESsex 9-4636.

LAPTUTA, Rev. Peter, C.S.S.R., St. Basil the Great. Res. R.D. 1, Box 163, Chesapeake City, Md. 21915. Phone: Code 301-805-5161.

MINYA, Rev. Leontius, C.S.S.R., St. John the Baptist. Res. 719 Sandford Ave., Newark, N. J. 07106. Phone: Code 201-371-1356.

SOZANSKI, Rev. Myron, CSRR., (born Feb. 9, 1921—ord. Sept. 15, 1946), Holy Family, Res. 4817 Blagden Ave., N. W. Washington, D.C. 20011. Phone: Code 202-726-4319.

WENECK, Very Rev. Theodore, C.S.S.R. Holy Dormition Monastery. Res. P. O. Box 70, Sybertsville, Pa. Phone: Code 717-788-1212.

RETIRED OR SICK PRIESTS

- BARANETSKY**, Rev. Nicholas, (born May 23, 1884—ord. Nov. 15, 1913), Res. 2320 Arthur St., Philadelphia, Pa. 19152. Phone: DE 2-3453.
- BODNAR**, Rev. Eugene, (born 1885—ord. 1913). Res 850 Starkweather Ave., Cleveland, O. 44113. Phone: Code 216 PProspect 1-5691.
- BUK**, Rev. Wolodymyr, (born June 28, 1887—ord. Feb. 15, 1912). Res. 4925 N. 13th St. Philadelphia, Pa. 19141. Phone: Code 215 DAvenport 9-2642.
- CEHELKY**, Rev. Eugene, (born 1885—ord. 1909), Res. 3803 Tuxedo Ave., Parma, Ohio 44134. Phone: Code 216 FLorida 1-2074.
- DASHO**, Rev. Stanislaw, (born Apr. 22, 1891—ord. July 21, 1921). Res. 1009 W. Lindley Ave., Philadelphia, Pa. 19141. Phone: Code 215 GLadstone 5-1060.
- FEDASIUK**, Rev. Dmytro, (born Sept. 1, 1891—ord. Sept. 13, 1923). Res. 381 Meredith St., Perth Amboy, N. J. 08861. Phone: Code 201 826-7454.
- HALUSHKA**, Very Rev. Ignatius, (born Jan. 1, 1897—ord. Feb. 26, 1922). Res. 679 Florence St., Camden, N. J. 08104. Phone: WO 3-2889.
- KINDEY**, Rev. Michael, (born Nov. 22, 1883—ord. Sept. 21, 1909). Res. 37 Bentley Ave., Jersey City, N. J. 07304. Phone: Code 201 432-3122.
- KIRZECKY**, Rev. Stephen, (born Jan. 8, 1894—ord. Feb. 21, 1926). Res. 1630 — 28th St., S.E. Washington, D. C. 20020. Phone: Code 202-584-3146.
- ZACHARIASEWYCH**, Rev. Jaroslav, born Sept. 18, 1889—ord. Aug. 30, 1914). Res. 1515 W. Blavis St., Philadelphia, Pa. 19140. Phone: Code 215 DAvenport 9-8277.
- KLEPARCZUK**, Rev. Stephen, (born Dec. 8, 1890—ord. March 8, 1922). Res. 175 Harrison St., Passaic, N.J. 07055. Phone: Code 201 GRegory 2-0104.
- KOCZERZUK**, Rev. Julian, (born Nov. 21, 1889—ord. Apr. 30, 1916). Res. 312 Chapman St., Newark, N. J. 07106. Phone: Code 201 374-3273.
- MILANICH**, Rev. Simeon E., (born 1889—ord. 1915). Res. 2812 N. Ocean Blvd., Fort Lauderdale, Fla. 33308. Phone: Code 305-564-7012.
- PASHKOWSKY**, Rev. Vladimir, (born Nov. 14, 1897—ord. Apr. 5, 1925). Res. 1001 N. Campbell Ave., Chicago, Ill.
- ROZKO**, Rev. Vladimir, (born Aug. 30, 1909—ord. March 20, 1932). Res. 1722 Woodmore St., Toledo, O. 43605.
- SOCHOCKY**, Rev. Isidore, (born 1895—ord. 1923). Res. 6724 N. 8th St., Philadelphia, Pa. 19126.
- TYMKIW**, Rev. Athanasz, (born 1882—ord. 1910). Res. 9300 Evergreen Drive, Parma, Ohio 44129. Phone: 888-1515.
- WESOLOWSKY**, Rev. Eustachius, (born Nov. 13, 1887—ord. 1922). Res. 511 S. Wolfe St., Baltimore, Md. 21231. Phone: Code 301 EA 7-7171.
- YACYKEWYCH**, Rev. Leo, (born 1906—ord. 1939). Res. 63 Union Ave., Passaic, N. J. Phone: Code 201 779-1607.

HIERARCHY AND CLERGY DIRECTORY

CHICAGO DIOCESAN PRIESTS

- BALABAN**, Rev. Oryst, (born Aug. 19, 1928—ord. June 10, 1957), SS. Peter and Paul. Res. 414 S. Central Ave., Chisholm, Minn. 55719. Phone: 254-4948.
- BENYO**, Rev. Basil, (born 1907—ord. 1930), St. Joseph. Res. 518 Virginia St., St. Joseph. Mo. 64504. Phone: Code 816 ADams 8-1187.
- BIALECKY**, Rev. Roman M. (born May 24, 1912—ord. June 7, 1936). St. Vladimir, Flint, Mich. 3464 W. Pasadena Ave., Flint, Mich. 48504. Phone: Code 313-787-9067.
- BILINSKY**, Rev. William, (born Dec. 20, 1939—ord. Feb. 2, 1965), St. Nicholas. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312 ARmitage 6-4537.
- BLAZEJOWSKY**, Rev. Dmytro, S.T.D., H.E.D., (born Aug. 21, 1910—ord. Apr. 2, 1939), St. Pius X. Res. 9102 Meadowshire, Houston, Texas 77037. Phone: Code 713 Hillcrest 7-2749.
- BOBERSKY**, Rev. Michael, (born Nov. 21, 1909—ord. Feb. 24, 1935), St. Demetrius'. Res. Route 1, Belfield, N. D. 58622. Phone: Code 701-575-4948.
- BOCHNEVICH**, Very Rev. Msgr. Michael, (born Nov. 23, 1919—ord. Feb. 12, 1943), St. John. Res. 3877 Clippert St., Detroit, Mich. 48210. Phone: Code 313-825-5642.
- DOROSZ**, Rev. Leo, (born Dec. 9, 1891—ord. Oct. 14, 1920), St. Stephen's, St. Paul, Minn. Res. 514 — 4th St., N.E., Minneapolis, Minn. 55413. Phone: Code 112-335-1842.
- DUBITSKY**, Rev. Nicholas K. (born Dec. 8, 1903—ord. June 16, 1928), St. John the Baptist. Detroit, Mich. 48210. Phone: Code 313-825-0632.
- DZULYNSKY**, Paul. Res. 2221 W. Cortez, Chicago, Ill. 60622. Code 312-227-1864.
- GABRO**, Most Rev. Jaroslav, D.D., (born July 31, 1919—ord. Sept. 27, 1945). Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312 ARmitage 6-4537.
- GLYNN**, Rev. Thomas, (born July 12, 1932—ord. Mar. 29, 1964), St. Nicholas Cathedral. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312-276-4537.
- HOROSHKO**, Rev. Michael, (born May 3, 1912—ord. May 30, 1937), Assumption of the B.V.M. Res. 4319 W. Clarendon Ave., Phoenix, Ariz. 85031. Phone: 278-9682.
- JAREMAK**, Rev. Basil, (born Jan. 12, 1886—ord. Jan. 9, 1911), St. John the Baptist. Res. 3877 Clippert Ave., Detroit, Mich. 48210. Phone: Code 313 TAshmoo 5-5642.
- KLIMCHUK**, Rev. Walter, (born Oct. 4, 1938—ord. Mar. 25, 1966), St. Nicholas Cathedral. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312-276-4537.
- KMECH**, Rev. John, (born Aug. 12, 1918—ord. Aug. 6, 1961), St. John the Baptist. Res. P.O. Box 391, Belfield, N. D. 58622. Phone: Code 701 355-2281.
- KNAPP**, Very Rev. Msgr. Stephen V., Ph.D., (born Nov. 28, 1909—ord. Feb. 13, 1932), St. Constantine. Res. 514 — 4th St. N.E. Minneapolis, Minn. 55413. Phone: Code 112 335-1842.

- KOLTUTSKY**, Rev. Michael, (born Sept. 21, 1901—ord. Sept. 27, 1925), Nativity of BVM. Res. 5154 De Longpre Ave., Hollywood, Calif. 90027. Phone: Code 213 663-6307.
- KORCHINSKY**, Rev. Leonard P., (born 1934—ord. 1960), Assumption of B.V.M. Res. 1120 Dolman St., St. Louis, Mo. 63104. Phone: Code 314-421-1149.
- KRUCHOWSKY**, Rev. Stephen, (born Jan. 4, 1921—ord. June 2, 1947), SS. Peter and Paul. Res. P.O. Box 392, Wilton, N. D. 58622. Phone: 7401.
- LAZAR**, Very Rev. John, (born Sept. 28, 1918—ord. Mar. 22, 1942), Our Lady of Perpetual Help. Res. 26606 Ann Arbor Trail, Dearborn Hts., Mich. Phone: Code 313-278-0470.
- LESKIW**, Very Rev. Msgr. Peter, (born Nov. 11, 1920—ord. Feb. 3, 1945), St. Nicholas'. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312 ARmitage 6-4537.
- MARTYNIUK**, Rev. Joseph, (born Apr. 6, 1932—ord. June 7, 1958), St. Josaphat's. Res. 1123 — 170th Place, Hammond, Ind. Phone: Code 219 WEstmore 1-2052.
- MYKYTA**, Rev. Andrew, S.T.D., S.E.O., (born Sept. 9, 1916—ord. Jan. 1, 1948), Immaculate Conception. Res. 857 Girard St., San Francisco, Cal. 94124. Phone: Code 415 584-2601.
- OLEKSIUK**, Rev. John, (born July 9, 1909—ord. Aug. 28, 1936), St. Michael's. Res. 1025 S. 11th St., Milwaukee, Wis. 53204. Phone: Code 414 672-5616.
- OLESHKO**, Rev. Myroslaw, (born Oct. 16, 1913—ord. June 2, 1940), St. Michael's. Res. 12211 S. Parnell Ave., Chicago, Ill. 60628. Phone: Code 312 PULLman 5-7443.
- PASKA**, Rt. Rev. Msgr. Walter, (born Nov. 29, 1923—ord. June 2, 1947), St. Nicholas'. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312 ARmitage 6-4537.
- PEDELESKY**, Rev. Nestor, (born July 18, 1922—ord. Mar. 27, 1967), St. Nicholas Cathedral. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312-276-4537.
- PROKOPOVYCH**, Rev. John, (born Sept. 21, 1906—ord. Apr. 28, 1932), St. Michael's. Res. 6160 Chase Rd., Dearborn, Mich. 48126. Phone: Code 313 LUzen 2-1424.
- RUCHGY**, Rev. Wayne, (born Sept. 29, 1939—ord. Mar. 25, 1966), St. John. Res. 3877 Clippert St., Detroit, Mich. 48210. Phone: Code 313-825-5642.
- SHARY**, Rev. Joseph, B.A., (born 1926—ord. 1950), St. Joseph's. Res. 5000 N. Cumberland Ave., Chicago Ill. 60631. Phone: Code 312 NAtional 5-4805.
- SHWALUK**, Rev. Peter, (born Mar. 18, 1905—ord. Aug. 19, 1933). St. Michael's. Res. 649 Sibley St., N.W. Grand Rapids, Mich. 49504. Phone: Code 616-456-9431.
- SMAL**, Rev. Paul, (born Jan. 31, 1911—ord. Oct. 5, 1941), Transfiguration of Our Lord. Res. 4118 Shoshone St., Denver, Colo. 80211. Phone: Code 303 433-2347.
- SWYSCHUK**, Rev. Yaroslav, (born Dec. 13, 1921—ord. June 18, 1951), St. Nicholas'. Res. 2238 W. Rice St., Chicago, Ill. 60622. Phone: Code 312 ARmitage 6-4537.

TRESZNEWSKY, Rev. Andrew, (born 1886—ord. 1911), St. John the Baptist. Res. 4000 Clippert, Detroit, Mich. 48210. Phone: Code 313-826-6160.

WOZNIAK, Rev. Vladimir, (born May 5, 1912—ord. July 2, 1939), St. George. Res. 2558 W. Walton St., Chicago, Ill. 60672. Phone: Code 312-227-5767.

RELIGIOUS PRIESTS

BARNYCH, Rev. Jerome, OSBM, (born 1930—ord. 1955), St. Josophat's. Res. 4355 McKinley, Warren, Mich. 48091. Phone: Code 313 755-1740.

LAZORE, Rev. Titus T., OSBM, (born Dec. 1, 1905—ord. Aug. 23, 1931), Nativity of B.V.M. Res. 4952 S. Paulina St., Chicago, Ill. 60609. Phone: Code 312 737-0733.

FECICA, Rev. Nestor, OSBM, (born Dec. 19, 1910—ord. July 23, 1939). Nativity of the B.V.M. Res. 4952 S. Paulina St., Chicago, Ill. 60609. Phone: Code 312 737-0733.

LOTOCKY, Very Rev. Innocent, OSBM, (born 1915—ord. 1940), Immaculate Conception. Res. 11700 McDougall, Hamtramck, Mich. 48212. Phone: Code 313 TWinbrook 3-1710.

GAWLICH, Rev. Volodymyr, OSBM., Immaculate Conception. Res. 11700 McDougall, Hamtramck, Mich. 48212. Phone: Code 313 TWinbrook 3-1710.

PASCHAK, Rev. Patrick P., OSBM., (born 1922—ord. 1947). Immaculate Conception. Res. 11700 McDougall, Hamtramck, Mich. 48212. Phone: Code 313 TWinbrook 3-1710.

LAVRENIUK, Rev. Lawrence, OSBM, Nativity of the B.V.M. Res. 4952 S. Paulina St., Chicago, Ill. 60609. Phone: Code 312-737-0733.

WYSOCHANSKY, Rev. Demetrius, OSBM, (born 1931—ord. 1959), Immaculate Conception. Res. 11700 McDougall, Hamtramck, Mich. 48212. Phone: Code 313 TWinbrook 3-1710.

ZYDAN, Rev. George, OSBM, (born Dec. 2, 1896—ord. Sept. 17, 1922), Immaculate Conception. Res. 11700 McDougall, Hamtramck, Mich. 48212. Phone: Code 313 TWinbrook 3-1710.

RETIRED OR SICK PRIESTS

CHAWS, Rev. Peter, (born Jan. 26, 1883—ord. Sept. 19, 1909). Res. 6341 Asbury Park, Detroit, Mich. 48128. Phone: Code 313 826-4950.

SKORDINSKY, Rev. Michael, (born July 21, 1909—ord. Dec. 27, 1936), Home of Divine Providence, 209 W. Chestnut Hill Ave., Philadelphia, Pa. 19118.

HIERARCHY AND CLERGY DIRECTORY

STAMFORD DIOCESAN PRIESTS

- ANDRUSHKIW**, Very Rev. Vladimir, (born Nov. 29, 1906—ord. June 29, 1936), SS. Peter and Paul. Res. 198 Ontario St., Cohoes, N. Y. 12047. Phone: Code 518 CEdar 7-0535.
- BABAK**, Very Rev. Msgr. Nicholas, M.A., (born July 17, 1915—ord. Dec. 4, 1943), St. Josaphat's. Res. 940 Ridge Road East, Rochester, N. Y. 14621. Phone: Code 716 HOPkins 7-6457.
- BALANDIUK**, Very Rev. Stephen, (born 1904—ord. 1933), St. Michael's. Res. 28 Alden St., Hartford Conn. 06114. Phone: Code 203 JACkson 5-7823.
- BOHOLNICK**, Rev. Theodore, S.T.L., (born Mar. 14, 1928—ord. June 8, 1953), SS. Peter and Paul's. Res. 41 Collins Ave., Spring Valley, N. Y. Phone: Code 914 ELmwood 6-1634.
- BRYDA**, Rev. Richard. Res. 207 Tompkins St., Syarouse, N. Y. 13204.
- BUMBAR**, Rev. Paul. (born Sept. 3, 1939—ord. Mar. 25, 1965). Res. Clovelly Road, Stamford, Conn. 06902. Phone: Code 203-324-7573.
- BUMBAR**, Rev. Philip. Res. 161 N. 5th St., Brooklyn, N. Y. 11211.
- CHOMKO**, Very Rev. Stephen A., (born Jan. 6, 1923—ord. July 12, 1946), Sacred Heart. Res. 146 Forest Hill St., Jamaica Plain, Mass. 02130. Phone: Code 617 JAMaica 2-9720.
- CHREPTA**, Very Rev. Stephen J., (born May 19, 1921—ord. Feb. 3, 1945). St. Vladimir's Pro-Cathedral. Res. 24 Wenzel Terrace, Stamford, Conn. 06902. Phone: Code 203 323-3920.
- DANYLIW**, Dmytro. Res. 2701 Second Ave., Watervliet, N. Y. 12189.
- DERESH**, Rev. Nicholas, (born Dec. 12, 1893—ord. Apr. 7, 1921), SS Peter and Paul's. Res. 45 Newbury St., Ludlow, Mass. Phone: 583-2140.
- DOWHOVICH**, Rev. Waldimir, (born Dec. 8, 1884—ord. Oct. 14, 1907), Protection of the B.V.M. Res. 459 — 2nd St., Troy, N. Y. 12180. Phone: Code 518 ASHley 4-5318.
- DYCHDALA**, Rev. Eugene, (born Apr. 23, 1896—ord. 1921), Holy Ghost. Res. 115 Sugar Loaf St., So. Deerfield, Mass. Phone: Code 413 655-3880.
- DYKY**, Rev. Roman, (born Oct. 13, 1906—ord. Feb. 15, 1936), Protection of B.V.M. Res. 54 Walnut St., Manchester, N. H. 03101. Phone: Code 603 622-0034.
- FEDDISH**, Rev. Basil, Ph.D., (born 1908—ord. 1931). St. Joseph's Home for the Aged. Res. Table Rock, Sloatsburg, N. Y. Phone: Sloatsburg 3-5130.
- FEDORCHUCK**, Rev. Peter, M.S., (born Apr. 15, 1922—ord. June 2, 1947). Res. 48-26 — 171st St., Fresh Meadows, N. Y. 11365.
- GRASKOW**, Rev. Paul, N., (born May 12, 1919—ord. Dec. 4, 1943), St. John the Baptist. Res. 820 Pond View, Riverhead, N. Y. 11901. Phone: Code 516 PArk 7-2766.
- GRUSHETSKY**, Rev. Philip, (born Dec. 4, 1893—ord. Aug. 28, 1929), St. Basil the Great. Res. 12 Embry Place, Lancaster, N. Y. Phone: NT 3-6018.

- HNATYSHAK**, Rev. Jurij, (born Apr. 24, 1901—ord. Feb. 15, 1925). St. John the Baptist. Res. 18 Watson St., Pittsfield, Mass. 01201. Phone: Code 413 443-6798.
- HORODECKY**, Rev. Stephen, (born July 31, 1894—ord. Feb. 28, 1926), Epiphany of Our Lord. Res. 21 Willite Dr., Rochester, N. Y. 14621. Phone: Code 716 CO 6-4036.
- HUMANITZKI**, Rev. Theodore, (born 1932—ord. 1960). Ukrainian Catholic Seminary. Res. 195 Glenbrook Rd., Stamford, Conn. 06902. Phone: Code 203-324-4578.
- HUSAR**, Rev. Lubomyr, B.A., S.T.L. (born Feb. 26, 1933—ord. Mar. 30, 1958), Ukrainian Catholic Seminary. Res. 195 Glenbrook Rd., Stamford, Conn. 06902. Phone: Code 203-324-4578.
- IWACHIW**, Very Rev. Paul, S.T.D., (born Nov. 12, 1909—ord. Mar. 29, 1936), St. Nicholas'. Res. 308 Fillmore Ave., Buffalo, N. Y. 14206. Phone: Code 716 TL 2-7566.
- KLOS**, Very Rev. Basil, (born Feb. 10, 1891—ord. May 15, 1919), St. Michael's. Res. 25 Chestnut St., Yonkers 2, N. Y. 10701. Phone: Code 914 Yonkers 3-0209.
- KORCHYNSKY**, Rev. Vladimir, (born Jan. 1, 1903—ord. Feb. 15, 1934), St. Josaphat's. Res. 940 Ridge Road East, Rochester, N. Y. 14621. Phone: Code 716 HOplkins 7-6457.
- KOZORIZ**, Rev. Vladimir Res. 168 Village Rd., S. Orange, N. J.
- KRAWCZUK**, Rev. Michael, (born Oct. 26, 1890—ord. Sept. 15, 1918), St. John the Baptist. Res. 343 Windermere Blvd., Buffalo, N. Y. 14226. Phone: Code 716 832-6135.
- KUCHMA**, Rev. Anthony, (born Apr. 15, 1907—ord. Apr. 10, 1936), Holy Family. Res. 471 Montauk Highway, West Islip, L. I., N. Y. 11795. Phone: Code 516 MOhawk 1-0031.
- KURYLO**, Rev. Michael, (born Nov. 15, 1909—ord. Mar. 24, 1934), St. John the Baptist. Res. 339 Centre St., Fall River, Mass. 02724. Phone: Code 617-673-2353.
- LAPTUTA**, Rev. Dmytro. Res. 2713 Ferry Ave., Niagara Falls, N. Y. 14304.
- LAR**, Very Rev. Basil, (born Dec. 4, 1892—ord. May 26, 1918), SS. Peter and Paul's. Res. 105 Clifton Ave., Ansonia, Conn. Phone: Code 203 REgent 4-3895.
- LISCHYNSKY**, Rev. Leo, (born Sept. 15, 1898—ord. June 17, 1928), St. Nicholas'. Res. 24 Pulaski St., Amsterdam, N. Y. 12010. Phone: Code 518 VIctor 2-8731.
- LITWAK**, Rev. Matthew, St. Michael's. Res. 25 Chestnut St., Yonkers, N. Y. 10701. Phone: Code 914 YOnkers 3-0209.
- MACELUCH**, Rev. Eugene, (born Jan. 1, 1893—ord. Apr. 7, 1920), Holy Trinity. Res. 288 Vanderbilt Ave., Staten Island, N. Y. 10004. Phone: Code 212 GIbraltor 2-2555.
- MAK**, Rev. Ivan, (born July 6, 1910 ord. Mar. 4, 1934), St. Michael's. Res. 394 Blackstone St., Woonsocket, R. I. 02895. Phone: Code 401-762-2733.
- MANASTERSKY**, Very Rev. Emil, B.A., V.G., (born Aug. 25, 1919—ord. Feb. 12, 1943). Res. St. Basil's College, Stamford, Conn. Phone: Code 203 324-7574.

- MOSKO**, Rev. Leon, B.A., M.Ed., (born 1929—ord. 1956). Ukrainian Catholic Seminary. Res. Clovelly Rd., Stamford, Conn. 06902. Phone: Code 203 424-7573.
- MUDRY**, Rev. Lubomyr, (born Apr. 7, 1923—ord. June 18, 1951), St. Mary's. Res. 97-06 — 87th St., Ozone Park, N. Y. 11416. Phone: Code 212 846-5366.
- MYSCHYSHYN**, Rev. Miroslav J., (born Nov. 26, 1913—ord. Mar. 5, 1939), St. Nicholas'. Res. 410 E. McCann's Blvd. Elmira Heights, N. Y. Phone: Code 607 REgent 4-7666.
- NAZAREWYCZ**, Rev. Andrew, (born Oct. 1, 1912—ord. Feb. 12, 1942), Protection of B.V.M. Res. 69 Oak St., Willimantic, Conn. Phone: Code 203 HArrison 3-5031.
- OHIRKO**, Rev. Peter, (born July 8, 1923—ord. June 11, 1955), St. Mary's. Res. 48 Linwood Ave., Colchester, Conn. 06415. Phone: Code 203-537-2069.
- OSIDACH**, Rev. Bohdan, (born Nov. 17, 1897—ord. Mar. 9, 1924), St. Nicholas'. Res. 29 S. 2nd St., Hudson, N. Y. Phone: Code 518 TA 8-5226.
- OSIDACH**, Rev. Bohdan, 29 S. 2nd St., Hudson, N. Y. 12534.
- OSTAS**, Rev. Basil, (born April 11, 1910—ord. Feb. 15, 1936), St. Josophat's. Res. 303 Eddy Clover Blvd., New Britain, Conn. Phone: 225-7340.
- PELENSKY**, Rev. Ihor G., (born Mar. 28, 1919—ord. Dec. 4, 1943), Holy Ghost. Res. 1172 Ridge Rd., Lackawanna, N. Y. 14218. Phone: Code 716 TA 3-6182.
- PREIMA**, Rt. Rev. Msgi. Clement, (born May 12, 1914—ord. Apr. 3, 1938), St. Nicholas. Res. 261 — 19th St., Brooklyn, N. Y. 11215. Phone: Code 212 768-0628.
- PRYBYLA**, Rev. Paul, St. Nicholas'. Res. 161 Glenbrook Rd., Stamford, Conn. 06902.
- QUARTUCCI**, Rev. Samuel, (born Jan. 25, 1925—ord. Nov. 26, 1949), Res. 132 Washington St., Auburn, N. Y. 13021.
- SCHMONDIUK**, Most Rev. Joseph M., D.D., (born Aug. 6, 1912—ord. Mar. 29, 1936). Res. 161 Glenbrook Rd., Stamford, Conn. Phone: Code 203-324-7693.
- SEREDOWYCH**, Very Rev. Basil, born 1908—ord. 1932), St. John the Baptist. Res. 207 Tompkins St., Syracuse, N. Y. 13204. Phone: Code 315 GRanite 8-5109.
- SHALOKA**, Rev. Joseph L., (born 1918—ord. 1946), St. John's. Res. 36 Allen St., Terryville, Conn. 06706.
- SHARANEVYCH**, Rev. Emile, (born 1906—ord. 1932). Res. 709 Front St., Hempstead, L. I., N. Y. 11513.
- SKRINCOSKY**, Very Rev. Peter, (born June 16, 1922—ord. June 2, 1947). Res. St. Basil's College, 195 Glenbrook Rd., Stamford, Conn. 06902. Phone: Code 203 324-4578.
- SKULSKY**, Rev. Joseph, (born Mar. 16, 1893—ord. Feb. 9, 1930). St. Michael's. Res. 569 George St., New Haven, Conn. 06511. Phone: Code 203 865-0388.

- SMYK**, Rev. Bohdan, (born May 6, 1912—ord. Dec. 12, 1937), St. Vladimir's. Res. 1104 State St., Utica, N. Y. Phone: Code 315 REgent 5-5138 or REgent 3-4768.
- SQUILLER**, Rev. John, S.T.L., (born Jan. 28, 1930—ord. June 14, 1956). SS. Peter and Paul. Res. 105 Clifton Ave., Ansonia, Conn. 06401. Phone: Code 203 REgent 4-3895.
- SZUFLAT**, Rev. Paul, (born Apr. 6, 1899—ord. June 27, 1926), St. John the Baptist. Res. 1 Lemon St., Salem, Mass. Phone: Code 617 744-4547.
- SHUST**, Rev. Yaroslav, (born 1904—ord. 1931), Protection of B.V.M. Res. 110 Grant St., Bridgeport, Conn. 06610. Phone: Code 203 367-5054.
- STASIUK**, Rev. Andrew, (born Sept. 10, 1895—ord. Dec. 4, 1921), St. Nicholas'. Res. 310 Fillmore Ave., Buffalo, N. Y. 14206. Phone: Code 716 TL 6-3673.
- STEELE**, Rev. James D. Res. 29 S. 2nd St., Hudson, N. Y.
- STOCK**, Very Rev. Msgr. John, (born July 5, 1918—ord. Dec. 4, 1943), St. Michael's. Res. 569 George St., New Haven, Conn, 06511. Phone: Code 203-865-0388.
- TYMOCHKO**, Rev. Constantine, 150 Furnace St., Little Falls, N. Y. 13365.
- VOLOSIN**, Very Rev. Bohdan, S.T.D., (born May 19, 1914—ord. Apr. 2, 1939), St. Nicholas'. Res. 2410 — 4th Ave., Watervliet, N. Y. Phone: Code 518 273-6752.
- WOJAKOWSKY**, Very Rev. Nicholas, (born June 12, 1899—ord. Apr. 5, 1925), Holy Ghost, 161 N. 5th St., Brooklyn, N. Y. 11211. Phone: Code 212 EVergreen 8-5634.
- WOLANSKY**, Rev. Onuphry, (born Apr. 17 1901—ord. Aug. 15, 1925), St. Michael's. Res. 133 River St., Rome, N. Y. 13440. Phone: Code 315 6-1213.
- ZUCK**, Rev. John, (born 1891—ord. 1918), St. John's the Baptist. Res. 158 Germain St., Buffalo, N. Y. 14207. Phone: Code 7716 TR 3-6074.

RELIGIOUS PRIESTS

- ANDREYCHUK**, Very Rev. Bessarion B., OSBM., (born Jan. 24, 1915—ord. July 23, 1939), Holy Cross. Res. 31-12 — 30th St., Long Island City, N. Y. 11103. Phone: Code 212 YYellowstone 2-4060.
- APPLEYARD**, Rev. George, OFM. Res. 82 Ponus Ridge Rd., New Canaan, Conn.
- BENEDIK**, Very Rev. Hilarion, OSBM, St. Josaphat's Retreat House. Res. East Beach Rd., P. O. Box 231, Glen Cove, L. I., N. Y. 11542. Phone: Code 516 671-8980.
- CHMYLAR**, Rev. Gregory, OSBM., (born 1918—ord. 1944). Res. 6 Holland St., Binghamton, N. Y.
- DERBISH**, Rev. Michael, OFM. Res. 82 Ponus Ridge Rd., New Canaan, Conn.
- DYRDA**, Rev. Mark, OSBM. Rec. 22 E. 7th St., New York, N. Y. 10003.
- FEDYNYIAK**, Rev. Sergius, OSBM. Res. 22 East 7th St., New York, N. Y. 10003.

- HAWKALUK**, Rev. Alexander OSBM. Res. 231. Glon Cove, L. I., N. Y.
- HOLYK**, Very Rev. Soter, OSBM, born 1909—ord. 1936), St. Mary Protectress. Res. 1745 Washington Ave., Bronx, N. Y. 10457. Phone: Code 212 TR 8-9392.
- HOTRA**, Rev. Ireneus, OSBM, (born Aug. 31, 1890—ord. Apr. 18, 1920). St. Josaphat's Monastery. Res. Lattingtown Rd., P. O. Box 231 Glen Cove, L. I., N. Y. 11542. Phone: Code 516 ORiol 1-0545.
- KAWOLA**, Rev. Marion, OFM. Res. 82 Ponus Ridge Rd., New Canaan, Conn.
- KOHUT**, Very Rev. Nicholas. Res. 31-12 — 30th St., Long Island City, N. Y.
- KOHUT**, Rev. Isidore, OSBM. 6 Holland St., Binghamton, N. Y.
- KOLLAR**, Sylvester Rev., OSBM. Res. 31-12 — 30th St., Long Island City, N. Y.
- KOVALYK**, Rev. Wolodymyr OSBM, St. George's Monastery. Res. 22 E. 7th St., New York, N. Y. 10003. Phone: Code 212 ORegon 4-1615.
- PANCZUK**, Rev. Bernard, OSBM, St. Josaphat's Retreat House. Res. East Beach Rd., P. O. Box 231, GlenCove, L. I., N. Y. 11542. Phone: Code 516 671-8980.
- PINCHAK**, Rev. Stephen, OFM., (born 1932—ord. 1959), Holy Protection Monastery. Res. 82 Ponus St., New Canaan, Conn. Phone: Code 203 966-5159 or 3424.
- RYCHKUN**, Rev. Innocent, OSBM, (born 1910—ord. 1935). Res. 22 E. 7th St., New York, N. Y. 10003.
- SCHOTT**, Rev. Basil, OFM, Holy Protection Monastery. Res. 82 Ponus St., New Canaan, Conn. Phone: Code 203 966-5159 or 3424.
- SKURLA**, Very Rev. Anthony, OFM, (born 1928—ord. 1954). Holy Protection Monastery. Res. 82 Ponus St., New Canaan. Conn. Phone: Code 203-966-3424 or 5159.
- WOITYNA**, Rev. Christopher, OSBM., (born Mar. 1, 1930—ord. Aug. 13, 1961), St. George's. Res. 22 E. 7th St., New York, N. Y. 10003. Phone: Code 212 ORegon 4-1615.

RETIRED OR SICK PRIESTS

- BOHATIUK**, Rev. Theodore, (born 1893—ord. 1922). Res. 800 Avery Ave., Syracuse, N. Y. 13204.
- ILEWYCH**, Rev. Nicholas, (born Dec. 17, 1886—ord. Jan. 30, 1910). Res. 281 Fillmore Ave., Buffalo, N. Y. 14206. Phone: Code 716 TL 2-8628.
- KEKISH**, Rev. Yaroslav, (born Jan. 1, 1884—ord. April 17, 1910). Res. 128 Second Ave., New York, N. Y. Phone: Code 212 254-9323.
- KNIAHNYCKY**, Rev. Jaroslav, (born Apr. 10, 1903—ord. Feb. 12, 1928). Res. 506 Cottage Rd., Utica, N. Y. Phone: Code 315 733-8853.
- KOSTEK**, Rev. Joseph, (born 1886—ord. 1911). Res. 25-08 Newton Ave., Astoria, L. I., N. Y.
- KULYNYCH**, Rev. Michael, (born 1890—ord. 1926). Res. 92 Second Ave., New York, N. Y. Phone: Code 212 YUkon 2-4728.

LUKASZEWYCH, Rev. Joseph, (born Feb. 27, 1907—ord. 1935). Res. 804 Fay St., Utica, N. Y. Phone: Code 315 RA 4-8741.

MENCINSKY, Rev. George, (born Jan. 11, 1885—ord. Sept. 1, 1911). Res. 560 Grant St., Brooklyn, N. Y. 11208. Phone: Code 212 MIItchell 7-8876.

PAWLOWICZ, Rev. Zenon, (born 1898—ord. 1926). Res. 18-19 — 25th Rd., Astoria, L. I., N. Y. Phone: Code 212 RAvenswood 1-7111.

RABIJ, Rev. Vladimir, (born 1896—ord. 1921). Res. 86 E. 4th St., New York 3, N. Y.

TEODOROWYCZ, Rev. Paul, (born 1897—ord. Jan. 7, 1923). Res. 428 — 1st St., Troy, N. Y. 12180. Phone: Code 518 272-3512.

WARECHA, Rev. Theodore. Res. 251 Sedgewick Ave. Yonkers, N. Y. 10705. Phone: Code 914 GR 6-2516.

Український Конгресовий Комітет Америки

вітає

ГОЛОВНУ УПРАВУ, ВІДДІЛИ і ЧЛЕНСТВО
СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ „ПРОВІДІННЯ“

та висловлює

ЩИРУ ПОДЯКУ ЗА ВСЕСТОРОННЮ ПІДДЕРЖКУ
ДІЯЛЬНОСТИ УККА.

Зокрема Український Конгресовий Комітет Америки з признанням підкреслює корисну для української спільноти працю СУК „Провідіння“ на релігійному, громадському й культурному полі та дякує за постійну піддержку акцій УККА на сторінках щоденника „Америка“.

Завдання, а з цим і матеріальні потреби УККА, як верховного представництва української спільноти в ЗДА, в його незалежній праці для добра Українців в Америці і української визвольної справи, постійно збільшуються, тому УККА сподівається, що Союз Українців Католиків „Провідіння“, як один з основників Українського Конгресового Комітету Америки, і на далі підтримуватиме морально і матеріально почини УККА.

UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE
OF AMERICA, INC.
302-304 West 13th Street
New York, N. Y.

УКРАЇНЦІ КАТОЛИКИ!

СОЮЗ УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ В АМЕРИЦІ

„ПРОВІДІННЯ“

це одинока УКРАЇНЬСЬКА КАТОЛИЦЬКА БРАТСЬКО-ЗАБЕЗ-
ПЕЧЕНЕВА ОРГАНІЗАЦІЯ, яка дає низько-процентові позички
на будову церков. парафіяльних шкіл та народніх установ.

Дарує постійно великі суми на релігійні,
національні та культурні цілі.

УДІЛЯЄ ПОЗИЧКИ І ДОПОМОГИ СВОЇМ ЧЛЕНАМ.

МАЄ НАЙКРАЩІ І НАЙДЕШЕВШІ РОДИ ГРАМОТ
ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ І ДІТЕЙ.

8 РОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ.

7 РОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ.

В и д а є

книжки та одинокий у світі український католицький щоденник
„А М Е Р И К А“.

Кожний Українець католик є зобов'язаний бути членом
СУК „П Р О В І Д І Н Н Я“

УКРАЇНЦІ КАТОЛИКИ!

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ „ПРОВІДІННЯ“!

ЧИТАЙТЕ І ПОШИРЮЙТЕ „АМЕРИКУ“!

А д р е с а :

The Providence Association

817 NORTH FRANKLIN STREET

PHILADELPHIA, PA. 19123

Похоронне Заведення Насевичів

у Філядельфії, Па.

Солідна обслуга від 1919 року

Охолоджуване повітря

Місце для паркування

Вибір домовин на місці

Center City

Franklin & Brown Sts.

(N. E. Corner)

MA 7-1320

North Phila.

109 E. Tabor Road

(5400 N. Front St.)

DA 9-1844

Особиста обслуга в кожному пору дня

Церковна Крамниця Візантійського Обряду

820 N. Franklin St., Philadelphia, Pa. 19123

Phone MA 7-0660

п о р у ч а є :

різні товари, що входять в обсяг церковного устаткування. Поручаємо мистців і фірми для виготовлення іконостасів, Престолів, клячників, сповідальниць, образів. — Маємо на складі Євангелія в гарній оправі, повні Апостоли й інші книжки для церковних Богослужб. — Великий вибір світла — воскового і стеаринового, різних розмірів і грубости; семиденні лампи і світло; офірки й інше.

Для Впреп. Отців — колорадки, колпаки, реверенди і т. п.

Відомий з першоякісної обслуги

**НАЙСТАРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ ПОГРЕБНИК
У ФИЛАДЕЛФІЇ й ОКОЛИЦІ**

СОЛІДНА ОБСЛУГА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ЦІНИ

KNOWN FOR FIRST-CLASS SERVICE

HASYN FUNERAL HOME

THE OLDEST UKRAINIAN CATHOLIC FUNERAL
DIRECTOR IN PHILADELPHIA and VICINITY

AIR CONDITIONED

4244-46-48 OLD YORK RD.

Phone: GLadstone 5-1400

Philadelphia 40, Pa.

МИХАЙЛО КАНЮК

ПОГРЕБНИК

KANIUK

**CHICAGO FUNERAL
HOME**

2321 W. CHICAGO AVENUE

CHICAGO 22, ILLINOIS

Phone: ARmitage 6-4575
or 227-2270

GA 5-7878

БОГДАН КОЦЮБІНСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ПОХОРОННИК

на Філадельфію і околицю. Обслуга совісна й всебісна
за низькою винагородою

КАПЛИЦЯ БЕЗПЛАТНО

V. KOSCIUBINSKY

*Funeral Director
and Embalmer*

AIR CONDITIONED PARLOR

DAY and NIGHT SERVICE

NEW MODERN CHAPEL.

305-307-309 East Girard Ave., Philadelphia, Pa.

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЦЯ

UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASS'N

1321 W. Lindley Ave.

517 W. Girard Ave.

Phone: DA 9-7080

Lytwyn & Lytwyn

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTORS

AIR CONDITIONED

ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА

Our Services Are Available Anywhere in New Jersey

801 SPRINGFIELD AVENUE

Newark, N. J.

Irvington, N. J.

ESsex 5-5555

Членство СУК „Провидіння“ та українське громадянство вітає

Олександр Смаль і Адам Гординський

ОБЕЗПЕЧЕНІВІ БРОКЕРИ-АГЕНТИ

776 Springfield Ave.

Irvington, N. J.

374-4400

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

„САМОПОМІЧ“ в Шикаго

2351 Вест Шикаго Евню, Шикаго, Ілл. 60622.

Тел.: 48-9-0520

Приймає заощадження-вклади, забезпечуючи їх в обсягу всього майна кооперативи незалежно від висоти суми кожного вкладу та платить за них дивіденду двічі на рік.

Видає позики усіх родів на найвигідніших умовах їх сплачування, — забезпечуючи їх коштом кооперативи на випадок непрацездатности або смерти того, хто позичає.

МА 7-2143

МА 7-7707

ІМПОРТОВАНІ ФРАНЦУЗЬКІ ПАРФУМИ

туалетні води, як теж кольонські води.

Лічниче зілля й зільні чаї в опакуванні ріжного роду

Замовлені товари висилаємо до всіх частин світу.

Аптека відкрита кожного дня, теж у неділю і святкові дні.

HAUSSMANN'S PHARMACY

6th St. & Girard Ave., Philadelphia 23, Pa.

ЧЛЕНІВ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ „ПРОВІДІННЯ“

вітає

Іван Романишин

АДВОКАТ

760 Clinton Avenue

В НЬЮАРКУ, Н. ДЖ.

Telephone HUmboldt 6-8220

Andrew Olenec

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTOR

AIR CONDITIONED CHAPEL

2255 West Chicago Avenue

Chicago, Ill. 60622

BRunswick 8-7767

CApitol 7-1222

МУЗИКА і СИН

**НАЙСТАРШІ УКРАЇНСЬКІ
ПОХОРОННІ ДИРЕКТОРИ
В ШИКАГУ І ОКОЛИЦІ**

**2151-57 W. Chicago Ave.
Chicago, Illinois 60622**

Українсько - Американське Коопе-
ративне Т-во „Самодопомога“, Інк.
запрошує Українську Громаду

відвідати **МОДЕРНУ**

ХАРЧОВУ КРАМНИЦЮ

2204-6 В. Шикаго Ев., Шикаго, Ілл.
Одиноке того роду українське під-
приємство в Америці! — Прохаємо
заїхати літом на Оселю в Равнд
Лейку, Ілл. Ставайте членами Т-ва!

З М І С Т

	Стор.
Календарна частина — Історичний календар	12
Церковний календар	36
Загальний Церковний Устав	37
Михайло Литвинець: Наша мова	39
о. шамб. Мирослав Харина: Місія Української Католицької Церкви і СУК „Провидіння“	41
Д-р Михайло Кушнір: Головні основи католицької виховної ідеології	43
Лев Шанковський: На переломі 1918 і 1919 років	65
Проф. д-р Петро Стерчо: Героїчний змаг Срібної землі до волі	85
Ліна Костенко: Кобзареві	106
Проф. д-р Богдан Романенчук: Михайло Грушевський як письменник і літературознавець	107
Іван Чернецький: Слово про Івана Сірка	129
Проф. д-р Василь Лев: Іван Котляревський	130
Володимир Коломієць: * * *	137
Леонід Полтава: Залізних Імператор Строф	139
Петро Андрусів: Роля мистецької культури у вихованні	149
Володимир Куликівський: Козацька чайка	166
Микола Понеділок: „А“ маленьке	167
Д-р Гр. Лужницький: Початки модерної української літератури	183
Золоті думки	191
Олександр Білик: „Містер Перепелиця політикує...“	192
Андрій Кігічак: Камердинер дідича Дулемби	194
Володимир Мордань: Кримські тополі	197
Осип Третьяк: З природи	198
Філярет Лукіянович: З природи	202
Володимир Вороженко: * * *	205
Список і фота членів Головної Управи СУК „Провидіння“	212
Українська Католицька Преса у вільному світі	216
Адресар священників Української Католицької Церкви в ЗСА	218
Оголошення	235

